

T.C.

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

**STRATEJİK YÖNETİM ÇERÇEVESİNDE TOPLUMSAL
HAREKETLERİN YAPAY ZEKA YÖNTEMİYLE
AÇIKLANMASINA YÖNELİK BİR MODEL**

MEHMET ALİ ALHAN

YÖNETİM VE STRATEJİ DOKTORA PROGRAMI

DANIŞMAN

PROF. DR. GÖKHAN SİLAHTAROĞLU

İSTANBUL-2021

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün safhalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içerisinde elde ettiğimi, bu tez çalışması ile elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tez çalışması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

Mehmet Ali ALHAN

TEŞEKKÜR

Bu başarıya birçok insanın desteği olmadan ulaşamazdım. Başta, değerli zamanını bana ayıran değerli yorum ve katkılarıyla beni yönlendiren; tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Gökhan SİLAHTAROğLU'na, tüm destekleri için Sn. Prof. Dr. Yeter Demir USLU'ya, süreç içerisinde destek ve önerileriyle çalışmaya katkı sunan Sn. Doç. Dr. Serhat YÜKSEL, Sn. Prof. Dr. Lütü SUNAR ve Sn. Dr. Şebnem ÖZDEMİR'e sayesinde bilim yoluna çıktığım her zaman, her koşul ve şartta varlığını hissettiğim kıymetli hocam Sn. Prof. Dr. Nihat ALAYOğLU'na, bana her zaman güven veren dostum, Sn. Dr. Kürşat KOLSUZ ve Sn. Hilmi Özgür DENER'e tez sürecimde bana sonsuz anlayış gösteren canım kızım Azra ALHAN'a, bu süreçte hep yanımda olan sevgili eşim Oya ALHAN'a ve hayatımın her döneminde bana destek veren kıymetli aileme teşekkür ederim.

STRATEJİK YÖNETİM ÇERÇEVESİNDE TOPLUMSAL HAREKETLERİN YAPAY ZEKA YÖNTEMİYLE AÇIKLANMASINA YÖNELİK BİR MODEL

ÖZET

İnternet ve sosyal medya araçlarının gelişmesiyle birlikte birçok geleneksel eylem dijital ortama taşınmıştır. Bununla birlikte; veri madenciliğinin birbirinden farklı disiplinlerde yaygın biçimde kullanılmaya başlaması, vaka analizini doğurmuştur. Geleneksel vaka analizi yöntemleri, esas olarak vaka kalıplarını anlamaya odaklanır ancak ortaya çıkan suçları önceden tespit ve sonrasında takip etmek için uygun değildir. Vakanın doğası, verinin arkasındaki gizli hikâyeyi temsil eden yapılandırılmamış içerikte gömülüdür. Sosyal medya etkileşimleri toplumun nabzını ölçmek, yeni güvenlik politikaları belirlemek, suçları tespit etmek, çıkarımda bulunmak veya tahmin etmek için kullanılabilir. Bu aşamada herhangi bir veri madenciliği uygulamasında olduğu şekliyle, doğru sonuca ulaşabilmek için, verinin yüksek kalite standardında olması gerekmektedir.

Tez, (i) sosyal medya verisinin sosyal medya istihbaratı için kullanılıp kullanılmayacağını, (ii) suç örgütleri, yapıları ve rollerinin bir toplumsal hareket öncesinde tespit edilip edilemeyeceğini ve (iii) yöntemleri keşfetmeye yönelik bir metodoloji ve model sunup sunmayacağını irdelemektedir. Bu model, sosyal medya veri örneklerinin kalite düzeyini ölçmek, tahmin etmek ve karşılaştırmak için geliştirilebilir. Tez sosyal medya istihbaratına yenilikçi bir bakış açısıyla kitle hareketlerinin önceden tahmini ve sosyal medya istihbaratı teorisi, tasarımı ve geliştirilmesine katkıda bulunma iddiasındadır. Tez'de ayrıca, sosyal medya istihbaratı modelinde kitle hareketlerinin yapay zekâ ile sezinlenmesi neticesindeki oluşturulacak stratejilerin önemi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Hareket, Yapay Zekâ, Sosyal Medya, Strateji, İstihbarat

A MODEL FOR EXPLANATION OF SOCIAL MOVEMENTS WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE METHODS WITHIN THE FRAMEWORK OF STRATEGIC MANAGEMENT

ABSTRACT

With the development of the internet and social media tools, many traditional actions have been moved to digital environments. The widespread use of data mining in different disciplines has led to case analysis. Traditional case analysis methods mainly focus on understanding case patterns, but they are not suitable for pre-detection and subsequent follow-up of emerging crimes. The nature of the case is embedded in the unstructured content that represents the hidden story behind the data. Social media interactions can be used to measure the pulse of society, set new security policies, detect, infer, or predict crime. At this stage, as in any data mining application, the data must be of a high-quality standard to achieve the correct result.

The thesis examines (i) whether social media data can be used for social media intelligence, (ii) whether criminal organizations, their structures and roles can be identified before a social movement, and (iii) whether it will provide a methodology and model for discovering methods. This model can be developed to measure, predict, and compare the quality level of social media data samples. The thesis claims to contribute to the prediction of mass movements and the theory, design, and development of social media intelligence with an innovative perspective on social media intelligence. In the thesis, the importance of the strategies that will be formed as a result of anticipating mass movements with artificial intelligence in the social media intelligence model has been revealed.

Keywords: Social Movement, Artificial Intelligence, Social Media, Strategy, Intelligence

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1
TOPLUMSAL HAREKET KURAMLARINA YÖNELİK TEORİK BİLGİLER	5
1.1.1. Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkış Süreci ve Gelişimi	5
1.1.1.1. Toplumsal hareket kavramları.....	6
1.1.1.2. Toplumsal hareketlerin tarihsel gelişimi	9
1.1.2. Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Genel Nitelikleri	13
1.1.2. Toplumsal Hareket Biçimleri.....	21
1.1.3. Toplumsal Hareket Kuramları	23
1.1.4.1. Kolektif eylem kuramı	24
1.1.4.2. Rasyonalist kuram.....	27
1.1.4.3. Çatışma kuramı	29
1.2. Değişen Dünya ve Yeni Toplumsal Hareketler	34
1.2.1. Yeni Toplumsal Hareketler.....	34
1.2.1.1. Yeni Toplumsal Hareketler; “Yeni” Kavramı	37
1.2.1.2. Yeni toplumsal hareketlerin özellikleri	38
1.2.1.3. Yeni toplumsal hareketlerin kuramsal boyutları	42
1.2.1.3.1. <i>Kaynak Mobilizasyonu Kuramı</i>	42
1.2.1.3.2. <i>Siyasal Süreç (İlerleme) Kuramı</i>	45
DİJİTAL AKTİVİZM ve İNTERNET KULLANIMINA İLİŞKİN TEORİK ÇERÇEVE	47
2.1.1. Dijital Aktivizm Kavramı.....	49
2.1.1.1. Dijital aktivizmin tanımı ve aktivist tipolojileri	50
2.2. İnternet ve Sosyal Medya Gelişimi Bağlamında Kamusal Alan ve Aktivizm....	52
2.2.1. Türkiye’de İnternetin Tarihsel Gelişimi ve Kullanımı	53
2.2.2. İnternet Kullanım Oranı ve Amaçları.....	56
2.2.3. Sosyal Medya Gelişimi ve Kullanımı	60
2.2.4. Gelişen Web Teknolojileri ve Sosyal Medya.....	62

2.2.4.1. Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0'dan Web 4.0'a geçiş.....	63
2.2.4.2. Yükselen mecra "Sosyal Medya"	66
2.2.4.3. Sosyal medyanın gözdesi "Sosyal Ağlar"	69
1.2.1.3.3. Facebook	71
2.2.4.3.2. Twitter	73
2.2.4.3.3. WhatsApp	75
2.2.4.3.4. WeChat.....	76
2.2.5. Yeni Toplumsal Hareketlerin Örgütlenme Aracı Olarak Sosyal Medya.....	77
2.2.6. Sosyal Medya Üzerinden İlerleyen Toplumsal Hareketler	81
2.2.6.1. "Arap Baharı" protestoları	82
2.2.6.2. İspanya'da "Öfkeliler" hareketi	85
2.2.6.3. "Wall Street'i işgal et!"	88
2.2.6.4. Gezi parkı eylemleri.....	90
BİLGİ KEŞFİ SÜRECİ ve SOSYAL MEDYA İSTİHBARATI.....	96
3.1.1. Veri, Enformasyon, Bilgi ve Bilgelik (VEBB)	97
3.1.1.1. Veri Kaynakları ve Büyük Veri: Veri tabanı Yönetim Sistemleri ...	99
3.1.1.2. Sosyal Medya, Dış Veri ve Veri Ambarları	101
3.1.2. Veri Hazırlama	102
3.1.3. Veri temizleme	103
3.1.4. Veri birleştirme	103
3.1.5. Veri dönüştürme.....	104
3.1.6. Veri indirgeme	104
3.1.7. Tahmin edici yöntemler (Sınıflandırma).....	105
3.1.8. Destek vektör makineleri	106
3.1.9. Tanımlayıcı yöntemler (Kümeleme)	107
3.1.10. Birliktelik kuralı (Örüntü tanıma)	109
3.1.11. Veri Görselleştirme	110
3.1.12. Metin Madenciliği.....	110
3.1.13. Web Madenciliği.....	111
3.1.14. Veri Bilimi ile İlişkili Başlıca Bilişim Teknolojileri;	112
3.1.14.1. Endüstri 4.0	112
3.1.14.2. Bulut bilişim	114
3.1.14.3. Nesnelerin interneti	116
3.1.14.4. Yapay zekâ	118

3.1.14.5. Duygu analizi	119
3.2. Sosyal Medya İstihbaratı.....	121
3.2.1. Güvenlik Politikalarına, Sosyal Medya İstihbaratı İhtiyacının Hasıl Olması	122
3.2.2. Devletlerin Sosyal Medya Şirketlerinden Kullanıcı Verisini Talep Etmesi	123
3.2.3. Sosyal Medya İstihbaratının Güvenlik Alanına Sunduğu Fırsatlar.....	124
3.2.3.1. Gerçek zamanlı durumsal farkındalık	125
3.2.3.2. Grupların içine göz atmak ve gruplara dahil olmak.....	126
3.2.3.3. Sosyal Medyada Yaşanan Bilgi Kirliliği ve Nedenleri	126
3.2.3.4. Kasıtlı ve kötü niyetli olarak yapılan bilgi kirliliği	127
3.2.3.5. Kişisel olarak tanınmak adına yapılan bilgi kirliliği	128
3.2.4. Suça İlişkin Arzuların Belirlenmesi ve Karmaşık İlişkilerin Çözümü ..	129
3.2.5. Suç Arzusu ve Suç Unsurlarını Tespit Etmek	129
3.2.6. Kişisel Verileri Koruma Kanunu ve Sosyal Medya İstihbaratının Hukuksal Boyutu	130
3.2.7. Sosyal Medya İstihbarat Döngüsü	135
3.2.7.1. Sosyal Medya İstihbaratının Teyit Edilmesi	138
3.2.7.2. Sosyal Medya İstihbaratının Dağıtımını ve Yönetilmesi	140
3.2.8. Güvenlik Politikaları ve İstihbaratta Yapay Zekâ'nın Önemi	140
3.2.9. Sosyal Medya İstihbaratı Dünya Örnekleri	143
MODEL ANALİZİ	151
4.1. İlgili Kişi Tahmini	151
4.1.1. Toplumsal Hareket Tahmin Modeli (THTM).....	152
4.1.2. Suç ve İlgili Kişiyi Öğrenme ve Tanıma Modülü.....	152
4.2. Veri	153
4.2.1. Sosyal Medya.....	153
4.2.2. E-Haber Verisi	156
4.2.3. Mesajlaşma	157
4.2.4. Web tabanlı internet siteleri	158
4.2.5. Coğrafi Bilgi Sistemleri	158
4.2.6. Sinyal İstihbaratı	159
4.3. Veri Depolama	160
4.3.1. Verinin güvenliğinin sağlanması	161

4.4.	Algoritma Seçimi	168
4.4.1.	Algoritmanın Uygulanması.....	169
4.4.2.	Model Akış Şeması.....	171
4.4.3.	Öğrenme ve Güncelleme Yöntemi	172
4.5.	Suç Tahmin ve İlgili Kişi Teşhis Modülü	173
4.5.1.	Geri Besleme.....	174
4.5.2.	Veri Kümesi ve Toplama Metodolojisi	174
4.6.	Önerilen Model.....	175
	SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	179
	TARTIŞMA VE ÖNERİLER	183
	KAYNAKLAR	187

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1: Sabit Telefon, Cep Telefonu ve İnternet Abone Sayısı
- Şekil 2: 2007-2019 Yılları Arası İnternet Kullanımı ile ilgili Temel Göstergeler
- Şekil 3: Bilgisayar Kullanımı (Toplam)
- Şekil 4: İnternet Kullanımı (Toplam)
- Şekil 5: Yaş grubu ve Cinsiyet
- Şekil 6: Mobil telefonların İnternet Kullanımı
- Şekil 7: Sosyal Medya Kullanımına Göre Yaş Dağılımı
- Şekil 8: İnternet Kullanıcıları Sosyal Medyayla Nasıl Etkileşime Giriyor?
- Şekil 9: Yıllık Bazda Aktif Facebook Kullanıcıları
- Şekil 10: Günlük Aktif Twitter Kullanıcısı Sayıları
- Şekil 11: Gün Bazlı Toplam Atılan Toplam Tweet Sayıları
- Şekil 12: Twitter'da Olaylar Sırasında En Sık Kullanılan Hastagler
- Şekil 13: Veri, Enformasyon, Bilgi ve Bilgelik Yolu
- Şekil 14: Veri, Enformasyon, Bilgi, Bilgelik, Eylem ve Olgu Döngüsü
- Şekil 15: Veri Ambarı Yıldız Mimarisi
- Şekil 16: Destek Vektör Makineleri (DVM) Sınıflandırıcı
- Şekil 17: Bulanık Mantık Modeli
- Şekil 18: Duygu Analiz Modelinin Genel Yapısı (Stages of sentiment analysis)
- Şekil 19: Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Google, Facebook ve Twitter 'dan Bugüne Kadar İstedığı Kişisel Verilerin İstatistikleri
- Şekil 20: Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Yıllara Oranla Bilgi Talebi
- Şekil 21: Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Bilgi Talebi (Acil & Rutin İstekler)
- Şekil 22: Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) İstihbarat Çarkı
- Şekil 23: FBI İstihbarat Döngüsü
- Şekil 24: Güvenlik ile İlgili Olmayan Paylaşım Örneği
- Şekil 25: Görselleştirilmiş Paylaşım Örneği
- Şekil 26: Paylaşım Örneği
- Şekil 27: Arama İşlemi Algoritması
- Şekil 28: CBS Kurulum Yapısı
- Şekil 29: İlgili Şahısların Güzergâh Haritası (Örnek)
- Şekil 30: İlgili Şahısların Harita Üzerinde Gösterimi (Örnek)

- Şekil 31: Modelin Kapsamı ve Yapısı
- Şekil 32: Homomorfik Şifreleme (Homomorphic Encryption)
- Şekil 33: Veri Şifreleme İzometrik Akış Şeması Vektör Görüntüsü
- Şekil 34: Veri Anonimleştirme Yazılım Örneği
- Şekil 35: Algoritmanın Çalışma Prensipleri Görseli
- Şekil 36: Gözetimsiz Öğrenme Yapısı
- Şekil 37: Toplumsal Hareket Tahmin Modeli (THTM)
- Şekil 38: Milliyet ve Saldırı Türüne Göre Arama
- Şekil 39: İlgili Grup Tahminleme Görseli

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devleti
AES	: Advanced Encryption Standard
AIS	: Agrawal Imielinski
AOL	: America OnLine
ARPANET	: Gelişmiş Araştırma Projeleri Dairesi Ağı
ASELSAN	: Askerî Elektronik Sanayi
AVM	: Alışveriş Merkezi
BBC	: British Broadcasting Corporation
BITNET	: Because It's There Network
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Central Intelligence Agency
CIS	: Citizenship and Immigration Services
CNN	: Cable News Network
COMINT	: Communication Intelligence
DARPA	: The Defense Advanced Research Projects Agency
DES	: Data Encryption Standard
DHS	: Department of Homeland Security
DIKW	: Data, Information, Knowledge and Wisdom
DVM	: Destek Vektör Makineleri
EARN	: European Academic and Research Network
EDU	: Educause
ELİNT	: Electronic Intelligence
FBI	: Federal Bureau of Investigation
FDNS	: Fraud Detection and National Security
GPS	: Global Positioning System
GSM	: Global System for Mobile
HAVELSAN	: Hava Elektronik Sanayii
HMIC	: Her Majesty's Inspectorate of the Constabulary
HTML	: Hypertext Markup Language

HUMINT	: Human Intelligence
IACP	: International Association of Chiefs of Police
IARPA	: Intelligence Advanced Research Projects Activity
ID	: Identification Number
IMINT	: Imagery Intelligence
IoT	: Internet of Things
JSF	: Jóvenes Sin Futuro
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
LGBT	: Lezbiyen-Gay-Biseksüel-Transeksüel
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilâtı
MSS	: Ministry of State Security
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
NDAA	: National Defense Authorization Act
NFSNET	: National Science Foundation Network
NLP	: Neuro Linguistic Programming
NOC	: Network Operations Center
NoSQL	: Not only SQL
NSA	: National Security Agency
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OSINT	: Open-Source Intelligence
PredPol	: Predictive Policing
RFID	: Radio-frequency identification
RSS	: Rich Site Summary
SIGINT	: Signal Intelligence
SIOC	: Strategic Information and Operations Center
SMS	: Short Message Service
SNMC	: Social Networking Monitoring Center
SOCMINT	: Social Media Intelligence
SRI	: Stanford Research Institute
SSB	: Savunma Sanayii Başkanlığı
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
SVM	: Support Vector Machines

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TCP/IP	: Transmission Control Protocol/Internet Protokol
TDK	: Türk Dil Kurumu
TPS	: Toronto Police Service
TR	: Türkiye
TT	: Trend Topic
TUBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜVAKA	: Türkiye Üniversiteler ve Araştırma Kurumları Ağı
UCLA	: University of California at Los Angeles
UCSB	: University of California at Santa Barbara
UK	: United Kingdom
ULAKBİM	: Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
ULAKNET	: Ulusal Akademik Ağ
US	: United States
USENET	: User's Network
VB	: Ve Bazı
VEBB	: Veri, Enformasyon, Bilgi ve Bilgelik
VTBK	: Veri Tabanlarında Bilgi Keşfi
WAN	: Wide Area Network
WİFİ	: Wireless Fidelity
WWW	: World Wide Web
YSA	: Yapay sinir ağları

GİRİŞ

Toplumsal hareketlerin geçmiş analizine bakıldığında, aktör kolektivitesinin herhangi konuda bir memnuniyetsizliğinin ya da hak talebinin, kitlesel bir hareketin büyümesine katkı sağladığı varsayılmaktadır. Toplumsal hareketlerin analiz ve katılımcılarının psikolojisi incelendiğinde sürecin yapısal teorisi betimlenebilir. Bu tez, kolektif eylem kuramı perspektifinden çizilen bir dizi kavram ve ilgili önerme sunmaktadır.

Max Weber'in eylem teorisine göre modern ilişkiler sorunsuz değildir, çünkü Sorunlar, “davranış” ın aksine ilk “eylem” ile başlar (www.cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr). Bu iki kavram arasındaki farkı daha iyi anlayabilmek için iki kriter sunulabilir. Eylemi davranıştan ayırt etmek için rasyonalite kriteri; bu yorum, Weber'in tanımındaki eylemlerin öznel anlamlılığına atıfta bulunur. İkinci bir yorum Schutz'un fenomenolojik sosyolojisinden türetilir; eylem, aktörün bakış açısını gözlemcinin bakış açısından ayırarak davranışla karşılaştırılabilir. Bu durumda eylem kavramı, aktörün bakış açısını tanımlarken, gözlemci bu eylemi bir davranış olarak görür ve bunu ancak davranışa anlam vererek anlayabilir. Bu yorum, Weber'in tanımındaki öznel anlamın belirtimine dayalı olarak gözlemlenen bir davranış anlama yeteneğiyle bağlantılıdır.

“Toplumsal hareketler, seçkinler ve otoritelerle sürekli etkileşim içinde ortak amaçlara ve dayanışmaya sahip insanların kolektif meydan okumalarıdır” (Klandermans, 1997:2; Tarrow, 1998:4). Bu tanım, üç temel unsuru içermektedir: Birincisi, toplumsal hareketler kolektif meydan okumalardır. Seçkinlere, yetkililere, diğer gruplara veya kültürel kodlara karşı yıkıcı ve toplu doğrudan eylemlerle ilgilidir. Bunun böyle olmasının açık bir nedeni vardır. Sosyal hareketler tipik olarak her zaman olmasa da siyasete erişimi olmayan insanların eylemleridir. Yıkıcı toplu eylem, yetkilileri, öne sürülen iddialara dikkat etmeye zorlar. İkincisi, ortak bir amaç ve dayanışmaya sahip insanları ilgilendirir. Toplumsal hareket katılımcıları ortak iddiaların arkasında toplanır; yetkililerin bir şeyler yapmasını, bir durumu değiştirmesini veya değişiklikleri geri almasını ister. Bu tür ortak iddiaların kökleri kolektif kimlik ve dayanışma duygularında yatmaktadır. Üçüncüsü, toplu eylemin

münferit olayları toplumsal hareketler değildir. Sadece süreklilik arz eden bir kolektif eylem, çekişmeyi yalnızca toplumsal bir harekete dönüştürür.

Dünyada istihbarat olgusunun ortaya çıkışı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Bilinen ilk istihbarat örgütü İtalyanlara aittir. Türk tarihinde ise casusluk faaliyetleri, yaklaşık 1700 yıl kadar önce Çin ve Hunlar arasında Çinli kadınlar ile yapılan evliliklere dayanmaktadır (Savrun, 2019: 99). Yeni devletlerin kuruluşu ekonomik, askeri ve siyasi ekseninde bilgi ihtiyacını artırmıştır. Yeni dünya düzeninde ise ülkelerin bilgi ihtiyaçları istihbarat örgütleri tarafından karşılanmaktadır. Bu gelişmeler ışığında geleneksel, insana dayalı bilgi toplama yöntemleri finansal maliyetin yanı sıra zaman maliyeti ortaya çıkarmaktadır. Kitlelerin iletişim olanaklarını geliştirmek üzere ilk çağlardan günümüze önemli gelişmeler yaşanmış, internet, akıllı telefonlar ve nihayetinde sosyal medyanın ortaya çıkması ile birlikte çevrimiçi alan ve gerçek dünya bütünleşmiştir. Kitlelerin internete kolay erişimi, bilgiye hızlı ulaşması, bireyin büyük topluluklar ile etkileşime geçebilmesi, kullanıcının kendisini kolayca gizleyebilmesi ve iletişimde ses, metin, video, fotoğraf, vb. zengin enstrümanlara sahip olması önemli bir tercih sebebi olarak değerlendirilebilir.

Gelişen internet dünyası, eksenini kurumsal kullanımdan bireysel kullanıma yöneltmiştir. Bireyler sanal dünyada özellikle sosyal medya üzerinde neredeyse hiç maliyet yaratmadan duygu ve düşüncelerini, yaşam felsefelerini ve tarzlarını paylaşımına sunmaktadır. Günümüzde geleneksel medyaya olan güvenin azalması, sosyal medyanın iletişim hızı ve haberin doğruluğunun teyidi bakımından, kitlelerin iletişim ve örgütlenme becerilerini bu çevrimiçi dünyaya taşımalarına sebebiyet vermiştir. Bu minvalde, kitle hareketlerinin ilk beklentisi, vakanın özünü kamuoyu gündemine taşımak ve politika yapıcılar üzerinde baskı oluşturmak olduğundan bireyler kendilerini özgür ve güvende hissettikleri sosyal medya içerisine konumlandırmıştır.

Kitle hareketleri herhangi bir parti, dernek ya da kuruluş gibi siyasal aktörlerden bağımsız düşünüldüğünden, kitleleri oluşturan bireylerin beklentilerini anlamlandırmak insan emeğinden uzakta karmaşık bir çözümdür. Bu yolda insanların dakikalar içerisinde ürettiği milyonlarca veri internet aracılığı ile çevrimiçi ortamda serbestçe dolaşmaktadır.

Verinin oluşturduğu bu siber dünya ise kısaca; internet ağlarını kullanan insanların etkileşiminden meydana gelen, sanal gerçekliği temsil eden metaforik bir terimdir. “Siber Dünya” kavramı Türkçemizde “Siber Alem” olarak da kullanılmaktadır. Bahse konu siber dünyanın ortaya çıkmasıyla birlikte, bilgi çevrimiçi ortama taşınmıştır. Kitleleri içerisinde barındıran bu siber dünyayı keşfetmek, tedbir almak ve yorumlamak amacı ile istihbaratın tüm kollarını da içinde barındıran “Siber İstihbarattan” istifade edilmektedir.

21.yy’a gelindiğinde küresel veri miktarı bilgisayar, akıllı telefon, akıllı evler, akıllı araçlar ve internete bağlı nesnelere sayesinde insanın kontrol edebileceği hacmi fazlasıyla aşmış bulunmaktadır. Bu minvalde içinde bulunduğumuz çağ, veri ve bilgi çağı olarak nitelenmektedir. İçerisinde bulunduğumuz bu veri çağı birçok bilimsel disiplin ve teknolojiyi de beraberinde getirmiştir. Bu bilimsel disiplinler arasında, veri bilimi, büyük veri, veri madenciliği ve yapay zekâ (makine öğrenmesi, derin öğrenme) bulunmaktadır. Tez kapsamında bahsi geçen kavramların tamamı yapay zekâ terimi içerisinde değerlendirilmiştir.

Çalışma dört bölüme ayrılmış olup, ilk bölümde “Toplumsal Hareket Biyografisi” merkezinde durulmuş, toplumsal hareket kuramlarına yönelik teorik kavramlar açıklanmıştır. Aynı zamanda toplumsal hareketlerin tarihesinden de bahsedilmiştir. İkinci bölümde “Değişen Dünya Düzeni ve Yeni Toplumsal Hareketler” kavramları incelenmiş, “Dijital Aktivizm ve İnternet Kullanımına İlişkin Teorik Çerçeve” detaylı bilgiler paylaşılmıştır. Ayrıca bu bölümde “Sosyal Medya Üzerinden İlerleyen Toplumsal Hareketler” ve “Popüler Sosyal Medya Uygulamaları” ayrıntılı bir biçimde aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde, “Bilgi Keşfi Süreci ve Sosyal Medya İstihbaratı” Veri, Enformasyon, Bilgi ve Bilgelik (VEBB) hakkında detaylı bilgiler paylaşılmıştır. Bununla birlikte, Sosyal Medya İstihbaratı Dünya Örnekleri, Güvenlik Politikalarına Sosyal Medya İstihbaratı İhtiyacının Hasıl Olması, Kişisel Verileri Koruma Kanunu ve Sosyal Medya İstihbaratının Hukuksal Boyutu hakkında açıklamalar yapılmıştır.

Dördüncü ve son bölümde; çalışmanın amacı, kapsamı ve önerilen model üzerinde durulmuştur. Toplumsal hareketlerin önceden tahminine yönelik bu yapay zekâ modelinde verinin nasıl elde edileceği, hangi algoritmaların kullanılabileceği,

nasıl anlamlandırılacağı detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Elde edilecek kazanımlar ise sonuç ve öneriler kısmında açıklanmıştır.

Devletler, güvenlik politikaları kapsamında toplumları ve örgütleri kontrol altında tutmak adına yatırımlarını çevrimiçi dünya içinde yapmak durumundadırlar. Bu sebeple çalışmamızda, bilgi, bilgiyi üreten bir örgüt ve bu örgütün faaliyeti (Kent, 1968) çerçevesinde yapay zekâ ve bileşenleri ile vakaları önceden tespit etmek amacıyla bir model önerilmiştir.

1.BÖLÜM

TOPLUMSAL HAREKET KURAMLARINA YÖNELİK TEORİK BİLGİLER

İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar doğan ve türeyen fikir ayrılıkları, protestolar, başkaldırı ve direnişlerin varlığı bilinen bir realitedir. Dünyada eşit şartlar altında varlığını sürdüren insanoğlu, birlikte yaşamaya başladığı andan itibaren günümüze değin özgürlük kısıtlamaları, eşitsizlik ve adaletsizlik türü konularda zaman zaman direniş ve protesto gibi pratiklere başvurmuştur. Bu açıdan eylemsel olan, yönetilenlerin aksiyon; yönetenlerin ise reaksiyon tavrı bağlamında bir sosyo-politik zeminin inşasını ortaya çıkarmıştır. Geçmişten günümüze gerek kapitalizm gerekse hükümet sistemleri, bürokrasi ve hiyerarşi açısından ortaya çıkan sorun ve belirsizlikler, birtakım değişim beklentilerini de beraberinde getirmiştir. Bu noktada temel soru, sistemsel değişimin nasıl başlatılacağı ve başarılacağına ilişkindir? Bu sebeptendir ki toplumsal hareketler farklı sosyal katmanlardan ve meslek gruplarından (öğrenci, feminizm, işçi vb.) temsilcilerle gün yüzüne çıkmaktadır. Mezkûr tabakalar, yaşanan her türlü olumsuzlukta -bilhassa hak ve hukuk noksanlıklarında- aynı amaç için bir araya gelerek kitle hareketini meydana getirebilmektedir. Bu noktada hedef, kamuoyu oluşturulması, sesin kitlelere ulaştırılması, konunun refüze edilmesi ve değişimin başlatılmasıdır.

1.1.1. Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkış Süreci ve Gelişimi

Kitlelerin değişim arzusunun tohumları, 18. yüzyılda İngiltere’de atılmış, 19. yüzyılda ise başta Kuzey Amerika ve Avrupa olmak üzere tüm dünyaya yayılmıştır (Markoff; 1996:45). Kitlesele eylemlerin ilk görüldüğü dönem, 19. yüzyılın sonları olup bu eylemler “işçi hareketleri” olarak nitelendirilmektedir. Hareketin amacı, iktisadi konularda dönemin iktidarını hedef alan bir kitlesele eylem olmasıdır. Bu oluşum ideolojik eksenli olup, adaletsiz uygulamalara ve düzene karşı bir başkaldırı niteliğindedir. Bu nedenledir ki toplumsal hareketler günümüze değin bilhassa Batı

medeniyetinde kuramsal bir konu olarak da ele alınmaya başlanmıştır (Kornhauser, 1959).

Batı toplumlarında sıklıkla karşımıza çıkan toplumsal hareketler; toplumsal değişimi gerçekleştiren bir organizmadır. Herhangi bir düzeni olmayan ve öngörülemeyen bir ilerleme biçimi bulunan toplumsal hareketlerin başarı ölçęęi pek de anlaşılabilir değildir (Crossley, 2002:8). Bu nedenle toplumsal hareketlerin hassasiyetle incelenmesi, toplumsal değişimin başlangıç noktasının tespitine dair kuramların gözlemlenmesi açısından önemlidir.

Bu bağlamda bir sonraki bölümde, toplumsal hareketlerin temel kavramları, toplumsal hareketlere yol açan etmenler, tarihsel gelişimi ve toplumsal hareket biçimleri ele alınacak olup, teorik çerçeve ile toplumsal hareketlerin mitolojisi detaylı bir biçimde incelenecektir.

1.1.1.1. Toplumsal hareket kavramları

Toplumsal hareketler temel olarak; bireylerin, mevcut şartlardan hoşnutsuzluk durumunun ortaya çıkmasını müteakip kendisi ile aynı görüşe sahip kişi veya gruplarla etkileşime geçerek istek ve beklentilerini gerçekleştirmek üzere bir grup ya da kitle oluşturmasıyla başlar ve ideolojik homojenlik oluşumu ile süreç devam eder. Toplumsal hareketler meydana geldikleri dönem, şartlar ve oluşum amaçları bakımından kendisine özgüdür. Bu bakımdan değerlendirme aşamasında tümü adına ortak bir tanım addedilememektedir. Bu hususta literatürde birçok farklı tanım ile karşılaşmaktadır. Lorenz Von Stein, 1789'da "Fransız Toplumunun Tarihi" konulu çalışmasında toplumsal hareket kavramını ilk olarak siyasal mücadele olarak isimlendirmiştir. Döneminde bu hususun, işçilerin öz düşünceleriyle yönetimi (iktidarı) elde edeceği, devamlılığı olan ve bütünleştirici bir anlamı bulunmaktaydı. Aynı dönemde Engels, Marx ve Von Stein de aynı Komünist Manifesto'da bu anlamdan bahsetmişti. Politik analizciler ise, 1848 yılında, çoğunlukla toplumsal hareket kavramına eğilmişlerdi. Toplumsal hareketler, 19. yüzyılın sonlarına doğru bilhassa Avrupa ve Kuzey Amerika başta olmak üzere, tüm Dünyada yayılarak öncelikle örgütlü işçiler, kadınlar ve çiftçiler ile birlikte hak arayışlarını ve seslerini yükselterek genişlemiştir (Tilly; 2004:20).

Kelime, kavramsal olarak ilk defa 18.yüzyılda Tilly tarafından kullanılmış gibi görülmekte, 20. yüzyılda toplumsal değişim ve çağdaşlaşma ile ilgili sorunsallarla birlikte benzer tartişmaların ortak noktası haline gelmişti. 20. yüzyılın başlarından itibaren toplumsal değişimin hız kazanması, atfın anlam ve önemine de bir artı değer katmıştı.

Toplumsal hareketlere ait birçok tanım bulunmakla birlikte, sözlük anlamı *“yeterli ilgiyi sağlayacak sayıda bireyin, sistemin (toplumun) istemediği durum ve olaylara karşı örgütlenerek tek bir davranışta bulunulmasını anlatan terim”* (Marshall; 1999:746) şeklinde tanımlanmıştır.

“Toplumsal hareket” kavramının etimolojik boyutuna indiğimizde, bahse konu olan olguyu yalnızca “hareket” kavramı etrafında değerlendirmek bizleri yanılgıya düşürecektir. Çünkü “hareket”, anlamsal olarak fiziksel bir aktiviteye eşdeğer değildir. Bu sebeptendir ki toplumsal hareket çerçevesinden baktığımızda “hareket” yalnızca protesto gösterileri, sokakta yaşanan fiziksel bir eylem anlamı taşımamaktadır. “Toplumsal Hareket” kavramı, bir durum karşısında çok sayıda bireyin gerek düşünsel ve gerek fiziksel olarak ortak paydada buluşması anlamı taşımaktadır.

Toplumsal hareketlerin kolektif bir eylem olduğunu savunan birçok çalışmada durum aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Şentürk, 2006:33);

- Toplumda yeni bir yaşam stili yaratmak için harekette bulunan kolektif bir davranış biçimidir.
- Temel hak ve özgürlükler konusundaki çatışma bağlamında sahada karşı karşıya gelen aynı kültürden aktörlerin kolektif hareketidir.
- Belirli bir amaca yönelik sıkı ilişkileri olan ve bir direnme gücüne sahip, dönemselsel olarak sınırlarını zorlayan kolektif bir davranıştır.

Toplumsal hareketler sıklıkla iktidarı sorgulayan ve planlı büyüme gösteren, yaşanan olumsuz olaylar karşısında kendiliğinden ortaya çıkan ve birçok bireyin katılımına sahip kolektif bir eylemdir. Toplumsal hareketlerde kolektif davranışları açıklamaya yönelik farklı kuramlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar şu şekilde ifade edilmektedir;

Tarrow’a göre toplumsal hareketlerin üç boyutu bulunmaktadır. Bunlar; “sosyal dayanışmayı geliştirme”, “ortak amaçlara dayanma” ve “otoritelerle etkileşime girme”dir (Tarrow, 2011:4). Bu boyutlar arasında mevcut yönetim sistemine karşı

gösterilen ortak tepkilerde düzenin kusurları sorgulanırken, diğer yandan beklenti ve isteklerin de sunumu yapılmaktadır.

Tilly, toplumsal hareketlere geniş bir çerçeveden bakılmaması gerekliliğini savunur, bunun nedenini ise, kavramın tüm hareketleri tek bir çatı altında toplamasının, somut hallerin tespitini güçleştirip, evrenselleştirecek olmasına bağlamaktadır. Tilly'e göre toplumsal hareketler tarihsel bir kavramdır, onun için hareket belirli bir sürekliliğe ve kültürel bağlama sahiptir. Ona göre, "toplumsal hareketler daha önce var olan aidiyetleri hayata geçirir" (Tilly; 1999:263).

Tilly'nin toplumsal hareketlere ait savları şunlardır; (Tilly; 2008:64);

- Toplumsal hareketler varoluşundan itibaren bireysel (tekil) değil, grupların etkileşimleri sayesinde gelişmiştir.
- Toplumsal hareketler, şu üç iddiayı bir araya getirir: Kimlik, Program ve Duruş
- Bu üç durumun öne çıkması, hareketler arasında, kitle içerisindeki fanatikler arasında ve toplumsal hareketin oluşumu arasında değişim göstermektedir.
- Kamu politikaları ile karşılaştırıldığında, toplumsal hareketler etkinlik, ölçek ve süreklilik bakımından çoğunlukla politik girişimciler ile alakalıdır.
- Toplumsal hareketlerin savunuları, katılımcıları ve örgüt yapıları tarihsel olarak farklılık gösterir.
- Başlatılmış bir toplumsal hareket sonlanabilir ya da evirilerek bir politikaya dönüşebilir.
- Demokratikleşme olgusu toplumsal hareketlerin varoluşunu hızlandırır.

Toplumsal hareketler herhangi bir politika karşısında rahatsızlıkları dile getirmek ya da durumu talep edilen yöne doğru değiştirmek adına aynı duyguları paylaşan bireylerin örgütlenmesi ile var olan hareketlerdir. Bu nedenle kamu politikalarının içerisinde olası eşitsizliklerin önüne geçme, sosyo-ekonomik politikaları geliştirme ve demokrasiye destek verme amaçlıdır. Aksi oluşumlarda demokrasiye ve kamu düzenine zarar vermesi muhtemeldir.

1.1.1.2. Toplumsal hareketlerin tarihsel gelişimi

Toplumsal hareketler, bireylerin bir arada yaşamaları ve yerleşik hayata geçmelerinden itibaren farklı zaman ve mekânlarda ortaya çıkan, insanların çatışma durumlarını betimleyen bir kavramdır. Toplumsal hareketler, bireylerin aynı amaç (ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel, vb.) ve talepler için bir araya gelerek, meşru ya da gayrı meşru otoriteden beklentilerini tepkisel bir dil kullanarak ifade etme durumunu kapsar.

19. yüzyılda başlayan işçi hareketleri toplumsal hareketlerin atası olarak kabul edilse de konunun tarihi, öncesinde Fransız Devrimi ve hatta İngiliz “Wilkes ve Özgürlük” kampanyasına kadar uzanmaktadır. Tilly’e göre 1760’dan önce hiçbir gösteri kayıt altına alınmamıştır. Anılan tarihten sonraki hareketler ise kolektif özgürlük taleplerinin karar alıcılara bildirilmesi ve bu sebeple yapılan gösteriler ve imza kampanyalarını kapsayan aktiviteleri içermekteydi (Tilly; 2009:313). Fransız Devrimi ile adından söz edilmeye başlanan, akabinde Sanayi Devrimi ile sistematikleşen toplumsal hareketler, kolektif tepkinin en başarılı yolu olarak kabul görmüştür. Modern toplumsal hareketlerin doğuş noktası ise 19. yüzyılın ikinci yarısı olarak kabul edilmektedir. Toplumsal hareketin başlangıç noktasını önemli kılan etmen, olayın organize yapısı, süreklilik arz etmesi ve kolektif amaca sahip olması ile ilgilidir. Bu bakımından 19. yüzyılın ikinci yarısından önce meydana gelmiş olan toplumsal aktiviteler, bugün bildiğimiz modern toplumsal hareketlerden farklılık arz etmektedir (Çımrın; 2010:49). Bahse konu dönem sonrası tabakalar arası eşitsizlikler görülmeye başlanmış ve bazı küçük gruplar ise mevcut durum karşısında sosyal ve hukuki adaleti sağlamak adına harekete geçme eğiliminde bulunmuşlardır.

19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilhassa elit tabaka için alt sınıf olarak görülen işçi, zanaatkâr ve köylü sınıfının örgütlenmesi ve aktivitesi, göz ardı edilemeyecek bir süreklilik düzeyine ulaşmıştır. Kapitalizmin etkileri tüm dünyayı sarmış, köyden kente göç hızlanarak artış göstermiş ve bu, beraberinde toplumsal ilişkilerin gelişmesini ve metalaşma sürecini de hızlandırmıştır. Bu hususlar, birtakım toplumsal çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Örgütlenme seviyeleri ve süreklilikleri bakımından tabakalar arası eşitsizliklerle birlikte, ekmek ve vergi ayaklanmaları da artarak gelişmiştir. Bu dönem toplumsal hareketlerin ortaya

çıkmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımın adı literatürde “*kalabalıklar*” kuramı olarak geçmektedir (Çetinkaya; 2014). Bu bağlamda toplulukların bir araya gelmesi ile birlikte uyumsuzluk ve anlaşmazlıkların doğması da kaçınılmaz olmuştur.

Le Bon’un 1895’te kaleme aldığı “*Kitleler Psikolojisi*” adlı eserinde bahsettiği bu kuram günümüze değin birçok kolektif eylemi açıklamak adına esin kaynağı olmuştur. Klasik teori, toplumsal hareket oluşumunu bireyin hoşnutsuzlukları ve kimliği arasındaki ilişki olarak tanımlar, hareket sırasında kolektif bilincin önemine vurgu yapar ve o esnada bireysel bilincin önünde olduğunu savunur (Çalı; 2006:41). Çünkü toplumsal hareketlerde, birey ile kitle içerisinde bulunan birey arasında farklılıklar gözlenebilir. Topluluklar istemedikleri, hoşnut olmadıkları, değişmesini talep ettikleri bir husus karşısında örgütlenebilir ve ortak bir duruş sergileyebilirler ve bu duruş onlara pozitif anlamda kazanımlar da sağlayabilir.

18. yüzyılda asli tatil günlerinde belirli kurallar çerçevesinde organize olmuş esnaf grupları ve askeri topluluklar, karar alıcılara ve baskıcı yönetimlere karşı kimi zaman tören geçidi haklarını kullanarak, kimi zaman ise seslerini yükseltmek sureti ile tepkilerini göstermişlerdir. Bilahare yine kurallara bağlı kalınarak müşterek hataların giderilmesi adına, politika yapıcılara içlerinden seçilen bir temsilci dahi göndermişlerdir. Örneklerden yola çıkılarak kitlesel hareketleri, insanların, haklarını koruyabilmek ve baskıcı uygulamalara karşı gelebilmek adına protest bir duruş sergiledikleri bir ifade biçimi olarak değerlendirmek gerekir.

Kitle hareketleri, Amerika ve İngiltere’de bu tarz kolektif eylemler neticesinde meydana gelen politik değişimler ve atılan ekonomik adımlar zemininde ortaya çıkmıştır. Bu değişimi tetikleyen dört ana etmen söz konusudur. Bunlar; Proterleşme, Parlemlenterleşme, Savaş ve Sermayedar olmadır (Tilly; 2008:49). Kitlelerin yapısına farklı şekillerde değişim getiren bu dört özellik, Amerika ve Avrupa başta olmak üzere hemen hemen tüm toplumsal hareketlerin gelişim yönünü belirlemiştir.

Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin gelişiminde Proterleşme, Savaş, Sermayedar olma ve Parlemlenterleşme’nin etkisinin ne olduğu sorunsalı karşısında Tilly, bu ilişkiyi şöyle betimlemiştir (Tilly; 2008:51);

- Savaş ekonomisi ve bu sebeple kaynak seferberliği, devletin dar gelirli tabaka üzerindeki baskısını artırdı, aynı dönemde toprak sahipleri, askerler ve

işçilerin de kolektif mücadele içerisinde yer alması devletlerin yeni anlaşmalar sunmasına öncülük etti.

- Gücün, parlamentonun eline geçmesi toplumun refahı üzerinde uygulanacak birçok yasanın da artması demektir, bu hususta Büyük Britanya'da çoğunluk kolektif eylem içerisinde bulunan kişilerle daha çok etkileşim içerisinde olmaya başladı.
- Sermayedar olma, öncesinde toprak sahiplerinin elinde olan politik gücün, sonrasında Londra ve diğer yerlerde sermaye yöneticisi haline gelen tüccarlar ve kredi veren kişilerin eline geçmesine sebep oldu.
- Sosyal bilimcilerin beklentisinin aksine proleterleşme, işçi sınıfının özgürlüğünün artmasına sebep olarak toprak sahiplerine ve sermaye sahiplerine bağımlılığı azaltırken, boşta kalan işçi sınıfının ise siyasete katılımlarını artırdı.
- Bu gelişmeler ışığında mevcut durumdan hoşnut olmayan işçiler ve muhalif aristokratlar arasındaki bağın şiddeti arttı.
- Bu yaklaşım burjuvazi eylemcileri ile özel dernekler, kurallar çerçevesinde yürüyüşlerini yapan işçi sınıfı ve benzer talepte bulunanların etkileşimini ve hareketin yaygınlaşmasına yol açtı. Diğer taraftan ise halkın bu hareketlere olan sempatisi, yetkililerin müdahale esnasında başvuracağı yasal önlemlerin alınmasını zorlaştırdı.
- Bu yaklaşım tarzı küçük burjuvazi grupları ile işçi topluluklarını, hak ve isteklerini arama aşamasında yıkıcı eylem kararlarından uzaklaştırdı.
- Bu hususta hem radikal hem de küçük burjuvazi gruplarının ve aynı zamanda küçük işçi topluluklarının eylemleri toplumsal hareketlere örnek oldu, bundan sonraki aşamada ise hareketin yasal bir zeminde gerçekleşmesi sağlandı.

Gerekli yasal hakların elde edilmesinin ardından işçi sınıfı, ilk toplumsal hareketlerin baş aktörü olarak literatürdeki yerini almaktadır. Tabakalar arası farklılıkların bilincine varan işçi sınıfı, yapacağı kolektif eylemlerin sınıf eşitsizliklerinin olmadığı bir topluma ilerleme adına fayda sağlayacağına artık inanmıştır. Bu sebeple 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplum üzerinde etkiler yaratarak toplumsal hareketlerin öncüleri olmuşlardır.

Literatürü incelediğimizde toplumsal hareketlerin, Batı menşeli bir gelişme seyri izlediği görüşü ön plana çıkmaktadır. Batı harici toplumlara ve tarihlerine şarkiyatçı bir yaklaşım ile bakıldığı vakit, herhangi bir direnişten ve toplumsal hareketten söz edilmemektedir (Çetinkaya; 2014). 20.yüzyıl öncesi toplumsal hareketlerini, çoğunlukla küresel kapitalizme bir başkaldırı olarak betimleyen çalışmalar var olsa da bunlar durumu açıklama açısından son derece yetersiz kalmaktadır (Ağartan ve diğerleri, 2005). Diğer yandan Batı merkezli gelişen toplumsal hareketlerin Batı milliyetçiliği gölgesinde incelenmesi, dünyanın diğer tarafında yaşanan hareketlerin göz ardı edilmesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bilhassa, 1750-1850 yılları arasında yaşanmış ve Batı penceresi harici yapılacak incelemelerde şu kategorizasyon ön plana çıkmaktadır (Ağartan ve diğerleri, 2005);

- Amerikan köle sistemine karşı başlatılan hareketler,
- Balkanlar'da başlayan yayılmacı ve sömürgeci milliyetçi hareketlerin Amerika'ya uzanımları,
- Amerika ve Asya sınırları arasında kalan alanda küresel kapitalizme karşı olan ve dünya ekonomisinin dışında kalmayı tercih eden hareketler,
- Sınırları Amerika, Asya, Afrika ve Ortadoğu bölgesine uzanan Avrupa kültürüne karşı olan, dini ve kültürel kapsamlı uygarlıkçı hareketler,

Söz konusu dönemin ardından gelen 1815-1914 yılları arasında Batı'nın önde gelen İngiltere, Almanya ve Fransa gibi ülkelerinde, işçi sınıfı emek ve sosyalist hareketler güçlenmişti ve bu hususta Avrupa işçi emek hareketlerinin enternasyonalizmin etkisi ile güçlenerek stratejik bir konuma gelmesi önem arz etmekteydi (Munck, 2007:41). Bu hareketlerden bağımsız olarak, 1864 yılında İngiltere'de Saint Martin salonunda yapılan görüşmelerde ve 1889 yılında Fransa'da devrimin yüzüncü yılında gerçekleştirilen toplantıda "*işçi hareketlerinin*" temel sorunları ile kapitalizm ve sömürgecilik alanlarının ortak noktalarına vurgu yapılmış, iki alan birbiri ile bağlantılı olarak değerlendirilmiştir. Bu oluşumlar sonucunda ulusalcılık, siyasal hak ve özgürlüklerin kazanımı, yurttaşlık bilinci ve emperyalizme karşı başlatılan mücadeleler dönemin önemli hadiseleri olarak değerlendirilmiştir. 1848'de emperyalizm ve kapitalizme karşı verilen örgütlü ve sistemli toplumsal

hareketler en nihai halini almıştır (Arrighi ve diğerleri, 2004:96). Tüm bunların amacı olan toplumsal ve global değişim adına ilk hedef olan “iktidarı ele geçirme stratejisi” için tarihi adımlar atılmıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde Sanayi Devrimi tamamlanmış, sanayici ve tüccar kesim zenginleşmiş, bunun yanında köy ve kent yaşamında alt tabakada kalan yoksul kesim bu artıştan pay elde edememişti. İşçiler günün 15 saati kötü koşullarda çalışmaktaydı, meralarda yaşanan nüfus artışları kaynak yetersizliklerine işsizliğin de tırmanması eklemiştir. Akabinde, 1846 yılında Belçika’da ortaya çıkan ve Avrupa’ya uzanan salgın hastalık, tüm köy yaşantısındaki huzursuzlukları da beraberinde getirmiştir. Aynı dönemde 1848 yılında Marx ve Engels tarafından kaleme alınan “Komünist Manifesto” özel mülkün yok sayıldığı ayırım olmayan ve sınıfsız bir devlet düzenine geçilmesi gerekliliğini öneriyordu. Bu görüş toplum nezdinde karşılık bulmuş başta Avrupa’nın çeşitli yerlerinde halk ayaklanmaları ve özgürlükçü eylemlerin doğmasına neden olmuştur. Hareketin en üst noktası ise 1917 “Rus Devrimidir” ki, akabinde yaşanan Batı menşeli emperyalizm karşıtı kurtuluş hareketleri başta Latin Amerika olmak üzere Afrika’da nihai zafere ulaşmıştır. Bu olaylardan hareketle 20. yüzyılın ilk yarısı kitle hareketlerinin kolektif eylem kimliğine geçtiği bir sahnedir (Arrighi, 2004:96). Tüm örnekler dâhilinde toplumsal hareketlerin örgütsel bir yapı haline bürünmesi ve ortak değerlerde buluşan, sınıf ayrımının farkına varan, zor hayat şartlarında hayatını idame ettiren kitleler, Marx ve Engels’in gündeme taşıdığı sınıfsal ayrımların olmadığı bir dünya için bir araya gelerek toplumsal hareketlerin doğmasına sebep olmuştur.

1.1.2. Toplumsal Hareketlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Genel Nitelikleri

Mevcut toplumsal düzen içerisinde, bireysel taleplerini ve amaçlarını kamuoyu oluşturmak adına belirli bir sistem dâhilinde örgütlenerek bir araya gelen insanların oluşturduğu topluluk olarak tanımlanan toplumsal hareketleri bir örgütten ayıran yegâne özellik, dernek, siyasi parti, vb. siyasal aktörler gibi bir yapıya sahip olmayışlarıdır. Bu aşamada mevcut hedefler doğrultusunda karar vericiler üzerinde baskı oluşturabilmek adına örgütlenen bireylerin bir topluluk oluşturma iradesi, esasen kurumsallaşmanın öncül belirtisidir. “*Herhangi bir toplumsal sorunla karşılaşanların*

verdiği bireysel tepkilerin kolektifleşmesi süreci aynı zamanda toplumsal çatışmanın da dinamiklerinden biridir” (Alpman; 2012:19). Bu süreçte bireyin tek başına bir hususa tepki göstermesi ile bir grup dahilinde hareket etmesi arasında kazanım farkları olacaktır. Bu ayırımı dikkat çeken Peter B., Clark ve James Q. Wilson, 1961 yılında kaleme aldıkları “*Incentive Systems: A Theory of Organizations*” adlı eserde konuyu irdelemişlerdir. Bu noktada aşağıdaki üç tip faydadan bahsedilebilir (Petrecca; 2018);

- Dayanışma (solidarity) (grup içi etkinliklerden sağlanan sosyal getiri)
- Amaçsal (purposive) (ideolojik tatmin ile ilgili ödül)
- Maddi (çoğunlukla nakit karşılıklı somut ödül)

Bu ayrıştırmalar neticesinde kişisel fayda ve grup faydasındaki fark dikkatle incelenmelidir. Kişinin toplulukta elde edeceği fayda ile grubun kazanımları aynı doğrultuda olmayabilir. Diğer deyişle kişi bir menfaat uğruna bir gruba dâhil olması durumunda grubun menfaatleri ile bireyin menfaatleri örtüşmeyebilir. Olson, bu olayı şöyle açıklamaktadır;

“Özel faydalar yalnızca o grubun bireylerini ilgilendirirken, ortak kazanımlar hem grubun içerisindeki bireyi hem de harekete katılmamış, grubun içerisinde yer almamış bireyleri de kapsayacaktır. Bir harekette grup üyeleri, toplum nezdinde hoşnut olunmayan problemlere bir çözüm getirebilirlerse, bu yalnızca grup içerisindeki kişilerin menfaatine değil, o gruba dâhil olmamış fakat dışarıda onlar gibi düşünen insanların da faydasına bir harekete dönüşmüş olacaktır (Olson; 2009).”

Günümüzde ise toplumsal hareketler ülkelerin büyük şehirlerinde ve kent merkezlerinde gerçekleşmektedir. Bu hareketlere destek vermek isteyen bireyler ya sahaya kısıtlı imkânlarla iştirak edecek veyahut bilhassa günümüz “Y kuşağının” aktif kullanıcısı olduğu sosyal medya üzerinden destek vereceklerdir.

Toplumsal hareketlerin ortaya çıkış sebepleri ve gelişim süreci üç aşamadan oluşur (Kendall, 2012);

- I. *Başlangıç/oluşum evresi:* Bu aşamada mevcut durumdan hoşnut olmama ve bu istemeyen durumu değiştirebilme veyahut tamamen ortadan kaldırabilme istekleri söz konusudur. Bu evre, aynı zamanda hazırlık aşamasıdır.
- II. *Toplanma/örgütlenme evresi:* Bu evrede bireyler bir araya gelerek organizasyonun temelleri atılır ve hareketin programı yapılır.
- III. *Kurumsallaşma evresi:* Hareket bu evrede artık bir örgüt yapısı almaya başlar, grup üyelerinin konum ve yetkileri belirlenir.

Bu durumlardan yola çıkılarak bir toplumsal hareketin oluşumu için en başta toplumda siyasi, ekonomik vb. hoşnutsuzlukların belirmesi ve büyümesi gereklidir. Daha sonra bireylerin bu durumdan rahatsızlık duyması lazım gelir. Kişi hoşnut olmadığı durumda kendisini dışlanmış, haksızlığa uğramış, geri plana atılmış hisseder. Böylelikle toplumsal hareketin temeli birey üzerinden inşa edilmeye başlanır.

“Kişisel sorunlar ile toplumsal meseleler arasında zorunlu bağlantılar vardır. Kişisel yaşam öyküleri ile tarihin hikâyesi arasında bulunan bağların izi sürebilir” (Mills, 1979). Akabinde birey aynı huzursuzluğu başkalarının da hissettiğini fark eder ve diğer kişilerle etkileşime girer. Bu da grupların oluşmasını sağlar. Daha sonra grup içerisinde bulunan üyeler konumlarını seçerler ki bu, organize bir yapıyı oluşturur. Bu organize yapı, hedef ve sorunsallarına uygun olan metot ve stratejiyi de belirler.

Crossley, toplumsal olayların meydana çıkış ve gelişim sıralamasını şu şekilde yapmıştır (Crossley, 2002);

- Toplumda mevcut durum ve beklentiler arasındaki denklik.
- Toplumun istekleri ve beklentilerinin gerçekleşmemesi ve artan gerilim.
- Toplumun bir arada tutan değerler ve kamu düzeninde yaşanan rahatlamalar.
- Bu uyumsuzluklar karşısında protest ve kolektif hareketlerin ortaya çıkışı.
- Örgüt ruhu, yaşanan hoşnutsuzluklarla ortaya çıkan ideolojiler, taktikler.
- Kurallar çerçevesinde bir kitle hareketinin meydana gelişi.
- Hoşnut olunmayan, beklenen durum için karar alıcılar üzerinde oluşturulan baskı.

Tüm bu aşamaların akabinde bir toplumsal hareketlilik meydana gelme olasılığı her zaman yüksektir ve genellikle hareketlerin temel kaynağı demokratik bir ortamın noksanlığı ve diyalogsuzluktur.

Demokrasi, toplumsal hareketler için hem bir amaç hem de bir araçtır. Çok fazla şey vadeder. Devletin keyfi eylemleri karşısında bir koruma (insan hakları) ve birtakım siyasi haklar sağlar: hükümet kararlarına veya en azından temel bazı kararlara bir ölçüde katılım; devletin eylemleri ve özellikle de hatalarıyla ilgili bir tür hesap verebilirlik ve devletin nasıl karar aldığı ve harekete geçtiği ile ilgili bir miktar şeffaflık. Siyasi yurttaşlığın bu unsurlarına ek olarak, demokrasinin sonraki biçimlerinin bir diğer vaadi de asgari düzeyde bir iktisadi refah olmuştur. Gruplar, hükümetin sağlık, barınma ve beslenme gibi unsurları sağlamada başarısız olduklarını hissettiklerinde, toplumsal hareketler etrafında bir araya gelmeyi öğrenirler. Demokratik olduğunu iddia eden rejimler çok fazla şey vadettiğinden, ironik bir biçimde, despot rejimlere göre daha fazla potansiyel infial kaynağı barındırır, zira beklentiler daha yüksektir (Jasper; 2014:36).

Tilly, bu hususu şöyle betimlemektedir: Bir yönetim anlayışında demokrasi eksikliği var ise ve toplum isteklerini rahat bir şekilde dile getiremiyor, beklentileri çözüme kavuşturamuyorsa toplumsal hareketliliğin doğuşuna sebep bir ortamdan söz edilebilir (Tilly; 2008:13). Toplumsal hareketin başlama noktası da tam bu husustan geçmektedir. Bu sebeptir ki; bireyler hoşnut olmadıkları, kendilerini rahatsız hissettikleri konularda seslerini duyuramadıkları anda konu hakkında kamuoyu yaratmak adına toplumsal hareketi başlatırlar. Toplumsal hareketler bu sebeple halk nezdinde demokrasi ile ilgili hoşnutsuzlukların giderilmesinde ve karar alıcıların konuyu yeniden gözden geçirmesi adına büyük öneme sahiptir. Bu önemi Frank ve Fuentes literatürde şu şekilde açıklamıştır (Işık; 2011:8);

- I. Toplumsal hareketler, kapitalizmden ayrılış, sosyalizme girişin etkisi ve açıklayıcısı olarak görülür.
- II. Toplumsal hareketlerin sokak tiyatrolarına benzerliği bulunur, senaryoları var oldukları sürecidir. Hiç kimse senaryoya ya da amaca dışarıdan müdahale edemez. Toplumsal hareketlerde de durum çok benzerdir ve tavsiye edilmez.

- III. Toplumsal hareketler, birçok farklılığı içerisinde barındırmanın yanı sıra sahip olduğu değişkenler olmasına rağmen birçok ortak noktası da bulunmaktadır. Bu noktalar toplumu yoksullukla mücadele etmede, toplum içerisinde bir kimlik bulmada ve adalet arayışında bireyleri ortak güç oluşturmaya çalışmaktadır.
- IV. Toplumsal hareketlerin ömürleri ve tesirleri sürelidir. Siyasal, ekonomik ve ideolojik dönem ile alakalıdır.
- V. Toplumsal hareketlerin kendi içerisinde sınıfsal ayırım konusunda dikkatli olması gereklidir. Çünkü bölgesel olarak incelendiğinde Güney kesimde yaşanan hareketlerde işçi sınıfı, Batı bölgesinde sıklıkla orta kesim, Doğu bölgelerde ise sıklıkla her iki kesimden de sınıfların yer aldığı birleşenlerin ayrı ayrı irdelenmesi önemlidir.
- VI. Önceki maddelerde de belirtildiği gibi toplumsal hareketler farklılıklar arz etmektedir. Bu hareketlerin çoğunluğu iktidardan hoşnutsuz ve özgürlük arayışında olanlardır. İktidarı ele geçirmek, devirmek amacı taşıyanlar ise kendilerini toplumsal hareketlerin dışında tutarlar.
- VII. Toplumsal hareketler, bazı gruplar ile uyumlu hareket edebilirler. Diğer bazı hareketlerle ise anlaşmazlık, uyumsuzluk hatta rekabet içerisinde olabilirler.
- VIII. Toplumsal hareketler geleneksel devlet yönetim anlayışından, demokratik yönetim anlayışına geçişte (Ekonomik, siyasi, vb. konularda) derin katkılar bırakabilecektir.

Bu özellikleri sosyolog R. Heberle ise literatürde şu şekilde açıklamıştır (Yaylacı, 2014);

- Toplumsal hareketler, içerisinde sermaye sahibi bireyler ve emekçi kesim ilişkilerinin yoğun olduğu topluluklarda değişimi hedefler.
- Toplumsal hareketi oluşturan bireyler, örgüt bilinci, liyakat ve ortak hareket etme özelliklerine sahip olmalıdırlar.
- Toplumsal hareketlerde bir amaç ve strateji veyahut bu düşüncüyü oluşturacak bir örgütsel yapı bulunmalıdır.

- Toplumsal hareketler, formel gruplardan oluşabilir ancak hareketin kendisi organize bir yapı değildir.
- Toplumsal hareketler, sahip olduğu birey ve gruplarda değişim yaşansa dahi varlığını sürdürebilir.
- Toplumsal hareketler, çok kısa süreli bir oluşum değildir ancak hareketin de bir yaşam süresi vardır.

Toplumsal hareketlerin tüm bu özellikleri incelendiğinde demokrasi ve toplum adına katkıları önemlidir. Bu hususta bireylerin amaçlarına ulaşmak adına grup dâhilinde kolektif bir eylem ile kamuoyu oluşturmaları ise istenilen sonuca ulaşmak için son derece önemlidir.

Tilly toplumsal hareketlerin ortaya çıkış sürecinden ve genel özelliklerinden şu şekilde bahsetmektedir (Tilly, 2008:30);

- *“18.yüzyılda doğuşundan itibaren toplumsal hareketler bireysel bir durum değil, tesirli çalışmalar olarak organize edilmiştir.”*: Kolektif halk hareketleri, dini özgürlük, seçim çalışmaları gibi organizasyonlarda bulunanlar ile belirli bir amaç için geçici oluşan gruplar ve bu kampanyaların idamesinde etkili kamu kesimi arasında kayda değer etkileşimler bulunmaktadır. Bu etkileşimi hissetmek ve algılamak hareketin kolektifliğini ve yelpazesini anlayabilmek için önem arz eder.
- *“Toplumsal hareketler, program, kimlik ve duruş başlıklarını birleştirir.”*: Program, yapılması planlanan harekete destek vermeyi veyahut protesto etmeyi kapsar. Kimlik, eyleme dâhil olan “iddia sahiplerinin” önemlenecek oranda bir güce sahip olduğuna inanılacak bir durumu yaratmaktır. Duruş, kendini dışlanmış hissedilen gruplar, düzenli bir araya gelen yurttaş gruplar veyahut hükümet fanatikleri gibi diğer siyasi oluşumlarla benzerlik durumlarını belirtir.
- *“Toplumsal hareketler içerisinde -iddia sahipleri- ve hareketin evrelerine göre Program, Kimlik, Duruş olgularının öne çıkması söz konusudur”*: toplumsal hareketlerin içerisinde yer alan bireylerin ve grupların yapacağı istişare toplantıları amacın grubun çoğunluğu yönünde güçlenir. Bu bağlamda

grubun kendileri nasıl tanıtacağı ve konumlandıracağı hususu önem arz etmektedir.

- *“Toplumsal hareketin bir destekçisi de demokratikleşmedir.”*: bireylerin karar alıcıların durumlarından hoşnutsuz olması ve bu durum karşısında bu rahatsızlıklarını aynı amaç için örgütlenip seslerini kamuoyuna duyurmaları demokratik bir ortam ile mümkündür.
- *“Toplumsal hareketler halkın hükümranlığını sahiplenmektedir.”*: kimi toplumsal hareketlerde özne olan “halk”, farklılık gösterebilir ancak organizasyon karar alıcının yönetilenden yana düşünmesi gerekliliğini savunur.
- *“Toplumsal hareketler, politik girişimcilerin ölçek, etkinlik ve süreklilik durumları birbirleriyle ilişkilidir.”*: 18.yüzyıl öncesi toplumsal hareketlerin ortaya çıkışından önce muhalefet, isyan, direniş ve bireylerarası ilişki şeklinde yapılırken, kolektif hareketlerin doğması ile birlikte siyasi girişimciler, toplumsal hareketlerde aktif kampanyalarda daha fazla yer almışlardır.
- *“Toplumsal hareketler, politik zeminde kabul gördükten sonra, iletişim ve iş birliği sayesinde diğer alanlarda benimsenmelerini teşvil eder.”*: genellikle ortam değiştirme özgürlük talebinde bulunmayan bireylerden, yerel liderlere, kapitalistlerden, din adamlarına değin genişlemektedir.
- *“Toplumsal hareketlerin ana unsuru olan harekete dâhil olanlar ve onların amaçları, zaman içerisinde değişkenlik gösterebilir.”*: toplumsal hareketin üç ana kaynağı fiziksel alan ve yaşanan süreç içerisinde değişkenlik gösterir. Birincisi, tüm siyasi yapıdır. Toplumsal hareketten bağımsız olarak hareket eden bu yapı hareketten bağımsız bir şekilde değişime uğrar ve hareketin yapısına da etki eder. İkincisi, toplumsal hareketin yaşanma anında, rastgele yaşanan değişimler ve arbedeler neticesinde daimî bir değişim söz konusudur. Üçüncüsü, toplumsal hareketi gerçekleştiren bireyler ile yetkili şahıslar sürekli etkileşimde olmalarını müteakip eylem ve söylem noktasında etkilenip rol çalarlar.
- *“Toplumsal hareketler bireyin ya da grubun bir konu veya durum hakkındaki hoşnutsuzluğu ve rahatsızlığı olduğu için, konu ya da hususun değişmesi veya*

ortadan kalması durumunda sona erebilir veya şekil değiştirebilir.”: dönemi itibari ile çok ses getiren ve büyük derecede kamuoyu yaratan bir hareket ileride bitebilir, unutulabilir.

Kitle hareketlerini detaylı bir şekilde kaleme alan Eric Hoffer, toplumsal hareketleri kendi dünyasında mutsuz ve tatmin olmayan bireylerin başlattığını ileri sürmüş ve iddiasını şu şekilde dile getirmiştir;

“İnsanlarda, kendi varlığını şekillendiren güçleri, genellikle kendi dışında arama eğilimi vardır. Başarımızın ve başarısızlığımızın nedenlerini çevremize bağlamaktan kaçınmayız. Bundan dolayı, iyi bir dünyada yaşadığını düşünenler bu dünyayı aynen korumak, hayal kırıklığına uğramış kişilerse bu dünyayı temelden değiştirmek isterler” (Hoffer; 1998:33).

Bu hususta bireyde dünyayı değiştirme isteğini tetikleyecek dış etkenlerde bulunmaktadır. “Hoşnutsuzluğun bizzat kendisi her durumda bir değişiklik isteği yaratmayabilir. Hoşnutsuzluğun dile getirilmesi ve farklı bir ses olabilmesi için, başka etkenlerin de var olması gerekir. Bu etkenlerden birisi, kendini güçlü hissetmektir (Hoffer, 1998:34). Bu sebepten hem bireysel hem de kitlesel anlamda hoşnutsuzluk duyulan herhangi bir hususta hemen bir toplumsal hareket gerçekleştirilememektedir. Çünkü kitlenin veya bireyin mevcut durumda değişiklik yapabilmesi için yeterli güce ve inanca ihtiyacı vardır. Bu durumda genellikle kendini dışlanmış ve umudunu yitirmiş bireyler gelecek nesiller adına kaygılanarak kendi dünyası adına değil gelecek kaygısı ile toplumsal hareketlere dâhil olurlar. Bu amaçla umutsuzluk ve ötekileşme duygularından uzaklaşarak toplumsal hareketlilik içerisinde faydalı olduğu düşüncesi ile kendi şahsiyetlerini de değerli hissederler.

Toplumsal hareketin başlaması için bireyin kendini güçlü ve yeterli hissetmesinin yanı sıra planlanan hareketinde neticesinin başarılı olacağı inancının da tam olması gerekmektedir. Toplumsal hareketi başlatmak adına yetenekli ve bilgili bir grup, liderinin yanı sıra belirli bir ideolojik amaç ve yeterli donanım sahibi olmalıdır.

Bu hususları Hoffer aşağıdaki gibi açıklamıştır;

“Kişilerin büyük düzen değişikliği hareketlerine koşup dalmaları için iyice hoşnutsuz olmaları, fakat aşırı yoksulluk içinde bulunmamaları gerekir. Ve ayrıca güçlü bir öğretiyeye, yanılmaz bir öndere veya yeni bir teknik üstünlüğe sahip olmak yoluyla, yenilmez bir güç kaynağı kapılarının kendilerine açılacağına inanmış olmaları gerekir. Aynı zamanda geleceğe ait vaatler ve imkânlar hakkında abartılmış bir inanca sahip olmaları gerekir. Ve sonuç olarak, giriştikleri büyük hamlenin başarılmasında karşılaşılabilecek güçlüklerden habersiz olmaları gerekir. Deneyimli kişiler, bu işler için engeldir” (Hoffer, 1998: 38).

Toplumsal hareketlerin ortaya çıkış sebeplerini, bu açıklamalar ışığında değerlendirecek olursak; toplumsal hareketler hoşnut olunmayan, memnuniyetsizlik duyulan durumlarda ortaya çıkar. Bir toplumsal hareket, özünde bireyin duyduğu memnuniyetsizliklerdir ve bu doğrultuda kendisi gibi aynı konular hakkında memnuniyet duymayan kişi veya gruplar ile birleşerek kitle hareketlerini meydana getirir. Özetle bir cemiyette var olan sorunlar zaman içerisinde çoğalabilir ve bir toplumsal hareketlilik başlatabilir. Bu sıkıntılar da çoğunlukla belirli sınıfları, etnik kökenleri, cemaatleri, siyasi grupları, cinsel toplulukları etkisi altına almaktadır.

1.1.2. Toplumsal Hareket Biçimleri

Toplumsal hareketlerin ortaya çıkış ve başlangıç aşamasında birbirlerine benzer birçok ortak noktaları olmasına karşın, aslında her birinin kendine özgü farklılıkları da bulunmaktadır. Daha öncesinde de ayrıntıları verildiği üzere her birinin ortaya çıkış sebebi (mezhepsel, özgürlükçü, çevreci, ideolojik, vb.) arasında birçok farklı neden vardır.

Toplumsal hareketler özünde iki ayrı başlık altında incelenmektedir;

Dönüştürücü (Değer Yönelimli) Toplumsal Hareketler; Bu harekette amaç yeni değerler oluşturmaktır. Hali hazırda bulunan sosyal yapıyı mercek altına alarak, yeni ve alternatif bir oluşumun safhalarını kapsar. Bu doğrultuda kitle hareketleri toplumun

çoğunluğunun etkileneceği bir değişimi arzu etmektedir. Bu amaçla da halkın etkileneceği milliyetçi, barışçıl ve özgürlükçü söylemlere başvururlar. Bu tarz toplumsal hareketlerin mutlaka bir alternatif stratejisi olduğu ifade edilebilir. Barışçıl eylemler, devrim hareketleri, ulusal kurtuluş mücadeleleri bu safha içerisinde düşünülebilmektedir.

Norm tropizm (Reformcu) Toplumsal Hareketler; Bu tarz toplumsal hareketler biçimi bozmadan, koruyarak yeniden oluşturmayı amaçlamaktadır. Hareketin amacı sosyal yapıyı muhafaza etmeye çalışmak olduğundan, değer yönelimli hareketlerde görüldüğü üzere alternatif arayışında bulunmamaktadır. Mevcut sistemi benimseyen ve kabul eden bu hareket tarzında yalnızca sistemin arzu edilmeyen, istenmeyen özellikleri üzerinde reform talep edilmektedir (Giddens, 2000:541).

Wilson, alternatif (alternative), reformcu (reformative), kurtarıcı (redemptive) ve dönüştürücü (transformative) olarak toplumsal hareketleri dört ayrı kategoride değerlendirmektedir (Wilson, 1973:25). Alternatif hareketler birey üzerinde limitli bir farklılık yaratmayı hedeflerken, reformcu hareketler var olan mevcut sistemin hoşnut olunmayan noktalarının değişimini arzularlar. Kurtarıcı hareketler ise bireyin bizzat kendisinde değişimi hedefler, aksine dönüştürücü hareketler ise toplumun genelinde derinlemesine bir değişimi amaçlamaktadır.

Toplumsal hareketler için; kolektif eylem yöntemiyle, bahse konu toplumsal değişim hususunda örgütlü veyahut ne istediğini bilen, dayanma gücüne sahip organize bir grup (Kendall, 2012:553) hareketi düşünen Kendall, bu ayrımı örneklem ile betimlemiştir (Yaylacı, 2012:42).

- *Reform Hareketi:* Çevre hareketleri, feminist hareketler gibi mevcut sistemin eksik görülen yanlarını değiştirmeye yönelik bir harekettir. Reform hareketlerinde strateji tam belirlenemez grup üyelerine tam hâkimiyet sağlanamazsa ve gruba hâkim olunamazsa sonucunda reform hareketlerinin bir değişim ve direniş hareketine kayması mümkündür.
- *Devrimci Hareketler:* Köklü değişiklikler yapmayı hedefleyen bu hareket türü, toplumun bir bölümü değil tamamını hedef almaktadır. Karar alıcıların ve mevcut sistemin varlığından bir hoşnutsuzluk söz konusudur. Bu harekete katılanların genel tipolojisi optimum toplum düzeni oluşturmak isteyen

hayalcilerden radikal yöntemlere sahip anarşist eylemcilere kadar çok geniş bir alanına sahiptir.

- *Dini Hareketler:* Bu tarz bir harekette amaç bireyin inanç sisteminde değişimdir, bu amaçla kendileri gibi düşünmeyen bireylerde inançların değişimi hedef alınmaktadır. Bu hareket biçiminde değişimin hızla gerçekleşmesi beklenir, çünkü grup üyeleri mutlak sonun yakın olduğuna inanırlar. Hare Krishnas, Unification Church, Scientology tarz yeni dini akımlar, bu hareketlere örnek teşkil ederler.
- *Alternatif Hareketler:* Bu hareketler aslında toplumsal değil, bireylerin içsel dünyasından davranışlarına yansıyan bölümlerin değişimini hedef almaktadır. Bu hareketlere örnek olarak 20. yüzyılın başlarında insanların alkol tüketimine karşı başlatılmış hareketler, 1990'lı yıllarda başlayan vejetaryenlik, yoga ve meditasyon akımları gösterilebilir.
- *Devrimci Hareketler:* Bu hareketlerin genel amacı bir değişimi engellemeyi hedef almaktır. Bu harekete katılanlar mevcut değişime karşı direnir veya mevcut olanı engellemeyi amaçlar. Bu hususta değişime karşı büyük bir direnç gösterilir.

Bu farkların tümünü ayrı ayrı incelediğimizde toplumsal hareketlerin sadece bir direniş veya isyan değil, mevcut sistemsel yapıyı koruyarak alternatif stratejiler ve kurallar sunmayı da amaçladığı tespit edilebilir. Amacı alternatif yönetim tarzları sunmak olan toplumsal hareketler, ideal bir dünya ve sistem oluşturmak adına da çaba gösterir. Dolayısıyla hareketlerin yalnızca eylemsel (Pratik) yönü değil; düşünsel (Teorik) yönü olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır.

1.1.3. Toplumsal Hareket Kuramları

Toplumsal olaylara sebebiyet veren kuramlar, hareketin doğmasına sebebiyet veren siyasal, ekonomik ve sosyal sebeplerle birlikte gelişim gösterir. Toplumsal hareketlerin meydana geldiği dönem ile bağlantılı olarak toplumsal hareket kuramlarında da değişimler görülmektedir.

18.yüzyıl sonları ve 19.yüzyıl başlarında toplumun tabakalarını oluşturan ve en altta yer alan işçiler ve köylülerin örgütlenme biçimi ve hak arayış biçimleri en üst

tabakada yaşayan seçkinlerin ilgi odağı olacak bir örgüt seviyesine gelmiştir. Göç, hızla büyüyen şehirler ve kapitalist sistem, toplumun her alanın da hissedilen bir kompleks durum meydana getirmiştir. Bu nedenle emekçiler, adalet arayışında olanlar ve vergi konusunda şikâyet sahipleri hem örgütsel anlamda hem de süreklilik bağlamında gün geçtikçe gelişim göstermişlerdir. Bu hususta toplumsal hareketlere yönelik olarak yapılan ilk kuramsal çalışma ise “Kalabalıklar Kuramıdır” (Çetinkaya, 2014:28). Bu kuramın en önemli savunucusu G. Le Bon, bireyin yalnızken ve grup içerisinde farklı niteliklerde davranışlar sergilediğini söyler. Örgüte dâhil olan her birey kim olursa olsun gruba kolektif anlamda katkılar sağlar (Çetinkaya, 2014:29). Bu, özellikle kişinin bireysel çabaları neticesinde elde edeceği kazanımlar ile bir gruba dâhil olması sonucundaki kazanımları arasında bir fark doğuracaktır. Toplumsal hareketin, “dayanılmaya temelli, bir çatışma barındıran ve yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayan bir kolektif hareket biçimi” (Melucci, 1999: 87) olarak açıklanması, toplumsal hareketlerin özünde kolektifliğin var olduğunu gerçeğini göstermektedir.

Bütün bunların neticesinde toplumsal hareketler her noktada, her zeminde aynı değerlere sahip olmayabilir. Yani benzer olayların görüldüğü farklı toplumlarda aynı tepkilere rastlanılmayabilir. Toplumsal davranışları tayin eden faktörler farklılık gösterebilir ve bunun yanı sıra yapısal ve sabit değişkenlerin toplum üzerindeki etkileri, toplumsal hareketlerde kendine özgü bir değişken (Şentürk, 2006:37) unsuru olabilir.

1.1.4.1. Kolektif eylem kuramı

Sosyal psikoloji alanında kolektif eylem konusunda modern kuram ve araştırmaların ilk değerlendirmeleri G. Le Bon ile başlamaktadır. Le Bon’un tezleri, konu hakkında çalışma yürüten araştırmacıların başucu kaynaklarından birisini oluşturur.

G. Le Bon’nun düşünceleri, kitle toplumunun varoluşuyla birlikte ortaya çıkan meşruiyet sorununa atfen verilen yanıtlardan biridir. Kitle toplumunda gerçekleşen göç dalgaları, yer değişimleri gibi nedenlerle bireyler, siyasi anlamda daha fazla rol üstlenmeye başlamışlardır. Bilhassa öncesinde belirtildiği üzere seçim konuları, çeşitli

konularda aynı amaç ile bir araya gelerek oluşan kitle tabanlı örgütlenmeler ve çeşitli yayın faaliyetleri, toplumsal birlikteliğin öne çıkan başlıkları olmuştur. Bahse konu toplumsal hareketlilik sonucu gerçekleşen ekonomik krizler ve kitlesel çatışmalar, 19.yüzyıl başında halihazırda görünen iyimser ekonomik ortama negatif yönde etki etmiştir (Çetinkaya, 2014:28). Bu sebeple kendi durumundan hoşnutsuzluk duyan toplum, durumun bilincine vararak bir farkındalık oluşturmuştur. Kendileri ile aynı fikre sahip bireyler ile bir araya gelip hak arama adına örgütlü bir yapı oluşturarak kolektif bilinçle toplumsal hareketlere başlamışlardır.

Benzer bir başka yaklaşıma göre toplumsal hareketler şu şekilde de gösterilebilir (Crossley, 2002:11);

- Muhtaçlıklar, kişisel özgürlüklerin kısıtlanması, anomi gibi haller, toplumsal hareketin bir tepki olarak meydana gelmesini sağlayan etmenlerdir. Toplumsal hareket kuramcıları, hazırda bulunan hoşnutsuzlukların kolektif eylem ve hareket için lüzumlu ve kâfi bir sebep olduğunu savunurlar.
- Bu hoşnutsuzluk kaynaklı irrasyonel hareketler, örgüt yapısı veya kolektif istekler, toplumsal hareketlere zemin hazırlamaktadır.
- Çoğunlukla toplum içerisinde kendisine yer bulamamış ve öncesinde toplumdaki dışlanmış bireylerin bu tarz gruplara dâhil olma isteği hareketlerin başlangıcında etkin rol oynamaktadır.
- Toplumsal hareketler siyasi vizyonları ve özgün yanlarına bakılmaksızın, dönemsel ürküntüler, moda ve özgürlüğünde endişe duyma gibi kolektif hareketler ile birlikte sentezlenebilir.

Bu hususta anlaşılabilmesi üzere toplumsal tutumların özünde kolektif olma ve grup ile hareket etme düşüncesi vardır. Aynı zamanda bireyler söz konusu grup ile birlikte anlık kararlarla, mantık dışı davranışlar sergileyebilir ki bunun nedeni, bireyin grup içerisinde daha yoğun duygularla hareket etmesidir. Kalabalıklar kuramının araştırma sahası bilhassa seçmen davranışları ve suça eğilimli kalabalıklardır.

Toplumsal hareketlerin toplumun doğasında olduğu gerçeğini savunan R. Park, kolektif hareketlerden devrimlere kadar çeşitli isyan biçimlerini çalışmalarında ayrıntılı bir biçimde incelemiştir (Oberschall, 1973:14). Fonksiyonalist yaklaşıma göre, toplumsal hareketler modernleşmeye giden yolda birer tepki sürecidir.

Fonksiyonalist yaklaşımın önde gelen isimlerinden Blumer'a göre birey ön plandadır. Bununla birlikte birey, yaşamı boyunca sosyal çevre içerisinde sürekli etkileşim halindedir ve bu etkileşimler neticesinde bazı anlamlar üretmektedir. Bireyin hayatındaki bu anlamlar değiştikçe sosyal yapıda değişime uğrar. Blumer, bu dönüşüme karşı bir tepki amaçlı ortaya çıkan ve belirli bir amacı olmayan eylemleri toplumsal hareketlerin başlangıcı olarak adlandırmaktadır. İlk öncesinde anlamsız bu yapı, sonraları toplum içerisinde huzursuzluk, adaletsizlik ve hoşnut olmama durumlarına karşı bir tepki ile başlayıp sonrasında toplumsal harekete tahavvül eder. Bu solidarist ruh ile hareket eden örgütlü yapı, kolektif hareket tarzı ile yeni bir toplumsal hareketin başlangıcını oluşturur (Lyman, 2016).

1930'larda kapitalizmin içerisinde bulunduğu zor durum, ekonomik sıkıntı ve yoksulluk toplumsal hareketlerin esasını oluşturmaktaydı. Bu hareketler, var olan sıkıntıların ortadan kalkması ve yeni bir huzur ortamının tahsisini hedeflemekteydi. Toplum içerisindeki bu değişim dürtüsü ve 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan ortam, sosyal eylemlere teorik yaklaşımları da beraberinde getirmiştir. Bu yaklaşımların en önemlileri; Ralph Turner ve Lewis Killian gibi temsilcilerinin olduğu, yukarıda da değinilen Chicago Okulu ve Talcaott Parsons, Neil Smelser gibi öncüleri olan "*Yapısal İşlevselci Yaklaşım*" gibi paradigmalardır. Mezkûr kuramı savunanlar toplumsal hareketleri, toplumsal katmanlar arasındaki uyumsuzluk hallerine karşı yarı-rasyonel tepki olarak nitelendirirler.

Toplumsal hareketler, sıklıkla sorunları olan toplumlarda görülen vakalardır. Normal ve gelişmiş toplumlarda ise toplumsal eylemlere sık rastlanılmaz, nedeni ise bu tarz toplumlarda siyasal yapının gösterdiği gelişmişlik ve bireylerin hakkaniyetli temsil durumlarıdır. Kolektif davranış teorisinin, toplumların yapısal durumlarını incelerken aynı hassasiyeti geliştirmekte olan kısımları için sergilemekte olduğu söylenemez. Bu hususta ortak durum otorite ile toplumun "karşılıklı" olduğu durumdur (Smelser, 2011). Smelser, kaleme aldığı "Theory of Collective Behaviour" adlı kitabında kolektif eylemleri modernleşmenin akabinde meydana gelen değişimlere bir tepki olarak açıklamaktadır. Kitlese hareketler oluşabilmesi için altı maddenin varlığından söz eden Smelser (Çalı, 2006:46);

I. *Yapısal olanaklar*; toplum içerisinde bulunan mevcut örgütlü yapıların görev ve sorumluluk alanlarının çelişkili olması hali hareketin ortaya çıkışını kolaylaştırmaktadır.

II. *Yapısal gerginlik*; mevcut sosyal yapıdaki imkânlar kolektif eylem ile tutarsızlığı fark etmeye yardımcı olur.

III. *Genelleştirilmiş inanç seviyesinin büyümesi*; ideoloji, kitlesel eylemlere yeni kavramlar kazandıran ve harekete yeni bir ihtimam kazandırmaktadır.

IV. *Hızlandırıcı olaylar*; mezkûr sosyal toplumlarda ortaya çıkan ve diğer olayların başlangıcı kabul edilen başlangıç sürecini temsil eden olaylar.

V. *Katılımcıların hareketliliği*; toplulukları oluşturan kişilerin aktif bir yapıya sahip olması, toplumsal hareketin meydana gelmesi için aranan özelliklerdendir.

VI. *Sosyal kontrol faaliyeti*; yönetsel olarak karşıt görüşün fikirleri önem arz eder zira sosyal kontrol için bu özellik önemlidir. Örneğin, toplumsal hareket esnasında karar alıcıların o gruba vereceği cevap sosyal kontrolü etkiler.

Bahse konu olan kolektif teoremlerden yola çıkılarak, toplumsal hareketler kontekstinde kolektif davranış, tarih ile ilintili olarak toplumda meydana gelen tadil neticesinde toplum için rahatsız edici, hoşnut olunmayan durumları ortadan kaldırmak adına yeni bir düzen tahsis etmek için bireylerin bir araya gelerek grup bilinci ile ortak hareket sergilemesidir.

1.1.4.2. Rasyonalist kuram

Toplumsal hareketler konusunda rasyonel yaklaşım, kolektif eylem kuramına eleştirel yaklaşarak bireyleri belirli ve baskılı kurallar doğrultusunda grup ile senkronize hareket ettiren ve kolektif eylemi bir sürü psikolojisi olarak düşünenlere karşı ortaya çıkan bir eylem türüdür. Rasyonel kuram, bireylerin rasyonel hareketlerinin bir intikası olarak değerlendirilmekte ve bilhassa bu kuramda bilinçli olarak, davranış kelimesi yerine eylem sözcüğü tercih edilmektedir (Çetinkaya,

2014:31). Bunun nedeni ise davranışın kişilerin istemsiz hareketleri olabileceği, eylemin ise bireyin istek ve bilinci ekseninde yapacağı bir aksiyon olmasıdır.

Rasyonel kuramın önemli temsilcilerinden Mancur Olson'a göre birey, bir kitle hareketi içerisinde yer almadan önce durumun kendisine sağlaması muhtemel kar ve zararı konusunda muhakeme yapar (Jasper, 2002:56). Olson, çalışmalarında liberal iktisat kaziyelerini toplumsal hareketlere uyarlayarak bireyi, ömrünün tamamında kâr-zarar hususuna önem veren bir kişilik olarak aktarmaktadır. Olson, teorisinde “*çıkar grubu*” söyleminin tüm kolektif eylemleri kapsaması gerekliliğini savunmaktadır. Ayrıca, toplumsal hareketlere “*maliyet muhasebesi*” açısından yaklaşarak, bireyin bir gruba dâhil olduktan sonra yapacağı fayda-zarar hesabı neticesinde, kişinin, faydanın üstün gelmesi halinde toplumsal hareket içerisinde yer alacağını söylemektedir (Çetinkaya, 2014. 31). Bu yaklaşım tarzına göre yalnızca bireylerin tercihleri değil, bireysel tercihlerin toplamı da önemlidir (Özen, 2007:23). Rasyonel kuram, birey üzerine yoğunlaşsa da toplumsal sistemin bireylerin eylemleri ile izahı mümkündür. Kuram; sınırlılıklar, talepler, rasyonelite ve fırsatlar gibi temel öğelerin üzerinde odaklanmaktadır (Crossley,2002:57). Bu talepler neticesinde birey, sınırlı rasyonellik içerisinde kararlar alır ve söz konusu kolektif eyleme katılım durumunu belirler.

Rasyonalist kurama göre bireylerin öncelikli amacı kendi çıkarlarıdır. Fakat bu hususta akla gelen ilk soru; eğer bireyler öncelikli olarak kendi çıkarları için hareket ediyorlarsa, neden işçi sınıfına dâhil bazı gruplar kendi menfaatine olmasına rağmen sağlıklı ve yüksek gelirli çalışma ortamı için yapılan eylemlere destek vermemektedirler? Olson'a göre bu sorunun cevabı şu şekildedir; “bireyler kolektif eyleme katılmadan da bunun sonucunda gelecek olan imkanlardan faydalanacağını bildiği için kısacası, hiçbir maliyetle karşılaşmadan ‘hazıra konabildikleri için’ bu greve katılmamaktadırlar” (Jasper, 2002:56). Toplumsal hareketleri, iktisadi boyutlarına çok fazla önem veren Olson, kitle hareketlerinin sürü psikolojisi şeklinde nitelendirilmemesi adına önemli roller üstlenmiştir.

1.1.4.3. Çatışma kuramı

Çatışma kuramı, toplumsal düzenin tarihsel süreç içerisinde yaşanan çatışmalardan var olduğu fikrini savunur. Bu durum, bir toplumsal grubun diğerleri üzerinde baskı kurma ve hâkimiyeti ele geçirme isteklerine karşı gelme melekeleri üzerine kurgulanır.

Tarrow “*Kolektif Eylem*”i şu sözlerle açıklamaktadır;

“Bulunduğu durumdan mutsuz olan ve bu hususta birtakım beklentileri karşılanmayan, karar alıcılarla iletişime geçme şansı bulunmayan ve otoriteye başkaldırma durumunda olan kişiler tarafından uygulanmaya kalkıldığında çatışmacı bir durum ortaya çıkmaktadır.”

Bu bağlamda “*Kolektif Eylem*”, düşük tabanda bulunan bireylerin daha profesyonel gruplara ya da karar alıcılara karşı isteklerini iletebilmek adına başvuracakları yegâne sebep olduğu için toplumsal hareketlerin temelini oluşturmaktadır” (Tarrow 2006;7).

Bu açıklamalar ışığında işçi sınıfı açısından bakıldığında yaşanan eşitsizlikler ve bunların giderilmesi adına başlatılan kolektif hareketler, çatışma kuramı ile açıklanabilir. Aynı zamanda özünde kolektif bir ruh bulunan toplumsal hareketler de çatışma kuramının temel taşlarındandır.

Çatışma kuramı esaslarında, sosyal yapının en başat durumu çatışmadır. Sosyal değişim için çatışma mutlaktır. Bu sayede toplum içerisinde değişimin itici gücü ateşlenmiş olur. Bu hususta çatışma kuramına göre; “gerçek bir topluluk varsa orada çatışma kaçınılmazdır” temel başlıktır (Sayın 1994;54).

Toplum içerisinde olumsuzluklar, uyuşmazlıklar ve çatışmalar söz konusu olduğunda, o vakit yeni bir düzenden söz edilebilir. Tüm bireylerin aynı standartlara sahip olduğu yapılarda toplumun refahı yüksek ve sosyal memnuniyetlik derecesi yüksek ise, kitlesel bir çatışma yaşanmayacak ve kolektif bir harekete ihtiyaç hissedilmeyecektir. Aksi bir durumda “*eşitsizlik ve adaletsizlik hallerinde*” yaşanacak olumsuzluklar ve çalışmalar neticesinde sistem ya yönetim kadrolarında zorunlu bir değişimi ya da yeni bir düzenin kurulmasını zaruri kılacaktır.

Karl Marx çatışma kuramının ilk savunucularından biri olarak, toplumda sürekli bir sınıf çatışmasının bulunduğunu ve tarihsel süreçte bunun sosyal, ekonomik

ve siyasi yapıların özüne dayandığını iddia etmektedir. Toplumda bireylerin bir araya gelerek örgütlenmesini, üretim ve mülkiyet temeline dayandıran Marx, toplum içerisinde oluşan tabakaların da üretim temelli bir yapı arz ettiğini savunmaktadır. Bunun sebebini ise, toplum içerisinde her an her bireyin kendi çıkarları veya isteğine göre taleplerinin bulunması ve bu görüş ayrılıklarının zamanla çatışmalara sebebiyet verebileceği şeklindeki psikanalistik öngörüye dayandırmaktadır.

Yaşanan bu çatışma ortamı ise toplum düzeninin gelişmesi olarak özetlenecektir. Karl Marx'a göre yaşayan tüm toplulukların tarihi tabakalar arası çatışmaların bir neticesidir. Bu konuda usta ile kalfa, sahip ile köle, bey ile serf, devamlı bir görüş ayrılığı ve çatışma içerisinde var olmuştur. Kimi zaman açıkça, kimi zamansa daha gizli bir durumda yaşanan gerilim ya devrimci bir hareket olarak ya da toplumda çatışan grupların hüsranı ile sonuçlanan bir savaş neticesiyle sonuçlanmıştır. Yaşanan bu savaşlar, toplumu burjuvazi ve proletarya olarak iki ayrı sınıfa dönüştürmüştür (Marx 2008;30) ve bu ayrıştırma günümüze değin gelen kitle hareketlerinin temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşçi sınıfının hissettiği adaletsizlik duygularının yanı sıra makinelerin el emeğinin yerini alması ve bu durumun sermayenin gücünü arttırması, işçi tabakasını organize olmaya itmiştir. Bu dönemi Marx, kapitalist üretim süreci olarak adlandırmıştır. Bu süreç üretimi meta üzerine odaklanmaktadır. Bu durum, işçi sınıfının emeğinin sömürülmesi anlamını taşımaktadır (Marx, 1978;109). Kapitalist üretim sürecinde işçi sınıfı kendi emeğinin karşılığını korumak niyetindedir. İşçi sınıfı, kısıtlı hayat standartlarına ve düşük gelire sahip bir toplumsal yapı olarak, uzun süreli mesailer sonrası bir araya gelip bir toplumsal hareketin temelini oluştururlar. O tarihten günümüze değin tüm toplumlardaki sınıfsal ayrımların tamamı bu tepkiler neticesinde doğmuştur.

Üretim ve emek ilişkisinin anlatılan özelliklerinin yanı sıra, üretim toplumunun iki ayrı sınıfa ayrıldığı tahlil edilmektedir. Bahse konu sınıflardan ilki üretim araçları ve kaynaklarına sahip, üretimde söz sahibi kişilerdir. Diğeri ise, her türlü kaynaktan yoksun durumda bulunan ve emek gücü ile çalışan işçi ve köylülerdir. Marx, günümüzde de bu iki karşıt grup arasında bulunan orta sınıfı konu alır. Orta tabakayı; küçük tüccar, sanayici ve köylü gibi gruplar temsil eder ve bu gruplar varlıklarının devamı için sürekli olarak burjuvazi ile mücadele eder (Marx 2008;44).

İşçi grupları ortak amaç doğrultusunda hareket eden topluluklardır. Bu hususta grubun amacının yanı sıra hareketliliği başlatabilme kabiliyetinin de gelişmiş olması gerekmektedir. Eğer hareket başlamazsa istenilen sonuca ulaşmak mümkün değildir. Marx bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır; “*Bir insan ancak kendi çıkarlarının bilincinde olduğu ve kendi kurumları aracılığıyla bu çıkarlarının peşine düştüğü zaman bir sınıf oluşturur*” (Swingewood 1998;112). Bu nedenle ortada organize bir grup varsa ve bu grup kendi içinde bir amaç doğrultusunda ortak hareket başlatamıyorsa, bu gruptan ancak bir yığın olarak söz edilebilir.

İşçi gruplarının Marksist kuramın temel taşlarından biri olarak gösterilmesinin sebepleri, Kapitalist düzenin değişmesinde en önemli rolü üstlenmesi ve aynı zamanda özel mülkiyeti yok sayarak sınıfların ortadan kaldırılmasını sağlamasıdır. Tek başlarına kapitalizme karşı verdikleri mücadelede başarının yegâne temeli bir grup olabilmeye bilincidir. Bu bilincin oluşmasında en etkin rol ise toplumsal bilinç ve örgüt yapısının doğru kurulmasıdır.

İşçi sınıfının ilk örgütlenmesi sendikalar aracılığıyla başlamış, bu durum onların bir sınıf olarak adlandırılmasını sağlayarak, kapitalizme karşı mücadelelerini başlatmıştır (Marx ve diğerleri, 1975;13).

Çatışma kuramı ile ilgili olarak baktığımızda birçok önemli çalışma bulunmaktadır. Althusser’e göre toplumda üç temel yapı vardır. Bunlar ideolojik, siyasal ve ekonomik yapılardır. Althusser, bu üç toplumsal yapının Marksizm’den farklı olarak olguların belirlenmesinde bağımsız ve özerk yapıda olduğu vurgusunu yapmaktadır. Yine kuramın önde gelen isimlerinden Gramsci, Marksizm’den farklı olarak toplumda alt tabaka kadar üst katmanların da sahip olduğu ideolojinin ve kültürün etkisini öne çıkarır. Gramsci, Kapitalist düzende yönetim kademesinin işçi sınıfı üzerinde oluşturacağı hâkimiyetin de bu sınıfın ideolojik ve kültürel olgusundan kaynaklandığını savunur.

Kültür ve ideoloji tartışmaları, devamında gündeme hegemonyayı getirmiştir. Gramsci, savunusunda yalnızca güç kullanarak değil; ikna ve kabiliyet ile de hegemonyanın oluşturabileceğini açıklamıştır. Toplumun, Kapitalist yönetimde tabakaların toplumsal düzen ve kurallarını kabullenmesi siyasal olmanın yanı sıra yine ideolojik ve kültürel olgulara dayanmaktadır. Bu, onay toplumda din, eğitim, vb. makamlar yoluyla sağlanabilir (Gramsci, 1975;31). Özetle Gramsci’ye göre, “çatışma,

yalnızca ekonomik konularda değil, ideolojik, siyasi hatta kültürel konularda da olabilir.”

Simmel ise, bu kavramda sayıların önemine vurgu yapmıştır. Sayının hem grubun içindeki hem de toplumun kalanındaki algısal etkisinden söz etmektedir. Toplumsal hareketlerde çatışmanın başlayıp başlamayacağını, hareketin yaşanması durumunda olayın etkilerini grubun büyüklüğünün belirleyeceğini aktarır. Buradan yola çıkarak binlerce kişinin çalıştığı bir işletmede, onlarla ifade edilecek çalışanı olan küçük işletmelere göre bir işçi hareketinin başlama olasılığı daha yüksektir. Simmel, bir topluluğun sayıca artmasının bir kazanım olacağı gibi bazı kayıplara da sebebiyet vereceğini savunur. Bu sebeple gruplar sayıca arttıklarında veya azaldıklarında farklı kimliklere bürünmektedirler. Simmel konuyu “bir sayısı ya da tek olmak yalnızlığın simgesidir” sözleri ile ifade etmektedir. Bir ve iki birey arasında bir farklılık vardır. İki kişi yalnızca bir iletişim içerisinde bulunmaktadır. Ancak onlara katılacak bir birey durumu değiştirmektedir. Çünkü artık bir gruptan söz edilebilir, grup içerisindeki bireylerin birbirlerinin görüşlerine vereceği tepkiyi Simmel, evlilik camiası örneği ile açıklamıştır; evli bir çiftin dünyaya gelecek bebeklerinden sonra takındıkları tutum farklılık gösterebilir (www.felsefe.gen.tr). Dolayısı ile ikili ve üçlü gruplar arasında gözle görülür farklılıklar yaşanabilir. Gruba yeni dâhil olan üçüncü bireyin kriz anında takınacağı tavır neticeye hülul eder. İki bireyin anlaşmazlığında üçüncü kişinin bir hakem görevini üstleneceği yoksa taraf olup bir diğer birey karşısında hegomanya mı oluşturacağı amaca doğrudan etki eder. Bu sebeple Simmel’in sayı kavramının, çatışma için önemli olduğu kadar küçük gruplar içinde son derece elzem olduğu görülmektedir.

Simmel, çalışmalarında çatışmacı tutumda olan kişi ve gruplar üzerine de eğilmiştir. Simmel’e göre aynı amaç doğrultusunda hareket eden dost gruplar ile görüş ayrılıklarına sahip diğer gruplar arasında belirgin benzerliklere rastlanılmaktadır. Bu durumda Simmel’i kuramcılar arasında farklı kılan husus “toplumsal eylemin daima ahenk ve çatışma, sevgi ve nefret” olduğuna dair geliştirdiği söylemidir (Walloce ve Wolf, 2004;82). Diğer çatışma kuramı temsilcilerinden olan Coser, aynı düşünceye sahip bireyler arasında çatışmanın yaşandığını ve çatışmanın kitleler arasında yalnızca bir yön olduğunu, uzlaşmanın ve müzakerenin bundan daha önemli olduğunu savunmaktadır. Coser, çatışmanın sosyal birlikteliği arttırdığını, öteki gruplarla çatışan

grup içerisinde bir bütünleşme ve uyum kabiliyetinin geliştiğini savunsa da bir başka grupla çatışan grubun iç yapısının her zaman güçlü olmayacağını da ifade etmektedir. Bu durumun net tespiti içinse, grubun çatışma öncesi bağlılık ve uyumunun bilinmesi gerektiğini söyler.

Coser, yapılan araştırmalarda ekonomik buhran öncesi, bağlılık ve dayanışma açısından güçlü olan ailelerin, buhran sonrası daha güçlü; tam aksine ekonomik buhran öncesi bu değerlerden yoksun olan ailelerin ise kriz sonrası varlıklarını sürdüremediklerinin tespit edildiğini söyler (Coser, 1956;93). Rolf Dahrendorf'un savunuları da Marx'ı destekler ancak Marx'ın mülkiyet sınırlandırmasına eleştirel yaklaştığı görülmektedir. Dahrendorf, otoritenin olduğu her alanda bir çatışma yaşanabileceğini söylemektedir. Kapitalist düzende yaşanan gelişmeler ışığında mülkiyetin çatışmanın esaslarından ayrıldığını, otoritenin ise çatışmanın yeni temeli olduğu savunusunu yapmaktadır.

Dahrendorf otorite kavramını, Weber'den ilham alarak ifade etmektedir. Weber otoriteyi şu sözlerle izah etmiştir: “*Özgür bir içeriğe sahip bir düzenin, belirli bir insan grubunun itaat etmesini sağlayabilme olasılığıdır*” (Özalp, Arıncı ve diğerleri, 1993:137). Bu ifade otorite ve iktidar kavramlarının birbirlerinden ayrı düşünülmesi gerekliliğini anlatır. Dahrendorf'un düşüncesinde toplumsal tabakalar içerisinde çatışmanın nedeni, çatışmanın temeli ile açıklanabilir. Otorite iki sınıfa ayrılır; otoriteye sahip olanlar ve otoriteye sahip olamayanlar. Dahrendorf bu iki sınıf arasında devamlılık arz eden bir çekişme yaşandığını savunur.

Chicago Okuluna sempatisi ile tanınan Dahrendorf, yapı, uyum ve denge gibi kavramlar üzerine araştırmalar yapmıştır. Bu hususta çatışma ve denge durumlarının bir uyum içerisinde olması gerekliliğini savunur. Aynı zamanda Dahrendorf, çatışma teorisi ve kolektif eylemin ayrı birer seçenek değil birbirlerini tamamlayan bir bütün olduklarını savunur (Yıldız, 2012).

Toplumsal hareketlerin izahı açısından yukarıda değinilen kolektif eylem ve çatışma kuramı, hareketin farklı yönlerini temsil etmektedir. Bireyler arası ilişkiler ve uyum, kolektif eylem kuramında daha elzemken, çatışma kuramında mücadele her an yaşanmaktadır. Her durumda bu iki kavramın esas amacı toplumda hoşnutsuzlukları ve eşitsizlikleri ortadan kaldırarak değişimi sağlamaktır.

1.2. Değişen Dünya ve Yeni Toplumsal Hareketler

Toplumlar ekonomik, siyasi ve teknolojik etkenlerle gelişim ve sürekli değişim halindedirler. Gerger bu durumu, “küreselleşmenin siyasal yansımayı, sermayenin uluslararası ilişkiler sistemini, siyasal ve hukuksal yönleriyle kendi cemaletinden yeniden yaratma sürecidir.” (Gerger, 1999;176) diye tanımlar.

Toplumsal hareketler bu değişim rüzgârının etkileriyle, ilk zamanlarda yalnızca maddesel sebeplerle (daha yüksek ücret, daha iyi yaşam koşulları, vb.) bağlantılı iken, sonraları farklı kesimlerden bireylerin toplumun sıkıntılarına dikkat çekmek amaçlı bir araya gelmeleri ile ortaya çıkmıştır. Bu yeni toplumsal hareket tarzı demokratik toplumlarda çok hızlı yayılım göstermiştir. ‘Yeni’ kavramının ilk olarak kullanılışı aslında net olarak bilinmemekle birlikte, Tilly bu hususta; kavramın evrensel olduğuna, eleştirmenlerin ve kuramcılarının bu kavramın dilediğince kullanabileceğine dikkat çekmiştir (Tilly, 2008;22). Bu düşünceyle yeni toplumsal hareketler demokrasi, değişim ve küreselleşme konuları ışığında ele alınacaktır.

1.2.1. Yeni Toplumsal Hareketler

Yeni toplumsal hareketlerin 1960’ların sonunda, 1970 ile 1980 yılları arasında yaşanan hareketler ile başladığı değerlendirilmektedir (Cohen, 1999;101). Bahse konu yıllarda işçi hareketlerinin azaldığı, daha çok kültürel ve kimliksel konuların tartışıldığı bir dönemdir. Bu dönemde eski toplumsal hareketlerin toplum ve siyasiler için etkisi azalırken yine aynı dönemde yeni tarz ve oluşumlarla başlayan hareketlere rastlanmaktadır.

1960 ve 1970 yılları arasında artık toplumsal hareketler yeni şekiller almaya başlamıştır. Bunların ilk örnekleri olarak Amerika’daki temel hak ve özgürlük mücadeleleri, savaş karşıtı gösteriler, Almanya ve İngiltere’deki öğrenci gösterileri, 1968 Fransız İsyanı, Madrid Demokrasi Hareketi ve 70’leri etkisi altına alacak olan kadın ve çevre hareketleridir (Della Porta & Diani, 2006:1).

Dünyanın pek çok bölgesinde “başta Avrupa’nın batısı ve Amerika olmak üzere” muhalif gruplarda artış görülmüş, bu husus hak ve özgürlük arayışlarını,

feminist hareketleri ve öğrenci hareketlerini arttırarak toplum düzeninde çatlaklar oluşmasına sebebiyet vermiştir (Kurtbaş, 2017;107-108).

1968 yılında baş gösteren öğrenci hareketleri, kitle hareketleri adına bir dönüm noktasını oluşturmaktadır (Deniz, 2015;65). Bahse konu tarihten sonra ise kitle hareketleri üzerine yapılan yorumlarda kolektif eylem ve kalabalık kuramları benzeri ayrılıkçı ve yıkıcı söylemlerden vazgeçilmeye başlanmıştır.

J.Cohen, 1960 sonrası Batı Avrupa ve Amerika’da ortaya çıkan eylemleri klasik paradigma ve kuramlarla açıklamanın mümkün olmadığını söylemiştir (Cohen, 1999;101). Bu izahlardan yola çıkılarak söylenebilir ki yeni toplumsal hareketler endüstri sonrası meydana gelen hareketlerdir (Lelandais, 2009;65). Bu açıdan dış dünyaya kapalı ülkelerin küreselleşme ile birlikte dünyaya entegre olmaya başlamaları ve serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkması konusunda birçok sebep bulunmakla birlikte, eski toplumsal hareketlerin sosyal ve siyasi alandan çekilmesi belirli şartlar doğrultusunda olmuştur. Yeni toplumsal hareketlerin varoluş sebeplerinden başlıcaları şu şekilde özetlenebilir;

- Küreselleşmenin etkisi dâhilinde dünyada refah düzeyinde belirgin bir artış yaşanmış ve sonucunda işçi sınıfından farklı düşünen ve istekleri olan eğitimli bir orta sınıf doğmuştur (Coşkun, 2007; 109). II. Dünya Savaşı’nın sonunda üretim sektöründe çalışanlara nazaran hizmet sektörü önem kazanmıştır. Değişen dünya düzeninde insanların beklentileri, buldukları sınıfın dışına çıkmıştır.
- Yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasında, “sivil toplum” kavramının hafızalara yerleşmesi, bireylerin karar alıcılardan daha özerk ve özgür alanlar talep etmesi aynı zamanda STK’lar, vb. gruplar etrafında birleşmesi önemli rol oynamıştır (Offe, 1999). Yeni toplumsal hareketlerin sivil toplum kuruluşları etrafında birleşmesi, eski hareketlerin sendikasıdan hariç olarak, yönetim, üyelik ve bireylerin içeride kendilerini daha özgür ifade edebilmesi, yeni toplumsal hareketlerin karakteristiğini oluşturmuştur. Çünkü sivil toplum kuruluşları daha esnek bir yapıya sahipken, sendikalarda hiyerarşik bir yapı hakimdir ve aynı tabakadan oluşan bireyler söz konusudur. Söz konusu kuruluşlar, yapısal ve mensupları bakımından farklılıklara sahiptir. Bu husus, meydana gelecek toplumsal hareketin de akıbetini belirlemektedir.

- Öncesinde kamusal alanda tartışmaya konu dahi olmamış, cinsiyet ayrılıkları, kadın ve sağlık konuları önem arz etmeye başlamıştır. Bu hususlarda sorunların büyümesi ve geniş katılımcı kitlelere ulaşması, bu sorunlara verilen önemi de beraberinde getirmiştir (Melucci, 1999). Yeni toplumsal hareketlerin kapsamına giren her hoşnutsuzluk aslında “yeni” olmaması değil, aksine öncesinde kendisine kamuoyu oluşturamamış olmasıdır. Eski toplumsal hareketlerde bu hususlar önemli görülmediği ve ilgilenilmediği için toplum bilincinde yeni bir hareket tarzına ihtiyaç hasıl olmuştur.
- 1980’li yıllarda, sonunda toplumu saran yeni iktidar arzusu, popüler kültürün etkileri ve kent yaşamında insanın içerisine düştüğü zorluklar, yeni toplumsal hareketlere zemin hazırlamıştır (Sustam, 2009;98). Bu konuda toplum, baskı ve otoriteye karşı, kendine yeni özgürlük alanları edinme çabası içerisindedir.
- Calhoun, eski toplumsal hareketlerin toplumun tamamını değiştirme arzusunu ütopyik olarak değerlendirirken, bu durumun gerçeği yansıtmadığını hatta gerçekçi gelmediğini vurgulamaktadır (Calhoun, 1993;396). Calhoun aynı zamanda, eski toplumsal hareketlerin ideolojisinin sosyalizmi yansıttığını, bununsa işçi hareketlerinde bireyleri harekete geçirme konusunda finansal ve efor konusunda kısıtlı olduğu görüşündedir. Ayrıca yeni toplumsal hareketlerde durumun daha gerçekçi taleplere sahip olduğu, müzakere ve iş birliği konularında daha ılımlı olduğu söylenmektedir.

Tradisyonel olarak sosyal hareketlerin özü, emek ve milliyetçilik hususları üzerine odaklanmaktadır. 1960’lı yıllara gelindiğinde ise çevreci hareketler, kadın hakları, lezbiyen/gay hareketleri gibi çok kapsamlı ve yeni türde toplumsal hareketlere rastlanmaktadır (Della Porta & Diani, 2006;2). Bu örneklerden yola çıkılarak mezkûr tarihten sonra yaşanan toplumsal hareketlerin, artık yalnızca ekonomik kökenli değil, nitel ve nicel hususlarda da farklılıklar göstererek artık daha çok sosyal tabanlı olduğu görülmektedir.

Yeni toplumsal hareketler konusu kapsamına giren hareket başlıkları ise şu şekilde sıralanmaktadır; mülteci hakları, hayvan hakları, kökten dinci hareketler, öğrenci gösterileri, eşcinsel hareketler, çevreci hareketler, nükleer enerji karşıtı hareketler ve barış gösterileridir (Vahabzadeh, 2003:9; Çoban, 2009:176; Wienclaw & Howson, 2011:37; Johnston ve diğerleri, 1994:121).

1.2.1.1.Yeni Toplumsal Hareketler; “Yeni” Kavramı

Avrupa’da 1968 hadiselerinden hemen sonra, Marksistlerin finansal endişelerinin üzerine kimliklerin yeniden tayin edilmesi, sistemsel tehditlere karşı duruşlarını belli eden Melucci ve Touraine önderliğinde yeni toplumsal hareketler kuramını doğmuştur (Guidry, Kennedy & Zald 2000:41). Toplumsal hareketlerin eski ve yeni kavramlarıyla anılmasına yönelik literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Yeni toplumsal hareketlerin yeni sıfatı ile anılmasının sebebi yalnızca kronolojik bir durum değil, eskisinden ekonomik ve sınıf temelli bir ayrıma sahip olmasıdır (Coşkun, 2007;109). Günümüz toplumsal hareketlerinin, konu bakımından yeni olmamakla birlikte bu sıfat ile anılmasının sebebi, ekonomik temelli klasik işçi hareketlerinden farklı bir tarza sahip olması ve bunu da hissettirmeye çalışmasıdır. Bu süreç 20.yüzyıl sonralarında aniden yaşanmamış, sadece toplumun kendini ifade etme şekli ve öncelik anlayışları çerçevesinde değişmiştir (Lelandais, 2009:68). Bu durum, günümüzdeki toplumsal hareketlerin formel ve niteliksel ayrımını göstermek için aynı zamanda eski toplumsal hareketlerden uzaklaşmayı da belirginleştirir. Cohen, yeni toplumsal hareketlerden bahsederken, devrim yaklaşımından uzak toplumun otonom yapısını özetleyen demokratik hareketlerden bahsettiğini vurgulamıştır. Ayrıca Cohen, “*devlete karşı toplum*” düşüncesinde her bireyin yeni olmadığını ancak ifade şekilleri, oluşumlar ve örgütlenme şekillerinin “yeni” olduğunu savunmaktadır (Cohen, 2016:102).

Melucci, “yeni” kavramını özetlerken eski hareketlerin klasik yanları ile günümüzün kolektif davranışlarının formel farklılıklarını belirten bir kavram olduğu vurgusunu yapmaktadır. Modern hareketler ise oluşumlarını siyasi konuların unsurlarından uzak tutmakta, daha çok güncel hususların içerisinde yer almayı tercih etmektedir. Tüm bu örnekler detaylı incelendiğinde modern hareketlerin “yeni” kavramını kullanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Melucci, 1994). Yeni toplumsal hareketlerde, eski hareketlerin genlerinin varlığını savunanlar ile yeni hareketlerde farklı anlam ve tarzların varlığına inanan gruplar arasında görüş ayrılıkları olacaktır. Fakat, 21.yüzyıl ve sonrası kendisini ön plana çıkaran “yeni” görünümüne kavuşmuş kadın ve çevre hareketleri dahi kendilerine “yeni” formatta bir değer bulmuşlardır.

Eski toplumsal hareket tanımları çoğunlukla işçi sınıfı hareketleri ve milliyetçi söylemler üzerine odaklanmaktayken yeni toplumsal hareketler, yeni doğmuş çevreci, hak ve özgürlükçü, feminizm, vb. konular etrafında toplanmaktadır. Dolayısıyla toplumsal hareketlerin “yeni” ve “eski” şeklinde ayırımına esas teşkil eden sebebinin içeriksel olduğu sonucuna ulaşılabilir.

“Yeni” kavramı Amerika’ya özgü hareketler için yalnızca kronolojik bir yaklaşım olarak kullanılırken, Avrupa’da ise toplumsal hareketlerin niteliksel bir özelliği olarak kullanılmaktadır (Deniz, 2015:49). Fakat bu hususta öncelik, her zaman nitel özellikleri öncelikli kılmaktadır. Aslında “yeni” ibaresi hem zamanın hem de niteliksel değişimin ifadesidir (Flynn, 2011:31).

Yapılan literatür taraması neticesinde toplumsal hareketlerde “yeni” kavramı hususunda müşterek bir tanımda uzlaşamamıştır. Ancak netice itibariyle bu kavramın toplumsal hareketlere yönelik niteliksel ve düşünsel anlamda bir değişim ifade ettiği aşikârdır.

1.2.1.2.Yeni toplumsal hareketlerin özellikleri

Yeni toplumsal hareketler, sosyal bilimler çatısı altında 21.yüzyılda toplumda yaşanan devinimleri açıklamak adına, araştırma konusu bir kavramdır. Bu kavram, kapsamı ve nitel özellikleri itibariyle kendine atfedilen isimden fazlasını ifade etmektedir. Bu sebeple kavram, özellikleri teşhis edilerek açıklanmaya çalışılmaktadır.

Yeni toplumsal hareketler, toplumda belirli bir tabakanın değil, tümünün nezdinde evrensel ve ahlaki değerlere sahip konuların kamuda açık alanda tartışılması adına, bir kanı oluşturmak için gerçekleşen hareketlerdir (Lelandais, 2009:68). Buradan hareketle, kamusal alana taşınan hususlar içerisinde; kutuplarda yapılan sondaj çalışmalarının yalnızca bugünü değil, yarını da etkisi altına alan bir husus olduğu ya da kadın haklarının ve kadına şiddetin yalnızca kadınların değil toplumun tamamını ilgilendiren bir konu olduğu şeklinde örneklendirilen konular birer realite olarak değerlendirilebilir.

Yeni toplumsal hareketlerin doğrudan amacı hükümete, karar alıcılara veya bürokrasiye karşı değil, mezkûr konuda kamuoyu oluşturmaya yöneliktir. Bu hususta amaç bir kamusal alan ile baskı mekanizması oluşturmaktır. Sonrasında durumu karar

alıcılara aktarmak yerine aynı konudan hoşnutsuz fakat sorunun bilincinde olan bireyler ile kitleler oluşturmak ve dahası sesini tüm topluma aktarmaktır. Bu örnekler yeni toplumsal hareketlerin esas amacı siyasal alanda karşılık bulmaktan çok, sivil bir ağ oluşturmaktır (Vahabzadeh, 2003:10).

Offe (1999), savunusunda kitle hareketlerinde örgütsel davranışlara vurgu yapmaktadır. Bu hususu açıklarken örgütlerin, grupların iki türde hareket biçimine sahip olduğunu belirtir. Bunlardan ilki “*İçsel hareket biçimi*”, diğeri ise “*Dışsal hareket biçimi*”dir. İçsel hareket biçiminde ilişkiler çoğunlukla informeldir ve grup üyeleri ve liderler arasında yazılı kurallara rastlanmaz. İçsel hareket grup içerisindeki lider ile üyeleri arasındaki ilişki biçimini gösterir. İçsel ilişki durumunda “örgütsel farklılaşma modeli” yatay ya da dikey bir hiyerarşik yapıya rastlanılmaz ve bireyler arası eşitlikçilik ön plandadır. Bu gruplarda ilişkiler çoğunlukla süreklilik arz etmemekle birlikte amaç hâsıl oluncaya dek sürmektedir. Ancak grup içerisinde bireyler gönüllük esasına göre hareket etmektedir ve sıradan bir birey yeri geldiğinde bir lider yeri geldiğinde ise bir üye olabilmektedir. Netice itibariyle, grup içerisinde lider ve üyelere ait roller kesin kurallarla belirlenmemiştir. Üstlenilen roller geçici olmakla beraber şartlara göre değişim gösterebilmektedir.

“*Dışsal Hareket Biçimi*” protestolar, oturma eylemleri, gösteriler, grevler ve sanal eylemler gibi kamusal alanda sergilenen davranış biçimleridir. Bu hareket biçiminde, yasal olmayan herhangi bir unsur bulunmamakla beraber, iletişim adına kesin ve net bir dil tercih edilmektedir. Bu hareket biçiminde konu ivedidir ve nadiren de olsa konu müzakereye kapalıdır. Yeni toplumsal hareketlerin, dışa dönük eylemlerinde üyelerin profilleri ve farklı yaşam tarzları dikkat çekmektedir. Yeni toplumsal hareketleri, eskisinden ayıran yegâne sebeplerden ilki kendine has hareket tarzının bulunmasıdır (Offe, 1999).

Literatürde yeni toplumsal hareketlerin düzensiz hiyerarşisi ile alakalı mümasil söylemler yer almaktadır; Bunlardan biri, yeni toplumsal hareketlerin, yapısı itibariyle dünya düzenini değiştirecek ve sistemi etkileyecek gücü olmadığına dair olandır (Çoban, 2009:26). Diğeri ise, modern hareketlerin, grupların bir araya gelmesi sonucu örgütlü hal aldığı savunulan ve içlerinden yalnızca birkaçının düzenli ve tertibatlı (Melucci, 1999) olduğunu iddia eden görüştür.

Yeni toplumsal hareketlerin ileri gelen savunucularından Touraine (2002:274) eleştirel olarak, modern hareketlerin örgütsel disipline sahip olmadığını ve bunun eylemlerin sürekliliğini etkilediğini belirtmektedir. Fakat yeni nesil toplumun, kültürel ve umumi problemlerin farkına vararak bahse konu eylemlere fazlasıyla katkıda bulunulacağını belirtmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin spesiyalitesini aşağıdaki şekilde açıklamaktadır (Touraine, 2002:275-276);

- Yeni toplumsal hareketler, bireyin yaşama hakkı kadar doğal olan özgür fikir ve düşüncelere sahip olma ve “insan haklarını” benimseyerek farklı bir yaşam kurma amacındadır.
- Yeni toplumsal hareketler endüstriyel toplumlar başta olmak üzere farklı ekonomik ve kültürel yapıya sahip toplumlarda görülmektedir.
- Yeni toplumsal hareketlerin, eski toplumsal hareketlere nazaran farkı ulusalcılıktan uzak daha küresel bir görüşe sahip olmasıdır. Bu nedenle uluslararası alanda aktörler ve (Sivil Toplum Örgütü) STÖ’ler, sürekli birbirleri ile etkileşim içerisinde yer almaktadır.
- Kitlese hareketler, politika yapıcılara sempati besleyen sendika ve grupların ekseninde yer almamaktadır. Sebebi ise politik stratejilere sahip olmamalarıdır.

Yeni toplumsal hareketleri, eskisinden farklı kılan sebeplerden birisi de katılımcıların kültür ve sosyo-ekonomik durumlarıdır. Bu yeni hareketin aktörleri, uluslararası bahisler ile alakalı, teknoloji kullanımı üst düzeyde, toplumda orta ve üst sınıfa sahip ve iyi eğitime sahip kişiler olarak değerlendirilmektedir (Babacan, 2014:140-141). Üyeler mantıkla düşünemeyen, ayakları yere basmayan ve hayalperest imgesine uymamakta, realist ve akılcı bireylerdir (Çayır, 2016:17). Bununla birlikte yeni toplumsal hareketlerin aktivistlerin ekonomik açıdan toplumun orta ve üst gelir grubuna ait bireyler olduğu da görülmektedir (Offe, 1999). Buna bir paradigma olarak yeni kitle hareketlerinin çoğunluklu üyelerini oluşturan üniversite öğrencileri entelektüel ve mobilizasyona sahip olup, Dünyada yaşanan gelişmeleri tahlil ve mukayese edebilmektedir. Aynı zamanda bu karakterde yığınlarla sahip bir hareketten yıkıcı ve tehlikeli olarak nitelemek yeni toplumsal hareketlerin özü ile eşleşmemektedir. Buna ek olarak bir harekete katılan bireylerin tamamının amaç ve beklentisi de aynı olmayacaktır. Bu esnada bireyleri ortak bir amaç doğrultusunda bir

araya getiren sebep aynı dünya görüşünde olmaları ve geçmiş de benzer davranışları sergileme durumudur (Christiansen, 2011:67).

Yeni toplumsal hareketlerin uluslararası arenada dil, din, ırk ve mezhep gibi konulara sirayet etmemeleri, üniversal değerlere hassasiyetle yaklaşmamaları ve iyi bir iletişime sahip olmaları, bu hareketleri, eski toplumsal hareketlerden ayıran en önemli nüanslardır.

Yeni toplumsal hareketlerin günümüze dönüşümünü kolaylaştıran en büyük etken, gündelik yaşamın bir parçası olan sosyal medyanın yaygın kullanımınıdır. Bu bağlamda, dönemselsel olarak daha muhafazakâr bir iletişim yerine katılımcı, demokratik ve çok yönlü bir iletişim hâsil olmuştur (Babacan, 2014: 142). Bu yeni iletişim biçimi, yeni toplumsal hareketlere yeni sahalar ve protesto alanları açarak etkin ve daha uyarıcı bir hale getirmiştir (Wienclaw & Howson, 2011:43-44). Bu anlamda hareketlerin sürekli olarak kendisini güncellediği ve şartlara süratle uyum sağladığı ve terfi ettiği değerlendirilmektedir.

Yeni toplumsal hareketler, değişen sosyal, ekonomik ve politik nedenler sonrası oluşmuştur. Bu dönemde kamusal ve özel alan mevhumunun önemsizleşmesi (Flynn, 2011:32), kalabalık bir cemiyet içinde bireyin kendini öteki hissetmesi ve içsel yalnızlığını paylaşmak adına yeni arayışlarda bulunuyor olması, yeni toplumsal hareketlerin başlangıcına şekil veren unsurlardır.

Literatürde yeni toplumsal hareketler adına yapılan çalışmalarda araştırmacılar konuyu şu şekilde sınıflandırmıştır;

- Yeni toplumsal hareketler, toplumun herhangi bir tabakasından oluşmamaktadır. Sınıf yapısı, karma olarak nitelendirilebilir. Bu husus şu örneklerle de açıklanabilmektedir; Amerika'da çocuk hakları ve çevre hareketleri, Avrupa'da yaşanmış yeşiller hareketi bu olguya en güzel örneklerdendir. Kitlelerin her kesimine hitap eden bu toplumsal hareketlerde esas olan toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve yaş gruplarından bağımsız düşünülmesidir.
- 1980'li yıllara gelene kadar görülen toplumsal hareketlerin çoğunluğunda siyasal ya da ideolojik unsurlar ön planda görülmektedir. Oysa yeni toplumsal hareketlerin özünde politika yapıcılara hulus etmek olsa dahi, herhangi bir ideoloji ve siyasal erk sinerjisi bulunmamaktadır.

- Bireyin varlığını ispat etme ve kendisine yeni bir kimlik yaratma, bir kültüre dâhil olma sürecidir. Bu hususla ilgili olarak çevreci hareketler, LGBT hareketleri, vb. bireylerin kendilerine has yaşam tarzları için mücadelelerine örnek olarak gösterilebilir.
- Yeni toplumsal hareketlerin eylem planlarında çoğunlukla “şiddet” içermeyen eylem ve gösterin yanında, mobilize olmak ve içerikli açıklamalar bulunmaktadır.
- Yeni toplumsal hareketlerde yapı merkezîyetçi değil aksine âdemi merkezîyetçidir. Bunun için grup içerisinde yer alan bir birey her an karar alıcı konumunda yer alabilmektedir. Bu husus yeni toplumsal hareketlerin, tahmin edilemez yapıya sahip bir organizasyon olmasından kaynaklanmaktadır.

Yukarıda belirtilen açıklamalar kapsamında, yeni toplumsal hareketler ile ilgili olarak şu özelliklerden bahsedilebilir; homojen değildir ve ideolojik / siyasi etkenlerden bağımsız hareket edebilme kabiliyetine sahiptir. Nispeten etkilense dahi şiddete başvurma tercihi yoktur. Hareket dâhilinde çoğulcu bir yönetim anlayışına sahiptir.

1.2.1.3.Yeni toplumsal hareketlerin kuramsal boyutları

Bu bölümde yeni toplumsal hareketlerin Kaynak Mobilizasyonu, Siyasi Süreç ve Yeni Toplumsal Hareket kuramları üzerinden, nasıl analiz edildiği ve anlaşıldığı hususları incelenecektir.

1.2.1.3.1. Kaynak Mobilizasyonu Kuramı

Yapılan literatür taramalarında, kaynak mobilizasyonu, kaynak hareketliliği ve kaynak seferberliği isimlerinin yanı sıra İngilizce karşılığı “*Resource Mobilization Theory*” olan bir başlık da kullanılmaktadır. Kalabalıklar Kuramı ya da Davranış Kuramı gibi kuramlar, toplumsal hareketleri, toplumun bir anlık öfke ve rasyonel olmayan yapılar ile meydana getirdiğini savunmaktadır. Fakat 1960’lı yılların sonuna gelindiğinde toplumsal hareketlerde bu yaklaşımdan uzaklaşarak, kolektif eylemlerin de diğer davranışlar gibi mantık sınırları içerisinde düşünülebileceği kabul görmüştür (Uysal, 2009:219).

Öncüleri C.Tilly, S.Tarrow ve D.McAdam olan Kaynak Mobilizasyonu kuramı özetle; toplum içerisinde kitlesel bir hareket isteyen aktörlerin öz kaynaklarını, organizasyonel yeteneklerini, finansman gücünü ve halihazırda bulunan ekipmanlarını kullanarak istediği sonuca ulaşma arzusudur (Shepard, 2012:560).

Bu kuram, 1970 ve 1980’li yıllardan sonra toplum bilimi literatürüne dâhil olarak toplumsal hareketlere haiz çevrelerce kabul görmüş bir kuramdır (McAdam ve diğerleri, 2008:7). Bahse konu kaynaklar iki bölüme ayrılmaktadır, bunlar; fiziksel ve fiziksel olmayan kaynaklardır. Otorite, vizyon, değerler, arkadaşlık, ahlaki değerler ve dayanışma fiziksel olmayan kaynaklar iken aktörlerin sayısı, organizasyona ait para ve hizmetlerin idaresi ve temini ise fiziksel kaynakları oluşturmaktadır. Mezkûr kaynaklar ise, fayda maliyet özelinde düzenlenmektedir (Della Porta & Diani, 2006: 15). Bütün bu hususlar incelendiğinde örgütler, toplumsal hareketler neticesinde madden ve manen oluşabilecek zararları minimize ederken kar elde etmeyi maksimize kılmaya çalışarak hedeflerine ilerlemeye çalışırlar. Yeni toplumsal hareketlerde, maksimum faydaya en uygun örnek çevreci hareketlerdir (Flynn, 2011:32). Bu bağlamda, çevreci hareketlerin dünyadaki kısıtlı kaynakların daha verimli kullanılmasına yönelik misyonunun etkili ve ses getirici nitelikte olduğu söylenebilir. Kaynak mobilizasyonu kuramında aktörler bir amaç uğrunda bir arada bulunmaktadır ve aynı zamanda hareketin başarısı, harekete katılan aktörlerin sahip olacağı kazanca bağlıdır (Çayır, 2016:18). Bu bağlamda ifade etmek gerekirse, toplumsal hareket içerisinde yer alan bireyler, öncelikle kendi kişisel çıkarlarını daha sonra ise toplumsal faydayı gözetmektedirler. Dolayısıyla aktörlerin realist ve rasyonalist çerçevede hareket ettikleri söylenebilir.

Kaynak mobilizasyonu, toplumsal bir hareket öncesi motivasyonunun aksine, bir toplumsal hareketin nasıl geliştiği ve sonuçlandığı ile ilgilenmektedir. Aynı zamanda toplumsal hareketin özünde, nelerin talep edildiği ve bu amaç için hangi yolların izlendiği, uyguladığı stratejiler, konjonktürel fırsatlar ve hangi eylem metodunu takip edeceği gibi hususlara önem vermektedir (Lelandais, 2009:71).

Kaynak mobilizasyonu kuramcıları, toplumsal hareketin doğması ve yaşamını idame ettirmesi hususunda finansal kaynak seferberliğine dikkat çekmektedir. Her dönemde toplum içerisinde hoşnutsuzluklar, beklentiler ve tepkiler var olabilmektedir. Yalnız onları bir araya getirebilecek husus, kaynakları kullanabilecek bir örgüt

yapısıdır (Çetinkaya, 2014:34). Tüm bu örnekler incelendiğinde toplumsal hareketler ancak insan, para, bilgi ve medya bir araya geldiğinde meydan gelebilmektedir (Finley & Sofier, 2001:143). Literatürü incelediğimizde konu ile ilgili olarak bazı teorisyenler, bir toplumsal hareketin hayatta kalabilmesi için gerekli özellikleri şu şekilde sıralamaktadır; lider, teşvik edici bir misyon, idari bir yapı, finansal kaynak ve toplumun her kesiminden destektir (McAdam & Scott, 2005:6).

Literatürde toplumsal hareketleri detaylı bir şekilde inceleyen ilk kuram Kaynak Mobilizasyonu Kuramı'dır. Bahse konu kuramda analizlerin merkezinde iç değişkenler olan kaynakların oranı ve örgütsel altyapı bulunmaktadır. Bununla birlikte kitle hareketleri için merkezileşme, bürokratikleşme ve profesyonelleşme ile bağdaştırılmakta ve değişken stratejik faktörler bir okazyon olarak görülmektedir (Kriesi ve diğerleri, 2015:208).

Kaynak Mobilizasyonu kuramı, Kuzey Amerika görüşlerinin esintilerini yansıtmakta olup içerisinde barındırdığı finansal, sosyo-kültürel ve iletişimsel kaynakları idame edip politik kurumların kararlarını etkilemeyi amaçlamaktadır (Wienclaw & Howson, 2011:39). Yeni toplumsal hareketleri açıklamada maddi ve manevi objelerin önemine dikkat çeken bu kuram, bir toplumsal hareketin başarıya ulaşabilmesi için lider, finansal destek, zaman ve iş birliği gibi etkenlerin, bir toplumsal hareketin gerçekleşmesindeki önemine vurgu yapmaktadır (Marshall, 2005: 748).

Kaynak Mobilizasyonu kuramına yönelik eleştirilerde bulunan Melucci, bir toplumsal hareketi açıklamada bu kuramın yetersiz kaldığını, sebebinin ise kaynak mobilizasyonu kuramının bir hareketin nasıl ortaya çıktığını araştırdığı ancak bu harekete neden ihtiyaç duyulduğu kısmıyla ilgilenmediğini savunmaktadır. Bu nedenle hareketin bir bütün olarak değerlendirilemediğini ve anlamlandırılmadığını ileri sürmektedir. Aynı zamanda toplumsal hareketlerin kimlikel ve kültürel yapısını açıklamada, toplumsal ilişkiye yalnızca çıkar ve tercihler olarak bakmanın yeterli olmayacağını aktarmaktadır (Melucci, 2016:79-80).

1.2.1.3.2. *Siyasal Süreç (İlerleme) Kuramı*

Siyasi Süreç kavramı ilk olarak “*Devrimci Fransa’da Siyasi Süreç*” (Tilly, 1973) isimli makalede ifade edilmiş olup akabinde bir kuram olarak gelişmiştir (Deniz, 2015:36-37). Bu kuram, kaynak mobilizasyonu kuramı tarafından ilgi görmeyen hareketler ve politika yapıcılarla olan münasebetlerden mütevellit doğmuştur. Bu sebepten ötürü kaynak mobilizasyonu ve siyasi süreç kuramının pek çok ortak noktasının bulunması ile birlikte ilerleme kuramı ayrıca ülke konjonktüründen, sahip olduğu ideolojilerden ve demokrasinin mevcut hareketleri nasıl etkisi altına aldığı hususlarından etkilenmektedir.

Siyasi Süreç kuramının kitle hareketlerine sağladığı iki önemli husus bulunmaktadır, bunlardan ilki; içerisinde bulunduğu siyasi sistemin ve süreçlerin, diğer kuruluşlar ile bağlı değerlendirilmesi gerekliliğidir. Diğeri ise, bahse konu siyasi sistemde gerçekleşmesi muhtemel bir değişimin, seçimlerin ve yönetici değişimlerinin yaratacağı boşlukların aktörler için bir fırsata dönüşme ihtimalini hesap etmesi zorunluluğudur (Finley & Sofier, 2001:143-144).

Siyasi Süreç kuramı, kitle hareketlerini rasyonel bakış açısıyla nitelendirmektedir. Siyasi süreç kuramının önde gelen isimlerinden Tarrow’un (1996:42) “Amerikan toplumsal hareketlerini ortaya çıkartan kolektif eylemleri devletin vergi ve gösteri kanunları, bağış ve fon toplama düzenlemeleri şekillendirmiştir” söylemi yanında (Zdrawomyslova, 1996:122) “siyasi süreçler kuramı kolektif eylemlerin doğuşunda, dinamiklerinde ve başarısında siyasi fırsatlar ile protesto eylemlerine odaklanır” açıklaması ve Zald’ın (1996:262) “Siyasi süreçler kuramı toplumsal hareketlere ideoloji kültür ve şekil açısından ivme kazandırmıştır.” ifadeleri konuya farklı perspektiflerden yaklaşabilme olanağı sağlamıştır.

Siyasi süreç kuramının savunucularına göre toplumsal hareketlerin başarısı kati suretle, tarafların zayıf noktalarının belirlenip bunun neticelerinden elde edilecek avantaj ve faydalar ekseninde belirlenir (Kriesi, 1999:208).

Tamamlayıcı bakış açısı çerçevesinden var olan siyasi süreç kuramında “fırsat ve avantaj” kavramları önemli bir yere sahiptir (Mcadam & Scott, 2005:7). Siyasi fırsatların meydana gelmesinde en önemli hususlardan biri karar alıcıların protestoculara ve hoşnutsuzlara gösterdiği yaklaşım tarzının müzakereye açık olup

olmadığıdır (Campell, 2005:44). Aynı düşünce ile devleti yöneten mekanizmaların kendisinden beklenti içerisinde bulunan gruplara karşı tutumu ve fikirlerine karşı gösterdiği saygı olası toplumsal hareketlerin başarısında önemli rol oynamaktadır.

Siyasi Süreç kuramında bir toplumsal hareketin doğuşunda üç temel başlıktan bahsedilir. Buna göre ilk olarak örgütlenmenin seviyesi ve kabiliyeti önem arz eder ve bu hususta planlanan bir kitle hareketinin etkisini ve kazanımlarını örgütlenmenin seviyesi açıklar. İkinci hususta toplumu isyan noktasına getiren ve bir umut içerisinde sokan örgütlenmenin, kitlesel eylem ortamına taşınması gerekliliğidir. Üçüncü aşamada ise bürokratik destektir. Bir toplumsal hareketin başarılı olabilmesi için dönemin siyasi şartları iyi sentezlenmeli ve ileri aşamasında bir siyasi fırsat hedeflenmelidir (Deniz, 2015:38). Siyasi Süreç Kuramı, özünde kaynak mobilizasyonu kuramını barındırır da mezkûr durumu daha da ileriye taşımak yeni bir değer katarak ileriye taşımayı hedeflemiştir. Kitle hareketleri değerlendirilirken konjonktürel siyasi platformun göz ardı edilmeyeceğini literatüre kazandırmıştır.

Siyasi Süreç Kuramı, konuyu açıklayan pek çok kuramdan farklı olarak olası toplumsal hareketlerin belirli bir an veyahut zeminde değil, oluşumunun bir geçmişe dayanan gerekli bazı koşullarının olduğunu savunmaktadır. Ayrıca bu kuram, ardından gelecek olan yeni toplumsal hareketler kuramına da ışık tutmaktadır.

2.BÖLÜM

DİJİTAL AKTİVİZM ve İNTERNET KULLANIMINA İLİŞKİN TEORİK ÇERÇEVE

Aktivizm kelimesinin Türkçe manası “etkinliktir” (TDK, 2018). Ancak bu kavramla ilgili olarak formel bir tanım halen belirlenmediği için yapılan çalışmalarda farklı terimlerin de ilaveten kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Aktivizm, ilgili kurumlar üzerinde bir baskı oluşturmak, dikkatini çekmek adına çeşitli örgütlenmeler aracılığı ile toplumun hoşnut olmadığı konular, politikalar ve koşullar için değişim gerçekleştirmek adına yapılan çabadır (Smith, 2013:6). Başka bir deyişle aktivizm, demokrasinin kazanımları aracılığıyla kasten bilerek ve istenerek gerçekleştirilen faaliyetlerin tamamını açıklayan bir terimdir. Bu bahisle aktivizm demokratik ortamlarda örgütlü veyahut örgütsüz şekilde barınabilmektedir (Ricketts, 2012:7). Diğer yandan aktivizm karar alıcıların hâkim siyasi görüşü ile uyuşmayan bir görüş birliği hareketidir (Neumayer & Svensson, 2014:2). Toplumsal hareketler ve aktivizmin birbirlerine çok benzediği görüşünü savunan Moyer, aktivizmin, toplumsal değerlere zarar veren uygulama, yasa ve yaklaşımlara karşı bir kamuoyu oluşturarak destek grupları ve yandaş bireyler edinmek olduğunu iddia eder. Aktivizm diktelere karşı gelen ve aynı zamanda toplumun isteklerini dile getirmek adına yola çıkan bir tür davettir. Yazında, aktivizmin amacı doğrultusunda kitlesel bir destek arayışında olduğu ve nizamlar doğrultusunda halkın menfaatlerini savunduğu belirtilmektedir. Ana temaları çevresel, politik, ekonomik ve sosyal konular etrafında dünyayı nasıl değiştirebiliriz sorunsalı olan aktivizmin hedefinde her daim harekete geçmek vardır.

Benzer şekilde başka bir tanımda; “bir zümreyi rahatsız eden hususları çözmek için ortaya konulan mücadeleye aktivizm adı verilir.” denir. Bu yöntemde çekirdek üyeler kamu kurumlarını ve sosyal dayanışma kuruluşlarını ikna girişiminde bulunarak kendi saflarına çekmeye çalışmayı amaçlamaktadır. Bunun neticesinde soruna sebep olan durumlara karşı kolektif bir bilinç yaratarak, hareket tasarlanmaktadır. Grup bu esnada lobicilik, eğitim ve müzakere faaliyetlerine girişmektedir (Kim & Sriramesh, 2009: 87-88).

Aktivizm kavramına dair bir diğer gorus  degişim yaratmak için yapılan bir mücadele” şeklindeir. Bu goruşte aktivizmi yapan kişiye “aktivist” adı verilmektedir. Bu terimin Türkçe karşılığında eylemci ve militan ifadeleri karşımıza çıkmaktadır. Küresel manada Aktivizm ve Aktivist terimleri herhangi bir değişime uğramadan kullanılmaktadır (Sert, 2016:12).

Bir kişinin aktivist olarak tanımlanabilmesi için üç kriterden en az birisine uygunluğu aranır. Bunlardan ilki; bireyin kendisini eylemci ya da bir aktivist olarak tanımlamasıdır. İkincisi; bireyin bir organizasyonda yönetici ya da katılımcı sıfatıyla yer almasıdır. ncs ise; bireyin maddi ve manevi olarak bu hareket içerisinde gönüllü harcamalar yapmasıdır (Chatterjee, 1999:261-262). Maddi ve manevi harcamadan kasıt kişinin kendi enerjisini ve vaktini harcadığı, kısacası bir amaç uğrunda fedakrlık gösterdiği aşamadır. Bazı bireyler bu süreçte kendilerine aktivist tanımlaması yaparken (evreci, insan hakları savunucusu, feminist, vb.) kimi bireyler bu terimi kullanmaktan imtina etmektedirler. Bu terimin yerine kendilerine “ilgili ve duyarlı vatandaş” yakıştırmasını yapmaktadırlar.

Fiziksel ve ruhsal dezanformasyonun en ağır biçimde yaşandığı sivil direnişte kişi kendisini bir aktivist olarak tanımlayabilme hakkına sahipken, sosyal medya üzerinden bir yorum yapan, paylaşımda bulunarak bir konuya desteğini açıklayan herkes bu sıfatı kullanarak kendisini aktivist ilan edebilmektedir (Neumayer & Svensson, 2014:8).

Aktivistler, karar alıcıların hedeflerini gerçekleştirme aşamasında bir sınırlandırma kabiliyetine sahip olduklarından “stratejik topluluk” olarak nitelendirilmektedirler. Aktivist gruplar kendilerine göre sorun gördükleri bir konuyu ele almalarını müteakip hkmetlere, yerel yönetimlere ve medyaya bu sorunun zm adına çeşitli yöntemler ile itiraz etmeyi amaçlamaktadırlar (Anderson, 1992). Bu hususta bir aktivizmde en önemli hususlardan bir tanesi amacın medya ve kamusal alanda bilinir ve duyulur olmasıdır. Bu bağlamda aktivistler, sorunlu gördükleri konulara dikkat çekmek adına yazılı ve görsel basında toplum nezdinde hafızada kalıcı belirli kavramları bilhassa belirlemektedirler (Hwang, 2010:122). Burada amaç, sosyal dinamikler üzerinden, kişilerin düşüncelerini etkileme gücü olan “gündem belirme” etkisinden faydalanmaktır.

Bu hususlar göz önüne alındığında aktivizmin siyaset ile olan ilişkisi muktedirdir. Aktivistlerin kamusal destek arayışı, karar alıcılar ve kurumlara yönelik değişim sancısı, bu düşünceyi desteklemektedir. Bununla birlikte aktivizmin etkisi altına aldığı inançlar, toplum kuralları bakımından toplum biliminin de kapsamı dâhilindedir.

Bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişim, interneti gündelik yaşamın bir parçası haline getirmiş ve beraberinde ortaya çıkan dijital medya, toplumda büyük bir değişime sebebiyet vermiştir. Bu husus aktivizmin uygulanış algısını değiştirmiştir. Bu kapsamda ilerleyen bölümlerde “dijital aktivizm” kapsamında dijitalleşmenin aktivizme olan etkileri açıklanacaktır.

2.1.1. Dijital Aktivizm Kavramı

Özellikle yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesinin ardından, sosyal bilimlerde ortaya atılan terimler üzerinde bir görüş birliği sağlanamamakla birlikte yazım esnasında konu ile alakalı çeşitli terimlere yer verildiği müşahede edilmektedir. Bahsedildiği üzere dijital aktivizm terimi ile eş zamanlı olarak “siber aktivizm” (Gurak, 2014; Mehan, 2014; McCaughey, 2014; Wong, 2001), “web aktivizmi” (Earl & Kimport, 2011; Pickerill, 2003), “e-aktivizm” (Babayan & Braghiroli, 2014; Garcia Luengo, 2006) ve “çevrimiçi aktivizm” (Yang, 2009) terimleri de kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmada akıcılığı sağlamak, kavramsal karmaşanın önüne geçmek ve ortak bir dil kullanmak adına “dijital aktivizm” terimi aynı zamanda siber aktivizm ve çevrimiçi örgütlenme terimlerinin de yerine kullanılacaktır.

Dijital aktivizmde aktivistlerin kullandığı elektronik cihazlar “megafonlar, görüntü ve ses kayıt cihazları, vb.” kavramın dışında yer almaktadır. Dijital aktivizm kavramının altında yatan en öncelikli sebep dijital aktivizm altyapısında dijital kodlar ile ağları birbirine bağlayan (Joyce, 2010), önceliği sosyal medya, akıllı telefonlar ve ağ temelli uygulamalar gibi kodlama temelli iletişim teknolojileri üzerinden gerçekleştiren teknik aktivizm faaliyetlerini kapsamaktadır. Dijital kodlar yeni medyanın teknik bir özelliğidir. Dijital dünyada veri aktarım aşamasında (1’ler ve 0’lar dizini) bitlere dönüştürülmesi ve iletilmesi anlamı taşımaktadır. Dijital aktivizmin evrensel dili dijital kodlardır ve ağ sayfaları (www), grafik kodu Hiper Metin

İşaretleme Dili (HTML) olan benzer türde dilleri kullanarak üretilmektedir. Bu sebeple bu kodların kullanılmadığı bir eylemden teknik olarak dijital aktivizm olarak bahsedilmez. Dijital aktivizm kavramının diğer kavramlara nazaran daha uygun olmasının altında yatan yegâne neden ise; dijital aktivizmin ülkenin internet alışkanlıkları, siyasi yapısı ve sosyal katılım düzeyi ile doğrudan alakalı olmasıdır.

Bu hususta ki tartışmalara örnek olarak literatürü incelediğimizde; “dijital aktivizm” ifadesini kullanmaktan imtina edenler olsa da internetin düşük maliyetini, hızını ve güvenilirliğini en iyi tanımlayan ifadedir (Sivitanides & Shah, 2011). Diğer taraftan; günümüzde aktivizm olayı denilince dijital aktivizm tüm özellikleri sergilenmekte olduğundan bu ifade en uygundur (Ricketts ,2012:186). Bu sebeple; duvar yazıları, boykot, grev, sokak gösterilerinden oluşan geleneksel metotlardan ayırtmak ve karışıklıkların önüne geçmek adına dijital aktivizm teriminin kullanılması uygun görülmektedir.

Gelecekte internet ortamının ve yeni medya faaliyetlerinin gelişmesi ile artık aktivist hareketlerin dijital aktivizmden ayrı düşünülmesi ve işin dijital boyutu olmadan gerçekleşmeyeceği düşünüldüğünden, ayrıca dijital aktivizm terimi kullanımına gerek kalmayacaktır (Karagöz,2013:141).

2.1.1.1. Dijital aktivizmin tanımı ve aktivist tipolojileri

Dijital aktivizm kavramı ile ilgili literatürü taradığımızda farklı bakış açıları ile tanımlamalar yapıldığı müşahade edilmiştir. Bu tanımlardan en önemlileri; kitle hareketi aktivistleri, sivil toplum örgütleri, devrimsel ve reformist amaçlar doğrultusunda yeni medya araçlarını kullanarak dijital ağlar üzerinden ortaya konulan protesto faaliyetleri, siyasi katılım ve bir misyona sahip diğer her türlü faaliyettir (Karatzogianni, 2015:1).

Aynı zamanda dijital aktivizm, örgütlü bir şekilde, karar alıcılara karşı dijital enstrümanların tüm olanakları kullanılarak yapılan yeni taleplerdir (Howard, 2013). Diğer taraftan dijital aktivizm, internet tabanlı taşınabilir cihazların önem arz ettiği bir alandır. Bireyler arası haberleşmenin kolaylığı ve düşük maliyeti ile internetin kısıtlandığı ya da olmadığı alanlarda SMS (kısa mesaj) yoluyla haberleşmenin tedariki de dijital aktivizm olarak adlandırılır (Sert, 2016:34). Dijital aktivizm aynı zamanda,

internet sonrası doğan sosyal ağ platformlarında yürütülen aktivist hareketlerdir (Aydın, 2016:216).

“Güç, aktivistlere verilen bir şey değil aksine onların yarattıkları ve sonradan elde ettikleri bir olgudur” (Nielsen, 2010:185). Bu bağlamda, aktivistlerin bir organizasyonu başlatmadan önce iki ana stratejiye sahip olmaları gerekmektedir. Bunlardan ilki; gücü elde etmek, ikincisi ise; güce sahip olan kişileri etkilemek olmalıdır. Yaşanan dijital devinimle birlikte, aktivist eylemler de kendilerini farklı mecralara yönlendirmişlerdir. Bu durum, dijital aktivizmin kendisini yenilemesi, yeni özellikler kazanması, konjonktürel olarak medyayı ve kamuoyunu etkileyebilmesine olanak sağlamıştır.

Aktivistler bu güç odaklarını etki altına almak adına; stratejik, taktiksel ve etkili bir dijital aktivizmin başarıya ulaşabileceğini değerlendirmektedirler. Dolayısıyla başlatılan yeni bir hareketin, dijital platformlar üzerinden dünyanın her tarafına doğrudan duyurulması amaçlanmaktadır. Bu nedenle yeni toplumsal hareketlerin aktivistleri bu gücün farkında ve bu “*yeni silahı*” çok etkin bir şekilde kullanmaktadırlar.

Devletler ve kurumsal ortaklıklar, bu yeni siber protesto yöntemlerinin farkında ve bu durum karşısında acil eylem planlarını geliştirmektedirler (Leizerov, 2000:481). Bilhassa, son dönemde sivil toplum örgütleri, kızgın bireyler ve hoşnutsuz topluluklarla, politika yapıcılar, karar alıcılar ve büyük şirketler arasında uyuşmazlıklar dijital dünyada doğup büyümektedir. Hatta gerçek Dünya’da yaşanan herhangi bir protesto ya da kitlesel hareket, çevrimiçi dünya olmadan düşünülememektedir. Teknoloji dünyasında yaşanan gelişmeler, dijital aktivizmi kolay ulaşılabilir kılmaktadır. Demokratik toplumlarda yaşanan protest hareketlerde aktivist topluluklar, dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan eylemlere de odaklanmaktadır (McCaughey, 2014; Önder, 2016; Yang, 2009).

Dijital medya çağında, kitle hareketleri ve aktivistlerin, başta sosyal medya olmak üzere gelişen iletişim araçlarıyla birlikte değişime uğrayacakları öngörülmektedir. (Neumayer & Svensson, 2014) Aktivister bu sebeple, tutum ve davranışları göz önünde bulundurularak dört ana başlık altında toplanabilmektedir; Bunlar çatışmacı aktivistler, salon aktivistleri, kanuna itaatkâr aktivistler ve Gandi’ci aktivistlerdir.

Çatışmacı aktivistler; sıklıkla katı ve sert tutum sergilemekte, online ortamlarda sivil itaatsizlik çağrılarını yapmakta ve sosyal medyada tehdit çağrılarında bulunma eğilimindedirler. Salon aktivistleri; daha çekingen bir tavır sergilemekle birlikte, saha eylemlerinden ziyade sosyal medyada radikal olmayan fikirler beyan ederek, yorum yazma ya da hashtag kampanyalarına katılarak eylemlerini gerçekleştirirler. Herhangi bir cezai durumla karşılaşmamak adına daha tedirgin davranmaktadırlar. Kanuna itaatkâr aktivistler; sosyal medyayı bir çeşit kamusal alan olarak görmekte ve bu platform üzerinden demokratik haklar çerçevesinde karşıt görüşlere düşmanca tavırlar sergilemeden hak arayışındadırlar. Gandhi'ci aktivistler ise; Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin siyasi ve ruhani lideri Mahatma Gandhi'nin hayat felsefesini benimseyerek, sıklıkla pasif eylemleri tercih etmektedirler. Dijital dünya ile çok fazla işleri olmayan bir tipolojiye sahiptirler (Neumayer & Svensson, 2016; Neumayer & Stald, 2014).

Dört ana başlık altında incelediğimiz tipolojilere baktığımızda, çatışmacı ve salon aktivislerinin ağ tabanlı dijital aktivizmi etkin şekilde uyguladıkları ve aynı şekilde katılım sağladıkları görülmektedir. Diğer taraftan; Gandhi'ci ve Kanuna itaatkâr aktivistlerin dijital aktivizm konusunda hükümsüz ve de ölçülü yaklaşıtları müşahede edilmektedir.

2.2. İnternet ve Sosyal Medya Gelişimi Bağlamında Kamusal Alan ve Aktivizm

Teknoloji alanındaki gelişmeler özellikle son yirmi yıl içerisinde çok mesafe kat ederek insan yaşamının her alanına sirayet etmiştir. Hemen her kuruluştta eğitimden sağlık sektörüne, politika yapımından muhalefet tarzlarına kadar teknolojik gelişmeler ışığında yeni tarzlar belirlemiştir. Bu çerçevede özellikle yeni medya kavramının içerisinde yer alan sosyal medya kavramı ile birlikte bireyler tanıdıkları ya da dünyanın diğer ucunda tanımadıkları bir insanla iletişime geçmekte, görüş alışverişinde bulunmakta ve hatta karar alıcılara karşı toplumsal muhalefet çağrılarını yapabilmektedirler.

Günümüzde bu yeni medya biçimi, rastgele bir ekolojik, siyasi, ekonomik ve diğer konularda bireylerin hoşnutsuzluklarını dile getirmek adına aktivizm niceliğini

yükselten bir vaka haline gelmiştir. Muhalif grupların istişare alanı olarak; Habermas'ın iletişimsel eyleme dayalı yeni bir "kamusal alan" tabiri olan, "insanların toplumsal yaşam içinde, kendilerini ilgilendiren konularda kamuoyu oluşturmak adına bir araya geldikleri ortak mekân" olarak eskiden kamuya açık alan olarak kıraathaneler ve köy odaları iken, bugün bireylerin düşünce ve fikirlerini özgürce ve evrensel olarak dünya ile paylaştığı İnternet ve Sosyal Medya hiç olmadığı kadar önem arz eder olmuştur. Bireyler kendilerini internette daha özgür ve devlet müdahalesinden uzak hissederek bilgi ve düşüncelerini paylaşmakta ve aynı düşüncelere sahip bireyler ile etkileşime geçerek, muhalif görüşlerini sokak eylemlerine dönüştürebilmektedirler. Bu bağlamda sosyal medya, kitle hareketleri için yeni bir "kamusal alan" olarak tahavvül etmektedir.

Kitle hareketlerinin oluşması ve gelişmesi adına, internet ve sosyal medyanın her geçen gün artan etkisi aşıkardır. İnternet ve sosyal medyanın bu gücü aktivistlerin yeni bir kamusal alan oluşturma aşamasında ve örgütlenme biçiminde bireylerarası mesafeleri ortadan kaldırmış, daha çok insana aynı anda ulaşım ve etkileşim imkânı sunmuştur.

2.2.1. Türkiye'de İnternetin Tarihsel Gelişimi ve Kullanımı

"*Interconnected Set of Networks*" kelimelerinin "inter" (arası) ve "net" (ağ) kısaltılmışı olan sözcüklerinin birleşimi ile meydana gelen, (birbirine bağlı bilgisayar ağları) ağlar arasında veri akışı imkânı sunan sistemler bütünüdür. İnternet, "*TCP/IP adı verilen internet protokolünü kullanarak iki ya da daha fazla bilgisayarın birbiri ile haberleşmesini ve dosya transferi yapabilmesini sağlar.*" Kısacası bu sistem, ağların bize verdiği sınırlar içerisinde küresel anlamda ağa bağlı tüm makineler üzerinde gezinti yapma imkânı sunan bir bilgisayar kümesidir (Bozkurt, 2014).

İnternet fikri, 1960'lı yıllarda doğmuşsa da 1969 yılında Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde "*Savunma İleri Düzey Araştırma Projeleri Kurumu*" (Defense Advanced Research Project Agency-DARPA) tarafından ARPANET ismi ile döneme ait dört farklı üniversite "*University of California at Los Angeles (UCLA), University of California at Santa Barbara (UCSB), University of Utah ve Stanford Research Institute (SRI)*" ün bilgisayarlarının birbirlerine bağlanması ile tanıtılmıştır.

Günümüzde halen kullanılmakta olan ve protokolü 1983 yılında imzalanan TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol – İletişim ve İnternet Kontrol Protokolü), çoklu bilgisayarlar aracılığıyla güvenli veri akışı sağlayan bir sistem olarak tasarlanmıştır. Ayrıca internet üzerinden güvenli haberleşme ve paylaşım kuralları getiren TCP/IP protokolü modern internetin temeli olarak kabul edilmektedir. Günümüzde ise dünya genelinde yaklaşık 4,3 milyar insanın internete erişim imkânı bulunmaktadır. Dünya genelinde internette en fazla vakit geçiren ülkelerin başında Japonya gelmekte, Türkiye ise dördüncü sırada yer almaktadır (Digital in 2018).

Türkiye'nin internet adına ilk girişimi Ege üniversitesi akademisyenleri önderliğinde ve EARN (European Academic and Research Network) ve BITNET (Because It's Time Network) iş birliği vasıtasıyla başlamıştır. Bu iştirak, Türkiye'nin ilk akademik tabanlı ve önde gelen üniversiteleri ile araştırma kuruluşlarını birbirlerine bağlayan TÜVAKA (Türkiye Üniversite ve Araştırma Kurumları Ağı) isimli ağını kurmuş, akabinde 1987 yılında ise Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) aracılığı ile Türkiye'nin ilk geniş ağ bandı (WAN) ile Avrupa ve Amerika Kıtasında bulunan üniversitelere erişim adına BITNET-EARN'e bağlanılmıştır (www.ulakbim.tubitak.gov.tr). Akabinde internetin yalnızca akademik dünya için değil, modern dünyaya entegrasyonu adına ODTÜ ve TUBİTAK iştirakleriyle yeni bir ağ tesisi (TR-NET) projelendirilmiştir. Bu kapsamda ilk deneysel bağlantı Hollanda ile "X.25 devresi" üzerinden kurulmuştur. 1993 yılında yapılan Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu toplantısında Türkiye'de internet ağlarının kullanımı ve geliştirmesi yönünde karar alınmasının ardından NSFNet (National Science Foundation Network) ile gerçekleştirilen bağlantının ardından Türkiye Gerçek manada internet adına ilk adımını attı.

64 Kbps hızında, kiralık bir hat üzerinde ODTÜ merkezli ve TCP/IP protokollü bu bağlantı, birçok kamu kurum ve kuruluşunda Türkiye'nin dünyaya tek çıkış noktası olarak kullanılmıştır. Türkiye'de internetin hanelere dağılımı ve işletmeler için ticari faaliyetlerde kullanımı ise 1996 yılına tekabül etmektedir. 1996 yılının Ağustos ayına gelindiğinde Türk Telekom internet servis sağlayıcılar (ISP) ve ticari işletmelerin internetten yararlanması adına TURNET'i hayata geçirmiştir.

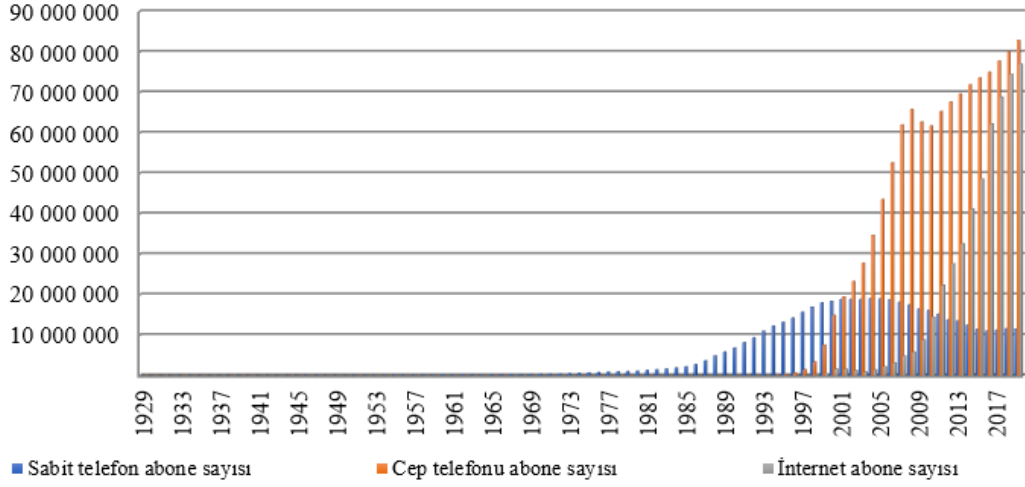
Türkiye, 1996 yılında internet adına yatırımlarına devam ettiği sırada TUBİTAK yapısı içerisinde Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM) kurulmuştur. Bu sayede oluşan yeni ağ ile Ulusal Akademik Ağ (ULAKNET) ismiyle hızlı bir iletişim ağı ile Türkiye genelinde bütün araştırma ve eğitim kurumlarının birbirlerine bağlanması amaçlanmıştır. 1998 yılına gelindiğinde ise şu anki adı “*İnternet Kurulu*” olan ve Ulaştırma Bakanlığı’na bağlı “*İnternet Üst Kurulu*” kurulmuştur (Demirci, 2012).

- İnternetin dünya genelinde yayılımına paralel olarak Türkiye’de de hızlı bir gelişim sürecine girmiştir. Bununla birlikte yazılı basın ve dergiler yayınlarını senkronize olmasa dahi internette paylaşmaya başlamışlardır. 1997 yılına gelindiğinde internetin ticari menfaatinin de artması ile birlikte birçok banka, müşterilerine online hizmetler sunmaya başlamış, AVM ve Kobiler tarafından E-ticaretin ilk adımları atılmaya başlanmıştır.

Günümüzde, Türkiye’de internet kullanım oranı şu şekildedir (Digital in 2019);

- İnternet kullanımının toplam nüfusa oranı, %75 seviyelerine ulaşarak 59,36 milyon kişiye ulaşmıştır.
- Mobil telefon üzerinden internet kullanım oranı ise %93 ile 76,34 milyon kişidir.
- Türkiye’de nüfusun %72’si (52 milyon kişi) ise aktif sosyal medya kullanıcıları konumundadır.
- Mobil cihazlar üzerinden sosyal medya kullanımı %53 ile 44 milyon kişidir.

2.2.2. İnternet Kullanım Oranı ve Amaçları

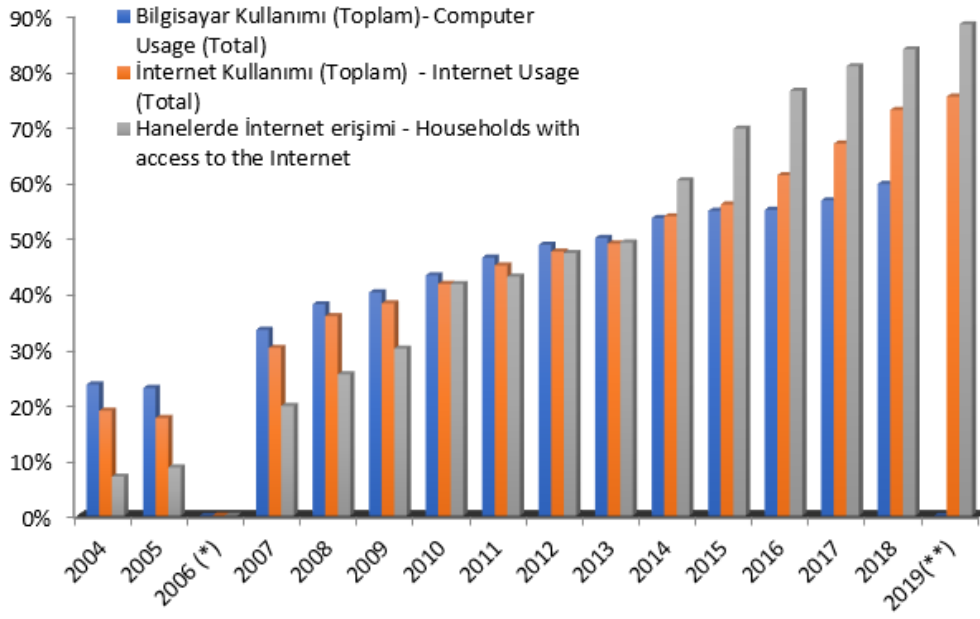

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/>

Şekil 1: Sabit Telefon, Cep Telefonu ve İnternet Abone Sayısı

Türkiye’de özellikle akıllı telefon ve tabletlerin yaygınlaşması ile birlikte internet kullanım oranlarında önemli artışlar tespit edilmiştir. Bireyler internete ulaşmak ve bilgi edinmek adına artık sabit konumda beklemek zorunda kalmadan seyahatte, tatilde, kafe ve restoran da kısaca sosyal hayatın her anında kolaylıkla çevrimiçi olabilmıştır. Bu hususta Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) “*Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmaları 2019*” araştırmalarına göre söz konusu istatistiklere ulaşılabilmektedir.

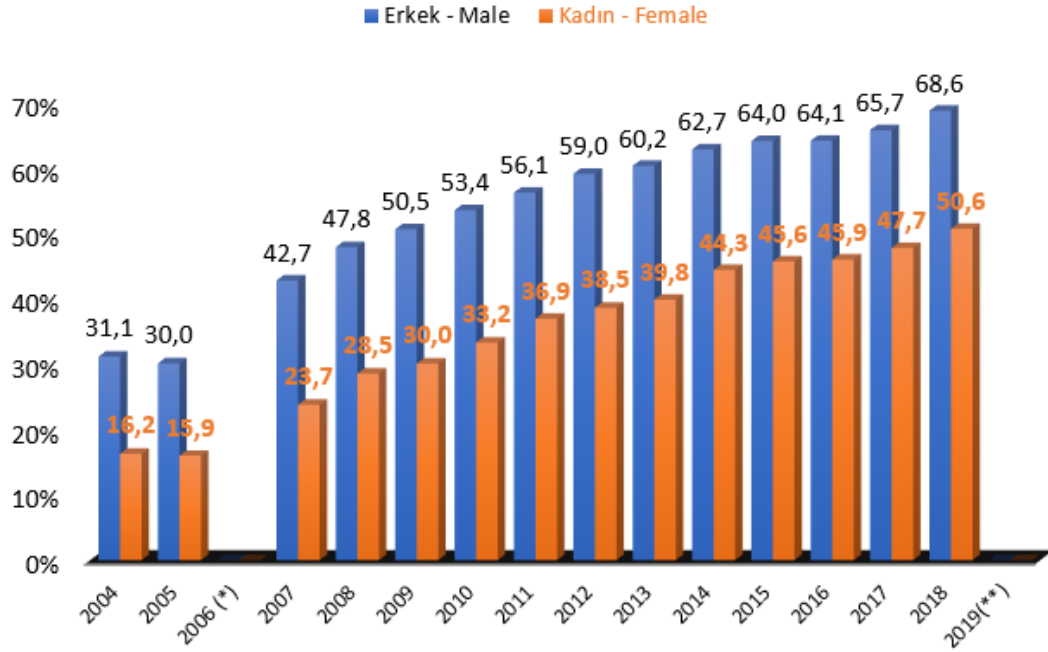
Türkiye’de 1998 yılında İnternet aboneliği sayısı 229,885 iken, 2019 yılı itibariyle bu sayı 77,048,026 olmuştur. 1994 yılında Türkiye’nin cep telefonu (GSM) ile tanışmasının ardından abone sayısı 81,276 iken, 2019 yılında bu rakam 82,896,108 olmuştur (<http://tuik.gov.tr>). Veri, 2019 yılı Eylül ayı sonu itibariyledir.

TÜİK, Girişimlerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması, Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması
 (*) Araştırma 2006 yılında yapılmamıştır
 (**) Sosyal medya uygulamalarını kullanan girişimler dahildir.

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/>

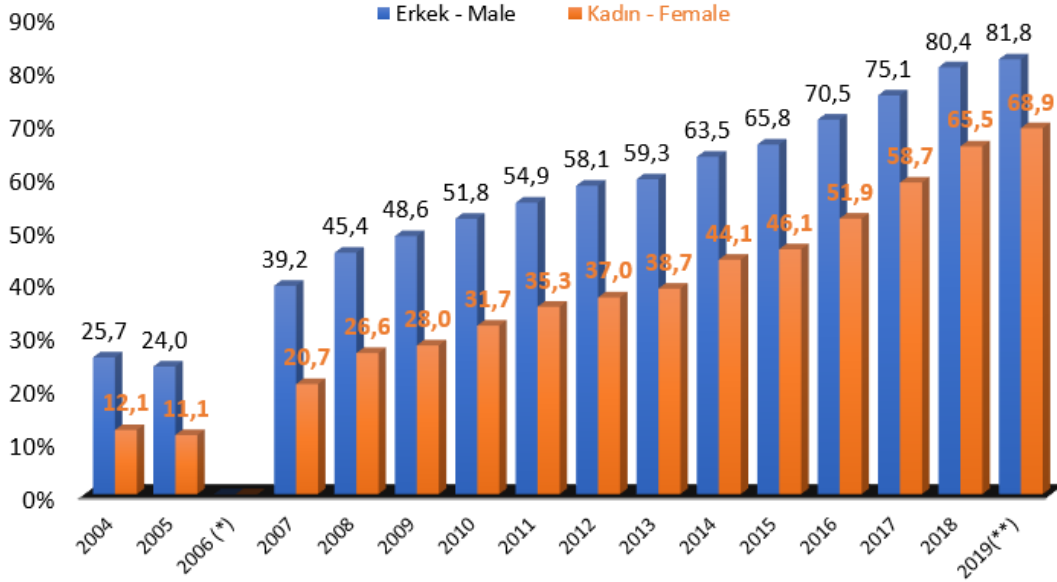
Şekil 2: 2007-2019 Yılları Arası İnternet Kullanımı ile İlgili Temel Göstergeler (Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı)

TÜİK, Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması, Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması
 (*) Araştırma 2006 yılında yapılmamıştır
 (**) Sosyal medya uygulamalarını kullanan girişimler dahildir.

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/>

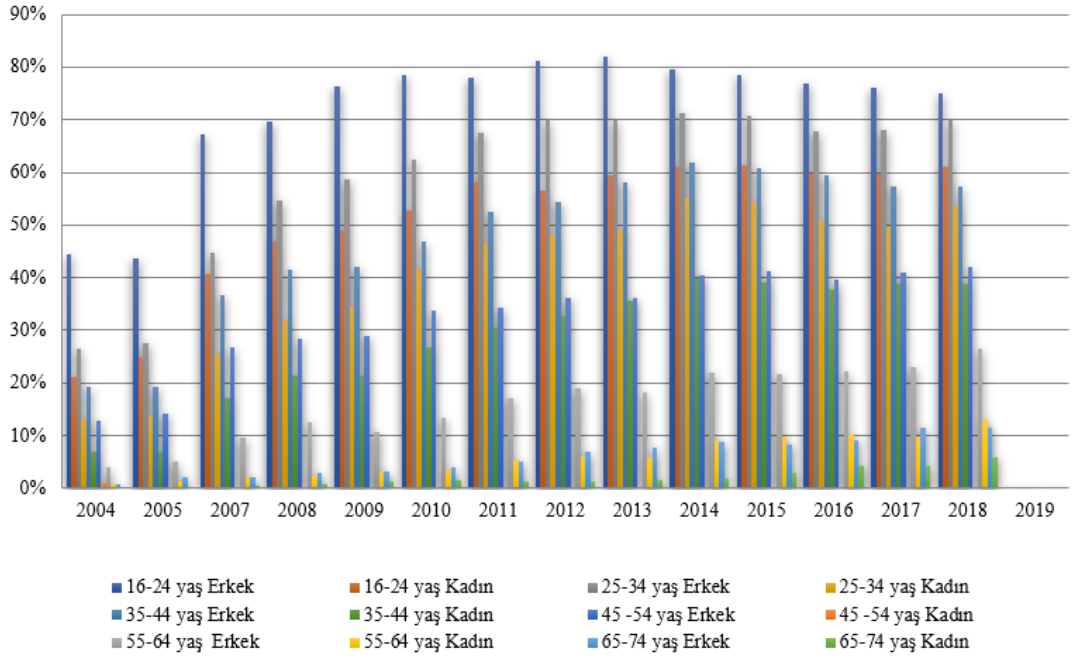
Şekil 3: Bilgisayar Kullanımı (Toplam)

TÜİK, Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması, Hanelerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması
 (*) Araştırma 2006 yılında yapılmamıştır
 (**) Sosyal medya uygulamalarını kullanan girişimler dahildir.

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/>

Şekil 4: İnternet Kullanımı (Toplam)

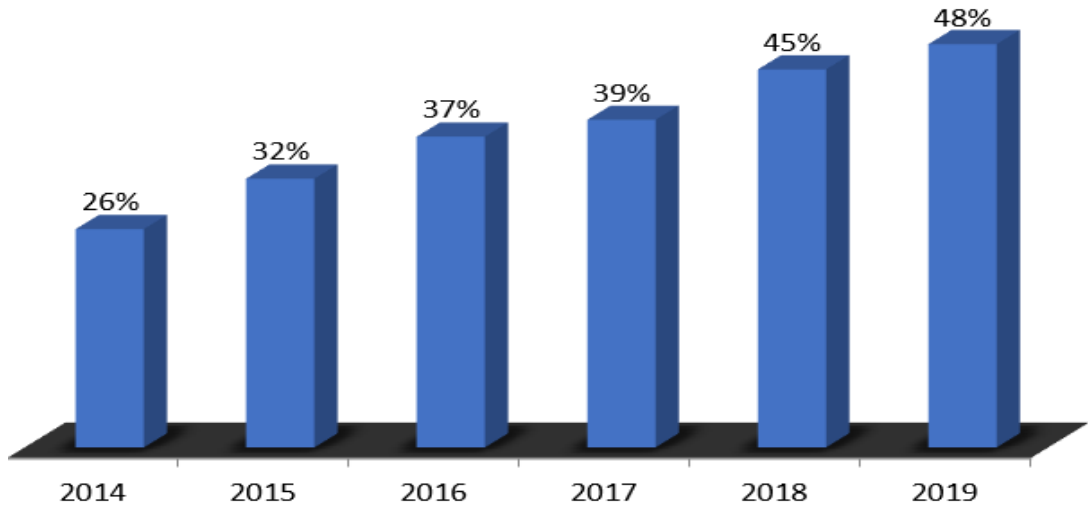

TÜİK, Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/>

Şekil 5: Yaş grubu ve Cinsiyet

Türkiye’de aktif cep telefonu kullanım oranı %98 iken, bu oranın %77’si akıllı telefonlar üzerinden gerçekleşmektedir. Dizüstü ya da masaüstü bilgisayar kullanım oranı %48 iken, tablet bilgisayarların tercih edilme oranı %25’tir. Giyilebilir teknoloji ürünleri kullananların oranı ise %9 olarak tespit edilmiştir.

Kaynak: Digital, 2019

Şekil 6: Mobil telefonların İnternet Kullanımı

Türkiye’de insanlar ortalama olarak günde 7 saatlerini internette harcamaktadır. Bu sürenin yaklaşık 2 saat 46 dakikasını sosyal medyada, televizyon seyretme istatistiği ortalama 3 saat 9 dakika ve yaklaşık 1 saat 15 dakikasını ise müzik dinleyerek harcamaktadır (Digital in 2019).

Tablolardan görüleceği üzere, insanlar zamanlarının çoğunu internette sosyal paylaşım sitelerine erişme çabası içerisinde geçirmekte, beraberinde sosyalleşme duygularından uzaklaşmaktadırlar. Bu durumda, bireylerin istek, arzu ve beklentilerini çevrimiçi dünyada yaşamalarına, kendilerini bu alanda daha özgür hissetmelerine neden olmaktadır. Farkında olmadan bu yeni internet dünyasında yarattıkları yaşam tarzında buluştukları kişiler, konumları, fikir ve düşüncelerini kayıt altına almakta ve bu gelişmeler ışığında büyük veriyi oluşturmaktadır.

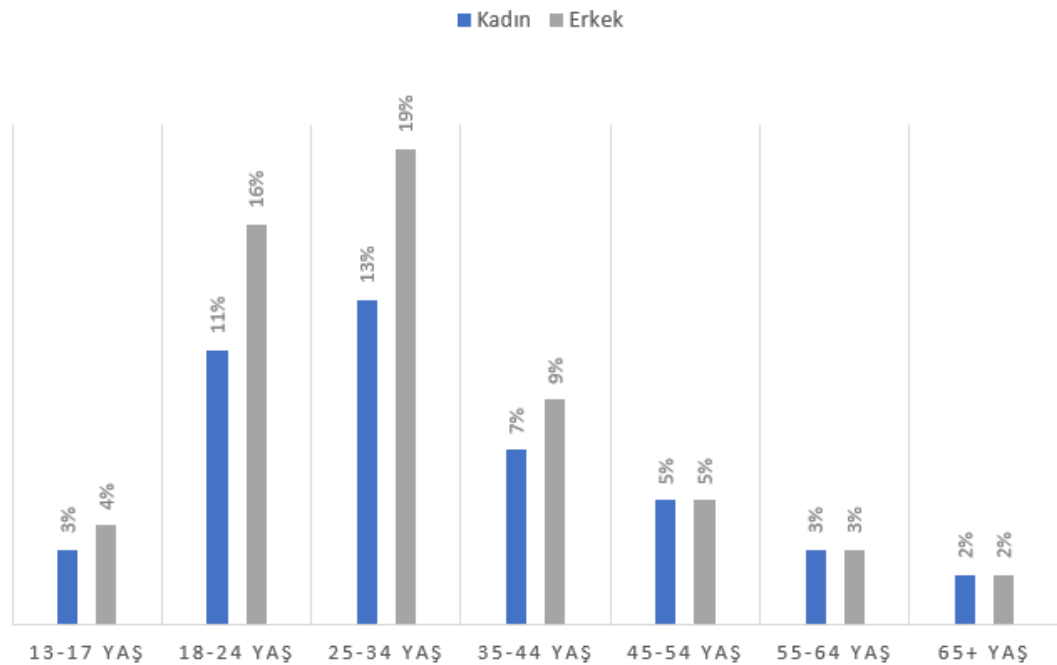
2.2.3. Sosyal Medya Gelişimi ve Kullanımı

“We Are Social 2019” Türkiye’de İnternet Kullanımı İstatistiklerine bakıldığında Türkiye’de 52 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmakta ve bunların yaklaşık 44 milyonu mobil cihazlar aracılığı ile bağlantı kurmaktadır. Türkiye’de kullanım sıklığı en çok olan sosyal medya uygulamalarında sıralama; YouTube (%94), Instagram (%84), WhatsApp (%83), Facebook (%82) ve Twitter (%82) şeklindedir. Bunları sırasıyla Snapchat ve LinkedIn uygulamaları takip etmektedir.

Rapora göre (<https://wearesocial.com/global-digital-report-2019>);

- **Instagram** adlı sosyal medya uygulamasının yaklaşık 38 milyon kullanıcısı bulunmakta ve bu uygulamada erkek kullanıcıların kadın kullanıcılardan daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. (2018 yılına oranla Instagram kullanıcılarında %2,6’lık bir artış tespit edilmiştir.)
- **Facebook**’un ise yaklaşık 43 milyon kullanıcısı bulunmakla birlikte, Instagram uygulamasında olduğu gibi erkek kullanıcıların sayısının kadın kullanıcılardan daha fazla olduğu görülmektedir. (2018 yılına oranla Facebook kullanıcılarında %2,3’lük bir azalma tespit edilmiştir.)

- **Twitter** uygulaması Türkiye’de yaklaşık 9 milyon kullanıcıya sahiptir. Twitter’da her 10 kullanıcıdan 8’i erkektir. (2018 yılına oranla Twitter’da %1,9’luk bir artış yaşanmıştır.)
- Diğer sosyal medya uygulamalarından farklı olarak, kadın kullanıcı oranı daha yüksek olan **Snapchat**’in Türkiye’de yaklaşık 6,3 milyon kullanıcısı yer almaktadır. (2018 yılına oranla Snapchat kullanıcılarında %26’lık ciddi bir azalma tespit edilmiştir.)
- Erkek kullanıcıların daha yoğun olarak kullanmakta olduğu bir diğer sosyal medya uygulaması **LinkedIn**, Türkiye’de 7,3 milyon kullanıcıya sahiptir. (2018 yılına oranla LinkedIn’de %5,8’lik bir artış yaşanmıştır.)
- 2019 yılına ait yapılan araştırmalar da interneti en sık kullanan yaş grubu 1/3 ile 25/34 yaştır. Her yaş aralığında görülmektedir ki kullanıcıların çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır.

Kaynak: Digital, 2019

Şekil 7: Sosyal Medya Kullanımına Göre Yaş Dağılımı

Bu sonuçlara bağılı olarak, sosyal medyanın bireylerin günlük yaşantısının vazgeçilmez bir parçası olduğu, günlük yaşam içerisinde bireylerin duygu ve düşüncelerini paylaştığı ya da hiç tanımadığı insanlar ile etkileşime geçtiği müşahede edilmektedir. Bu yeni durum yeni mecra olarak kitle hareketlerinin oluşmasında ve gelişmesinde alternatif ve güvenilir zeminler yaratmaktadır.

2.2.4. Gelişen Web Teknolojileri ve Sosyal Medya

Globalleşen dünya, küreselleşmenin etkilerinin ve alanının hız kazanmasının ardından tüm Dünya’da siyasal, ekonomik ve kültürel anlamda birçok enstrümanın gelişimine katkı sağlanmıştır. Bilhassa yeni iletişim teknolojilerinin başında gelen sosyal medya ve internet, barındırdığı sınırsız, özgür ve etkileşimli ortam nedeniyle global değerler ve kimliklerin sisteme entegrasyonunu sağlamıştır (Güzel, 2006:2).

Gelişen web teknolojilerin de bazı özellikler şu şekilde sıralanabilmektedir (Canan, 2013:8);

- *İnteraktivite*; kullanıcılarına hareket kabiliyeti, yani teknolojiye müdahale şansı vererek gündelik yaşama katan durum.
- *Ağlar / Şebekeler*; mesafeleri aradan kaldıran bu unsur, iki nokta arasında iletişim sağlamaktadır.
- *Sayısalılık*; elektrik sinyallerini “0” ve “1” değerleriyle kodlama unsurudur.
- *Multimedia / Çoklu ortam*; bu sayede ses ve görüntü eş zamanlı kullanılabilir.
- *Yöndeşme*; farklı ortamların sınırlarını kaldıran ve içice geçerek bütünleşmenin söz konusu olduğu durumlardır.

Teknoloji ve onun ışığında sosyal medya uygulamalarındaki gelişmeler günümüz dünyasında “ağ toplumu” kavramını doğurmuştur. Ağ toplumu insanların internet aracılığı ile oturdukları yerden teknolojik zeminde sosyalleşmesine, bilgi paylaşımında bulunmasına hatta aynı düşünceye sahip bireyler arasında bir sinerji oluşturmasına katkı sağlamaktadır. Kişinin tutum ve ilgi alanlarındaki değişim, gruplar arası geçişe de neden olabilmektedir. Bu sebeptendir ki topluluklar arası bilgi alışverişinin önü açılmaktadır (Jenkins, 2008:27). Bahse konu hususlar neticesinde

birey pasif halden bir anda çevrimiçi ortamda aktif hale geçerek etkileşime dâhil olmakta ve kültürler arası geçiş yapabilmektedir.

2.2.4.1. Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0'dan Web 4.0'a geçiş

Web Science'in doğuşu, 1990'da Tim Berners-Lee tarafından piyasaya sürülmesinden bu yana Web neslinin gelişmesi neticesinde günümüze gelinmiştir. Nesiller arası temel fark, Web 1.0'ın hala salt okunur olması ve Web 2.0'ın okuma yazmaya doğru ilerlerken, Web 3.0'ın (Semantik Web) insandan insana, insandan makineye ve makineden makineye ilişkiler geliştirmesidir. Sonrasında geliştirilen Web 4.0'a "simbiyoz" web denmiştir. Web 4.0 eş zamanlı bir okuma-yazma-yürütme ağı olarak tasarlanmıştır.

➤ WEB 1.0;

Web 1.0, internet kullanıcılarının web sitelerini sadece bilgi almak için kullandığı, içeriğe katkıda bulunamadığı ve içerik üretmediği birinci kuşak Web platformudur (Özen, 2012). Bazı Web 1.0 özellikleri şunlardır:

- Statik bir Web sayfasıdır veya yalnızca görüntülenmeye yarar.
- Sayfa sadece 'insanların etkileşim' olmadan görmesine izin veren HTML olarak tasarlanmıştır.
- Genellikle sadece bir tür çevrimiçi ziyaretçi defteri sağlar ancak yoğun bir etkileşim yoktur.
- Halen e-posta ile gönderilen formlar kullanıldığından, iletişim genellikle tek yönlüdür.

➤ WEB 2.0;

Web 2.0, kullanıcıların içerik geliştirebildiği, birbirleriyle iş birliği yapabildiği, kullanıcılar arasında bilgi ve fikir alışverişini destekleyen ikinci kuşak web platformu olarak tanımlanmaktadır (McLoughlin & Lee, 2007). Web 1.0'dan en büyük farkı

yalnızca okunabilir durumdan aynı zamanda okunabilir ve yazılabilir duruma geçilmesidir.

"Web 2.0"ın bazı ilkeleri şunlardır;

- Platform olarak Web
- Ana kontrolör olarak veri
- Ağ efektlerinin bir katılım mimarisi tarafından oluşturulması
- Montaj sistemlerindeki yeniliklerle, dağıtılmış ve bağımsız geliştiricilerin özelliklerini bir araya getirmek (bir çeşit "açık kaynak" geliştirme modeli)
- İçerik ve hizmetlerin bir kombinasyonu ile geliştirilen hafif bir iş modeli yazılım sürüm döngüsünün sonu (sürekli beta)
- Kolay kullanım ve kullanıcı tarafından benimsenmesi

➤ WEB 3.0;

Web 3.0 teknolojisi, web siteleri üzerinden bilgi çıkarımında bulunan kişiye özel ve daha etkili sonuçlar veren içerik tabanlı arama motorları ve kişisel farklılıkların veya özelliklerin web siteleri üzerinden toplanarak bilgilerin değerlendirildiği portalların geliştirilmesi temeline dayanmaktadır (Lee, 2001).

Web 3.0 (semantik web), Web 2.0'dan farklı olarak teknolojik devrim niteliğinde yeni öğeler barındırmaktadır. Web 3.0, belirli standartlar eşliğinde global bir dünya görüşü temeli barındırmaktadır. İnternet ortamındaki içeriğin birbirleriyle ilişkilendirildiği ve cümlelerle ifade edilebilir hale geldiği, internetin dev bir veri tabanına dönüştüğü makinelere soru sorulabildiği, makinelerin birbirleri ile iletişime geçerek/konuşarak sorulan sorulara cevap arayabildiği, özetle makinelerin konuşmayı öğrendiği bir teknoloji olarak tanımlanıyor (Elekoğlu, 2020).

Web 3.0 (semantik web); yeryüzündeki tüm bilgileri tek bir platformda toplamayı amaçlayan, ilgili süreçlerin bilgisayarlar tarafından web üzerinden otomatik olarak yönetilmesini sağlayan bir uygulama ve web üzerindeki tüm bilgi ve verinin açıklamalar ile ilişkilendirilmesini gerektirmektedir. Aslında bu durumda yeni web teknolojisinde içerik (Data-Veri) ile anahtar sözcüklerin (Meta Data-Üst Veri) birleşmesi hedeflenmektedir (Emiroğlu, 2009).

Sonuç olarak Web 3.0 sanal dünyamızdır. İhtiyacımız olanı sağlamanın yanı sıra bize tavsiye de verebilir. Aslında bu husus, Web 3.0'ın benzersizliğinden kaynaklanmaktadır, çünkü kullandığı temel kavram, insanların arama motorlarıyla iletişim kurabilmesidir. Örneğin, Web sitelerinde zahmetli bir şekilde tek tek arama yapılmasına gerek kalmadan Web'den belirli bir veri bulması istenebilir.

➤ WEB 4.0;

EyeOs çevrimiçi işletim sistemleri sayesinde 100 gigabayt bağlantı ve bant aralığı olan verinin sabit disklerden çevrimiçi bilgisayar ağlarına taşındığı yapay zekâ'ya sahip bir web teknoloji mimarisidir. Web 4.0, en kapsamlı ve kişiselleştirilmiş, sadece bilgileri görüntülemekle sınırlı olmayan ancak kullanıcının ihtiyaç duyduğu şeylere somut çözümler sunan akıllı bir ayna görevi üstlenen kullanıcı etkileşimli modeldir (Karaaslan, 2014).

Web 4.0'ın özü; ne yaptığımızı öğrenebilir ve ayrıca bilgi aramada, arama geçmişini kaydetme de ve hatta aynı bilgileri arayan kişileri bir araya getirme de yardımcı olabilir olmasıdır. Bloğunda Seth Godin'e göre, Web 4.0 teknolojisinin temel gereksinimleri şu şekilde sıralanmıştır;

- Ubiquity (aynı anda her yerde bulunma); bu gereksinim, Web 4.0 teknolojisinin etki alanını yalnızca veri değil, aynı zamanda çoğu insan etkinliğinin çevrimdışı olması nedeniyle gereklidir.
- Kimlik; Spesifik bilgilerin dağıtımını bir kişiye yönelik olduğundan ve spesifik olduğundan, ilgili kişinin kişisel kimliği, rutini ve kişinin neye ihtiyaç duyduğu hakkında bilgi gereklidir.
- Bağlantı; Bir kişinin ilişkisi olmadan Web 4.0 teknolojisinde bir anlam yoktur, çünkü bu teknoloji bu amaç için geliştirilmiştir. (Bağlantı kurmak)

Bugün, Web vasıtasıyla hizmette olan YouOs, Ghost, Glide, Goowy, DesktopTwo ve çevrimdışı ofis hizmetleri için Google Docs & Spreadsheets gibi bazı WebOs işletim sistemleridir. Bu sistemlerin günümüzde kullanıcılara sunduğu en önemli özellikler bireyin zaman ve mekândan bağımsız, bilgisayarında yeni bir uygulamaya gerek kalmadan, Web üzerinden çalışan ofis uygulamaları, HTML düzenleyici, içerik yönetim araçları, not defteri, dosya yükleyici, takvim, hesap,

makinesi, adres defteri, sohbet, belge oluşturma, resim görüntüleme gibi uygulamalardır (www.esmacalisir.com). Bu örneklerden yola çıkararak, bilgisayardan yapılabilecek her Şeyin internete taşınması, yani gerçek ortamın sanal leme taşınmasıdır.

Web Teknolojisi	Geçerlilik Yılı	Odak Noktası
Web 1.0 (Monolog)	1995-2000	Doküman Odaklı
Web 2.0 (İnteraktif Web)	2000-2010	İnsan Odaklı
Web 3.0 (Semantik Web)	2010-2020	Bilgi Odaklı
Web 4.0 (Akıllı Web)	2020-???	Sanal Gerçeklik Odaklı

Aktarılan bilgilerden yola çıkılarak, internet ve teknoloji dünyasındaki gelişmelerin geçmişten günümüze çok hızlı gelişim göstermiş olduğu ifade edilebilir. Bugün hemen hemen her bireyin yanında bulundurduğu akıllı telefonlar ile bilgiye anında erişim sağlanabilmekte ve bu sayede evrimii bir dünyada var olabilmektedir.

2.2.4.2. Yükselen mecra “Sosyal Medya”

Web 2.0 ncesi teknolojilerde, bilhassa Web 1.0 döneminde, geleneksel kitle iletişim araçları olan radyo, televizyon ve gazetelerin yalnızca tüketime yönelik medya organları oldukları söylenebilir. Sıklıkla bu kitle iletişim gücü ya politika yapıcılara ya da ekonomik anlamda dönemin varlıklı ailelerine aitti. Bu sebeple kitleler için hangi bilgilerin paylaşılması istenirse o konu gündem olur ve dışarıdan müdahale ortamı kapalı tutulurdu. Akabinde, Web 2.0 teknolojisi ile birlikte artık bireyler “aktif katılımcı” pozisyonuna geçti ve geleneksel medyada, doğruluğuna inanmadığı haberler ile ilgilenmeyerek kendisini sosyal medya enstrümanlarına yönlendirmeye başladı.

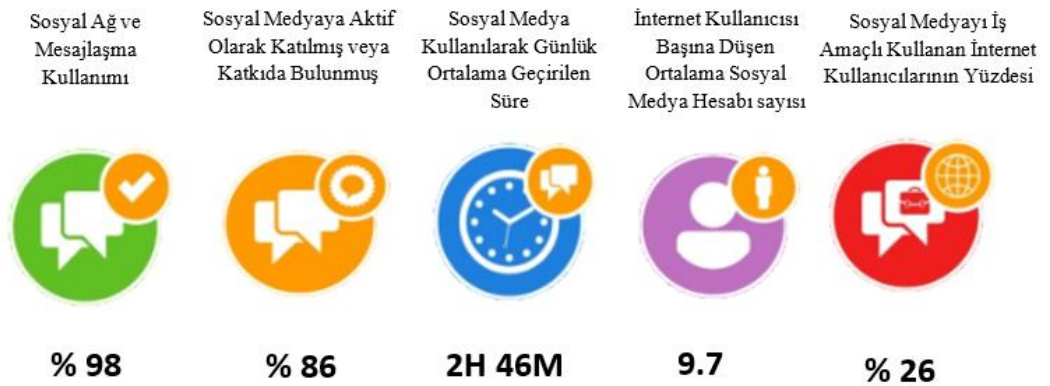
Sosyal medyanın doğuşu ile birlikte, geleneksel medyanın iletişimden uzak “iletişim” odaklı yapısı bireyleri daha özgürlükçü ve katılıma açık olan sosyal medyanın yeni misyonuna yöneltmiştir. Aynı zamanda sosyal medyanın bu zgr bünyesi, iletişimde olumsuzlar yaratabilecek “gürültü” oluşmasına ve paylaşılan bilginin itibarının zedelenmesine de sebebiyet verebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında

“sosyal medya içeriklerini tamamen güvenilir” olarak nitelenmek doğru bir yaklaşım tarzı olduğu değerlendirilmemektedir.

Pasif bireyleri, aktif katılımcı konumuna getiren ve çok yönlü iletişime olanak sağlayan sosyal medya, literatüre “*yurttaş gazetecilik*” kavramını da kazandırmıştır. Yurttaş gazeteciliği kavramı, toplumun haberin kaynağına kendisinin ulaştığı, bunların değerlendirmesini yaptığı ve kendisinin servis ettiği bir ortamdır. Bu süreçte bireyler toplum adına aktif rol almaktadır. Kitleler, geleneksel medya ile ulaşamadığı bilgiye ve habere sosyal medya üzerinden ulaşmaktadır. Günümüzde, toplumsal hadiselerde geleneksel medyanın bazı haberleri eksik aktarmasından kaynaklı olarak bireylerin sosyal medyaya yönelmesi, geleneksel medyanın etkisini minimize etmiştir.

Bu sebeple ülkemizde yaşanmış olan Gezi Parkı eylemlerinde geleneksel medyanın hatalı tavırları üzerine halk, sosyal medyaya yönelmiş, aynı düşünce ve fikre sahip bireyler ile bir sinerji oluşturarak ve küresel manada bir bilgi alışverişi ortamı doğurup toplumsal harekete meyletmiştir.

Aynı dönemde dünyayı etkisi altına alan kitle hareketlerine baktığımızda; tarihe adını yazdıran Ortadoğu ve ABD’de derin izler bırakan “Arap Baharı” ve “Wall Street’i İşgal Et!” eylemlerinde halkın sosyal medyayı ne denli aktif kullandığı ve sosyal medyanın küresel anlamda ne denli etki yarattığı birçok araştırmaya konu olmuştur. Literatüre baktığımızda bu dönemde meydana gelmiş kitle hareketlerinin, “Sosyal Medya Devrimi” olarak da isimlendirildiği müşahede edilmiştir.

Kaynak: Digital, 2019

Şekil 8: İnternet Kullanıcıları Sosyal Medyayla Nasıl Etkileşime Giriyor?

Sosyal medya kavramı, 2004 yılında hayatımıza dâhil olan Web 2.0 tabanlı uygulamalara verilen genel addır. Sosyal medya yalnızca bir ağ örüntüsü değil, içeriğinde birçok nitelik barındıran bir çatıdır. Bu nedenle çalışmalar “internet tabanlı uygulamalar” adı altında toplanmalıdır (Kaplan ve Haenlein, 2004). Diğer taraftan, “networking” (ağ yapılandırması) başlığı altında da çalışmalar yürüten Boyd ve Ellison ise sosyal medyanın gayesini, “diğer bireyler ile iletişime geçmek değil, bireylerarası etkileşime açık, profil yapılarıyla yeni örüntüler oluşturmasıdır.” şeklinde ifade etmişlerdir (Kara, 2013:55-56). Günümüzde sosyal platformda aktif olan kişiler, etkileşim içerisinde buldukları hesaptan, o hesabın kimlerle etkileşim içerisinde yer almış ya da almakta olduğu bilgisine ulaşabilmektedirler. Ulaştıkları kişilerin profil bilgisini görebilmekte, “Güvenlik tedbirleri” doğrultusunda içerikleri de inceleyebilmektedirler.

Sosyal medyanın bazı özellikleri şu şekilde açıklanmaktadır (Karahisar, 2013:67-68);

- *Kullanılabilirlik*; geleneksel medyada bilgi ya da haber, uzman bir kadro tarafından oluşturulurken, sosyal medya herkesin bir içerik sağlayıcısı olduğu ortamdır.
- *Açıklık*; sosyal medya, temel bir iletişimde yer alan geri bildirim alma, süje hakkında yorum yapma, vb. konularda son derece açık imkânlar sunmaktadır.
- *Topluluk*; sosyal medya ortamı heterojen bir yapıya sahiptir, bu nedenle etkileşimli grupların oluşmasına olanak sağlar.
- *Bağlantılı olma*; birçok sosyal paylaşım platformu, çok işlevsel bir durum meydana getiren diğer ağlara ulaşım özgürlüğü sunmaktadır.
- *Erişebilirlik*; geleneksel mecralar ile karşılaştırıldığında sosyal ağlarda bilgiye erişim imkânı yüksektir.
- *Karşılıklı konuşma*; sosyal medya çoklu iletişim imkânı sunarken, geleneksel medya tek yönlü etkileşim imkânı tanımaktadır.
- *Katılım*; sosyal medya ortamı, etkileşim, paylaşım, iş birliği ve sosyal ilişkilerin var olduğu bir ortamdır. Ve bu ortam bilgi ve paylaşım yapmak isteyen herkese açıktır.
- *Dinamiklik*; geleneksel medya enstrümanlarına kıyasla, içeriğini (fotoğraf, video, vb.) çok daha kolay güncelleyebilen ortamdır.

- *Yalınlık*; sosyal medya dili yalın, günlük hayatta kullanılan tarzıdır.

Sosyal medyanın tüm bu özelliklerini incelediğimizde, bireysel ve ticari kullanım dahil olmak üzere her geçen gün geleneksel medyanın önüne geçerek kişileri etkileşimli hale getirmesi ile özgür ve denetimsiz bir ortam oluşturması sebepleriyle kitle hareketlerinin de mihenk taşı konumuna gelmiştir. Sosyal medya enstrümanları, değişik nüanslarla bölümlendirilebilmektedir. Sıklıkla şu şekilde; içerik paylaşım siteleri, bloglar, RSS, forumlar, podcasting, wikiler ve sosyal web siteleri, birer sosyal ağ olarak oluşmaktadır. Tüm bu ortamların ortak amacı paylaşımında bulunarak etkileşimde bulunmaktır.

2.2.4.3. Sosyal medyanın gözdesi “Sosyal Ağlar”

İnsanoğlunun doğumundan itibaren yaşamaya başladığı sosyal alan, onun kaderidir. Ancak zaman içerisinde bulunacağı sosyal ortamı ise kendisi belirler. Teknolojik gelişmeler neticesinde artık her birey kendisini sosyal ağlar aracılığı ile farklı sosyal gruplar içerisinde entegre etme şansına sahiptir. Günümüzde akıllı telefonlar aracılığı ile artık her an gündemi takip etme yeni bireyler ile iletişime geçme, bir fikir ya da paylaşımında bulunma şansına sahibiz. Bu yeni yaşam biçimi gündelik yaşamın olmazsa olmazları arasında yerini almıştır. Web 3.0 teknolojisi ile artık, üyesi olduğumuz sosyal platform üzerinden bulunduğumuz konum, fotoğraf, video ve notlar paylaşabilmekteyiz. Web 4.0 teknolojisine adım atmak üzere olduğumuz bu günlerde sistem artık bizimle aynı düşünce, fikir ve zevklere sahip bireyleri/hesapları tavsiye edip etkileşimde bulunmamızı önermektedir.

Sosyal ağlar bireylerin çevrimiçi dünyada genel toplum düzeni içerisinde diğer bireyler ile iletişim kurmasını sağlayan genel bir tanıdır. Giderek gücünü artıran ve insan hayatının önemli bir mecrası olan bu ortam, artık günümüz toplumsal hareketlerinin ve iç savaşlarının da başlangıç durağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal ağlar tarihi hususunda literatürü taradığımızda; ilk adımlarını 1979 yılında Tom Truscott ve Jim Ellis tarafından atılan “Usenet” (User's Network-Kullanıcı Ağı) uygulamasında bulmaktayız. Bu uygulama halen en yaygın ve heterojen grup iletişim sistemlerinden biridir. Bu yönüyle ağ üzerinde bir sosyal

paylaşımından da bahsedilebilir.1988 yılında kişilerin sanal ortamda sohbet etmesine imkân sağlayan IRC (Internet Relay Chat- İnternet Aktarmalı Sohbet) yine dosya ve link paylaşım imkânı ile ilk örneklerdendir. Bir diğer uygulama SixDegrees (Altı derece) 1997 yılında aktif olmuş kişilerin birbirleri ile iletişim kurması amacı gütmüştür. İkinci aşaması olmayan bu uygulama daha sonra 2001 yılında kapanmıştır. 2002 yılında aktif olan LinkedIn iş insanlarının birbirleri ile iletişim kurmasını ve bilgi alışverişinde bulunmasını sağlayan bir platformdur. Bugün hali hazırda 660 milyon kullanıcıya sahip LinkedIn (Microsoft dijital medya tüketim raporu, 2019) en popüler uygulamalardandır.

Sosyal medya adına bu süreç içerisinde birçok benzer uygulama yapıldıysa da (Friendster, Myspace, vb.), 2004 yılında Facebook ve 2006 yılında Twitter uygulamalarının aktif olması ile birlikte sosyal medya adına bir devrim yaşanmıştır.

Günümüzde, tüm Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de sosyal medya denince akla ilk gelen uygulamalar arasında yer alan Facebook ve Twitter, kitle hareketleri sırasında aktivistler tarafından da en sık tercih edilen uygulamalar olmuştur. Çalışmamızın örnek hadiselerinden biri olan Gezi Parkı eylemleri, Arap Baharı protestoları ve Wall Street gösterilerinde “*sosyal medyanın*” etkin rolü tartışılmazdır.

Literatürü incelediğimizde bahse konu olaylar ile ilgili yapılan çalışmalarda “Facebook, Twitter ve YouTube” örneklerinden yola çıkarak elde edilen veri ile Arap Baharı eylemlerinde sosyal medyanın ne kadar etkin rol üstlendiği ispatlanmaktadır. Washington Üniversitesi araştırmacılarının yaptıkları bir çalışmada Kuzey Afrika’dan Ortadoğu’ya kadar uzanan özgürlük hareketlerinde, bireylerin sosyal medya paylaşımlarının politik başkaldırının zafere ulaşmasında kritik rol oynadığı tespit edilmiştir (www.e-siber.com).

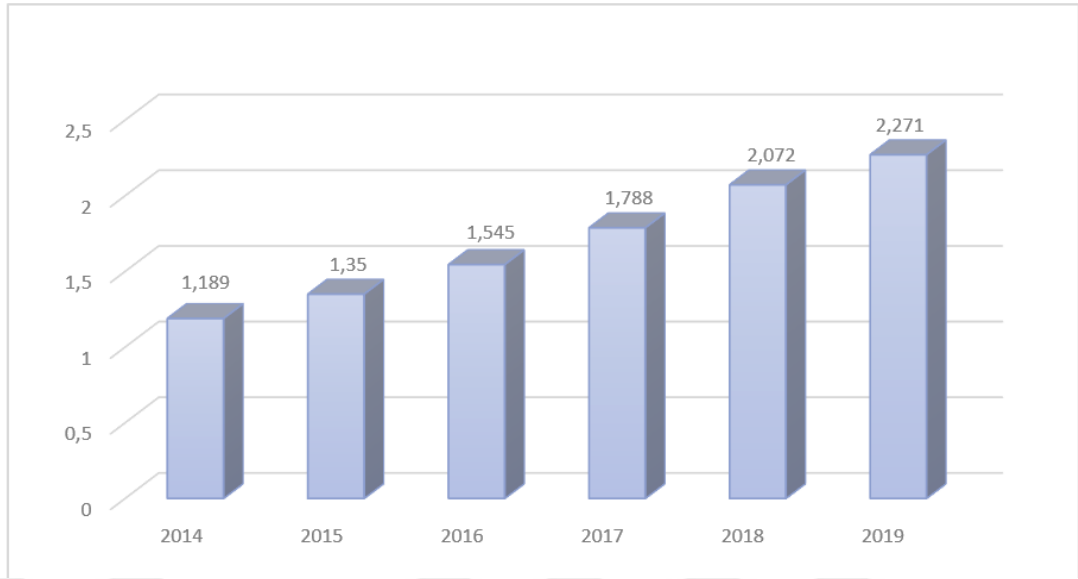
Devinney’ye göre “Artık, sosyal medyanın tüm Dünya’daki milyonlarca insanı bir araya getirebilme, görüş oluşturma ve değişime yönelik geniş çaplı hareketler için gereken ‘bilişsel tepkiyi’ teşvik etme kapasitesi vardır” (www.bilisimdergisi.org.tr). Yine aynı dönemde Türkiye’de yaşanan Gezi Parkı eylemlerinde de “Twitter ve Facebook” etkin rol oynamış beraberinde #occupygezi ve #direngeziparkı hashtag’leri TT (Trend Topic) olmuştur. Hetz, Dawson ve Cullen’e göre; Sosyal medya, insanların farklı amaçlar doğrultusunda kullandığı ve başkaları ile kurduğu etkileşim sonucunda

edindiği yeni tecrübe ve duygular ile oluşan kompleks bir konudur (Hetz, Dawson & Cullen, 2015).

1.2.1.3.3. Facebook

Facebook, 2004 yılında Mark Zuckerberg isimli Harvard niversitesi öğrencisinin, öğrencilerin kendi aralarında iletişim kurması amacıyla “The Facebook” ismiyle bir web sitesi olarak kurulmuştur. Platform, kurulduğu ilk yıllarda başta eyalet vresinde, akabinde bir yıl içerisinde tüm üniversitelere yayılarak, kişilerin yalnızca kurumsal e-posta adresleriyle (.edu, .ac, .uk, vb.) kayıt olabildiği bir ortamdı. Daha sonraki süreçte liseler ve kurumsal şirketler de dâhil olunca tüm e-posta adresleri ile üyelik imkânı doğdu. Facebook kurulduğunda misyonu, üyelerin arkadaşları ile iletişim kurması amacıyla, yazı, fotoğraf ve video paylaşımlarında bulunmasıydı. Bu sayede “sosyal paylaşım sitesi” kavramı doğmuş oldu.

Günümüzde 2 milyarın üzerinde kullanıcı kitlesine sahip olan Facebook (Global Digital Overview, 2020), 2004 yılında “Like” özelliğini/kavramını tanıtarak literatüre yeni bir kültür kazandırdı. Dünyanın en çok kullanıcı grubuna sahip ağlarından biri olan Facebook, her yaş grubundan, ırktan, ülkeden, cinsiyetten bireye ve topluluklara ulaşım sağlamaktadır ve bu hizmeti sunarken yerel dilden ücretsiz yayın yapmaktadır. Tüm bunlara ek olarak Facebook kullanıcı dostu ara yüzü ve daimî yapılan güncellemeleri ve iyileştirmeleri, onun yaşayan bir sosyal ortam olma özelliğini göstermektedir. Facebook, içerisinde birçok teknoloji şirketi bulunduran aynı zamanda diğer popüler sosyal ağları (WhatsApp, Instagram, vb.) da bünyesine katmış dev bir organizasyondur.

Kaynak: Digital, 2019

Şekil 9: Yıllık Bazda Aktif Facebook Kullanıcıları

Facebook aynı zamanda dünyanın en çok izleyiciye sahip televizyonudur, en çok dinleyiciye sahip radyosudur. Facebook dünyanın en çok okunan gazetesi, dergisi, kitabı, makalesidir. En önemlisi de Facebook dünyanın en kalabalık şehri ve hatta en kalabalık ülkesidir (www.brandingturkiye.com).

Facebook'un özellikleri;

- *Fotoğraf ve Video Özelliği*; gizlilik ayarı kullanıcının inisiyatifinde olan bu özellikte birey fotoğraf, video ve hareketli resimlerini ister "arkadaş grubu" ile isterse "herkese açık" biçimde yayınlatabilir.
- *Durum Güncelleme*; paylaşım çubuğu üzerinden yapılan (fotoğraf, not, video, vb. ekler içermeyen) paylaşımlar durum güncellemesi olarak tanımlanır.
- *Poke (dürtme) Özelliği*; üyelerin birbirleri ile iletişime geçebilmeleri adına tasarlanan alternatif bir özellik.
- *Mesajlaşma Özelliği*; Facebook Messenger, kullanıcıların birbirleri ile yazılı, görsel ya da sesli mesaj aracılığı ile iletişim kurmasını sağlayan özelliktir. İlk zamanlarında kullanıcı üyeliği istese de günümüzde açık kaynaklı kullanım söz konusudur.

- *Etkinlik Özelliği*; bu özellik Facebook'un en etkili unsurlarından bir tanesidir. Türlü etkinlik ve eğitimleri uygulama üzerinden organize etme kabiliyetidir. Aynı zamanda burada ilan edilen etkinliklerin yayılım hızı dikkat çekicidir.
- *Canlı Yayın Özelliği*; anlık çekim yaparak "yalnızca arkadaşlar" veya "herkese açık" modda yayın yapabilme özelliğidir.
- *Hikâye Paylaşımı*; yirmi dört saatlik gönderiler oluşturularak bunları takipçi listenizdeki arkadaşlar ile paylaşılmasına olanak sağlayan özellik.
- *Pazar Yeri*; Facebook Marketplace (Facebook Pazar Yeri) özelliğiyle; uygulama üzerinden bireylerin birbirleri ile meta (eşya, ev, araba, vb.) alıp satabilme özelliğidir. Fotoğraflar aracılığı ile üyeler satmak istediği eşyaları Facebook markete yükleyerek pazar oluşturmaktadır.
- *Uygulamalar*; Facebook, Facebook platform altyapısı aracılığı ile açık kod kullanım kolaylığı ile girişimcilerin Facebook uyumlu uygulamalar tasarlamasına olanak sağlamıştır. Bahse konu uygulamalar Facebook API üzerinden gelişime açıktır.
- *Diğer*; Facebook içinde pek çok farklı özelliği de barındıran bir uygulamadır. Bunlara örnek olarak; "His / Hareket, Video İzleme Partisi, Ürün Etiketleme, Anket, Facebook Gruplar, Facebook Sayfalar, Facebook Reklamları, İş Fırsatları, Bağış Kampanyaları, Anılar, Tavsiyeler, Hava Durumu, Yakınlardaki Reklamlar, Alım Satım Grupları, Oyunlar, Teklifler, vb." dır (www.brandingturkiye.com).

2.2.4.3.2. Twitter

Twitter, 280 karakter ile sınırlanmış "Tweet" adı verilen gönderilerde bulunulabilen sosyal paylaşım ve "mikroblog" uygulamasıdır. Kullanıcı sayısı her geçen gün artan Twitter dünyada 326 milyon, Türkiye'de ise 9 milyon kullanıcıya sahiptir (We are Social, 2019). Platform üzerinden bireyler, ilgi alanları, ideolojik görüşleri, hobileri, güncel hadiseler ve bu konu ile ilgili görüşlerini belirten paylaşımlarda bulunmaktadır. Bu paylaşımlar bireyler arası iletişim doğurmakta ve neticesinde üçüncü şahıslar ile iletişim kanalları oluşmaktadır. Bireyler yaşam tarzlarına uygun tasarladıkları hesapları ile bu tarzda yaptıkları paylaşımlarla takipçi ve izleyici kitlesi oluşturmaktadır.

Bireyler twitter hesapları üzerinden yaptıkları paylaşımlar ile takipçilerine yaşam tarzlarını sergilemektedir (Yıldırım ve diğerleri, 2012:296-297). Aynı zamanda bir insanın takip ve etkileşimde bulunduğu hesaplar üzerinden, o bireyin yaşam tarzı ve dünya görüşü hakkında bilgi edinmek mümkün olabilmektedir. Özetle, twitter insanlar arası etkileşim yaratmak ve bir fikri kitlelere ulaştırmak maksatlı işlev görmektedir.

Twitter ilk olarak 2006 yılında Jack Dorsey, Noah Glass, Biz Stone ve Evan Williams iş birliği ile sosyal ağ uygulaması olarak kuruldu. Kurulum amacı çok basitti “İnsanlara o anda gittiği kulübü, bulunduğu yeri ya da yaptığı şeyi yazıp mesaj atacaktı. Yapacağı şey öyle kolaydı ki; insanların onlardan istenileni yapmaları için düşünmelerine bile gerek yoktu. Tüm yapacakları; cep telefonlarına bir şeyler yazıp göndermekti (www.twitteranaliz.com).” İnternet’in SMS’i olarak tanımlanan ve 2013 yılının en çok ziyaret edilen on sitesi arasında yerini almıştı. Uygulama, piyasaya Web tabanlı olarak çıktığında 140 karakter kısıtlaması yoktu. Ancak kuruculardan Jack Dorsey ‘in meşhur sözünün ardından, “*One could change the world with one hundred and forty characters.*” (Bir kişi yüz kırk karakter ile dünyayı değiştirebilir.) 2007 yılında karakter kısıtlaması getirilmiştir (Yılmaz ve Işıkdoğan, 2017;5-6). Günümüzde kullanıcıların güncel olayları takip etmeleri, haber ve etkinliklerden haberdar olmaları hoşlandıkları tarzda yayın yapan insanları takip etmelerini sağlar. Bu paylaşımlar ayarlar üzerinden gizlenmediği takdirde “herkese açık” gönderi olmaktadır.

Paylaşılan mesajların içeriğinde yer alan kelimeler arasında “en yoğun” kullanılan “Trend Topics” dönemsel bazda en çok konuşulanlar listesine girmektedir. “Trend topics” oluşumunda mesajın kaç kez yayınlandığı değil, kaç farklı birey tarafından paylaşıldığı önem arz etmektedir. Dolayısıyla, aynı kişinin bir konuyu “trend topic” yapma imkânı yoktur. Bir konunun önem arz edebilmesi için kitlelerin takdirini kazanıp, konuyu kendi hesabından paylaşımında bulunması gerekliliği vardır. Bir diğer yöntem olarak Retweet özelliğidir ki bu özellik kişinin beğendiği not, fotoğraf, video, vb. gönderileri Retweet’leyerek hem alıntı yapılan hesaptaki gönderiyi beğenmesi hem de bu iletiyi takipçilerine iletmesi ile gerçekleşmektedir.

Digitalage’nin 2019 yılı aralık ayı raporuna göre; Twitter’ın 145 milyon aktif kullanıcısı bulunmakta ve sistem “*sahte*” olduğunu tahmin ettiği hesapları düzenli olarak kapatmaktadır (www.digitalage.com.tr). Her geçen yıl üye sayısında kayda

değer bir artış gösteren Twitter, bu başarısını yapay zekâ yöntemleri ile kullanıcıların beğenilerine uygun önerilen paylaşımlara bağlamaktadır (www.tr.sputniknews.com). Bu denli yoğun kullanılan bir sosyal medya uygulaması bilhassa, sanat, siyaset, ekonomi, reklam, spor ve haber kanallarının enstrümanları arasındadır. Bu özelliği ile yeni medya organı olarak kitle hareketlerinin oluşum ve gelişim aşamasında kritik rol oynamaktadır.

2.2.4.3.3. WhatsApp

İnternet teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin ardından özellikle insanların anlık haberleşme ihtiyaçlarına yönelik olarak bilgisayarlar üzerinden mesajlaşmalarını sağlayan birçok uygulama geliştirildi. Bu uygulamalar iki ya da daha fazla kişinin eş zamanlı olarak bilgisayarlar üzerinden metin, fotoğraf, ses, vb. paylaşım imkânı sunmaktadır. Bu uygulamaların ilk örnekleri olarak 1973 yılında UNIX Talk ve 1988 yılında Internet Relay Chat olarak değerlendirilebilir. Günümüzde kullanılan anlık mesajlaşma uygulamalarına en yakın sistem olarak 1996 yılında İsraili bir grup tarafından piyasaya çıkan ICQ sistemidir. Aynı dönemde benzer sistemlerin Amerikan merkezli AOL ve Microsoft firmaları tarafından piyasaya sürdüğü mezkûr uygulamalara yakın sistemlerinde olduğu görülmektedir (Greene & O'Mahony, 2004:3).

WhatsApp'ın ortaya çıkışı öncesi, iş başvuruları Facebook tarafından kabul görmeyen Brian Acton ve Jan Koum isimli iki eski Yahoo çalışanının 2009 yılında Rus kod yazarı tarafından mükemmelleştirilip son haline gelmesinin ardından kullanıma sunulmuştur.

WhatsApp'ın, "Messenger" ve benzeri uygulamalara göre en ayırt edici özelliği mobil teknolojilere uyumlu olmasıdır. Bireyler artık zaman ve mekândan bağımsız olarak bilgisayar başından kurtulmuş durumdadırlar. WhatsApp ve benzeri (Viber, Bip, Chat-In, vb.) uygulamalar bireylere aralarında gruplar kurma ve mesajlaşma imkânı sunduğundan artık bir sosyal medya mecrası olarak değerlendirilmektedir.

WhatsApp, tüm akıllı telefonlar Ios, Android ve Microsoft tabanlı cihazlar üzerinden ücretsiz metin, ses ve görüntü aktarımı sağlayan platformlar arası anlık

mesajlaşma uygulamasıdır (www.searchmobilecomputing.techtarget.com). İsim anlamı olarak İngilizcede “Naber?” anlamına gelen “what’s up?” tümcesinin esprili bir oyunudur (www.saga.co.uk). WhatsApp’ın ilk piyasa çıkış amacı SMS’e bir alternatif amaçlı olsa da yeni versiyonlarında internet üzerinden ses, görüntü, metin, konum paylaşma ve son olarak sesli ve görüntülü konuşma yapma imkanları sunmaktadır. Ayrıca WhatsApp’ı benzer uygulamalardan ayıran en önemli özellik kendi beyanlarına göre tüm mesaj ve görüşmelerin uçtan uca şifreleme yöntemi ile korunuyor olması ve üçüncü kişiler ile paylaşılamaz olmasıdır (www.whatsapp.com). Bu özelliğin uygulamanın bireyler tarafından tercih edilmesini önemli derecede etkilediği değerlendirilmektedir. Ayrıca kayıt gerektirmeden kurulumun sağlanması, basit ara yüzü de yine tercih sebepleri arasında yer almaktadır.

2014 yılında Facebook çatısı altına girmesinin ardından bugün 180 ülkede, 2 milyardan fazla insana kolay, güvenli ve güvenilir bir mesajlaşma ve arama hizmeti sunmaktadır (www.whatsapp.com).

2.2.4.3.4. WeChat

2011 yılında Çin’de kurulan Tencent isimli şirket, WhatsApp uygulaması gibi piyasaya çıktığı ilk günden itibaren önemli gelişmeler kaydetmiştir. WeChat uygulamasının ilk sürümü “mikro mesaj” amaçlı olarak Weixin-Mandarin adı ile piyasaya sunulmuştur. Adından da anlaşılacağı üzere WhatsApp ile aynı işleve sahip Çin menşeli bu uygulama ilerleyen sürümlerinde mesajlaşmanın yanı sıra görüntülü ve sesli görüşmeye olanak tanımıştır. Kullanıcı dostu ara yüzü sayesinde piyasaya çıktıktan 14 ay sonra yaklaşık 100 milyon kullanıcıya ulaşmış, 6 ay sonrasında ise kullanıcı sayısı yaklaşık iki katına ulaşmıştır (www.businessofapps.com). En yakın rakibi Weibo’yuda geride bırakarak 2020 yılında 1,17 milyar aktif kullanıcıya sahip olmuştur (www.statista.com).

WeChat’in mucidi Tencent firması 2012 yılında uygulamanın dünyaya açılması adına yeni sürümüne birçok dil seçeneğini eklemiştir. Daha sonra geliştirilen sürümlerde ise mini oyunlar ve kişisel günlük bilgiler (otobüs, metro, vb. saatleri) (www.technode.com, www.chinainternetwatch.com) eklenmiştir. 2013 yılında Çinli WeChat kullanıcıları tarafından 15,3 milyar dolarlık mobil veri tüketimi

gerçekleştirilmiştir (Dogtiev, 2018). 2019 yılı ocak ayında günlük mesaj gönderim 45 milyar adete yükselmiştir (www.chinadaily.com).

GPS, NFS, Bluetooth ve WiFi Direct gibi yöntemlerle yakınlık ölçümü ve iletişimi sağlayan uygulamalar arasında en popüler olan WeChat (Mao ve diğerleri, 2017), 2020 yılında ise küresel salgın (COVID-19) sırasında Mart ayı ortalarında WeChat Health Code özelliği ile salgının ilk olarak ortaya çıktığı Çin’de bu platform aracılığı ile her kullanıcıya yeni bir kod (sağlık kodu) atamıştır.

“Uygulamaya girişte kişiler kimlik numaraları, yaşadıkları yerler, virüsü taşıyan kişilerle birlikte olup olmadıklarına ve semptomları taşıyıp taşımadıklarına dair bilgileri girmektedirler. Uygulama içerisine kaydedilen bilgilerin akabinde ise kişilere Yeşil (COVID-19 Negatif), Sarı (COVID-19 Muhtemel Taşıyıcı) ve Kırmızı (COVID-19 Pozitif) renkleri atanmaktadır. Yeşil koda sahip kişilerin hareket serbestliği, sarı koda sahip kişilerin 7 gün karantina ve kırmızı koda sahip kişilerin ise 14 gün karantina zorunlulukları vardır” (Sönmez ve Çelik; 2020).

Çin’in Health Code isimli sistemi, ülke genelinde 200 farklı şehirde aktif biçimde kullanılmakta bu sayede bireylerin coğrafi konumları ve hareketleri, vb. bilgiler emniyet birimlerine aktarılabilmektedir. Tüm bu veri akışına ek olarak; toplu taşıma araçlarında kişilerin kimlik bilgileri ve güzergahları kaydedilip veri havuzuna aktarılmakta, yüz tanıma sistemleri ve uzaktan vücut ısısı ölçme sistemlerinin de entegrasyonu ile Çin devletinin salgın süreci ve istihbari bilgi aşamasında önemli aşamalar kaydettiği yüz tanıma ve kişi takibi sistemini totaliter ve şimdiye kadarki en kusursuz haliyle sunduğu görülmektedir (Sönmez ve Çelik, 2020).

2.2.5. Yeni Toplumsal Hareketlerin Örgütlenme Aracı Olarak Sosyal Medya

Günümüz koşullarının son teknolojik gelişmeleri ışığında, topluluklarda siyasal ve sosyal mekanizmaların işleyişlerinde birtakım farklılıklar gelişmiştir. Bu gelişmeler ışığında önceleri örgütlenme ve etkileşim kamusal alanda vuku bulurken artık sosyal ağlarda yaşanan gelişmeler neticesinde örgütlenmeler ve buluşmalar sosyal ağlar üzerinden gerçekleşmektedir. Son dönemde Dünya’da ve Türkiye’de yaşanmış sosyal hareketlerin bu hususa örnek teşkil ettiği müşahade edilmiştir.

Kamusal alanların transformasyon geçirdiği ve kitle hareketlerinin yeni örgütlenme aracı olarak sosyal ağları kullandıkları ve bu bağlamda sosyal medyanın kitle hareketleri için yeni kamusal alan olarak kabul gördüğü de değerlendirilmektedir.

Sosyal medyanın zamandan ve mekândan bağımsız oluşu, kullanıcı dostu arayüzü, yaygınlığı ve hızlı oluşu, onu yeni toplumsal hareketlerin önemli bir kaynağı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Yapılacak eylemlere insan tedariki bakımından kolaylıklar sağlamasından dolayı 2011 yılında Dünya’da yaşanmış olan kitle hareketlerinde başrolde yer almıştır. Bu aşamada birçok genç ve orta yaşta insan “ekonomik sıkıntılar, siyasi hoşnutsuzluklar ve özgür kamusal alan talepleriyle” sosyal medya üzerinde buluşmuşlardır. Bu topluluklar için sosyal ağlar, karşılaştıkları sorun ve hoşnutsuzluklara karşı yeni bir kimlik inşası ve yeni bir şuur oluşumu açısından ortam yaratmaktadır.

Diğer taraftan sosyal medya, gençlerin ortak idol, simge ya da slogan altında buluşarak içlerinde oluşan öfke, hayal kırıklığı ve geleceğe yönelik besledikleri umut şeklinde birçok hayalin kurulduğu ve “duygusal enerji” biriktirdikleri ortamlar olmuştur. Bu açıdan kitle hareketleri için en önemli husus; sosyal medyada bu gençlerin toplumsal hareketleri kurguladıkları, başlattıkları ve yönlendirdikleri, ayrıca bunu kitleler ile paylaştıkları mecralara dönüştürdüklerine dair reel kabuldür (Gerbaudo, 2014:14). Bu sebeptendir ki Habermas’ın “kamusal alan” kavramı, mübadeleye uğramış yeni toplumsal hareketler için sosyal ağların “yeni kamusal alan” olarak düşünülmesini zaruri hale getirmiştir.

İnternet ve sosyal ağlar aracılığıyla, Dünya’nın farklı noktalarındaki bireyler aynı amaç ve dürtüler için bir araya gelip, yeni çevrimiçi gruplar doğurmuştur. Oluşan bu sanal gruplar, içlerinde birbirlerine bağlı örgüt kültürü ile küresel bir toplumsal dayanışmayı meydana getirmiştir. Bu bağlamda aktivist medyanın son trendi “siber kültür” dür. Bu kültür 1990’lı yıllardan beri aktivist hareketlerin ve örgütlerin gerek e-posta gerekse internet kanalları aracılığıyla fikirlerini kitlelere duyurarak ve yeni bireyler kazanarak sayılarını artırmaya yarayan araçlardır. İnternetin yeni bir kamusal alan olduğu görüşünü savunan Andrew O.Baoill, aynı zamanda blogları “blogosphere” (blogküresi) ismiyle nitelendirir (Aydoğan ve Kırık, 2012). Sosyal ağlar geleneksel medya organlarına nazaran çok daha fazla kitleye, çok daha düşük maliyetle ulaşır. Bu sebeple, daha çok alternatif fikre olanak sağlayarak geleneksel medyaya oranla daha

geniş bir perspektife sahiptir (Waltz, 2005:120). Bu sayede, yerel bir örgütlenme hususunda sosyal ağlar aracılığı ile küresel anlamda kendine bir dayanışma ortamı yaratacak alternatif medya ortamı oluşturmaktadır.

İnternet ve sanal ağlardan sonuna kadar faydalanan “kimlik temelli” aktivistler, sanal ortamdan haberleşmektedirler. Bu amaçla çeşitli web siteleri, sosyal medya uygulamaları, sohbet odaları, vb. enstrümanlardan yararlanmaktadır. Sosyal medyanın kitle hareketleri üzerindeki rolü, hangi nedenle (kimlik, cinsiyet, sınıf, vb.) olursa olsun hoşnutsuz birey ve grupların sosyal ağlar üzerinde kendilerine yer bulabilmesine olanak tanınmasıdır. Bu örgütlenmelerin Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de örnekleri görülmektedir. İnternet üzerinden örgütlenen bu gruplar ve daha önce hiçbir gösteri ve protestoda yer almamış kişi ve gruplar sosyal ağlar üzerinden iletişim kurarak yeni bir kitle hareketi için örgütlenebilmektedirler.

Küreselleşmenin en temel iletişim aracı olan internet, toplumsal hareketlerin de en önemli iletişim aracıdır. Bu bağlamda toplumsal aykırılığın, yerelden ziyade uluslararası arenada örgütlenebildiği ve kitle hareketlerinde etkileşimi artıran bir bünyeye sahiptir. Aynı zamanda sosyal ağlar, küreselleşme etkisiyle yalnızca uzakları yakın eden bir enstrüman değil, bireyler arasında biz bilinci yaratan bir mecradır. Katılımcıların belirli bir protest bilinç ediniminin ardından ortak amaç etrafında birleşerek neticeye ulaşmaları daha kolay olacaktır. Günümüzde “dijital aktivizminin” sokak eylemleri kadar ses getirdiği müşahede edilmektedir. Politika yapıcılar ve gazeteciler dahi metin yayınlamadan önce sosyal medya gündemini incelemektedir. Bu nedenle sosyal medyanın geleneksel medya gündemine yansımalarından bahsedilebilir. İnternet aktivistleri, sosyal ağlar üzerinden çok daha fazla kitleye ulaşabildikleri için, politika yapıcılar üzerinde sokak aktivistlerine nazaran çok daha fazla etkileme gücüne sahiptir.

Elbette dijital aktivizm yalnızca internet temelli bir hareket değildir; sosyal ağlar üzerinde başlayarak sokaklara taşan eylemleri de kapsamaktadır. Bunun en gerçekçi örneklerinden bir tanesi Arap Baharı eylemleridir. Sosyal medyanın en etkin bir biçimde kullanıldığı eylemlerde, aktivistler sosyal ağlar üzerinden organize olmuş ve kısa sürede kitleleri sokağa çekmişlerdir.

İnternetin kitle hareketleri üzerindeki etkilerini iki başlık altında incelemek mümkündür;

- *İnternetin araçsallaştırılması,*
- *İnternetin kitle hareketleri adına bir alan olması,*

İlkin de kitle hareketleri, sınırları ortadan kaldırmak, örgütlenmek ve iletişim kurmak adına interneti bir araç olarak kullanmaktadır. İkinci unsurda, internet kitle hareketleri için yeni bir sosyal alan haline gelmiş ve aktivizm sokaktan sosyal ağlara taşınmıştır. Sanal eylemler internetin yeni fenomeni haline gelmiştir (Işık, 2011:64-65).

Yeni toplumsal hareketler açısından internetin önemi tartışılmazdır. Bu bağlamda internet, politika yapıcılar içinde anlık iletişim ve etkileşim özelliği bakımından sunmuş olduğu agora “*Yunan klasik çağında, bir sitenin yönetim, siyasal ve ticaret işlerini görüşmek üzere yurttaşların toplandığı kent alanı*” (Camp, 1986) etkisi göstermektedir. İnternet ortamının bu sistemden farkı, hem daha geniş kitlelere ulaşabiliyor olması hem de gerçek zamanlı oluşudur. Bu geniş katılım ağı ile politik ve muhalif fikirlerin canlandığı ve katılım oranının yükseldiği global bir ortam doğmaktadır. Bir diğer açıdan internet, mekândan bağımsız ve merkezi olmayan yapısı sebebiyle engellenemezliği, politik aktivizm ve aktivizmi organize etme gücüyle gençlere inisiyatif bilinci vererek politik hayata katılım imkânı sunmaktadır.

Arap Baharı protestolarında Mısır, Tunus ve İranlı gençler merkezi yönetimin engelleyemeyeceği sosyal ağlar üzerinden organize olarak büyük bir kalabalık halinde sokakları ve meydanları doldurup yine aynı metot ile dağıldılar. Bir başka etki internet ve sosyal ağların bilgiye ulaşımının sağladığı kolaylıktır. Bu sayede aktivistler uğradıkları mağduriyeti ve hak ihlali eş zamanlı olarak dünya ile paylaşabilmekte ve hükümetleri zor durumda bırakabilmektedir (Karagöz, 2013:144).

Sosyal medyanın, kitle hareketlerindeki etkin güçlerinden bir tanesi de veri akışının devamlılığıdır. Bu sayede birey ya da gruplar hoşnutsuzluk duydukları konu ile alakalı olarak devamlı bir araştırma uğraşına girmeden ve etkileşime girdikleri hesaplar üzerinden yeni bir aramaya gerek duyulmadan bilginin kendi ekranlarına akışı sağlanmaktadır (Şendeniz, 2014:161). Bu sebeptendir ki internet ve sosyal medya uygulamaları, toplumsal hareketler için anlık haber alma ve haber verme araçlarına dönüşmüştür.

Tüm bahse konu sebeplerden yola çıkılarak, internetin evrensel bir ortam olması, kişilerin bu ortamda fikir ve düşüncelerini özgürce ifade edebilmesi, sınırlarının olmaması ve düşük ücret karşılığında ulaşılabilmesinden ötürü yeni toplumsal hareketler tarafından tercih edildiği değerlendirilmektedir. “Sosyal medya, devrimci grupların katılım, örgütlenme ve eğitim masraflarını azaltmasına imkân sağlayan bir araçtır” (Papic & Noonan, 2011:166). İnternet ve sosyal ağlar, toplumsal hadiseleri çevrimiçi sanal hadiselere dönüştürmeye imkân tanımaktadır. Aynı zamanda aktivist gruplar ve kişilerin de örgütlenmek ve yeni üye kazanmak adına kullandıkları bir platform özelliği sunmaktadır. Ancak bu yönden internet ve sosyal medya uygulamaları kitle hareketlerinin ve aktivist gösterilerin temel sebebi olarak görülmemelidir. Bu sebeple her gelişme doğru analiz edilerek, gerçek sonuçlara ulaşabilmesi adına hadisenin gelişme sürecinin ve arka planının tamamının doğru incelenmesi gerekmektedir. Yani “*anlamın sosyal yapıya bağımlılığını*” dikkate alarak bir inceleme yapılmalıdır (Turner, 2002:65).

2.2.6. Sosyal Medya Üzerinden İlerleyen Toplumsal Hareketler

Sosyal medya, yeni iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ışığında başta internet aracılığı ile halk ve karar alıcılar arasında, istek, beklenti ve hoşnutsuzlukları dile getirme işlemini yürüten bir köprü olmuştur. Bu sayede “*kamusal alanın*” çerçevesi de daralmıştır. Bu özellik bir yandan halkın katılım mekanizmasını geliştirirken öte yandan da politika yapıcıların diri kalmasını sağlamıştır. Bu açıdan internet, temsili sistemde aracılık hizmeti veren kamusal alan enstrümanı olmuştur. (Karaçor, 2009:129) Hoşnutsuzluklarını sosyal ağlar üzerinden paylaşan halk, politika yapıcıların uygulamalarında etki oluşturmak veya karar alıcılar üzerinden baskı oluşturmak amacıyla internet üzerinden bir halk hareketi başlatma, organize etme, diğer bireylerle etkileşime girme veya yalnızca ağlar üzerinde bir aktivizm gerçekleştirme yöntemine başvurarak bu metodu, günümüzün en başat akımı haline getirmişlerdir.

Yeni iletişim teknolojilerinden sosyal ağlar ile, halkın tepkileri sonucu görevinden istifa eden ilk lider Filipinler Devlet Başkanı Joseph Estrada’dır. 17 Ocak 2001 yılında devlet başkanı Estrada hakkında açılan yolsuzluk davasında, başkanın

destecilerinin delillerin karartılması yönünde oy kullanmasının ardından halk yaklaşık iki saat içerisinde Filipinler'in başkenti Manila'nın meclise yakın bir meydanında toplanmıştır. Birkaç gün içerisinde sayıları milyonlar ile ifade edilen kalabalık amacına ulaşmış ve devlet başkanı Estrada, 20 Ocak 2001 günü görevinden istifa ettiğini duyurmuştur. Gösteriler sırasında bir protestocu “*Bu, modern çağdaki iletişimin güzelliği*” ifadesini kullanmıştır (www.hurriyet.com.tr). Bu olay sonrası devlet başkanı da “metin mesajlarının” görevden ayrılmasında çok etkili olduğu açıklamasını yapmıştır (Karagöz, 2013:137).

Sivil itaatsizlik özelinde kitle hareketlerinin sosyal ağlar üzerinden organize edilmesine verilebilecek en önemli örnekler, 18 Aralık 2010 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da başlayan *Arap Baharı*, 15 Mayıs 2011 tarihinde İspanya'nın *Öfkeli* (İndignados) Hareketi ve 17 Eylül 2011 tarihinde Amerika'da New York'un finans merkezinde yaşanan *Wall Street'i İşgal Et!* (Occupy Wall Street) protestolarıdır (Gündüz, 2013:146).

Almanya Yeşiller Partisi'nden Lars Kreisler de sosyal medyanın yeni bir politika yapma alanı olduğunu söyleyerek çevrimiçi olma kavramının değiştiğini belirtmiş ve şunları ifade etmiştir; “*Sosyal medya, sadece evin dört duvarı arasında olan bir şey değil, 2009'da bile eve gittiğinizde sosyal ağlara dahil olurdunuz. Artık bu dönem bitmiştir. Sosyal medya her anınızda yanınızda. Politik erişimi sürekli yanınızda taşırınız. Bu yüzden sosyal medyayı bir politik alan olarak görmek zorundayız*” (www.bianet.org). Küresel anlamda sivil itaatsizlik gösterilerine diğer bir örnek ise; 28 Mayıs 2013 yılında İstanbul “Taksim Gezi Parkı Eylemleri” dir. Etkilerinin halen hissedildiği bu protesto gösterileri ilerleyen bölümde detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

2.2.6.1. “Arap Baharı” protestoları

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'lu seyyar satıcı bir gencin tezgahına el konulması ile etkileri günümüze kadar uzanan ve daha sonrasında başta Mısır ve tüm Ortadoğu'yu etkisi altına alan 21. yüzyılın en büyük halk hareketidir. Eski Bush yönetimi çalışanları, Saddam'ın devrilmesinin Arap Bahar'ını tetiklediğini söylemekten hoşlansalar da bu pek gurur duyulacak bir konu değildir (Nixon, 2017:

245). 28 Kasım 2010 tarihli Wikileaks belgeleri sonrası, Tunus'ta başlamış olan bu kitle hareketi, daha sonra Mısır, Yemen, Suriye, Cezayir, Libya, Ürdün, Sudan, Umman, Suudi Arabistan, Moritanya ve Fas dâhil birçok Arap ve Afrika ülkesinde görülmüştür. Otoriter rejimlere sahip bu ülkelerin halkları, yolsuzluk, işsizlik, enflasyon ve siyasi yozlaşma temelli isyana başlamış, akabinde özgürlük, insan hakları ve demokrasi gibi temel hak ve hürriyet taleplerinde bulunmuşlardır. Protesto olarak başlayan eylemler süreç içerisinde isyana dönüşmüş, sonrasında ise Libya'da Muammer Kaddafi, Mısır'da Hüsnü Mübarek ve Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali gibi liderlerin devrilmesiyle sonuçlanmıştır (Kök ve Tekerek, 2012:60). Yaşanan olaylar sırasında; Libya ve Mısır yönetimlerinin interneti engellemeleri, bölgeden gelen “çelişkili açıklamalar”, küresel ana akım medya gruplarından BBC ve CNN'in ise yaşananlar konusunda çekimser kalıp altyazı ile yetinmeyi tercih etmeleri iletişimi çevrimiçi ortama taşımıştır. Yaşananlar ışığında; yerel gazetecilerin, çekmiş oldukları görüntüleri YouTube ve Facebook gibi sosyal medya araçlarından paylaşmaları, olayları Facebook ve Twitter'da kaleme almaları dahası internet engellemelerine rağmen alternatif tüm sosyal ağlar ile haber akışının sağlanması, toplumsal hareketlerin başlamasında çok etkili olmuştur (Gündüz, 2013:147).

Arap Baharı protestoları döneminde yapılan bilimsel araştırmalar neticesinde, yaklaşık üç milyon Tweet ve YouTube videosu (gigabayt büyüklüğünde) incelenmiş, “*sosyal medyanın Arap Baharı süresince politik çekişmeleri şekillendirmede merkezi bir rol üstlendiği*” neticesine varılmıştır. Hüsnü Mübarek'in (Mısır Devlet Başkanı) istifasından önceki hafta, Mısır'da atılan günlük tweet ortalaması 2300 civarındayken, akabindeki süreçte bu rakam yaklaşık 230.000 civarına çıkmıştır. Yine aynı dönemde en çok izlenen 55 videonun görüntülenme sayısı 5,5 milyona yükselmiştir (Çıldan ve diğerleri, 2012:7). Bir başka çalışma ise Washington Üniversitesi tarafından yapılmış ve Arap Baharı eylemlerinin yaşandığı coğrafyalarda demokrasi temelli mesajların, politik isyanların başarıya ulaşmasını sağladığı sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda sosyal medya özgürlük mücadelesi adına kusursuz bir araç olmuştur (Korkmaz, 2005). Örneklerden yola çıkılarak, sosyal medya araçlarının, birey ve grupların demokrasi, özgürlük ve insan hakları amaçlı politik eylemleri organize etmesi ve bu eylemlere katılımı artırması amacıyla kullanımını artıran, yaygınlaşan ve neticeye ulaşmada çok etkili bir enstrüman olduğu değerlendirilmiştir. Bu nedenle Arap Baharı protestoları,

geleneksel medya organlarında “Facebook Devrimi, Twitter Devrimi, Wiki Devrimi” olarak isimlendirilmiştir.

“Bütün bu tanımlamalar, internet ve sosyal medyanın protesto amaçlı iletişim platformları olması bakımından ne kadar önemli bir rol oynadığını kanıtlar niteliktedir” (Gerbaudo, 2014:80). “Canlı yayına katılan birtakım analistler, sosyal ağların artık demokrasiden uzaklaşan yönetimleri hizaya getirecek kadar güçlendiğini heyecanla anlatıyorlardı. Programlarda atılan başlıklar ise şöyleydi: “‘Sosyal Medya Devrimleri’, ‘Facebook ve Twitter diktatörleri deviriyor’ vs. vs., ‘İnternet’in doğasından bihaber sunucuların biri bile çıkıp ‘internet küresel bir ağ yapısı ama bu halk hareketleri neden sadece Arap coğrafyasında gelişiyor? Örneğin, neden Çin, Kuzey Kore ya da Afrika’da bir diktatörlüğü yıkacak güçte değil bu sosyal medya?’ sorularından birini dahi sormadı” (Polat, 2012:31).

Burada karşımıza şöyle bir sorunsal çıkmaktadır; sosyal ağlar olmasaydı yaşanan bu toplumsal hareketler olmayacak mıydı? (Babacan ve diğerleri, 2011:77-78). Literatürün önde gelen isimlerinden Manuel Castells bu süreci;

“Toplumda zaten mevcut olan hem dijital hem de yüz yüze sosyal ağlara dayanarak internetten ve kablosuz iletişim teknolojilerinden yapılan çağrılarla ortaya çıkmış kendinden seferberlik” şeklinde değerlendirerek, şu yorumu yapmaktadır, “bir halk hareketi sokaklara taşmıyorsa, hükümetler karşısında başarı şansı yoktur.” Nedeni, “sokaklar sosyal ağlara ulaşma şansı bulunmayan tüm ezilenlerin seslerini duyurabildikleri ortamlardır. Bu sebeptendir ki, başlatılan mücadele sosyal medya üzerinden olsa dahi muhakkak sokak eylemleri olarak devam edilmelidir” (Castells, 2013).

Arap Baharı sürecinde yaşananlar incelendiğinde hem ana akım geleneksel medya hem de sosyal medyanın ortak bir şekilde kullanıldığı müşahede edilmektedir. Öyle ki, sonrasında yaşanmış kitle hareketlerinde sosyal medya ve geleneksel medyanın ortak hareket ettiği görülmüştür (Çoban, 2014:11). Çünkü Tarrow’a göre, sosyal ağlar üzerinden örgütlenmenin temel sorunu, bireylerin karşılıklı bir araya gelmemeleri neticesinde, kullanıcıların birbirlerinin niyetlerini tam anlamlandıramayarak güven duygusunun oluşmamasıdır (Gerbaudo, 2014:240). Bu sebeptendir ki; sosyal ağlar var olmasaydı eğer, Arap baharı gösterileri yine

yaşanacaktı. Sosyal ağlar bu süreçte yalnızca iletişim ve kitlelere ulaşım hızını artırmıştır.

2011 yılında yaşanan Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında derin etkiler yaratan Arap Baharı protestoları, birçok kişisel ve yerel konular üzerine gelişse de sürecin ortak yanı tüm bahse konu ülkelerde protestoların kentlerin en önemli meydanlarında yaşanmış olmasıdır. Libya'nın başkenti Trablus'ta bulunan "Yeşil Meydan" (Bugünkü adı; "Şehitler Meydanı"), Bahreyn'in başkenti Manama'da bulunan "İnci Meydanı", Mısır'ın başkenti Kahire'de bulunan "Tahrir Meydanı" ve "Rabiatul Adeviyye Meydanı" (Bugünkü adı; "Hişham Berakat Meydanı") rejim karşıtı toplumsal hareketlerin merkezi olmuştur. Topluluklar bu kamuya açık alanları bilhassa tercih etmektedir. Çünkü devletler, bu tarz meydanlarda halkın kendisini güvende ve devletin kontrolünde hissetmesi adına memurlarını, güvenlik görevlerini tutarlar. Aktivist gruplarsa, bu nedenledir ki devlet otoritesine karşı çıkışlarda tercihlerini bu merkezlerden yana kullanırlar. Çünkü bu alanlar kamuya açık ve devletin uzantısı konumda alanlardır (Balamir, 2013:67-68). Protestocular bu olaylar yaşanmadan önce sosyal medya üzerinde etkileşime geçmekte, organize olmakta, kendilerine yeni bir kamusal alan yaratmakta ve sonrasında ise bahse konu gerçek kamusal alan olan meydanlara çıkmaktadırlar.

2.2.6.2. İspanya'da "Öfkeliiler" hareketi

2011 yılında Dünya'da Arap Baharının etkileri sürerken, İspanya, Euro ve işsizlik krizinin gölgesindeydi. Hükümet AB üyeliğini korumak ve kamu borçlarını düzene sokmak adına; eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler başta olmak üzere birçok alanda bütçe kısıtlamasına gitmişti. 2008 yılında başlayan Euro krizi tüm Avrupa ülkelerini etkisi altına almış, bu durum İspanya'yı çok ciddi etkilemişti (Durgan & Sans, 2012). Bu hadiseler neticesinde işsizlik oranı %20'lere kadar çıkarak, Avrupa'da Yunanistan'dan sonra en yüksek rakamlara ulaşılmıştı (www.euronews.com). Aynı dönemde yönetilebilir ve kısıtlanabilir internet adına ülke "*Sinde Yasası'nı*" çıkartmıştı. İfade özgürlüğünün önüne geçen bu yasa, "serbest kültür" fikriyatının ortaya çıkmasını sağlamıştı. Yaşananlar ışığında, "Indignados Hareketi", Fabio Gandara ve Pablo Gallego isimli siber aktivistler vasıtasıyla organize edilen "Sivil

Mobilizasyon için Koordinasyon Grubu Platformu” kurulması ile başlamıştı. Bu durum internet yasağını yine internet üzerinden organize edebilmeye yardımcı olacak siber aktivistlerin katılımı sağlamıştı. Facebook üzerinden, Anonymous, Nolesvotes, ve X.net gibi ağlarında katılımıyla “*Yurttaş Yanlısı Seferberlik Gruplarını Koordinasyon Platformu*” adlı hesap oluşturulmuştu (Castells, 2013).

Daha sonrasında çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu, eğitim ve iş konularında reform talep eden “Geleceği Olmayan Gençlik” (Jóvenes Sin Futuro- JSF) isimli grup kurularak yaklaşık 5000 kişinin katılımıyla protesto gösterileri düzenlenmişti. Bu protestoların ardından, artan işsizlik, yükselen konut fiyatları ve banka faizlerini protesto etmek adına “V de Vivienda” (Konut) ismi ile protesto gösterileri yapılmıştı. İnternet tabanlı ve sosyal ağ merkezli bu örgütlenmeler “*Gerçek Demokrasi Şimdi*” (Democracia Real Ya) adıyla bir Facebook grubu çatısı altında birleşmişlerdi. Bahse konu grup, ademimerkeziyetçi bir yapı ile ülkenin farklı noktalarından özerk bir ağ yapısında biçimlenmişti. Yaklaşık 200 örgütün katılımıyla önceki protestoların tecrübesi baz alınarak kompleks bir yapı oluşturulmuştu.

Bahse konu grubun karar alıcılardan beklentileri; gelir adaletsizliği, vergi dengesizliği gibi konular da eşitlik ve adaletti. Halk, hükümetin vatandaşını düşünmediğini, kendi çıkar ve menfaatlerinin kollanmadığı üzerinde fikir birliği yapmıştı (Castells, 2013). Ancak, süreç içerisinde İspanya’daki siyasi elitler halkın taleplerini görmezden gelmişti. Bunun akabinde; “Tahrir Modelinden” esinlenerek başta Twitter ve Facebook olmak üzere gruplar, sosyal ağlar üzerinden organize olmuştu (Castells, 2013:105-106). Bu olay, Batı’da “Tahrir Modelini” örnek alarak sosyal ağlar üzerinden gerçekleşen ilk protesto olmuştu.

15 Mayıs 2011 günü gruplar sosyal ağlar üzerinden sokağa çıkma çağrısı yapmışlardı. Aktivistler de bu grupları, Twitter’da #revolution (devrim), #sol (meydanındaki), #spanishrevolution (İspanyol devrimi) hashtagleri ile desteklemiş ve neticesinde başkent Madrid’de bulunan, Puerto del Sol meydanında sayıları 50.000’e varan ve Barcelona’da bulunan Katalunya Meydanı’nda ise sayıları 20.000’ne yakın kalabalıklar sokaklara taşmıştı (Castells, 2013).

Protestolar 15 Mayıs’ta başladığı için sonrasında “15-M” hareketi olarak da anılmaktadır. Daha sonrasında bu kalabalıklar seslerini siyasilere duyuramayınca, isim değişikliğine giderek, Fransız filozof Stephane Hessel’in 2010 yılında yayınladığı

eseri "Indignez-vous!" (Öfkelenin)'den esinlenerek "Öfkeliler" adını almıştır. Protestocular iktidarın ve bürokratların kendilerini temsil edecek düzeyde olmadıkları düşüncesiyle "Eğer politikacılar sorunsa, biz onların sorunu olacağız" ve "Biz iki devrimin yaşandığı tarihi anın çocuklarıyız; biri 15-M diğeri organize olmak açısından internet. Sadece vatandaşlar bizi durdurabilir. Biz sokaktaki insanlar, sizler gibi normal vatandaşlarız. Ne sağcıyız ne solcu, yatay, dikey hiçbir ideolojimiz yok" (Castells, 2013) söylemini benimsemişlerdi. Kısacası günümüzün sosyal medya dili olan "Demokrasi 2.0'ı" tercih etmişlerdi. Yaşanan olaylar göstermektedir ki, eylemsizlikle yaşanan yıllardan sonra, bireyler yaşadıkları hoşnutsuzluklar neticesinde sosyal ağlar aracılığıyla sokakları geri alma isteklerini kolektif bir eyleme çevirmişlerdi (Gerbaudo, 2014:123-124).

Madrid'de bulunan Plaze del Sol meydanına göstericiler tarafından kurulan çadırlar hükümet tarafından şiddetli bir şekilde toplatılmıştı. Bunun üzerine göstericiler, diğer şehirlere dağılarak yeni kamp alanları oluşturulması çabasına yönelmişlerdi. Bu yeni kamusal alanlar halkın karar alma ve irade kullanma yetkisi olarak da değerlendirilebilirdi. Diğer bir bakışla, internet ve sosyal medya özelinde incelersek, sosyal medyayı alternatif medya olarak kullanan halk, kendisini bu ağlarda özne olarak konumlandırıp, değişime sebep olan ve toplumsal değişimi destekleyen alan olarak ifade etmişti.

Meydanlarda toplaşan kalabalık, yeni bir haberleşme platforma ihtiyaç duyduklarını belirtmiş, bunun üzerine internet üzerinde yeni bir blog kurulmuş ve yaklaşık bir hafta sonra WordPress'e geçilmişti. Dolayısıyla, meydanlarda oluşan bu kamplarda sosyal ağlardan, internet yayıncılığı ve bloglara kadar pek çok ortamda iletişimden faydalanılmıştı (Poma, 2014:46-51).

15-M hareketinin üyelerinden Tekno siyaset araştırmacısı Javier Toret, Barselona'da yapılacak basın toplantısı konusunda medya kuruluşlarına haber verildiğini, bunun sosyal medya hesaplarından duyurulduğunu (Twitter, Facebook), katılım sağlayan tek medya kuruluşunun ise "Barcelona TV" olduğunu belirtmişti. Geleneksel medyanın bu duruşuna karşı aktivistler, kendi iletişim ve örgütlenme ağını kurarak ve paylaşımlarda bulunarak medya engelini aşmışlardı (Toret, 2012). Kitle hareketlerinin başlamasının ardından birçok medya organı da haber kaynağı olarak bu

grupları kullanmıştı. Çünkü geleneksel medya için sosyal ağlar üzerinden ilerleyen ve lideri olmayan bir hareket için haber kaynağı bulmak sıkıntılı bir süreçti.

27 Mayıs'ta Katalonya Meydanında toplanan halk artık özne konumundaydı ve burada gerçekleşen saldırılar sırasında artık her birey bir muhabirdi. Bu nedenle evinde oturan halk olanları internette eş zamanlı öğreniyor ve "Gelip bize yardım edin" diyen gruplar için sokağa çıkıyordu (Castells, 2013:110-114). Ekonomik krizin artmasıyla birlikte, protestolar da yayılmaktaydı. Yunanistan, Fransa, İsrail, Belçika ve Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından "sınır tanımayan öfkeli hareketi", akabinde İngiltere'de de görülmüştü. Belçika ise, diğer Avrupa ülkelerinden gelen aktivistlerin buluştuğu bir meydan olmuştu.

2.2.6.3. "Wall Street'i işgal et!"

17 Eylül 2011 tarihinde Arap Baharı ve Avrupa'da yaşanan toplumsal hareketlerden (Bilhassa, İspanya'da ki Öfkeli hareketi) cesaret alan bir grup gencin, Amerika'da dünyanın finans merkezi konumunda olan Wall Street civarında ki Özgürlük meydanı "Liberty Plaza'yı" (Bugün ki adı; Zuccotti Park) işgal edip, kamp kurmasıyla başlayan eylemlerin adı; "Wall Street'i İşgal Et! (Occupy the Wall Street! OWS)" idi.

New York'ta olayların başladığı ilk günden itibaren "We are %99" (Biz %99'uz) sloganları ile gelir dağılımındaki adaletsizliği, finans kuruluşlarının ve firmaların kurumlara olan etkilerini protesto etmek için toplanan binlerce kişi, internet ve sosyal medyada da etkili bir şekilde organize olarak, olayların çok kısa sürede geniş kitlelere yayılmasına sebep olmuşlardı. Özgürlük meydanında oluşturulan bu kamp alanında, tarumar haldeki bireylerden çok nizamlı ve örgütlenmiş gönüllü bir yapı doğmuştu. Tıpkı İspanya'da yaşanan "Öfkeli" hareketindeki aktivistlerin Plaza De Sol ve Katalonya Meydanlarında olduğu gibi, Özgürlük Meydanı'nda kurulan bu kamp alanında da yemek ve temizlik işleri son derece organize idi. Bu hadisede de uluslararası medya kuruluşları ve yerel medya organları sürekli olarak gelişmeleri canlı yayınlamışlardı. Bunun yanında aktivistler kamplarda internet tabanlı olarak, bloglar, Facebook ve Twitter üzerinden sürekli yayın yapmışlardı (Charles & Vento, 2011:1).

New York'un merkezi Wall Street, Özgürlük Meydanı'nda kamp kuran protestocular, toplumun büyük bir kesiminden ve bazı politikacılardan destek görseler de bir kesim, bu protestocuları bağımlı, cinsel istismarcı ve Vandalist olarak nitelemişti. Wall Street eylemleri, yalnızca ekonomik sorunları değil toplumun sorunlarını da dile getirdiği için geniş kitlelerde karşılık bulmuştu. Bu organizasyon farklı kesimlerden bireylerin katıldığı ve yatay örgütlenmeye sahip yapıda, şiddet barındırmayan bir sivil itaatsizlik eylemi olarak gerçekleşmişti. Konu netice itibari ile incelendiğinde bireylerin gerek Arap Baharı protestoları, gerekse Avrupa'da yaşanan krizlerden moral olarak etkilendiği müşahade edilmekteydi. Zira İşgal et protestoları öncesi ve sonrasında sosyal medya enstrümanları çok etkin bir biçimde kullanılmıştı.

Protestocular, internet üzerinden kurdukları bir platform olan "occupywallst.org" da, amaçlarını şu başlıklar altında toplamışlardı; kamu hizmetlerinde kişisel menfaatlerin engellenmesi, adil vergi sistemi, devletleşen şirketin son bulması, tüm Amerikalılar için istihdam, eğitim de yeni bir reform, internet sansürünün kaldırılması, dış kaynak kullanımının azaltılması, Afganistan savaşının sonlandırılması ve gazilere desteğin artırılması, mortgage kredilerinin yeniden finanse edilmesi, İnsan haklarının yeniden tanımlanması ve Ulusal güvenlik yetki antlaşmasının (National Defense Authorization Act-NDAA) kaldırılması, seçmen kurulunun fesih edilmesi ve yeni federal seçim kararlarının yürürlüğe alınması gibi başlıklar deklare edilmişti (Akbıyık ve Öztürk, 2012).

Yaşanan protestolar sırasında sosyal medyanın evrensel gücünden maksimum seviyede faydalanılmıştı. Bu süreç içerisinde polisin biber gazı kullanımı ve yaşananlar eş zamanlı olarak internette yayınlanmış, bu hadiselerden sonra "polis şiddeti" bir sorun olarak görülmeye başlamış ve konu "*polis gazı fazla kaçırıldı*" şeklinde başlıklara taşınmıştı (Şen, 2012:140-160). Sosyal ağlar üzerinde ilerleyen bu hareket, tarihler 15 Eylül 2011'i gösterdiğinde eş zamanlı olarak Londra, Meksika, Berlin, Stockholm, Tokyo, Hong Kong, Paris, San Juan, Münih, Seul, Brüksel, Amman, Sidney, Madrid, San Diego ve Roma'daki menkul kıymetler borsalarına karşı protesto gösterilerine dönüşmüştü.

Bu organizasyonlar Twitter, Facebook ve YouTube, vb. sosyal medya kanalları ve grubun kendi web sitesi üzerinden organize edildi. Öyle ki, organizasyonun

disiplinli ve düzenli ilerlemesi adına web sitesinde “*ittifak içinde grup dinamikleri üzerine hızlı kılavuz*” adıyla makale bile yayınlanmıştı (Çildan ve diğerleri, 2012:8).

Occupy Wall Street eylemleri Arap Baharından çok daha farklı yaşanmıştı. Kurulan kamplardaki çadırlardan temizlik işlerine, düzen ve disiplin dikkat çekmekteydi. Eylemcilerin süreçteki en büyük eksiklikleri, “*Haklısınız ama peki sistematik çözüm öneriniz nedir?*” sorularına bir yanıt verememiş olmalıydı ki bu, eylemlerde sonun başlangıcını oluşturmaktaydı.

2.2.6.4. Gezi parkı eylemleri

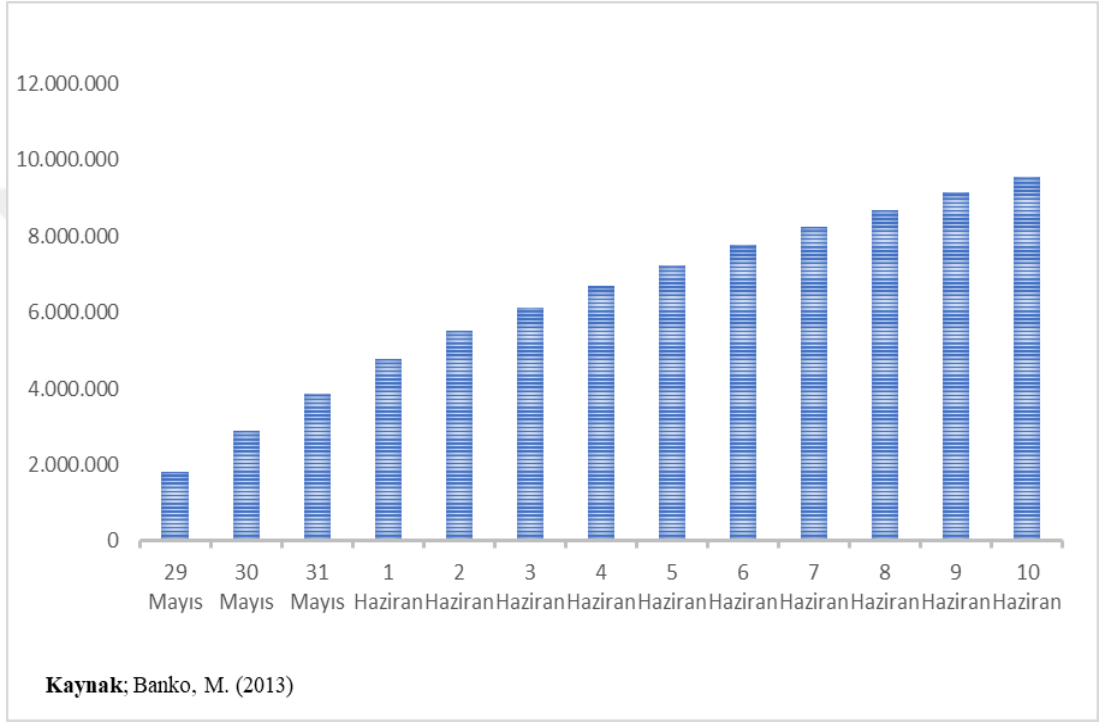
2013 yılında Türkiye’de gerçekleşen Gezi Parkı eylemleri gerek yerel gerekse uluslararası medya kuruluşlarında birçok habere konu olmuştur. Bu meyanda; Gezi parkı eylemleri sosyal medya örgütlenmesi ve eyleme dönüşmesi açısından Türkiye’nin ilk ve tek örneğidir.

İstanbul Taksim Meydanı’nda bulunan Gezi Parkı’nda 28 Mayıs günü, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne ait ekiplerce birkaç ağacın taşınması maksadıyla sökülmesini ve park’a ait restorasyon çalışmalarını protesto etmek amacıyla, bir grup gencin Gezi Parkı’na gelerek burayı korumak istemeleri ve akabinde polisin müdahalesi ile başlamıştır (Küçükkaya, 2013:99).

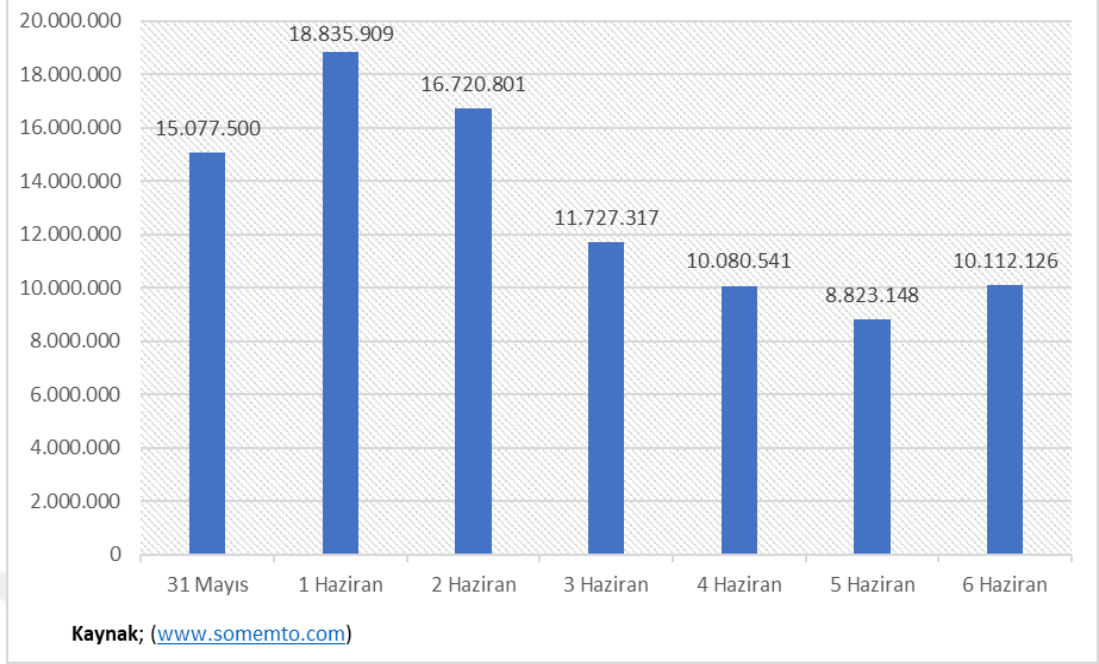
Gezi Parkı olaylarını incelediğimizde, ilk olarak geleneksel medyanın (Özellikle; Televizyon Yayınları) yeterince alaka göstermemesi üzerine hem eylemciler hem de vatandaşlar sosyal medya üzerinden haberleşmişler, bilgi paylaşımında bulunmuşlar ve örgütlenmişlerdir. Gezi parkı olaylarının akabinde yapılan anket çalışmalarında katılımcıları %69’u olayları sosyal medyadan öğrendiklerini bildirmişlerdir (Kongar, 2013:33). Bu süreç eş zamanlı olarak “Taksim Dayanışma Grubu” tarafından, sosyal medya üzerinden (Banko ve Babaoğlu, 2013:13) gelecekte “Sosyal Medya Devrimi” olarak anılacak olayın, ağlar üzerinde ilk ateşinin yakılması ile sürdürülmüştür.

Gezi Parkının içerisinde nöbet tutan bireylere polisin sert müdahalesi sonrası olayın seyri çevreci bir hareketten sivil itaatsizlik eylemlerine dönüşmüştür (Kongar, 2013:20). Büyüyen olaylar neticesinde konu uluslararası medya kuruluşlarının dikkatini çekmiş ve gelişmeler uluslararası bültenler de yer bulmuştur. Gezi Parkı

olayları sırasında yaşananlar, geleneksel medya organları tarafından haber yapılmış, eş zamanlı olarak göstericilerin de olaylarda çektikleri fotoğraflar ve videolar yurt içi ve yurt dışında birçok platformda yayınlamıştır. Bu süreç içerisinde Türkiye’de, özellikle Twitter kullanıcı sayısında önemli bir artış gözlemlenmiştir. 29 Mayıs günü yaklaşık 1,8 milyon olan Twitter kullanıcı sayısı 10 Haziran günü #Direngeziparkı hastag’inin de etkisi ile yaklaşık 10 Milyon’a yükselmiştir.

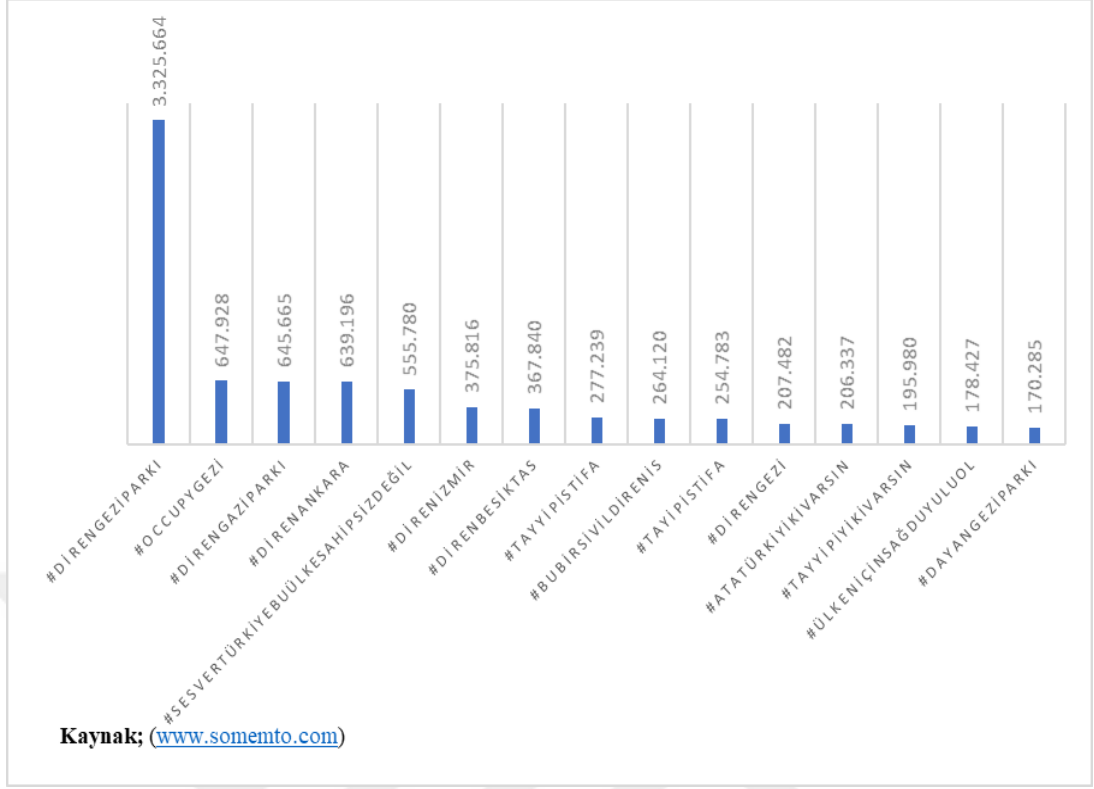
Şekil 10: Günlük Aktif Twitter Kullanıcısı Sayıları

Şekil 11: Gün Bazlı Atılan Toplam Tweet Sayıları

Artan bu aktif kullanıcı sayısı, kuşkusuz atılan tweet sayılarını da etkilemiş, 29 Mayıs / 5 Haziran arasında toplam 98,334,370 tweet atılmıştır. Gezi Parkı içerisine polis müdahalesinin artmasıyla birlikte, 31 Mayıs günü 15,077,500, 1 Haziran'da en yüksek sayıyla 18,838,909 ve 2 Haziran'da toplam 16,720,801 adet tweet sayılarına ulaşılmıştır (www.somemto.com).

Yine bu süre zarfında gezi parkı eylemlerine katılanların en sık kullandığı hastagler; 3,325,664 tweet ile #direngaziparki, 647,928 tweet ile #occupygezi ve 645,665 tweet ile #direngaziparki olmuştur. En çok kullanılan tweet olan; #direngaziparki'nın en sık kullanıldığı gün ise, olayların zirveye ulaştığı 31 Mayıs günü olup toplam 1,446,530 tweet atılmıştır (www.somemto.com).

Şekil 12: Twitter’da Olaylar Sırasında En Sık Kullanılan Hashtagler

Uluslararası basın sürecine dâhil olması ile birlikte Arap Baharı örneğinde olduğu gibi, medyanın farklı sebeplerle ortaya çıkan sosyal sorunlara özel bir ilgi göstermesi, hatta o sorunun sözcülüğünü bile üstlenebilmesi ile (Eroğul, 1999:228) olaylar dünya çapında da gündeme taşınmıştır. Olayların kısa zamanda geniş kitlelere ulaşması yeni toplumsal hareketlerde sosyal medyanın ne kadar etkili bir iletişim aracı olduğunu bir kez daha göstermiştir.

Gezi Parkı olayları, sosyal ağlar özelinde incelendiğinde olayların gelişimi, bireylerin örgütlenmesi, haberleşme hızı ve yöntemleri bakımından olgusal olarak iletişim ortamının önüne geçmiştir. Gezi parkı eylemleri sırasında hem olayları destekleyenler hem de karşı çıkanların paylaşımları incelendiğinde, her iki tarafında tutumlu tavır sergiledikleri müşahade edilmektedir. Bu sebeple, doğru iletişimin önüne geçilerek, iletişimde gürültü yaratılmış ve olayların yapılan yanlış yönlendirmelerle farklı noktalara çekilmeye çalışıldığı kaydedilmiştir (Topbaş ve Işık, 2014:219).

Gezi Parkı eylemleri sürecinde sosyal medya paylaşımları göstericilerin olaylara daha provakatif yaklaşmasını sağlamış, protesto şeklinde başlayan eylemler sivil itaatsizlik ve kişilerin Hak ve Özgürlük isteklerine yönelmiştir. Akabinde ise bu

hareket, çevreci halk hareketi olma özelliğini yitirmiştir. Bu transformasyon, bir kitle hareketi ve kitlesel şiddeti beraberinde getirmiştir (Topbaş ve Işık, 2014:219). Bir diğer yazar konuyu; “gösteriler kitleselleşerek farklı amaca sahip insanların aynı amaç ile bir araya gelerek, hareketin hedefinin kapsamını genişletmeleri, olayların çıkış nedeni olan çevre hareketlerinin, yerini, sivil itaatsizlik eylemine dönüştürmesi ile neticelendirmiştir” (Ete ve Taştan, 2013:27) şeklinde açıklamıştır.

“Ancak, orantısız polis şiddeti Gezi olaylarının yoğun “sivil” şiddete sahne olduğu gerçeğini örtemez. Polis ’in orantısız güç kullanımı kadar bu sivil şiddetin çoğu da yanlıştır ve suçtur. Sadece nefsi müdafaa adına kullanılan şiddet haklı görülebilir. Gezi olaylarında yaşanan sivil şiddetlerin tamamı bu nitelikte değildir” (Yayla, 2013:62).

Gezi olayları ile ilgili sosyal ağlar üzerinden yapılan paylaşımlar arasında sıklıkla birbirini destekleyen yazılı ve görsel mesajlar bulunmaktaydı. Buna örnek olarak da hükümetin şiddet yanlısı olduğunu desteklemek amaçlı “panzer tarafından ezilen biri” olduğu iddia edilen görseldir. Bu görsel birçok sosyal medya enstrümanı üzerinden paylaşılmış ve yoruma açılmıştır. Hatta siyasilere tarafından doğruluğu teyit edilmeden T.B.M.M kürsüsünde ve geleneksel medya organları üzerinden tartışılmış, görselin Gezi eylemlerine ait olmadığını ortaya çıkmasına kadar devam etmiştir. Bu süreci Doğu ve arkadaşları şu şekilde yorumlamışlardır, “sosyal ağların faydalı birçok özelliklerinin yanında, nefret söylemi, ifşa etme, etiketleme, çarpıtılan, abartılan haberlerin var olduğu bir zemin olmuştur” (Doğu ve diğerleri, 2014:92). Bu örnek olay da göstermektedir ki sosyal medya “gürültü” bakımından son derece müsait bir zemine sahiptir.

Kitlesel ve özel iletişim olanakları, kitle hareketleri başta olmak üzere pek çok oluşumun hem içeriklerini hem de eylem repertuarlarını oluşturmaktadır (Gülcan, 2013). Gezi Parkı eylemleri hususunda, ABD’de Huffington Post isimli internet haber sitesi, Gezi Parkı’yla başlayıp tüm Türkiye’ye yayılan olayların sosyal medya etkisini ön plana çıkartarak “9 Saniyede Devrim” başlığıyla yayınlamıştır (Bozkurt, 2016). Türkiye Cumhuriyeti devletinde yaşananlar bir Arap Baharı değildi ama toplumu sokağa çıkaran unsur özünde aynıydı. Bu sebeptendir ki, Twitter, Facebook, vb. sosyal medya platformları, dünyada yeni bir düzeni tahsis etmiştir. İnternet ve sosyal medya sonrası artık hiçbir şeyin gizli ve tepkisiz kalması mümkün

görülmemektedir (Gülcan, 2013). Bahse konu sosyal medya platformları aracılığıyla dünya geneline yayılmakta ve eş zamanlı olarak tepkiler kısa bir sürede kartopu misali hızla artmaktadır.

Başlangıcından itibaren, hangi amacı barındırdığından bağımsız olarak Gezi parkı olgusuna; sosyal medya özelinde bakıldığında, milli bir mantalite nüansı yaşandığı müşahede edilmektedir. Ancak, Gezi Parkı eylemleri, sosyal medyanın, bilgi aktarımı açısından ne kadar hızlı olduğunu bir kez daha ispatlamıştır. Bu misyonu sosyal medyanın, yeni toplumsal hareketlerde iletişim anlamında merkezi bir konum alması ve sonrasında olası benzer örgütlenmelere örnek oluşturması muhtemel görülmektedir.

Yukarıda bahse konu yeni toplumsal hareketlerin tümünün ortak özelliği, sosyal medyanın son derece etkin kullanılmış olmasıdır. Bu örneklerden yola çıkılarak; bundan sonra yaşanması muhtemel bir kitle hareketinde de aktivistlerin organize olma, yeni üyeler kazanma ve kitlelere ulaşma adına örgütlenmelerini bu platformlar üzerinden gerçekleştirecekleri ve geleneksel medyanın süzgecine takılmama adına seslerini bu ağlar üzerinden duyuracakları öngörülebilir.

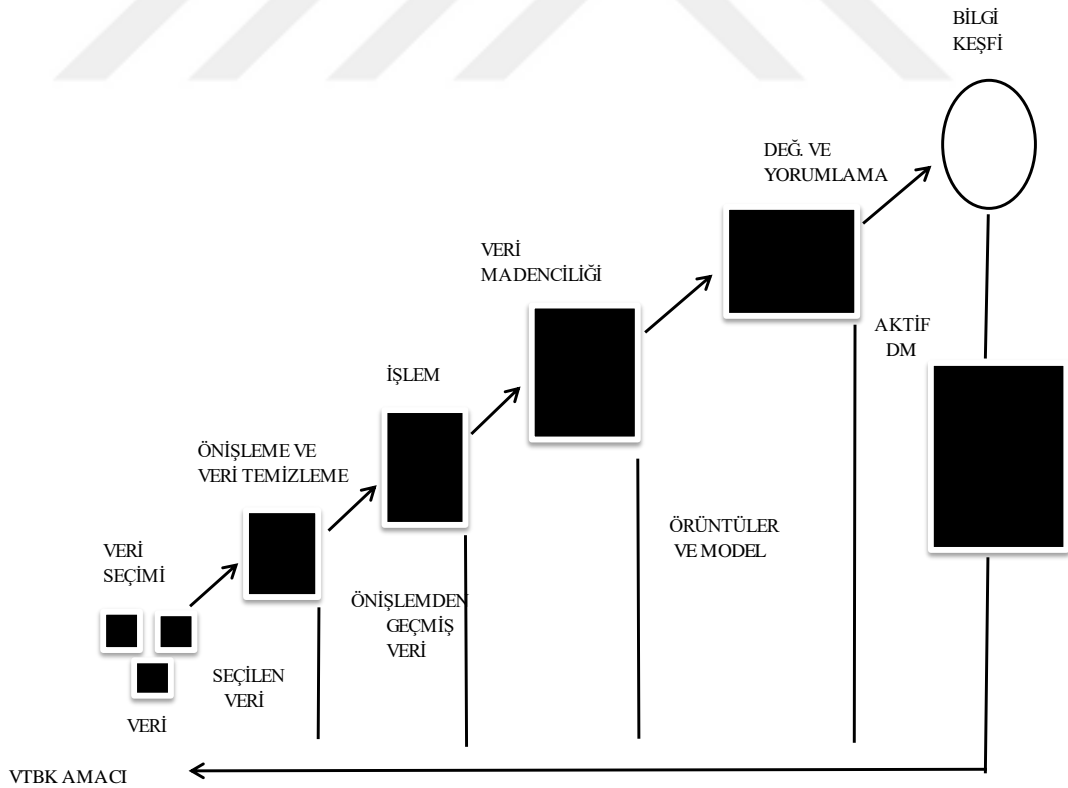
Bu sebeptendir ki, araştırmamızın ilerleyen aşamalarında bahsedeceğimiz üzere; yeni toplumsal hareketlerin oluşum, gelişim ve yayılma proseslerinde önemli bir aktör olan sosyal medya analizi, bir hareketin varoluş nedeni ve aktivistlerin eylemleri hakkında önceden tahminde bulunma ve erken stratejik kararlar alınabilmesi adına önem arz etmektedir.

3.BÖLÜM

BİLGİ KEŞFİ SÜRECİ ve SOSYAL MEDYA İSTİHBARATI

“Bilgi güçtür” Francis Bacon’unun bu sözü, insanlık tarihi boyunca bilginin rekabet avantajı sağlamada ki stratejik rolünü vurgulamaktadır. Veri tabanında bilgi keşfi özetle; “veride ki anlamlı, faydalı, orijinal ve belli bir değeri olan örüntüleri ortaya çıkarma işlemidir” (Cios ve diğerleri, 2007:10). Bilgi keşfi süreci yedi aşamadan oluşmaktadır;

- Uygulama alanının anlaşılması ve geliştirilmesi
- Bir veri seti seçme ve oluşturma
- Ön-işleme ve temizleme
- Veri işleme
- Uygun bir veri madenciliği programı ve algoritması seçme

Kaynak: Fayyad, Piatetsky-Shapiro & Smyth, 1996: 84.

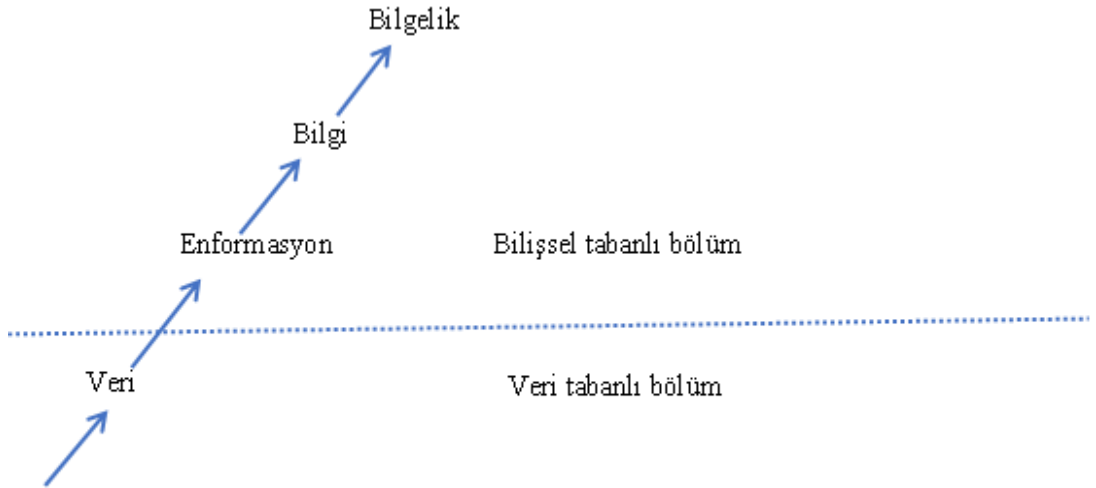
Şekil 12: Veri Tabanında Bilgi Keşif Süreci

Bilgi tüm bu bahislerin yanında, enformasyondan bilgeliğe giden yolun da tamamlayıcısıdır.

3.1.1. Veri, Enformasyon, Bilgi ve Bilgelik (VEBB)

Veri, enformasyon, bilgi ve bilgelik hiyerarşisi (DIKW Hierarchy), Veri, enformasyon, bilgi ve bilgelik arasındaki farklılık ve ilişkiyi açıklamak için kullanılır. İngilizce karşılıkları sırasıyla *Data*, *Information*, *Knowledge* ve *Wisdom*'dur. İngilizce'de her kavram için ayrı bir kelime bulunsa da Türkçe literatürü incelediğimizde dört kavram içinde aynı "bilgi" kelimesinin sıklıkla kullanıldığı, son dönemde özellikle "veri" kavramı haricinde enformasyon, bilgi ve bilgelik kavramlarının ayrımlarının, yapılan çalışmalarda göz ardı edildiği değerlendirilmiştir. Veri, enformasyon, bilgi ve bilgelik kavramları arasında kesin çizgiler olmamakla birlikte, bilgeliğin varlığı bilgiye, enformasyonun varlığı ise veri 'ye dayanmaktadır.

Veri, enformasyon, bilgi ve bilgelik kavramlarının açıklanmasında kullanılan en önemli model VEBB hiyerarşisi iki bölümden oluşmaktadır. (Veri Tabanlı ve Bilişsel Tabanlı) aşağıda tabloda ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir;

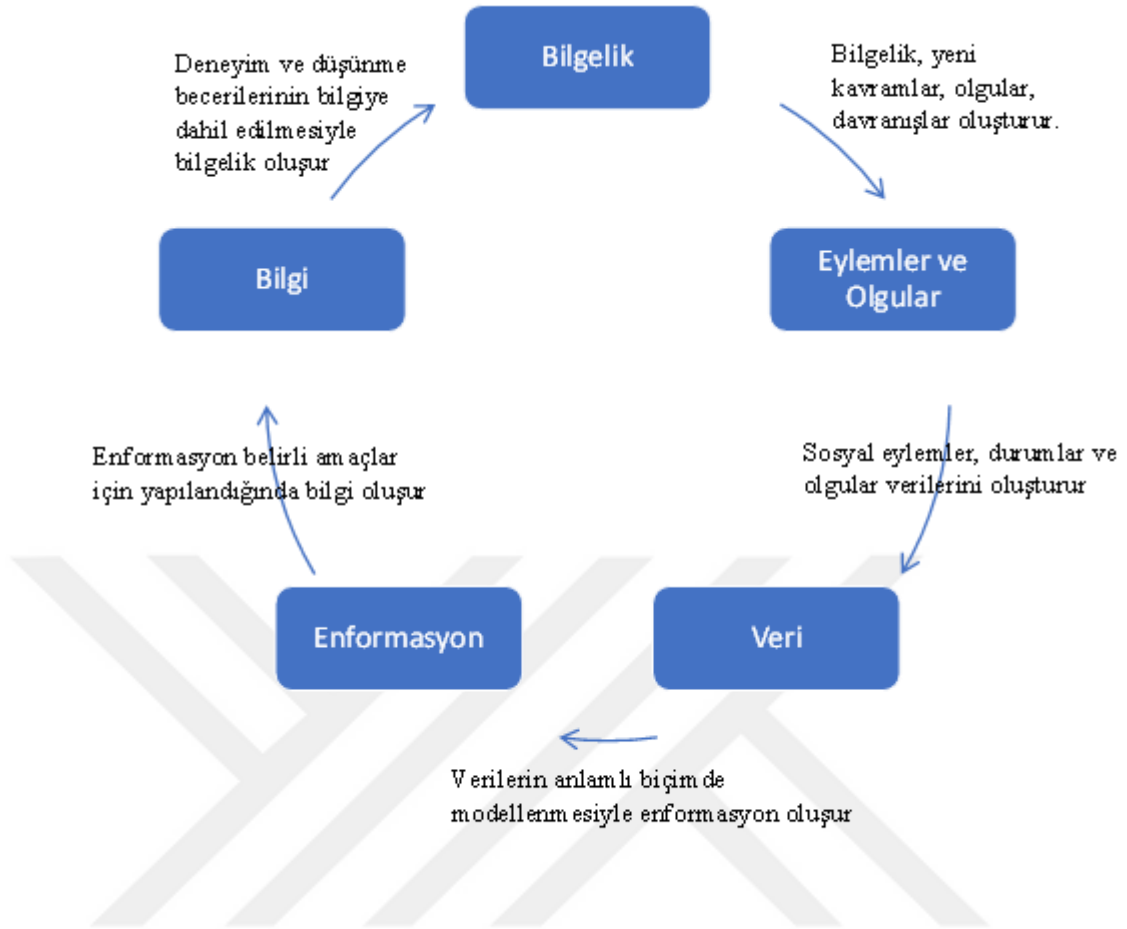
Kaynak: Debons, 1988: 5.

Şekil 13: Veri, Enformasyon, Bilgi ve Bilgelik Yolu

Şekilde gösterildiği üzere VEBB hiyerarşisi veriden bilgeliğe uzanan bir zincir şeklindedir. Herhangi bir hadise sonucu elde edilen anlamsız sayı, harf ve semboller veri olarak değerlendirilmektedir. İşlem ve gözlemlerin yapılandırılmamış hali zincirin ilk basamağı olan veridir. Veriyi kişi ya da bilgisayar aracılığı ile toplama, düzenleme işleminin ardından anlamlı bir sonuca ulaşmasına enformasyon denir. Kişi ya da kişilerin eyleme olanak verecek deneyim ve görüşlerinin enformasyon ile birleşmesi bilgiyi oluşturur. Bilginin zihin süzgecinden geçmiş ve yargı aşamasına gelmiş hali ise bilgeliği oluşturur. Bu proses neticesinde kavrayışın tümü bilgelik olarak değerlendirilir.

Bir örgütsel yapı içerisinde veri, enformasyon, bilgi ve bilgelik farklı yönetim seviyeleri için kullanılır. Bu sınıflandırmayı Zeleny 1987 yılında yayınladığı makalesinde “*enformasyonu ne bilgisi (know-what), bilgiyi nasıl bilgisi (know-how), bilgeliği ise neden bilgisi (know-why)*” olarak tanımlamıştır (Rowley & Slack, 2009: 112).

Fiziki veri ile elde edilen veri analizinin anlaşılır bir yapıya dönüştürülmüş hali enformasyonu ortaya çıkartır. Enformasyonun kıymetlendirilmesi bilgiyi meydana getirir. Bilginin karar alma aşamasında değerlendirilmesi ise bilgeliğdir. Bilgeliğe bu aşamaya kadar olan tüm zihnî içerikler ve sağduyu gibi duyuşal boyutun eklenmesi ile varılır (Gülseçen, 2015:20). Bilgelik, aşamaların en üzerinde bulunur ve üstün bir anlayış gerektirir (Rowley, 2007:166). Mutlak, bağlantılı ve zamanın da bilgi, doğru karar vermenin anahtarıdır (Rob & Coronel, 2009:5).

Kaynak: Noeth,2006: 40.

Şekil 14: Veri, Enformasyon, Bilgi, Bilgelik, Eylem ve Olgu Döngüsü

3.1.1.1. Veri Kaynakları ve Büyük Veri: Veri tabanı Yönetim Sistemleri

Veri; el değmemiş gerçeklerin işleme tabi tutulmamış halidir Şeker'e göre hiçbir işlem uygulanmadan gözlem veya ölçüm yöntemleri ile ortamdan elde edilen her türlü değerdir (Şeker, 2013). Veri aynı zamanda veri tabanında bulunan ve enformasyon adına kullanılan bir terimdir (Prytherch, 2005).

Veri aşağıda belirtildiği gibi yedi gruba ayrılabilir (Jeffery, 2016);

- Yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış, yapılandırılmamış.
- Akan, dinamik, statik.
- Halka açık, açık özel, güvenli.
- Ücretli, ücretsiz.

- Açık hükümet verisi.
- Açık veri.
- Büyük veri.

Verinin bu kadar çeşitliliğe sahip olması ve küçük bir kısmının anlamlandırılıyor olması, büyük veri konusunun ilk adımlarını oluşturmaktadır.

Açıklamalar doğrultusunda, verinin enformasyona dönüşümü esnasında verinin derlenmesi gerekli ise ilişkilendirilmesi için belirli periyodlar ile sistematik bir şekilde kayıt altına alınması gereklidir. Veri elde edilip, veri tabanına kaydedilip işlendikten sonra erişilebilmektedir. Bu sebeple, büyük veri kavramı ile birlikte veri ambarları büyük önem kazandığı değerlendirilmektedir.

Veri tabanının tanımı olarak, *“Birbiri ile ilişkili veriler topluluğudur; veri tabanı sadece veriler yığınına değil, bunlar arasındaki ilişkileri de saklar.”* (Uysal, 2006) ve Türkçe bilim terimleri sözlüğüne göre ise, *“belirli bir konuda dizgeli biçimde düzenlenmiş ve bilgisayar ortamında korunan verilerdir”* (Türkçe bilim terimleri sözlüğü).

Veri tabanı, hedef doğrultusunda verinin bilgiyi saklama, gruplama ve erişime açılması ve raporlamasına yardımcı olan enstrümanları sunar. Veri tabanı, sayısal veri, bibliyografik veri veya istatistiksel veri barındırabilir. Bu açıklamalar ışığında, *“iş, veri veya diğer materyal dermesinin, sistematik veya metodolojik yollarla düzenlenmesi ve elektronik diğer yollarla bireysel olarak erişilebilmesi”* (Prytherch, 2005). Bahsedilen veri türlerinden, yapılandırılmış, yapılandırılmamış ya da kısmi yapılandırılmış veri büyük veri alanında önemli bir yere sahiptirler. Veri türlerinden hangilerinin büyük veri kavramına dahil edilmesinde bu terimlerin önemli bir rolü bulunmaktadır.

Yapılandırılmış veri, belli bir sistem ve kurallar içerirse depolanır. Bu disiplin veriye erişilebilir, düzenlenebilir ve kategorize edilebilir bir yapı sunar. Yapılandırılmış veri tipinde elde edilen tablolar üstünde satır ve sütunlar ile tertip edilmektedir. Bu veri tipi kâğıt üzerinde muhafaza edilebileceği üzere istatistiksel hazır programların satır ve sütunlarından oluşan matris şeklindeki yapılar üzerine de kayıt edilmiş olabilir (Oğuzlar, 2011).

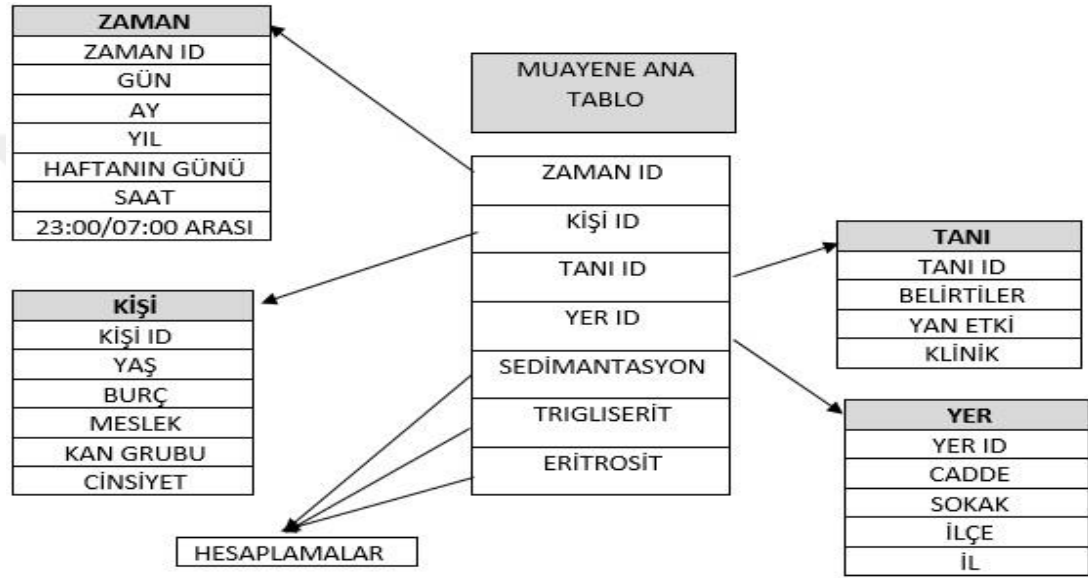
3.1.1.2. Sosyal Medya, Dış Veri ve Veri Ambarları

Sosyal medya, bireylerin ya da işletmelerin yazı, görüntü, bilgi, fotoğraf, video, haber, vb. içerikleri paylaştıkları çevrimiçi kaynaktır. Başlıca örnekleri, YouTube, Instagram, Twitter, Facebook, vb. 'dır. Sosyal medya bireylerin, kamu/özel kuruluşların, politika yapıcılarının ve sivil toplum örgütlerinin de yoğun katılımının bulunduğu bir platformdur. Bu platformlar olumlu, olumsuz birçok farklı amaçla kullanılmaktadır. Sosyal medyanın yaygın kullanımının temel sebepleri şu ana dört başlık altında incelenebilmektedir. İlki kullanıcıların istedikleri zaman etkileşimde bulunması ya da iletişimi sonlandırdıkları bir platform olması. İkincisi, bireyin sosyal medya enstrümanlarını diğer birey ya da işletmelerle deneyimlerini paylaşmak, etkileşim de bulunmak ve bu amaçla iletişim ağlarını büyütmeleleridir. Üçüncü olarak, bireylerin benzeri ilgi alanları hakkında bilgi paylaşımında bulunmak, iş, siyaset, hobi, teknoloji konularında fikir alışverişinde bulunarak uzman topluluklarla dahil olmak ve sosyal medyanın bu sayede bilgi seviyesinin artmasına yardımcı olmak. Dördüncü ve son olarak, sosyal medya kullanıcılarının yorumları, ticari kaygı güden işletme çalışanlarına göre daha güvenilir değerlendirilmektedir (Woodall & Colby, 2011). Bu özellikleri neticesinde sosyal medya enstrümanları yaygın ve etkin şekilde kullanılmaktadır.

Dış veri (External Data), işletmeler tarafından satın alınan ya da kendisine gelen işletme dışı faaliyetleri açıklayan veridir. Sistemde direk kullanılmayan verinin toplanması da dış veri olarak değerlendirilebilir. Örneğin, yatırım planlaması adına ülkenin siyasi hareketliliğinin yazılı ve sosyal medya da çıkan olumlu ve olumsuz haberlerin bilgilerinin ve sayılarının sisteme eklenmesi harici verinin sistem dahilinde kullanılmasına örnek olarak değerlendirilebilir. Dış verinin temel kullanım amacı, üç başlık altında değerlendirilmektedir;

- Fırsatları tanımak
- Tehditleri algılamak
- Sinerjileri tanımlamak

Veri ambarı, bir işletme ya da kurumun çeşitli departmanları tarafından toplanan verinin, daha sonra kıymetlenebilecek olanlarının bir işletim sistemi üzerinde birleşmesi ile oluşan büyük ölçekli bir veri deposudur (Tantuğ, 2002). Veri ambarı, varoluş amacı dışında kullanılmadığı sürece tek başına kıymeti olmayan ve büyük miktarda verininin muhafaza edildiği, bağlantılı verinin sorgulama ve analizlerinin yapılabildiği geleneksel yöntemler ile birlikte veri madenciliği teknikleri için altyapı sağlar.

Kaynak; Silahtaroğlu, 2008;18

Şekil 15: Veri ambarı Yıldız Mimarisi

3.1.2. Veri Hazırlama

Sürecin en önemli aşamalarından birisidir, bu aşamada yapılabilecek hatalar modelin kurulmasında engeller yaratacak ve tekrardan hazırlık aşamasına dönüşüme gerek duyulacaktır (Akpınar, 2000). Veri analiz süreçleri, veri setinin toplanması, tanımlanması ve temizlenmesi süreçleri ile doğmaktadır. Bahse konu sürecin doğruca yapılması sonucu veri analiz edilebilir ve gerçek sonuçlara ulaşılabilir. Veri madenciliği sürecinde kaliteli veri ve veri ön işleme aşaması son derece önemli konulardır (Oğuzlar, 2003).

Veri, temizleme, birleştirme, dönüştürme, indirgeme aşamalarının ardından hazır hale gelmektedir.

3.1.3. Veri temizleme

Veri temizliği, eksik verinin giderilmesi, marjinal değerlerin ayıklanması, tutarsızlıkların ortadan kaldırılması aşamalarından oluşmaktadır. Şayet birden fazla veri tabanından veri alınarak birleştirecekse, bu aşamada gerçekleştirilir (Tüzüntürk, 2010).

Kısa ifade ile, veri ambarı belirli bir döneme ait, yapılacak çalışmaya göre konu odaklı olarak düzenlenmiş, birleştirilmiş ve sabitlenmiş işletmelere ait veri tabanlarına verilen addır (Silahtaroglu, 2008;17). Veri madenciliğinde, veri uyumsuzluklarının temel sebeplerinden biriside kullanılacak verinin farklı kaynaklardan olmasıdır. Uyumsuzlukların temel sebebi veri arasında ölçü birimi, kodlama ve zaman farkıdır. Çeşitli referanslardan toplanan veri birleştirmesi ve temizlik işlemlerinin yapılması gerekmektedir (Moss & Atre, 2003).

Bunlara ek olarak bir önemli husus ise veri içerisinde eksik veya kayıp verinin kontrolü aşamasıdır. Eksik veri sıklıkla “kayıp veri” şeklinde kullanılmaktadır. Bununla birlikte birçok kayıta aşırı uç değerler “*Outlier*” ya da yanlış giriliş değerler bulunabilmekte, bu tür veri ise gürültülü “*Noise*” veri olarak isimlendirilir. Bu aşamada ideal olan, tüm eksik verinin tamamlanmasıdır. Bu aşamada alternatif olarak, eksik bilgilerin tamamlanması için tahmin yöntemi de kullanılabilir.

Veri analiz adımı eksik ve yanlış veriye gerekli önem gösterilmezse sonuçlar doğruluk ve güvenilirlik bakımından etkilenir. Veri, gürültüden arındırılıp aykırı veri temizlendikten sonra analize sokulması önem arz etmektedir (Şimşek, 2006).

3.1.4. Veri birleştirme

Veri madenciliği uygulamalarında sıklıkla, değişik veri tabanlarından elde edilen verinin birleştirilme işlemi yapılması gerekmektedir. Farklı veri tabanlarından alınan veri genellikle bir veri ambarında birleştirilir. Bu birleştirme işleminin akabinde

şema birleştirme hataları (schema integration errors) meydana gelir. Bu tarz bir hatanın önüne geçilmesi adına “meta veri” tercih edilmelidir ki, veri tabanları ve veri ambarları sıklıkla meta veri barındırmaktadır. Bu noktada veri ile Meta-veri bağlantılı veridir. Bu işlemler neticesinde, değişkenlerde ki tutarsızlıklar elde edilen kümede fazlalıklara sebebiyet verebilir ki bu korelasyon analizi ile incelenebilir.

3.1.5. Veri dönüştürme

Veri dönüştürme işleminde, birleştirme, düzeltme, normalleştirme ve genelleştirme yöntemlerinden biri ya da birkaçı kullanılabilir. Bu sayede veri, veri madenciliği adına uygun biçimlere dönüştürülür. Bunlar arasında en çok tercih edilen normalleştirme işlemidir ve normalleştirme tekniklerinden bazıları; Min-Max, Z Skor, Ondalık Ölçekleme şeklinde sıralanabilir (Roiger & Geatz, 2003:156).

Min-Max normalleşmesi; özgün veri, istenen veri aralığına doğrusal dönüşüm yöntemi vasıtasıyla dönüştürülür. Bu aralık sıklıkla 0-1 aralığıdır.

Z skor normalleşmede; (0 ortalama normalleştirme) parametrenin herhangi “Y” değeri, parametrenin ortalaması ve standart sapması ile sınırlı olarak “Z” transformasyonu ile normalleşir.

Ondalık ölçekleme normalleşmesinde; elde bulunan değişken değerini ondalık kısmı kaydırılarak normalleştirme sağlanır.

(Ör: 3000 maksimum değer ve n=4 ise normalleştirme; 0,3’tür)

3.1.6. Veri indirgeme

Büyük hacimli veri kümelerinden daha küçük ve özetlenip incelenebilen veri kümesinin ortaya çıkartılmasıdır. Var olan veri kümesi içerisinde ki değişken sayısı fazla, bu değişkenlere oranla örnek sayısı az ise, doğruluk değerini artırmak adına indirgeme yapmak gereklidir. Zira veri seti ile veri arasındaki ilişki, normalden az ise veri sınıflandırma oranı düşecektir.

Veri indirgeme yöntemleri; Veri Sıkıştırma (Data Compression), Veri Birleştirme (Data Aggregation), Kesikli hale getirme (Discretization), Boyut indirgeme (Dimension Reduction) şeklindedir.

3.1.7. Tahmin edici yöntemler (Sınıflandırma)

Sınıflandırma en sık kullanılan veri madenciliği tekniklerinden bir tanesidir ve tahminleyici bir modeldir. Veri madenciliği çalışmalarında tüm kayıtlara doğru etiketleme yapmayı amaçlar bu sebeple başlangıçta belirlenmiş veri kayıtlarını alt kümelere ait sayar. Öte yandan, veri içerisindeki farklı problemleri ve değişkenlikleri tanımlamak içinde değerlendirilmektedir.

Regresyon; rastgele değişkenin bir veya daha fazla farklı değişken arasındaki ilişkinin matematiksel bir denklem şeklinde yazılmasına Regresyon denklemi olarak adlandırılır (Dunham, 2003). Bu sınıflandırma iki ayrı yöntemle uygulanabilir;

Bölme: Veri, sınıfına bağlı olarak çeşitli bölgelere ayrılır.

Tahmin: Çıktı değerinin hesaplanması için formüller üretilir (Silahtaroglu, 2008).

Regresyon analizinde çok üst değer fonksiyon kullanılmaz. Bunun en önemli nedeni eldeki halihazırda bulunan veriye tabi sonuçlara ulaşılacak olmasıdır. Veri madenciliği tekniklerinde eldeki veriye çok üst derecede sonuçlara ulaşılmasına aşırı öğrenme denir. Bu durumda elde edilen sonuçlar öğrenme için verilen sonuçlara uygulandığında çok iyi neticelere ulaşılırken, haricen farklı veriye uygulandığında daha az hassas neticelere ulaşılmaktadır (Cabena ve diğerleri, 1998).

Karar Ağaçları; Karar ağaçları (KA), en önemli sınıflama araçlarından bir tanesidir ve öğrenme algoritması yalındır. Karar ağaçları sadece kararları göstermekle kalmaz, eş zamanlı olarak kararların izahını da yapar. Karar ağaçları tümevarımsal bir yöntemdir.

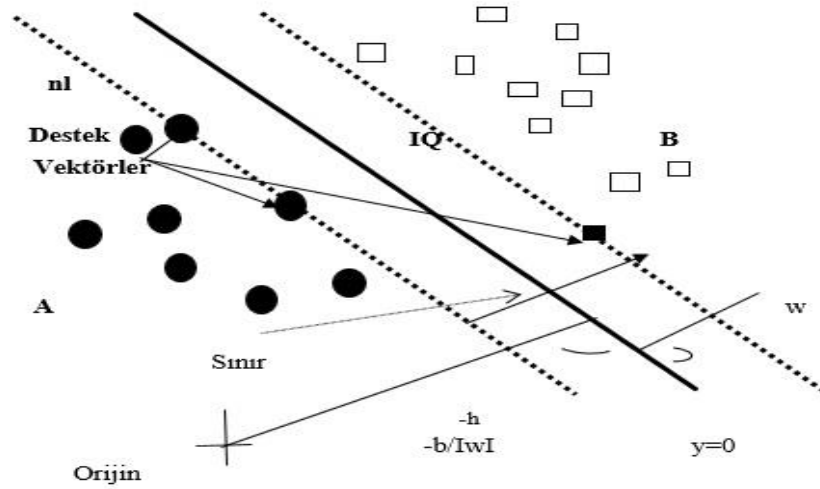
Yapay Sinir Ağları; Yapay sinir ağları (YSA), bilim adamlarının insan beyninin nörofiziksel yapısından esinlenerek üzerine yürüttükleri çalışmalar neticesinde ortaya çıkarttıkları modellemedir. Beynin tüm hareketlerini modelleyebilmek ve fiziksel bileşenlerin doğruluğunun önemi adına farklı yapay hücre ve ağ modelleri oluşturulmuştur. Bu sayede günümüz bilgisayarlarının algoritmik hesaplama yöntemlerinden Yapay Sinir Ağları (YSA) adlı yeni bir bilim dalı ortaya çıkmıştır.

Genetik Algoritmalar; Genetik algoritma (GA), Darwin ve teori üzerinde çalışmalarını devam ettiren diğer bilim insanlarının “en iyileme” sorunsallarının üzerine tatbikidir. İlk olarak canlı ekolojideki genetik şifre mantığı ile sezgisel olarak en iyi ya da en iyiye yakın neticeye ulaşmayı hedefler. 1975 yılında Holland tarafından ilk defa kullanılan genetik algoritma, doğal seçim (güçlü bireyin hayatta kalması) olasılığını yüksek değerlendirir. Yani; evrim sonucu hayatta kalan birey en iyi sonuç olarak tanımlanır (Man ve diğerleri, 2001). Genetik algoritma sezgisel bir yöntemdir ve kullanıldığı ilk uygulama 1967 yılında Bagley tarafından bir oyunda galip gelmek adına tasarlanmıştır (Özkan, 2003).

Bireylerin bir araya gelerek çocuk dünyaya getirmesi ve bu seleksiyonda en güçlülerin hayatta kalması genetik algoritmanın temelini oluşturur (Özkan, 2003).

3.1.8. Destek vektör makineleri

Destek vektör makineleri DVM / Support Vector Machines SVM, sınıflandırma, yoğunluk tahmini, öğrenme ve veriden regresyon kuralı meydana getiren bir eğitime algoritmasıdır. Destek vektör makineleri “istatistiksel öğrenme teorisi” üzerine kurgulanmıştır. Destek vektör makinelerinin maksadı, veri noktalarını en iyi sınıflandırıp, bu noktaları iki sınıfa ayırarak optimal ayırıcı düzlemin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır.

Şekil 16: Destek vektör makineleri (DVM) sınıflandırıcı

3.1.9. Tanımlayıcı yöntemler (Kümeleme)

• **K-Means;** 1967 yılında J.B.MacQueen tarafından geliştirilen algoritma, en eski kümeleme araçlarından biridir (MacQueen, 1967). Gözetimsiz öğrenme sistemlerinden olan K-means'in aktarma düzeneği, verinin yalnızca tek bir küme ile ilişkilendirilmesine müsaade eder. Bu nedenle K-means etkili bir kümeleme aracıdır. Aynı büyüklükteki küresel kümelere ulaşmaya ve merkez noktanın kümeyi simgelemesine odaklıdır.

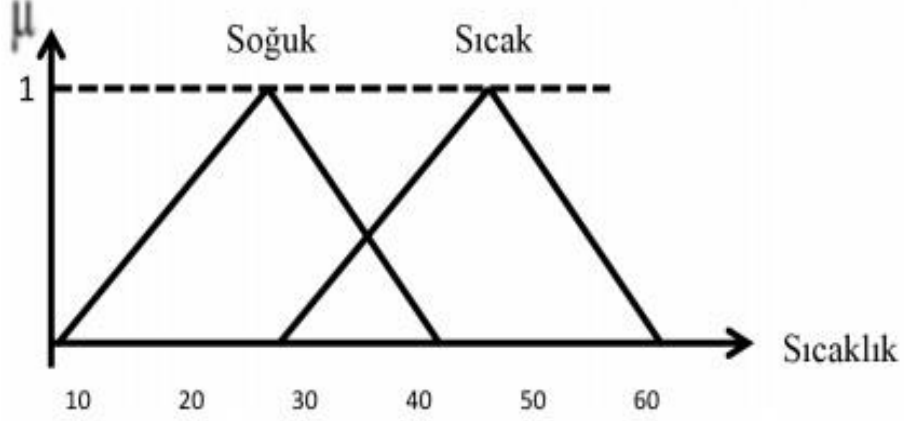
$$SSE = \sum_{i=1}^k \sum_{x \in c_i} dist^2(m_i, x)$$

K-means kümeleme sisteminin temsilinde sıklıkla karesel ortalama hata ya da standart hata ölçütü *SSE* kullanılır. En düşük *SSE* değeri sonucu, kümelemede en başarılı sonuç olarak kabul edilir (Han ve diğerleri, 2011). Nesnelerin var oldukları kümelerin merkezine olan uzaklıklarının karesi "1" nolu eşitlik ile oranlanmaktadır (Pang-Ning ve diğerleri, 2006). Bu ölçütlemeye hedef, "K" adet kümenin oldukça yoğun ve birbirinden uzak sonuçlanmasıdır. Kümenin ağırlık merkezi, kümedeki nesnelerin ortalama değeri ile ölçülür (Xu & Wunsch, 2005).

• **Fuzzy Logic (Bulanık Mantık);** karar verme süreçlerinde sıklıkla niceliksel veri kullanılır. Nicel verinin kullanımını sözel vakaların sayısal olarak ifade edilmesini engellemektedir. Tam bu aşamada bulanık mantık (Fuzzy Logic) geçerli ve güvenilir bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bulanık mantık sayesinde kesin olmayan ifadelerde değerlendirilmeye katılır. Bu durum klasik yöntemler ile matematiksel olarak ifade edilemeyen bilginin formüle edilmesini sağlar.

Bulanık mantık, dünyamızın sıfır ve birlerden meydana gelmediğini sıfır ve bir arasında yüzlerce nokta bulunduğunu ifade eder. Aynı zamanda bulanık mantık bizlere dünya üzerindeki vakaların siyah veya beyaz, doğru veya yanlış, bakışıyla kesin bir ayırım olmadığını açıklar. 1965 yılında Lotfi A.Zadeh tarafından ortaya çıkarılan bulanık mantık teorisi ilk dönemde yalnızca mühendislik alanında kullanırken günümüzde, uzay araçları, yapay zekâ, internet teknolojileri, robot ve savaş teknolojileri, alanlarında kullanılmaktadır (Işıklı, 2004). Bu alanların yanı sıra bulanık

mantık sosyal bilimler alanında kesin olmayan bilgiler ışığında tutarlı sonuçlar elde etmek adına tercih edilmektedir (Meret ve Yılmaz, 2009).

Şekil 17: Bulanık Mantık Modeli

- **C- Means;** C-Means algoritmasında her veri noktası, 0 ve 1 üyelik değeriyle bir ve birden fazla kümeye aitliği için C-means algoritmasından faydalanılır. Bu veri derecesinin her bir kümeye üyeliğinin toplam değeri her zaman 1'dir (Ross, 1995).

$$\sum_{i=1}^c U_{ij=1, \forall j} = 1, \dots, n$$

K-Means eşitlik kümelemesinden geliştirilip, verilen maliyet fonksiyonu aşağıdaki gibidir.

$$j = \sum_{i=1}^c \left(\sum_{k \in G_1} \|x_k - c_i\|^2 \right) \longrightarrow j = \sum_{i=1}^c \sum_{j=1}^n u_{ij}^m \|c_i - x_j\|^2$$

Bu alanda $u_{ij} \in [0,1]$; c_i "i" inci küme merkezidir. $\|c_i - x_j\|$ "i" inci küme merkezi ve "j" inci veri noktası arasındaki Öklid uzaklığıdır; ve $m \in [1, \infty]$

üssel ağırlıktır. Eşitlik; $c_i = \frac{\sum_{j=1}^n u_{ij}^m x_j}{\sum_{j=1}^n u_{ij}^m}$, $U_{ij} = \frac{1}{\sum_{k=1}^c \left(\frac{d_{ij}}{d_{kj}} \right)^{2/(m-1)}}$

ile verilmiştir.

K-means kümeleme yöntemiyle aynı olarak C-means kümeleme yönteminde de başarımlı, başlangıç üyelik matrisine bağlıdır. Bu sebeple küme merkezlerinin değişik başlangıç değerleri adına algoritmanın defalarca tekrarlanması icap etmektedir.

- **DBSCAN**; Münih üniversitesinin de Ester ve arkadaşları tarafından geliştirilen DBSCAN algoritması, büyük veri tabanlarının kümelenebilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Silahtaroglu, 2008). Sistem yalnızca yakın noktaları kümelemekle kalmayarak az yoğun noktaları aykırı değer olarak işaretler. DBSCAN'nın amacı noktaları merkez, sınır ve aykırı değer olarak üç kümeğe ayırmaktır. Bu amaçla DBSCAN algoritmasında kullanılan iki adet terim bulunmaktadır. Bunlar; *minPts* (Bir küme tanımlamak için minimum veri noktası sayısı) ve *epsilon* (ϵ) parametreleridir. Bir nokta, eğer " ϵ " uzaklığında, en az *minPts* kadar komşuluğa sahipse merkez, " ϵ " uzaklığı içinde en az biri merkez olarak etiketli en fazla *minPts* kadar komşuluğa sahipse kenar ve diğer durumlarda da gürültü olarak etiketlenir. Bu sayede, birbirine " ϵ " uzaklığında olan her iki nokta, daima aynı kümede yer alır. Veri kümesindeki, küme sayısını belirlemek için DBSCAN algoritmasından istifade edilebilmesinin yanında gürültülü veriye karşı toleranslı olan sistem, düzensiz görünümdeki veri kümelerini gruplandırabilir. Ancak, DBSCAN algoritmasında kümeleme kalitesi, belirlenen uzaklık ölçütüne bağlıdır ve yöntem farklı yoğunluktaki veri kümelerini tespit edememektedir.

3.1.10. Birliktelik kuralı (Örüntü tanıma)

Geçmişte elde edilen verinin, analiz edilerek geleceğe yönelik strateji ve tahminler yapılmasını destekleyen bir yaklaşımdır. İşletmeler 1990 yılından önce yalnızca mali veriyi kayıt altına alırken, 1990'lı yıllardan itibaren veri toplama teknolojilerindeki gelişmeler ışığında ürün ve müşteri tanıma sistemleri yaygınlaşmıştır. Burada amaç, müşterinin satın almış olduğu ürün ile arasındaki birliktelik-ilişkisi bağlarını tespit ederek satın alma alışkanlıklarının belirlenmesidir.

Örneğin; bir markette yumurta ve ekmek alan müşterilerin %75'i sucuk almıştır. Ancak bu tür birliktelik ilişkisi örüntüleri, örüntüdeki nesnelerin birden çok tekrarlanması sonucu bir potansiyel olarak kabul görmektedir.

Bir süpermarkette bulunan tüm ürünlerin kümesini bir “evren” olarak belirlersek, her bir ürünün var olduğunu veya olmadığını belirten bir “boolean değişkeni” olacaktır. Bu sadece her bir alışveriş sepetini bu “boolean” değerlerinden oluşan bir vektör olarak belirleyip tasvir edilebilir, vektörlerden alınan örnekler hangi ürünün birlikte satıldığının tespitini sağlar. Bu örnekler, ilişkisel kurallar formunda betimlenebilir (Erkan ve diğerleri, 2005).

Silahtaroglu kitabında, bu işlemlerin yapıp çıkartılabilmesi için, AIS algoritması (Agrawal, 1993) 1993’te ortaya atılmış, daha sonra SETM (Houtsma & Swami, 1993) algoritması ve 1994’te ortaya atılan ve günümüzde sıklıkla kullanılan APRIORI ve *AprioriTid* algoritmaları geliştirilmiştir (Silahtaroglu, 2008).

3.1.11. Veri Görselleştirme

Veriyi, tecrübeyi, bilgiyi hedef kitleye grafik animasyon ve şekiller aracılığı ile aktarmanın etkili araçlarından birisidir. Diğer bir söylemle verinin diyagramlar ve çizelgeler ile anlatılmasıdır. Bu hususta verinin doğru aktarımı adına, tasarım disiplini olan bilgilendirme tasarımı alanında bilgi sahibi olma gerekliliği vardır (Konakçı, 2010).

3.1.12. Metin Madenciliği

Herhangi bir kümeye ait metni, diğer bir kümedeki metinden hangi spesiyalitesi ile ayırdığına dair otomatik sınıflandırma çalışmaları sürmektedir (Can ve Amasyalı, 2016). Konstrüktif yani yapısal olmayan veri, ölçünlü olmayan metinlerden meydana gelmesine karşın insan bu dilsel kalıpları bölebilmektedir. Bu bölümlenme işlemi bilgisayar tarafından gerçekleştirilememektedir. Metin madenciliğinde planlanan amaç, insanların konfigüre edilmemiş veriyi analiz kabiliyeti ile bilgisayarların büyük veriyi hızlı ve doğru biçimde analiz etme yeteneğini bir araya getirmektedir (Fan ve diğerleri, 2006).

Yapılandırılmamış veri, 18 ayda iki kartına ulaşabilmektedir (Sharda ve diğerleri, 2014). Günümüz işletme mantığında örgütler, en iyi hizmeti, ürünü verebilmek ve rekabet avantajını elinde bulundurma adına büyük veriyi en verimli

şekilde değerlendirerek en doğru bilgi ile en doğru kararları almak istemektedirler. Bu noktada metin madenciliği, işletmeler adına büyük resmin görülmesine katkı sağlamaktadır.

3.1.13. Web Madenciliği

İnternetin yayılımı ve kullanımına koşut olarak, bilgi paylaşımın da artış yaşanmaktadır. Kullanıcılar, Web’de bulunan veri üzerinden potansiyel bilgiye ulaşmak adına çeşitli enstrümanlara gereksinim duymaktadır. Bu gereksinim web madenciliği uygulamalarının gelişimine katkı sunmaktadır. Aynı zamanda Web madenciliği, web üzerinde konstrüktif olmayan web verisini, konstrüktif veriye dönüştürülmektedir.

Web madenciliği, web içeriklerinin taranıp faydalı verinin elde edilmesini, sitelere ulaşım kayıtları üzerinden kullanıcı tutumlarının belirlenmesini, web sayfaları arasındaki bağlantının belirlenmesi olmak üzere üç kategoride kullanılmaktadır (Dolgun ve diğerleri, 2009).

- *Web içeriği madenciliği*; bu yöntemde kullanılan teknik, arama motorlarının ilk versiyonlarında kullanılan kelime tarama modelinin ilerisine geçmektedir. Resim, video ve metinler gibi yapılanmamış ve bulanık verinin bulunduğu web sitelerinde potansiyel bilgi arama web içeriği madenciliği olarak değerlendirilir.
- *Web kullanım madenciliği*; web sunucusuna ilişik erişim verisi vasıtasıyla anlamlı bir örüntü tarama işlemidir.
- *Web yapısı madenciliği*; web sayfalarının link yapısı üzerinden bilgi elde etme sürecidir. Yoğun konu grupları ve link sayısına sahip web sitelerini sınıflandırmak ve benzerlik ölçümü yapmak için tercih edilir.

3.1.14. Veri Bilimi ile İlişkili Başlıca Bilişim Teknolojileri;

Aşağıda tezin kavramsal çerçevesi içinde kullanılan teknolojik terimler detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

3.1.14.1.Endüstri 4.0

1750-1890 yılları arasında James Watt'ın icadı ile buhar makineleri ile ilk endüstriyel devrim Endüstri 1.0 gerçekleşmiştir. Bu sayede başta gemicilik, demiryolları ve çelik üretimini olmak üzere önemli gelişmeler yaşanmıştır (Ayvaz ve diğerleri, 2010).

Elektriğin kullanımı ve seri üretime entegrasyonu ile birlikte Endüstri 2.0 başlamıştır. Bu tarih eş zamanlı olarak Henry Ford'un otomobil üretimi adına tasarladığı kitlesel üretim modeline geçiş yaptığı "Fordist Dönem" dir (Alçın, 2016). Otomobil üretim bantları ile başlayan kitlesel üretim modelleri, 1960'ların sonlarına kadar Taylor'a ait hareketli montaj hattı sayesinde seri üretim modeline geçiş yapılarak, üretim bantlarının ilerlemesine katkıda bulunulmuştur. Elektriğin fabrikalar da kullanılması, rekabet stratejilerinin artması önemli stratejik adımların atılmasını zaruri hale getirmiştir (Macit, 2017).

Elektronik altyapı ve otomasyon bilgisayarların kullanıldığı bu dönem üçüncü sanayi devrimi "Endüstri 3.0" olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde dijital teknoloji üretim de yer almaya başlamış, bilişim teknolojileri ve programlanabilen makineler gelişim göstermiştir. Üçüncü sanayi devrimi sürecinde internetin çok hızlı yayılması bu devrin "İnformatik Devrim" olarak nitelendirilmesini sağlamıştır (Çeliktaş ve diğerleri, 2015).

Endüstri 4.0, 20.yüzyılın son döneminde adımları atılmış ve 21.yüzyılda gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Endüstri 4.0, dördüncü sanayi devrimi ilk olarak Almanya'da kurulan Hannover fuarında zikredilmiştir (Özsoylu, 2017). Özünde Endüstri 4.0, tedarik zincirleri, üretim tesisleri ve servislerin bütünleşmesi sonucu nitelikli ağların entegrasyonunu sağlayan sistemler bütünüdür. Sınai internetin gelişmesi bulut bilişim, gömülü ve kablosuz sistemler, düşünebilen robotlar ve bilgisayar tabanlı tesislerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum; sistemin bütünü de verinin tümünü analiz etmeye ve gerçek zamanlı karar destek sistemleri kullanılmasını sağlamıştır (Salkin ve diğerleri, 2018).

Nesnelerin interneti (IoT) kavramının doğması ile birlikte nesnelere siber fiziksel sistemler aracılığı ile insanlar ile eş zamanlı etkileşimde bulunabilmektedir. Bu hususta özel sektör ve kamu internet ortamında nesnelere ürettiği veriden yararlanarak vatandaşlara yeni hizmetler sunma çabası içerisinde oldukları (Zanella ve diğerleri, 2014). Endüstri 4.0 ihtilali sonrası, işletmelerde meydana gelen dijital değişim sonrası nesnelere birbirleri ile arasında kurdukları iletişim ve entegre bilişim sistemleri işletme ve kurumlara ait veri kapasitesini sürekli olarak artmasını sağlamaktadır. Bu artış işletme ve kurumları büyük veri yaklaşımına yönlendirmekte ve saklanan veri ile veri madenciliği teknikleri uygulanarak, kıymetli bilgiye ulaşım amaçlanmaktadır. Endüstri 4.0, yarı mamül üretimi esnasında makinelerin kendi organizasyonlarını gerçekleştirebildikleri bir sistemdir. Bu sayede hatasız ve kişiye özel üretim mümkün olmaktadır. Branke bu süreci şöyle özetlemiştir; daha iyi uyarlanabilirlik, entegre ve gerçek zamanlı kontrol, entegre bakım sistemleri, tedarik zinciri boyunca artan iş birliği ve daha iyi denetim imkânı sunmaktadır (Branke ve diğerleri, 2016:264). Endüstri 4.0 enstrümanlarının çeşitli kamu hizmetlerinde kullanımı kamu kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasına katkı sağlayacaktır.

Endüstri 4.0, kamu ve özel sektör dahil olmak üzere toplumun tamamına nüfus edecek bir süreçtir. Sanayi devriminin dördüncüsü ile birlikte, ihtiyaç duyulan meslek gruplarında farklılıklar göstermektedir. Bu çağ ile birlikte, her elektronik nesnenin veri ürettiği ve bahse konu verinin kayıtlanarak büyük veri olduğu dönemdir. Meydana gelen büyük verinin anlamlandırılmasının akabinde, sınıflandırılması ve bilgi haline dönüşmesi yapılacak analizler neticesinde elde edilecektir. Bu bağlamda, veri madenciliği, büyük veri, makine öğrenmesi ve yapay zekâ çözümleri için endüstriyel veri analizi uzmanlarına gereksinim duyulacaktır (Sener ve Alevli, 2017).

Dördüncü sanayi devrimi ile birlikte, makinelerin entegrasyonu, depolama sistemleri, bulut bilişim ve yazılımlar ile büyük veri kümeleri sorgulanabilmektedir. Netice ise işletmelerin operasyonel süreçleri için bir politika olarak kullanılabilir (Gilchrist, 2016).

Endüstri 4.0, vermiş olduğu imkanlar ve yenilikler neticesinde ulusal ve yerel anlamda birçok kamu hizmetinde kullanılabilir. Entegre bu model sayesinde büyük veri vasıtası ve veri madenciliği teknikleri ile geleceğe yönelik olarak stratejik karar verme ve tahmin etme süreçlerine katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

3.1.14.2. Bulut bilişim

Bu kavram, ilk olarak 1960’larda J.McCarthy tarafından uygulamanın bir hizmet modeli olarak pazarlanabileceği metafor olarak literatüre girmiştir. Bulut bilişim kendi verimizin, uzakta bir veri merkezinde depolandığı, kullanıcı dostu ve internet aracılığı ile diğer aygıtlar “Bilgisayar, Tablet, Akıllı telefonlar, vb.” ile istenildiğinde paylaşılabilen teknolojik bir hizmettir (Marks & Lozano, 2010).

2001 yılında Amazon şirketi, bulut bilişim adına önemli bir adım atarak bulut tabanlı hizmeti son kullanıcının hizmetine sunmuştur. 2002 yılında ise “Amazon Web Services” hizmetini kullanıma açarak bulut bilişim çağını başlatmıştır. Bu uygulama bilişim hizmetini, Dünya’da rastgele bir kullanıcıya yine gelişigüzel bir noktadan hizmet kiralanarak sunulmasını temel almıştır.

Elde edilen büyük veriye erişim maksadıyla internet vasıtası ile bulut bilişim teknolojisi mümkün kılınmış, kurumlar ve toplum tarafından üretilen veri, işletmeler ve kamu tarafından kullanılabilmesine imkân sağlanmıştır. Bulut bilişim sunmuş olduğu imkanların ve vaat ettiği hizmetlerin yanında ülkelerin hukuk sistemleri ve kişisel verinin korunması alanında birçok kaybında doğmasına sebebiyet vermiştir (Henkoğlu ve Külcü, 2013). Bulut bilişim servislerin kullanım durumlarını olumsuz etkileyen genel sorunlar yavaş erişim ve yavaş hizmet sunmalarıdır. Kullanıcıların kişisel verinin saklandığı bu uzaktan erişim merkezi hizmet sağlayıcılar, yetkisiz erişimlere karşı verinin güvenliğini sağlamak adına önlem almaya mecbur bırakılmaktadır.

Bulut bilişim hizmeti özelinde bulunan verinin gizliliği hakkında Avrupa birliği (AB) ve birçok ülke tarafından, veri saklama merkezlerinin usul ve esasları düzenlemeye tabi tutulmaktadır. Bu sebeple olası zararların tazmini, yasal hakların takip edilmesi adına hizmet sağlayıcıların bulunabileceği bölgeler yasal çerçeveler ile düzenlenmektedir. Aksi durumda verinin bölgesel konumu ile alakalı sorunlar gündeme doğmaktadır.

Kişisel ve kurumsal verinin güvenliği büyük önem arz etmektedir. Bulut bilişim teknolojilerinde hizmet sağlayıcılarının kusuru sebebiyle açığa çıkması muhtemel veri, çok büyük sorunlara yol açacaktır. Bu nedenle hizmet sağlayıcı firmanın güvenilirliği ve yeterliliği bulunmaması ve erişim denetimi hususunda

güvenlik taahhüt edememesi ve tüm sorumluluğun kullanıcıda bulunması gibi durumlar, bulut bilişimin bir diğer olumsuz tarafıdır. Diğer taraftan kullanıcı sözleşmelerinde, kurum/kullanıcı verisine erişimin “yalnızca kendisi erişebilir” ibaresinin bulunmaması, içerik kullanımı ve mülkiyet hakları konusunda belirsizlerin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Siber saldırıların arttığı ve verinin önem kazandığı günümüzde bulutta saklanan veri, siber saldırganların (Hacker) hedef noktası haline gelmiştir.

Bulut bilişim modelleri olmak üzere dörde ayrılmaktadır (Mell & Grance 2011);

- *Genel bulut* (public cloud), web ara yüzü aracılığı ile internet üzerinden hizmete sunulan, hizmet karşılığı ödeme yapılan bir uygulamadır (Google Apps, Amazon, Windows Azure, vb.)
- *Özel bulut* (private cloud), veri güvenliğinin kendileri için önemi olduğunu düşünen kurum ve kuruluşların tercih ettiği bulut bilişim modelidir. Bu modelde hizmet kurum veya kuruluşa özel sağlanabileceği gibi hizmet sağlayan kurumun kendisinde olabilir.
- *Melez bulut* (hybrid cloud), işletmenin kimi hizmetleri genel kullanıma sunması, kimi hizmetleri ise kapalı ağ üzerinden özel (kendi) kullanıcılara sağlamasıdır. (IBM, Juniper, vb.)
- *Topluluk bulut* (community cloud), hizmetin ortak amaçla çalışma gerçekleştiren topluluklara sunulmasıdır.

Kullanılmaya başlandığı on yıllık süreç içerisinde kamu ve özel sektör, bulut bilişim alanında yatırımlarını artırmıştır. Bu alanda başlıca hizmet veren firmalar Oracle, Google ve Microsoft'tur.

Bugün birçok özel sektör ve kamuya ait örgütler elde edindikleri “finans, mobil, sağlık, işlem ve sosyal medya verisi” bulut bilişim üzerinde saklamaktadır. Bu sayede bulut bilişim üzerinde elde edilen büyük veri ile çevrimiçi analiz ve örgüt için anlamlı bir sonuca ulaşılması sağlanır (Çelik ve Akdamar, 2018).

Bulut bilişim talebinin artmasına paralel olarak Tüzel ve Gerçek kişiler mevcut kaynaklarını ve donanım kapasitelerini kota ihtiyacı hissetmeden anlık olarak yükseltme kabiliyetine sahip olabilmektedirler. Bu Tüzel ve Gerçek kişiler hizmet kalitesini artırmanın yanı sıra büyük verinin oluşmasına da katkı sağlamaktadır.

3.1.14.3. Nesnelerin interneti

İnternetin yaygınlaşması ve günlük yaşamın bir parçası haline gelerek toplumun tüm kesimleri tarafından kullanılabilir hale gelmesinin ardından, nesnelerin birbirleri ile iletişim haline geçmesi ve etkileşim halindeki donanımlar “nesnelerin interneti” (Internet of Things, IoT) kavramının doğmasını sağlamıştır. Nesnelerin interneti; yalnızca ticari dünyada değil, evde ofiste birbirleri ile iletişim halinde olan objeler sayesinde daha akıllı ve otomasyona dayalı bir yaşam sunmaktadır (Chaouchi, 2010).

Nesnelerin interneti objelerin birbirleri ile bağlanmasının haricinde radyo frekansları (Radio-frequency identification-RFID) ile veri üretim aşamasını içine alan bir süreçtir. Nesnelerin; algılayıcı detektörler, birtakım çip ve elektronik devreler aracılığı ile desteklenmesinin ardından düşünme ve konuşma duyuları aracılığı ile üretilen veri sayesinde insanlar ile iletişim kurulabileceği öngörülmektedir.

Veri yalnızca kişiler üzerinden değil, araçlar, akarsular, sokak lambaları, akıllı kentler, ses ve görüntü aktarma organları ve sosyal medya sayesinde de üretilmektedir. Üretilen bu veri neticesinde verinin analiz edilmesi ihtiyacına karşılık olarak yeni teknolojiler artmıştır.

Nesnelerin interneti kavramıyla birlikte objeler, internet üzerinden diğer akıllı teknolojiler ile dış dünyadan edinilen veriyi paylaşabilmektedir. Üretilen bu veri büyük verinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Akıllı nesneler ve internet teknolojileri aracılığı ile üretilen büyük verinin analizi için yararlanılan algoritma ve analizler ile toplumun daha sağlıklı ve verimli gündelik yaşam sürdürmelerini amaçlamaktadır.

Fiziksel olarak bulunan nesneler internete web servisleri aracılığı ile bağlanmaktadır. Bu nesneler internet ortamında birbirleri ile etkileşim içerisinde bulduklarında ortaya büyük hızda veri çıkmaktadır. Nesnelerin interneti aracılığı ile açığa çıkan büyük veri NoSQL gibi esnek ve geçerli veri tabanı sistemlerinde depolanması tercih edilmelidir (Kalay, 2018). Günümüz büyük ölçekli teknoloji şirketleri Google, Amazon, Facebook, vb. üretilen büyük veriyi söz konusu NoSQL veri tabanında bulundurmaktadır. Nesnelerin interneti üst kavram olarak düşünüldüğünde, sesli asistan, görüntü tanıma cihazları, artırılmış gerçeklik uygulamaları, giyilebilir teknoloji ürünleri, sanal gerçeklik, insansız hava araçları, vb.

nesneler aracılığı ile üretilen veri, büyük veri olarak nitelendirilmektedir. Bahse konu büyük verinin analizi tradisyonel yöntemler ile başarı sağlanamamaktadır. Elde edilen büyük verinin analizinde, veri madenciliği tekniklerinin yanı sıra, özel analiz teknikleri de uygulanabilir.

Giyilebilir teknolojiler her geçen gün insan hayatının bir parçası olmaktadır. Bilgisayar, telefon ve tabletlerin ardından akıllı saat ve bileklikler ile kablosuz bağlantı kurarak kişilerin günlük yaşantısı sırasında ürettikleri veri sağlık, eğlence ve spor alanlarında kullanılmaktadır (Doğan ve diğerleri, 2017). Giyilebilir teknolojiler yardımı ile kişilerin günlük aktiviteleri, sosyal medya paylaşımları, coğrafi konumlarının verisini analiz edip, işletmelerin alternatif tanıtım ve kişiye özel pazarlama teknikleri geliştirebilmektedir. Aynı zamanda tezin kapsamı doğrultusunda güvenlik politikaları alanında devletlerin kalabalıkların sevk ve idaresi bakımından yapay zekâ yöntemleri ile incelenebileceği sunulmaktadır.

1900'lü yılların başında ilk olarak ABD (Amerika Birleşik Devletleri) tarafından askeri operasyonlarda keşif amaçlı kullanılmaya başlanılan dronelar (İnsansız Hava Aracı), günümüzde yapay zekâ'nın gelişimi, robot teknolojileri ve imaj işleme teknolojilerindeki yeniliklere paralel olarak özel sektör ve kamu tarafından askeri amaç dışında da kullanılmaya başlanmıştır. Micro işlemcilerin veri işleme gücünün artması, elektronik bileşen ve kameraların minyatürleşmesi, veri depolama kapasitesinin artması insansız hava araçlarının işlevselliğini artırmıştır, gerçek ve tüzel kişiler tarafından kullanılmaya başlamasının da etkili olmuştur. Gözlem, keşif ve ilaçlama alanlarının yanında doğal afet, izleme, arama kurtarma faaliyetlerinde de kullanılmaya başlanmıştır (Yanmaz ve diğerleri, 2018). Kamu kurumları tarafından sınır güvenliği, terörle mücadele, trafik kontrolleri, tarım ve orman arazilerin durumunun kontrolü amaçlı kullanılan insansız hava araçları, ürettikleri haritalama ve dokümanite kabiliyeti sayesinde görüntü analizi (image mining) amacına yönelik veri elde edilebilmektedir.

İnternete ulaşımın artmasına koşut olarak artan kullanıcı miktarı sayesinde, büyük miktarda elde edilen ses ve görüntü verisini analiz etmek ve yararlı bilgi elde etmek adına Doğal dil işleme (Natural Language Processing, NLP) teknolojilerinden istifade edilmektedir. Özel sektör adına, risk algılama, pazar tahmini, ürün fiyatlaması için NLP teknolojileri kullanılmaktadır. Aynı zamanda sosyal medyada üretilen ve

büyük içerik barındıran veri de kayda değer önem taşımaktadır (Sun ve diğerleri, 2017).

3.1.14.4. Yapay zekâ

Bilgisayarların en az insan katkısı ile akıllı davranış sergilemeleri yapay zekâ (Artificial Intelligence, AI) olarak tanımlanır. Yapay zekâ'nın başlangıcı, robotlar icadı ile başlamıştır (Hamet & Tremblay, 2017). Bir yapay zekâ alt başlığı olarak makine öğrenmesi sorunun probleme ait veriye uygun modellenmesidir. Halihazırda veri grupları ve kullanılan algoritmalar, en iyi performans için tasarlanmaktadır (Atalay ve Çelik, 2017). Endüstri 4.0 ile birlikte, insan gücü ile yapılan birçok işlem yapay zekâ sayesinde makineler ile gerçekleştirilmektedir. İşletmelerde taktik ve stratejik planlar, karar alma süreçleri için kullanılmaktadır (Silahtaroglu ve Alayoğlu, 2016). Önde gelen birçok teknoloji firması son dönemde yapay zekâ teknolojilerine yatırımlarını artırması, yapay zekâ uygulamalarının devam edeceğinin güçlü göstergelerindedir. Bununla birlikte öğrenen ve kendi kendini geliştiren en iyi yapay zekâ uygulamaları adına Google, Microsoft, Apple, Facebook, vb. şirketler, bu alanda çalışmalar yürütmektedir. Facebook kullandığı veriden bilgi elde ederek, yapay zekâ uygulamalarıyla insanlar arası iletişimi arttırmayı amaçlamaktadır (www.ai.facebook.com). Göz diyabetiğini araştırma amacıyla; Google firması yine bir yapay zekâ alt başlığı olan derin öğrenme tekniklerini kullanmaktadır (Peng & Gulshan, 2016). Akıllı ve duygusalca yanıt verme yeteneğine sahip, Microsoft tarafından geliştirilen “Zo” adlı yapay zekâ, sosyal medyanın arka planında yer alan büyük veri ile tasarlanmıştır (<https://news.microsoft.com>). Büyük veri aracılığında uygulanan yapay zekâ modelleri, kullanıcıya ait geçmiş dönem verisinden yola çıkarak geleceği hakkında tahminde bulunur. Kullanıcıya ait e-posta hesabı, giriş yaptığı internet sayfaları, vb. üzerinden yola çıkarak sunulan reklamlar örnek gösterilebilir. Bu durum bireyi karar almasına etken olarak düşünülüp, yapay zekâ tarafından etki altında kaldığı şeklinde değerlendirilebilir.

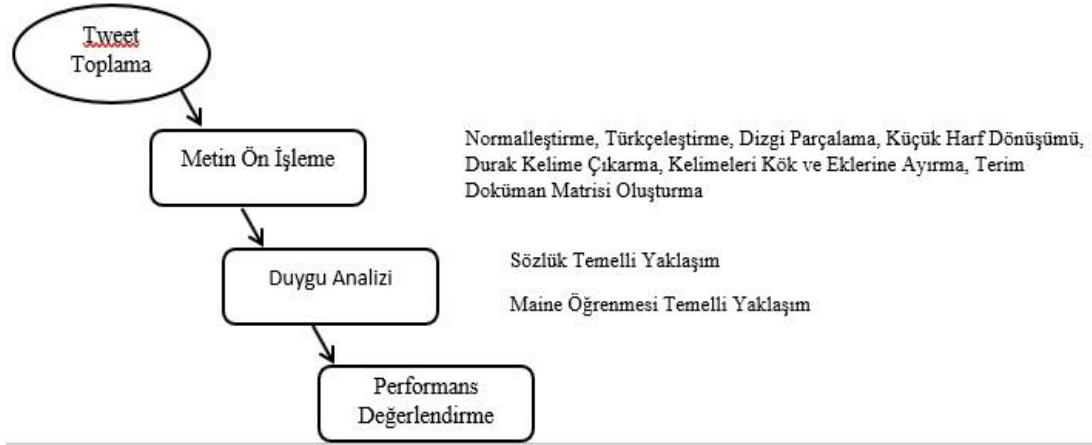
Yapay zekâ'nın beraberinde getirdiği risklerden biriside; insanların gündelik yaşamlarında eğlenceli sohbet etmelerini sağlama eğlenceli vakit geçirme amacıyla, Microsoft firması tarafından “Tay” adıyla bir bot geliştirilmiştir. Twitter

kullanıcılarının tweetleri üzerinden işlem gören bu uygulama kullanıcıların kötü niyetli kullanımı sonrası yirmi dört saat geçmeden ırkçı söylem ve hakaretler nedeniyle sonlandırılmıştır.

Tüm bunların yanı sıra büyük veri desteği ve makine öğrenmesi ile birlikte yapay zekâ'nın sağlayacağı katkılar ve standartların belirlenmesi halinde, yapay zekâ'nın insandan kaynaklı hataların önüne geçmesi ile büyük yarar sağlayacaktır. Bu bağlamda Google firması tarafından yayınlanan raporda yapay zekâ, sağlık, ulaşım güvenlik, üretim, vb. alanlarda yaşama konfor sağlayacak etkiler yaratacaktır. Bununla birlikte yapay zekâ uygulamalarında dikkat edilmesi gereken hususların başında; kişilerin dil, din, ırk, etnik köken, cinsiyet, milliyet, yetenek ve siyasi inanç, vb. konularda bireyler adına etki ve algı oluşturulmamasına dikkat edilmelidir. Bu sebeple yapay zekâ uygulamaları büyük veri ile denenmeden önce test ortamında denetlenmeli ve insanların mahremiyet ilkelerine saygılı multidisipliner yaklaşıma sahip birçok bilim dalı konularında çalışılmalıdır (Pichai, 2018). Google yapay zekâ ilkelerine göre; kullanılan makine öğrenmesi algoritmalarının geleceğe dair birçok fırsatı içinde barındırdığı müşahede edilmektedir. Bu bağlamda büyük veri (Big data) ve yapay zekâ'nın birlikte sunduğu fırsatlar değerlendirilirken mevcut risklerde göz ardı edilmemelidir.

3.1.14.5. Duygu analizi

Kişilerin yazılı metinleri üzerinden, görüş, tutum ve duygularını belirlemeye yarayan bir metottur. (Pang & Lee, 2005, Neuberger ve diğerleri, 2014) İnternetin yaygınlaşması ile birlikte artan sosyal medya kullanımını kişilerin bu ortamda birçok yazılı veri üretmelerini sağlamaktadır. Söz konusu durum bahse konu metinlerin incelenerek potansiyel bilgiye ulaşma ihtiyacını doğurmuştur (Xia ve diğerleri, 2011). Literatür incelendiğinde duygu analizi; duygu sınıflandırma, fikir madenciliği, görüş madenciliği, duygu durum analizi gibi isimlerle de kullanılmaktadır.

Şekil 18: Duygu Analiz Modelinin Genel Yapısı (Stages of sentiment analysis)

Duygu analizi; elde edilen bilgiler sebebiyle sosyal bilimler alanında, teknik konularda ise mühendislik bilimlerinde geniş çalışma alanına sahiptir. Sosyal bilimler alanında yürütülen çalışmalar verinin; örgütler, finans sektörü ve toplumlar adına anlamlı neticelere varılması hedeflemektedir. Duygu analizinde kullanılacak veri; haber başlıkları, sosyal medya uygulamalarında kullanılan mesajlar, düşünceler, e-ticaret sitelerinde kullanılan yorumlar, vb. mecralardan elde edilebilmektedir. İnternet ortamı ve sosyal medya üzerinden elde edilen metin verisi, toplumun iktidarlar hakkındaki düşüncelerini, satın aldıkları ürünler hakkındaki görüşlerini, halkın mutluluk seviyesi, vb. farklı alanlardaki önemli değişkenlere ulaşabilmektedir (Rahman ve diğerleri, 2016). Duygu analizi yönteminde kullanılacak metin, görüş veya öneri düzeyinde olacağından bir cümlenin tamamı veyahut metnin bir bölümünün analizi mümkündür (Liu, 2012).

Yazarların, metinleri yazarken belirtmek istedikleri duygunun tahminini amaçlayan duygu analizinde iki ana metot kullanılmaktadır. Bunlar; sözlük temelli ve makine öğrenmesi temelli yöntemlerdir (Neviarouskaya ve diğerleri, 2007). Sözlük temelli modelde, uygulaması nispeten kolay olsa da her çalışma öncesi uzun hazırlık dönemi gerekmekte ve daha düşük performans gibi dezavantajlara sahiptir. Makine öğrenmesi temelinde ise, “denetimli öğrenme modeli” kullanılarak yüksek başarı elde edilebilmenin yanı sıra, model kurma ve etiketlemenin yüksek maliyetleri ile karşılaşmaktadır. Tercih edilecek ve uygulanacak her yöntem öncesi verinin analiz edilebilmesi için ön işleme sürecine tabi olunması gerekmektedir. Bu süreçte, metinler

içerinde bulunan anlamsız kelime ve semboller temizlenmeli, kelimeler Türkçeleştirilerek veri seti için hazırlanmalıdır.

3.2.Sosyal Medya İstihbaratı

Teknoloji dünyasında yaşanan gelişimin, toplumun iletişim yöntemlerini ne derece etkilediği konusuna, ilk bölümde değinilmiştir. İnternet ortamında ve sosyal ağlar aracılığıyla insanların paylaştıkları metin, resim, video, konum, vb. bilgiler sosyal medya istihbaratına büyük miktarda veri sağlamaktadır. İstihbaratçılar geleneksel yöntemler olan telefon ve posta üzerinden istihbarat elde etmekteydiler. Yaşanan bu değişim, elbette istihbarat personelinin de bu yeni bilgi kaynağını kullanmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Sosyal medya istihbaratına örnek olay; 2011 yılında İngiltere’de Tottenham’da yaşanan isyan hareketleri karşısında İngiliz kolluk kuvvetlerinin kullandığı yöntemdir. 4 Ağustos’ta yaşanan olayda İngiliz polisi bir vatandaşı ateşli silah ile vurarak öldürmüştür. Olaydan yaklaşık iki gün sonra polis; sosyal ağlardan ve yerel halktan öfkenin yükseldiği bilgisini almıştır. Ancak haberin kaynağını teyit edebilecek bir kaynak bulamadığından olayların gelişmesi ve başlaması kaçınılmaz olmuştur.

Emniyet teşkilatına ulaşan bilginin, istihbarat niteliği taşıması için kaynak ve içerik bakımından güvenilir olma gerekliliği vardır. Bu sebeple İngiliz polis teşkilatı gelen bilgilere itibar etmemiş akabinde gelişen olaylar başta Londra’ya akabinde İngiltere’ye yayılmıştır. Bu vaka, sadece resmi yollardan gelen istihbarata değil, bilgi ve tecrübeye dayalı stratejik kararlar vermenin önemini de göstermektedir (HMIC, 2011).

Vaka bütünüyle incelendiğinde, olayların başlamasından önce ve olayların gelişmesi sırasında yeterli strateji geliştirilememesinin sebeplerinden birisi; kolluk kuvvetleri ve personelinin sosyal medya kullanımı konusunda yeterli olmamasıdır. İngiliz polis teşkilatına bağlı görevlilerden bazıları sosyal medyayı, açık kaynaklardan, kişisel akıllı cihazlarından basın bürolarından takip etmektedir (HMIC, 2011).

Sosyal medya hususunda emniyet güçlerinin donanımsız kalması halkın polis ile etkileşime geçip ihbarda bulunmasına da engel teşkil ediyordu. 2011 yılında yaşanan mezkûr olayda emniyet teşkilatına gelen ihbar sayısı 300 bin’i bulmuş ve Polis

şefi içinde buldukları durumu; “Britanya kütüphanesi endeksinde olmayan bir kitabın sayfalarını aramak gibiydi. Tweetler o kadar hızlı akıyordu ki, birini bile okuyamadan sayfa değişiyordu” (HMIC, 2011). Sözleriyle aktarmıştır.

Örnekte anlaşılacağı üzere, bireyler yaşadıkları olayları anlık olarak sosyal medyada paylaşmaktadır. Buna toplumsal olay ve doğal afetler gibi kritik dönemler eklendiğinde bir istihbarat personelinin fiziksel olarak takip edemeyeceği hız ve yoğunlukta yaşanmaktadır.

3.2.1. Güvenlik Politikalarına, Sosyal Medya İstihbaratı İhtiyacının Hasıl Olması

21.yüzyılda sosyal medya, toplum güvenliği ve emniyeti ile yakından ilişkilidir. Sosyal ağlarda, ırkçılık, nefret söylemleri, cinsel istismar, vb. suç teşkil eden pek çok içerik mevcuttur. Zanlılar sosyal medya hesaplarından, işledikleri veya planladıkları suçla ilişkili bilgi, belge ve görüşlerini paylaşmaktadırlar. Bu konuda güvenlik güçlerine yılda binlerce ihbar ulaşmakta olduğundan, güvenlik güçleri zanlıları ve vaka kanıtlarını sosyal medya uygulamaları üzerinden taramaktadır (Skelton, 2012). Skelton, 2008-2012 yıllarında Birleşik Krallıkta işlenen yüz binin üzerinde işlenen suçun popüler sosyal medya uygulaması Facebook ile alakalı olduğunu aktarmıştır (Skelton, 2012).

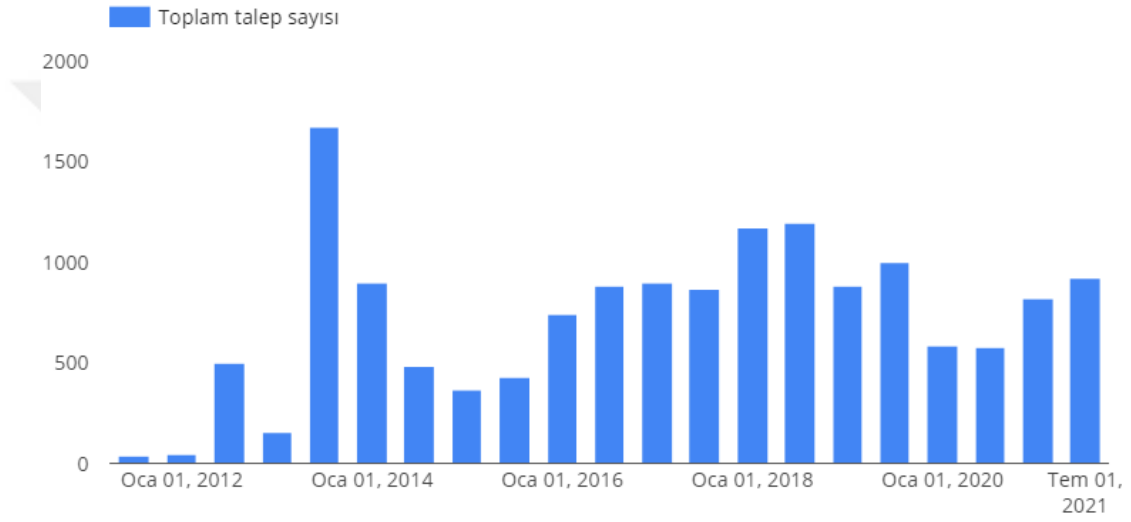
2011-2012 yılları arasında ABD'nin New York eyaletinde, birçok suç ve cinayet vakası sosyal medya istihbaratı yoluyla çözüme kavuşmuştur. New York'ta hasım iki çete arasında yaşanan örnek olayda, çeteye bağlı kırk kadar zanlının işledikleri suçları Twitter'da ifşa etmeleri üzerine yakalanmıştır (Rushe, 2012).

Uluslararası Emniyet Müdürleri Birliği (International Association of Chiefs of Police-IACP) yayınladığı “Sosyal Medya Politika Belgesi” adlı bildirmede, sosyal medyanın kullanım hedeflerini belirlemiştir. Bu belgeye göre; suça karışmış, çevrimiçi ortamda tacizde bulunmuş, kayıp şahıslar, aranan kişiler, silahlı suça karışmış zanlılar hakkında delil toplamak olarak belirlemiştir (IACP, 2010).

Aynı zamanda kolluk kuvvetleri ve acil durum kuruluşları zamana duyarlı olaylar konusunda halkı bilgilendirmek (Kayıp ve tehlikeli şahıslar, hava durumunda gerçekleşen ani değişiklikler, planlanan etkinlikler, vb.) ve bilinçlendirmek adına halk ile sosyal medya üzerinden iletişime geçmektedir.

3.2.2. Devletlerin Sosyal Medya Şirketlerinden Kullanıcı Verisini Talep Etmesi

Sosyal medya şirketinin sahibi, o siteye ait verinin de sahibidir (Bright ve diğerleri, 2014). Bu sebeple, istihbarat örgütleri ve emniyet güçleri suçun önlemesi ve işlenmiş suçun çözümlenmesi adına sosyal medya şirketlerinden ilgili veriyi talep edebilmektedir. Bilhassa ABD istihbarat örgütleri ve güvenlik teşkilatları, ABD menşeli sosyal paylaşım siteleri olan Facebook, Twitter, Google, vb. şirketlerden kullanıcı verisini talep edebilmekte ve şirket yönetiminin kararı neticesinde paylaşılabilir.

Kaynak: (<https://transparencyreport.google.com/government-removals/government-requests/TR>)

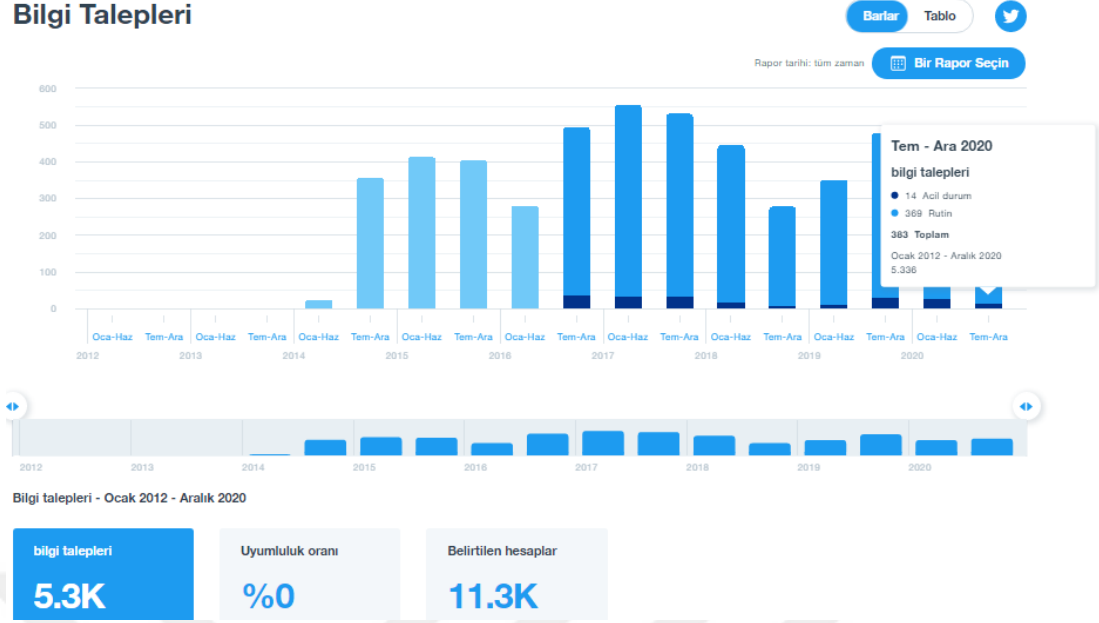
Şekil 19: Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Google, Facebook ve Twitter ‘dan Bugüne Kadar İstediği Kişisel Verinin İstatistikleri

Kaynak: (<https://govtrequests.facebook.com/government-data-requests/country/TR>)

Şekil 20: Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Yıllara Oranla Bilgi Talebi

Bilgi Talepleri

Kaynak: (<https://transparency.twitter.com/en/reports/countries/tr.html>)

Şekil 21: Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Bilgi Talebi (Acil & Rutin İstekler)

Bahse konu sosyal ağ şirketleri; devletlerin kişisel veri taleplerini, altı aylık periyotlar halinde hazırladıkları raporlarla sunmaktadırlar. Yukarıda bulunan grafikleri incelediğimizde sosyal ağ şirketlerinin kuruluşlarından günümüze devletlerin kişisel veri taleplerinin ortalama %80 oranında karşıladıkları görülmektedir. Yapılan incelemelerde en çok kişisel veri talebinde bulunan ülkeler; 1.ABD, 2.Hindistan, 3.Fransa gelmektedir (<https://transparency.twitter.com/en/reports/countries/tr.html>). Grafikleri incelediğimizde bir diğer ayrıntı; 2015 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti ile veri paylaşımını reddetmişlerdir (www.transparency.fb.com). Bu süre içerisinde Facebook ise Türkiye Cumhuriyeti'nden gelen taleplerin %66'sını olumlu yanıtlamıştır. ABD'de uygulanan pozitif ayrımcılığın nedeni; şirketlerin merkezlerinin Amerika'da olması ve Amerikan yasalarına bağlı çalışmalarını olarak değerlendirilmektedir. Diğer ülkelere olan yaklaşımlarında ki tarafsızlık ise ölçülememektedir.

3.2.3. Sosyal Medya İstihbaratının Güvenlik Alanına Sunduğu Fırsatlar

İnternet kullanımının artması ve akabinde toplumların iletişim araçlarını değiştirmesi, sosyal ağların kullanımının yaygınlaşması beraberinde, veriye olan

analitik yaklaşımın da gelişmesine neden olmaktadır. Bu yaklaşım emniyet ve istihbarat örgütlerinin, suç ve suçlunun önceden tespiti, toplumsal eylemin önceden tahmini, eyleme karışmış kişi ve gruplar üzerinde bilgi toplama ve istihbarat elde etme, halkın beklentilerini ölçme ve bu konularda strateji belirleme adına katkı sağlamaktadır. Emniyet teşkilatları bu bilgileri temin etmek adına çoğunlukla açık kaynakları kullanmaktadır. Sosyal ağlardan stratejik istihbarat üretmek dört ana başlık altında sınıflandırılmaktadır (Omand ve diğerleri, 2012).

Bunlar sırasıyla;

3.2.3.1. Gerçek zamanlı durumsal farkındalık

Farkındalık, sosyal medya vasıtasıyla verinin elde edilmesi, kümelenmesi ve bu sayede olan ya da olması muhtemel vakalara keşif ve tespit yeteneği sağlamaktadır. Twitter’da yapılan bir araştırmada, gerçekleşen ya da gerçekleşmesi muhtemel olaylar hakkında atılan tweet’lerin, vakanın geleneksel medya organları tarafından servis edilmesinin akabinde artış gösterdiği ancak haberin geleneksel medyada yayınlamadan önce ilk tweet’in paylaşıldığı bilgisine ulaşılmıştır (Lewis ve diğerleri, 2011).

Sosyal medya veri trafiğinin analiz edilmesi, ansızın yaşanan vaka hakkında, geleneksel haber toplama mekanizmalarına oranla daha hızlı tespit ve tanımlama sağlamaktadır. Örnek olayda, Chardon Lisesi’ne (Ohio/ABD) yapılan silahlı eylem esnasında emniyet kuvvetlerinin rehin kalan öğrencilerin Twitter paylaşımları aracılığıyla müdahale stratejisi geliştirmiştir (Dugan, 2012).

Sosyal medya sitelerinin yeni akım olarak başlattığı ve paylaşımlara (Resim, Video, vb.) konum etiketleme özelliği sayesinde, haber yoğunluğu yaşanan bölgelerin coğrafi haritalaması ve teknik analizi yapılabilmektedir. Sosyal ağlar vasıtasıyla kazanılan iletişim ve etkileşim imkanları, yalnızca bireyler arası çift yönlü iletişim sağlamak amacı değil, toplumlar üzerinde baskı ve kontrol sağlama amacına da hizmet edebilmektedir.

3.2.3.2.Grupların içine göz atmak ve gruplara dahil olmak

Sosyal medya mecrası gerçek yaşamların sanal ortama yansımaları şeklinde kabul görebilir. Bu minvalde; gerçek yaşamın bir rutini olarak birliktelik ve gruplaşmalar, sosyal medyada da aynı şekilde bazen daha radikal olarak karşımıza çıkabilmektedir. Siyasi parti fanatikleri, futbol taraftarları, ortak misyona veyahut ortak çıkar amacına sahip gruplar, meslek gruplarının üyeleri, yerel bölge sakinleri, vb. sosyal medya üzerinden gruplar oluşturarak istek, talep ve şikayetlerini paylaşmaktadırlar. Her zaman bu iletişim ve gruplaşmalar yasal ve masum olmayabilmektedir. Sosyal medya, toplum refahını ve düzenini bozucu grupların, sanal alemde kullandıkları haberleşme organı olabilmektedir. Bu hususta, istihbarat örgütleri ve emniyet güçleri muhtemel olayların önüne geçebilmek adına sosyal medyayı analiz etmesi önem arz etmektedir.

Bahse konu gruplaşma, süreklilik arz eden bir faaliyet olduğundan iletişim sürekli izlenmesi ve analizi rutin bir operasyon olarak değerlendirilmelidir. Rutin ilerleyen bazı vakaların dışında, anlık gelişmesi muhtemel taraftar kavgaları, toplumsal ayaklanma ve protesto gibi durumlar içinde yeni sosyal medya grupları oluşmaktadır. İstihbarat ve emniyet güçlerine bağlı analiz ekipleri bu hesaplar üzerinden edindikleri yapılandırılmış veri ile olayların zaman, mekân ve fiziksel büyüklüğünü önceden belirleyerek olaylarda organizasyonu sağlayan kişi ve grupları da tespit etme kabiliyeti kazanabilecektir.

3.2.3.3.Sosyal Medyada Yaşanan Bilgi Kirliliği ve Nedenleri

Sosyal medya analist ve istihbaratçıların sorunsalları, verinin büyüklüğünün yanı sıra, bir diğer husus; veri kalabalığı içerisinde doğru bilgiye ulaşmaktır. Geleneksel istihbarat toplama yöntemlerinde, bilginin güvenliği gibi kaynağının güvenilirliğinin teyidi de mümkün olabilmektedir. Ancak, sosyal medya istihbaratçısının bilgi kaynağı sonsuz metin, mesaj, fotoğraf, video, vb. olduğundan, erişilen verinin doğruluğunun teyidi uzun, zorlu fakat önemli bir süreçtir. Bu sebeple, sosyal medya istihbaratının her aşamasında, bilginin doğruluğunun teyidi yapılmalıdır.

Bilgi kirliliğine sebebiyet veren başlıca iki neden aşağıda açıklanmıştır;

3.2.3.4. Kasıtlı ve kötü niyetli olarak yapılan bilgi kirliliği

Toplumsal eylemlerde, eylemi planlayan ve bu eylemin tarafı fanatikler daha çok taraftar bulmak, emniyet güçlerini ve toplumu yanıltmak adına sosyal ağlar üzerinden planlı ve maksatlı, asılsız paylaşımlar yapabilmektedirler. Örneğin; 2011 yılında İngiltere’de yaşanan olaylarda göstericiler asılsız paylaşımda bulunarak,

- “*İsyancılar Londra hayvanat bahçesine saldırdı ve hayvanları serbest bıraktı. Bir kaplan başıboş halde Londra sokaklarında geziyor*” (Dalı, 2017:71). Paylaşımda sokakta gezen bir kaplanın hileli resmide paylaşılmıştır.

- “*Göstericiler Londen Eye’yi ateşe verdi*” (Dant & Richards, 2011). Londen Eye yanarken hileli bir resim paylaşılmıştır.

Aynı şekilde, Türkiye’de 15 Temmuz 2016 yılında yaşanan darbe girişimin de,

- “*Boğazi kesilen asker fotoğrafını, Türkiye’de yaşanmış olarak gösterilmeye çalışılmıştır*” (Foça, 2016).

- “*Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev’in ağzından, darbe gerçekleşirse Türkiye’ye kara harekâtı başlatacağım sözleri*” (Foça, 2016). Yalan haber olarak paylaşılmıştır.

Sosyal ağlarda Twitter üzerinden dağıtılan bu yanıltıcı bilgilere yapılan analizde, söylentilerin dakikalar içerisinde milyonlarca kullanıcıya ulaştığı, başka bir zaman ve mekâna ait veya değiştirilmiş montajlı resimlerin hadiseleri desteklemek amacıyla yayıldığı müşahede edilmiştir. İngiltere sokaklarında başıboş gezen kaplan olduğuna dair fotoğrafın 2008 yılında İtalya’da çekildiği diğer kullanıcılar tarafından tespit edilmiş, yine İngiltere’de bulunan Londen Eye adlı dönme dolabın yakıldığı iddia edilen fotoğrafın hileli olduğu ortaya çıkmıştır (Procter ve diğerleri, 2011).

Aynı şekilde 2016 yılında Türkiye’de yaşanan kalkışma sırasında yayınlanan hileli fotoğraflarda mesajlar öncelikle büyük kitlelere ulaşmakta sonrasında iddiaları yalanlayan ve çürüten gerçek bilgiler paylaşıldıkça, asılsız mesajlar etkisini kaybetmekte ve gündemden düşmektedir. Bu paylaşımlar, olaylar esnasında paylaşıldığında toplumun tansiyonunu yükseltmeyi, olaylara katılımı artırmayı ve devleti itibarsızlaştırmayı amaçlamaktadır. Yanıltıcı bu mesajlar, kasten bilgi kirliliği

oluşturmak, emniyet güçlerini halkın nezdinde saygınlığını düşürmek ve olayların şiddetini artırmak nedeniyle kullanıldığı müşahede edilmektedir. Emniyet ve istihbarat örgütlerin yapacakları analiz çalışmalarında her bir mesajın dikkatle incelenmesi ve doğruluğunun teyidi aşamaları bu hususlardan ötürü büyük önem arz etmektedir.

3.2.3.5.Kişisel olarak tanınmak adına yapılan bilgi kirliliği

Sosyal medya kullanıcıları, paylaşımlarının daha çok kişiye ulaşması maksadıyla çok takip edilen veyahut önemli konu başlıklarının altına etiketleyerek çok fazla kişiye ulaşmayı amaçlamaktadır. Söz konusu hadise sosyal medya analizi yapan emniyet ve istihbarat teşkilatlarının özenle takibinde buldukları konu başlıklarının içerisinde gürültülü veri birikmesine yol açmaktadır.

Bu tür vakalara örnek olarak, yine 2011 yılında İngiltere’de yaşanan olaylarda İngiliz üniversitesi ve The Guardian gazetesinin ortak çalışmasında olaylarla ilintili atılan 2,6 milyon Tweet’in, “konu başlıkları bulunan Hashtag’leri” yalnızca bir kısmının olaylar ve işlenen suçlarla alakalı oldukları tespit edilmiştir (Dant & Richards, 2011). Ancak bu süreçte, vaka ile ilgili olmayan verinin temizliği uzun zaman almıştır. Bu duruma en büyük sebep, olaylarla ilintili “hashtag” adında belirteçlerin konudan bağımsız gelişi güzel kullanılıyor olmasıdır. Sosyal medya kullanıcıları, konu ile alakasız bir paylaşımın içerisine ilgi çekmek ve daha çok paylaşımında bulunabilmek adına, kendi hashtag’lerini eklemektedir.

Sosyal medya analistleri, #londonriots örneğinden yola çıkarak yaptıkları araştırmada bahse konu hashtag üzerine yazılan tweet’lerin çoğunluğunun konu ile alakasız suç ve suçluya ulaşmada faydasız bilgiler olduğunu müşahede etmişlerdir. Bu durum bilgi kirliliği yaratarak faydalı bilgiye ulaşmayı zorlaştırmaktadır (Omand ve diğerleri, 2012).

Sosyal medya üzerinde anlık ve otomatik bilgi alma durumu henüz istenilen seviyede olmaması, milyarlarla ifade edilebilecek gereksiz mesajların oluşturduğu bilgi kirliliği, sosyal medya istihbaratında doğru bilgiyi elde ederek istihbarat döngüsüne entegre edilmesi işlemi için büyük zorluktur.

3.2.4. Suça İlişkin Arzuların Belirlenmesi ve Karmaşık İlişkilerin Çözümü

Sosyal medya analizi, güvenlik politikalarına strateji belirme aşamasında fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Emniyet ve istihbarat teşkilatları oluşturacakları “Sosyal Medya Analizi” sistemleri yardımıyla radikalleşmeye yönelen unsurlar, endikatör (Suçun belirtileri), suç işleme eşiği, şiddet eğilimi, vb. kompleks ilişkilerin çözümü konusunda destek alabileceklerdir (Omand ve diğerleri, 2012).

Komplike ilişkileri anlamak, çözüm sağlamak, analiz etmek ve sentezlemek taktiksel ve operasyonel düzeydeki istihbarat ile birlikte, uzun dönemli kararlar ve stratejik istihbarata katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Terörizmle mücadele de, çözüme ulaşmak amacıyla uzun vadeli stratejik kararlar alınması önem arz etmektedir. Bu nedenle terörizmin altında yatan sosyolojik, ideolojik ve politik nedenlerin tespit edilmesi gerekmektedir. Yine bu aşamada oluşturulacak yapay zekâ destekli sosyal medya analizi, karar alıcıların strateji belirlemede yardımcı olacağı düşünülmektedir.

3.2.5. Suç Arzusu ve Suç Unsurlarını Tespit Etmek

Emniyet birimleri ve istihbarat örgütleri, sosyal medya istihbaratı ve analizi sonrası suça teşvik eden unsurları tespit edebilir ve akabinde suç işlenmenin önüne geçebilir ayrıca suç işleme niyetini öncesinden sezinleyerek soruşturma aşamasında destek sağlayabilir. Bu aşamada; suça karışmış veyahut planlama aşamasında olan ve şüphelenilen kişi ve gruplar, kullandıkları sosyal ağ hesapları üzerinden yazışmaları tespit edilmekte, akabinde çapraz doğrulama teknikleri ile kimlik ve kod adları tespit edilmektedir (Omand ve diğerleri, 2012). Bu analiz sayesinde, sosyal medya araçları üzerinde organize olmaya çalışan suç örgütlerinin, çetelerin, kalabalıkların ve bu örgütlere yardım ve yataklıkta bulunan şahısların tespiti sağlanabilir. Bununla birlikte, vuku bulmuş suçlara ilişkin kanıtlara, iletişime geçtikleri hesaplar üzerinden ulaşılabilir.

Amerikan mahkemelerinde, bireylerin sosyal medya üzerinden yaptıkları paylaşımlar ve yorumlar suç veya suça teşvik edici bir husus içeriyorsa kişi bu durumdan sorumludur. Ancak üçüncü kişilerin yaptıkları yorumlar, hesap sahiplerini hukuki açıdan muaf tutmaktadır (Bramlet, 2011).

Sosyal medya istihbaratının emniyet teşkilatları ve istihbarat örgütleri açısından önemi yukarıda detaylı bir biçimde aktarılmıştır. Bununla birlikte dünyanın önde gelen istihbarat kuruluşlarının sosyal medya istihbaratından elde ettiği örnekler sonraki bölümlerde aktarılacaktır. Sosyal medya istihbaratı, teknolojik gelişmeler ışığında kendisini geliştirmeye devam edecektir.

3.2.6. Kişisel Verileri Koruma Kanunu ve Sosyal Medya İstihbaratının Hukuksal Boyutu

Kişisel verinin korunması, evrensel olarak 1980’li yılların başında BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde bahsedilerek ilk adımlarının atıldığı kabul görmektedir.

Kişisel verinin; önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler tarafından kullanılması devletin münhasır yetkisinde olan ayrıca bu konuda devlete istisnai haklar tanınan özel bir husustur (Turan, 2019). İnsanların şahsına ait ve diğer bireylerden farklı bilgileri daima mevcuttur. Devlet sınırları içerisinde yaşayan insanları bilmek ve takip etmek adına veriyi kayıt altında tutabilmektedir.

Bununla birlikte, elbette veri işleme ve inceleme işlemi temel hak ve hürriyetler göz önünde bulundurularak sınırları çizilmesi gereken bir husustur.

Veri işleme yöntemlerinden bazıları kişiler arasında bazıları ise kişiler ve özel kurumlar arasındadır. Devletin veriyi işlemesi, bu öznelardan yalnızca birisidir. Devletin kişisel veriyi; önleyici, koruyucu ve istihbari maksatla kullanması bir hak ihlali vakası yaratabilir. Bu sebeple kanunun kapsamı ve sınırlılıkları önceden belirlenmelidir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde kişisel verinin kullanılması hususu ilk olarak 2010 yılında T.C. Anayasasının 20. Maddesine ek olarak;

“Kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir.” (www.tbmm.gov.tr) şeklinde açıklanmıştır.

2016 yılında Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin ardından Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştır.

Veri kavramı Türk Dil Kurumu'na göre;

“1.Bir araştırmanın, bir tartışmanın, bir muhakemenin temeli olan ana öge, muta, done: İstatistik verileri.

2.Bir sanat eserine veya bir edebî esere temel olan ana ilkeler: Bir romanın verileri.

3.Gözlem ve deneye dayalı araştırmanın sonuçları: İstatistik verileri.

4.Bilgi, data: Eldeki tüm veriler

5.Matematikte bir problemde bilinen, belirtilmiş anlatımlardan bilinmeyeni bulmaya yarayan şey.

6.Olgu, kavram veya komutların, iletişim, yorum ve işlem için elverişli biçimli gösterimi.” (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2017) şeklinde açıklanmıştır.

Kişisel veri, 6698 sayılı Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun 3.maddesinin “d” bendin de şu şekilde açıklanmıştır; *“Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi, ifade eder”* (www.mevzuat.gov.tr). Kanun maddesinde anlaşılacağı üzere bahse konu veri gerçek kişileri kapsamaktadır.

Aynı tanım; 108 sayılı Avrupa Konseyi Sözleşmesinin (108 no'lu sözleşme olarak bilinen 27 maddeden oluşan sözleşme) 2.Maddesinde, *“Kişisel verilerin otomatik işleme tabi tutulması karşısında bireylerin korunması”* (<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr>) bulunmaktadır.

Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun ilgili fıkrasının da;

“Kişisel veri, kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi ifade etmektedir. Bu bağlamda sadece bireyin adı, soyadı, doğum tarihi ve doğum yeri gibi onun kesin teşhisini sağlayan bilgiler değil, aynı zamanda kişinin fiziki, ailevi, ekonomik, sosyal ve sair özelliklerine ilişkin bilgiler de kişisel veridir. Bir kişinin belirli veya belirlenebilir olması, mevcut verilerin herhangi bir şekilde bir gerçek kişiyle ilişkilendirilmesi suretiyle, o kişinin tanımlanabilir hale getirilmesini ifade eder. Yani verilerin; kişinin fiziksel, ekonomik, kültürel, sosyal veya psikolojik kimliğini ifade eden somut

bir içerik taşınması veya kimlik, vergi, sigorta numarası gibi herhangi bir kayıtla ilişkilendirilmesi sonucunda kişinin belirlenmesini sağlayan tüm halleri kapsar. İsim, telefon numarası, motorlu taşıt plakası, sosyal güvenlik numarası, pasaport numarası, özgeçmiş, resim, görüntü ve ses kayıtları, parmak izleri, genetik bilgiler gibi veriler dolaylı da olsa kişiyi belirlenebilir kılabilme özellikleri nedeniyle kişisel veridir.” (www.tbmm.gov.tr) şeklinde tanım yapılmıştır.

Bir diğer ve önemli husus Hassas/Özel nitelikte kişisel veri; Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun 6. Maddesi'nde verinin işlenmesi ile ilgili mevzuat mevcuttur:

“Kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel veridir.” (www.mevzuat.gov.tr) şeklinde düzenlenmiştir.

Hassas veri, kişisel verinin en özel noktası konumundadır. Avrupa konseyinde olduğu gibi (Cemil, 2011) Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında da kişisel veri; ırk, din, siyasi görüş veya cinsel tercih gibi konulardan oluşmaktadır (www.mevzuat.gov.tr). Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkıldığında her verinin kişisel veri olmadığı dikkat çekmektedir.

Devletin koruyucu, önleyici ve istihbari anlanlarında verinin işlenmesi Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun 28.madde (ç) bendinde *“Kişisel verilerin millî savunmayı, millî güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini veya ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik olarak kanunla görev ve yetki verilmiş kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler kapsamında işlenmesi”* (www.mevzuat.gov.tr) bir istisna olarak belirtilmiştir.

Bu bağlamda milli güvenlik, kamu güvenliği ve kamu düzeni konularında yaşanabilecek bir tehdit durumunda Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun uygulanmayacağı, bir istisna durumu olduğu kanunla bağlanmıştır.

Suç önleme; insan yapısının, yaratılışının ve eğilimlerinin bilinmesi ve göz önünde bulundurulması büyük bir öneme sahiptir (Bayratutar, 2011). *“Suç olarak*

belirlenmiş hareketlerin ve kabahatlerin, bu hareketler yapılmadan önce belli birimler tarafından önlenmesi” olarak kanunlarda tanımlanmıştır. Uygulamayı yapabilecek kurumlar, kanun ile belirtilmiş emniyet ve istihbarat birimleridir.

Polis Vazife ve Salahiyet kanununun 2.Maddesinde polisliğin iki unsuru açıklanmıştır. Bunlardan ilki; *“Kanunlara, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine, yönetmeliklere, Hükümet emirlerine ve kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin işlenmesinden önce bu kanun hükümleri dairesinde önünü almak...”* (www.egm.gov.tr) unsurları kapsamında suçun önlenmesi yetkisinin polise tanındığı görülmektedir.

2803 sayılı Jandarma teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile suç önleme kapsamında Jandarma’ya verilen yetkiler olduğu belirtilmiştir (www.jandarma.gov.tr).

2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilâtı Kanunu’nun 6.Maddesi Ek fıkra 3’te;

“Bu Kanunun 4’üncü maddesinde sayılan görevlerin yerine getirilmesi amacıyla Anayasanın 2’nci maddesinde belirtilen temel niteliklere ve demokratik hukuk devletine yönelik ciddi bir tehlikenin varlığı halinde Devlet güvenliğinin sağlanması, casusluk faaliyetlerinin ortaya çıkarılması, Devlet sırrının ifşasının tespiti ve terörist faaliyetlerin önlenmesine ilişkin olarak, hâkim kararı veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde MİT Başkanı veya yardımcısının yazılı emriyle telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişim tespit edilebilir, dinlenebilir, sinyal bilgileri değerlendirilebilir, kayda alınabilir.” (www.mit.gov.tr) şeklinde önleme faaliyetinde bulunacağı belirtilmiştir. Aynı maddenin devamında belirtilen *“(…) yirmi dört saat içinde yetkili ve görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararının en geç yirmi dört saat içinde verir. Sürenin dolması veya Hâkim tarafından aksine karar verilmesi halinde tedbir kaldırılır.”* (www.mit.gov.tr) ile hukuka uygunluğunun önemi vurgulanmıştır.

Millî İstihbarat Teşkilâtı resmi internet sitesinde istihbaratı;

“(…) Ancak teknik olarak kullandığımız İstihbarat kelimesinin, kapsamı biraz daha değişiktir. ‘İstihbarat, haberlerin (ham bilgilerin) işlenmesi (tasnif, kıymetlendirme, yorum) sonucu üretilen bir ürün veya bilgidir. Başka

bir ifadeyle, istihbarat tekniği teŝkilât ve faaliyet itibariyle, mevcut olması lâzım gelen organları ve konuları içine alır. Bu sebeple, istihbarat (intelligence), plânlama, araştırma, deliller toplama, çeşitli aklı ve tecrübi ilmi metotlar ile onları değerlendirip bir sonuç istihsal edip, kullanma faaliyetlerini içine alan bir manaya sahip bulunmaktadır. Bu cümleden, 'Millî İstihbarat' kastedildiği zaman, devletin Millî Güvenlik Politikasını yürütmek için yurt içinde ve yurt dışında sekiz ana konunun, yani askerî, siyasî, ekonomik, sosyal, coğrafi, biyografik, ulaştırma ve muhabere, ilmi ve teknik istihbarat ile Kontr Terör ve Kontr Espiyonaj çalışmalarının bütünlüğü ve merkezî istihbarat üretimi anlaşılmalıdır. Öyle ise, geniş anlamda devlet çapında istihbaratı şöyle tarif edebiliriz. Devlet İstihbaratı, devletin bütünlüğünü, rejimin emniyetini sağlamak için, millî politika ile tespit edilen millî hedefleri elde etmek üzere devlet organlarının yaptığı istihbaratın tümüdür. Başka bir ifadeyle, Millî Güvenlik Politikalarının oluşturulması için gerekli bilgileri sağlayan ve ilgili bütün devlet istihbarat kuruluşlarının iş birliği ve koordinasyonu ile üretilen istihbarattır.'" (www.mit.gov.tr) şeklinde açıklamıştır.

Suçü önleme faaliyetlerinin en etkili yöntemi, istihbari faaliyetlerdir. İstihbarat toplamanın yolu, bilgiye ulaşma, toplama ve depolama yöntemleri vasıtasıyla hareket edildiğinden özel hayat ve aile yaşamını direkt ilgilendirmektedir. Bu kapsamda, istihbarat faaliyetinin amacı demokratik hukuk devletine ve ulusal güvenliğe tehdit oluşturacak durumları önceden tespit etmek olduğundan, bu faaliyet kapsamında özel kanuni düzenlemelerin yapılması faydalı olacaktır (Gül ve Alagöz, 2016).

İstihbarat teŝkilatının bahse konu görev ve sorumlulukları çerçevesinde veriyi kaydetmesi, Türk Ceza Kanunu-TCK'nın 135.maddesinde belirtilmiş olan suçlara yönelik olarak herhangi bir hukuka aykırılık teşkil etmemektedir. Bu minvalde; MİT mensuplarının görevleri kapsamında kişisel veriyi kaydetmesi suç teşkil etmemektedir. Ancak kişilere ait özel hayatı ilgilendiren veriyi veyahut genel hayatını ilgilendiren verilen basın yoluyla ifşası suç teşkil etmektedir (Dülger, 2016). Kişisel verinin korunması insanlık hakkı çerçevesinde ortaya çıkmış ancak sınırsız değildir. Topluluk halinde yaşanan dünyada kişisel veriye tam hakimiyet söz konusu değildir. Kısaca kamu yararı söz konusu olduğunda kişisel veriden önemli bir durum söz konusu

olmaktadır. Bu sebeple kişiler anayasa ve kanunlar tarafından getirilen sınırlandırmalara kamu yararı söz konusu olduğunda belli oranda kişisel veriden vazgeçmek durumundadırlar.

3.2.7. Sosyal Medya İstihbarat Döngüsü

Elde edilen bilginin istihbarat olarak değerlendirilmesi için bilgiyi toplama, doğrulama, kanıtlama, yorumlama ve uygulama aşamalarına tabi tutulması gerekmektedir. Bu kriterlere uyum sağlanabilmesi için her istihbari yöntemin kendine has özellikleri bulunmaktadır. Bahse konu istihbarat yöntemlerinden bazıları;

- *HUMINT* (Human Intelligence); NATO , HUMINT'i "insan kaynakları tarafından toplanan ve sağlanan bilgilerden türetilen bir istihbarat kategorisi" (www.natohcoe.org) olarak tanımlar. İnsan istihbaratı konusunda en önemli kriterlerden biri ajanın sürdürdüğü izin kayıtlarının doğruluğudur.
- *SIGINT* (Signal Intelligence); gerek kişiler arasında gerekse sadece iletişim amacıyla kullanılmayan sinyallerin yakalanması yoluyla istihbarat elde etme sanatıdır.
- *COMINT* (Communication Intelligence) “ses ve veri içeren radyo dalgaları trafiğini hedef alan iletişim istihbarat sistemidir. Askeri haberleşme, radyo, telefon, telgraf, e-posta, fax ve bütün televizyon yayınlarının gizli servis veya hükümetleri ilgilendiren teknik bilgilerin elde edilmesi ve izlenmesi COMINT ile yapılır (<https://tr.wikipedia.org>).” SIGINT bu sistemlerinin ikisini de kapsar. Sinyal istihbaratı elde edilen haberlerde kullanılan dilin anlaşılabilirliği ve jargonu önem arz etmektedir.
- *ELINT* (*Electronic Intelligence*) “modern ve yüksek teknolojinin etkin kullanımına dayalı bir istihbarat türevidir olup, düşman veya potansiyel tehdit unsurları tarafından kullanılan haberleşme aygıtları ve diğer elektronik cihazların yaydığı radyo dalgalarıyla veya kablo üzerinde taşınan analog ve aktarımın çeşitli yöntemlerle yakalanıp analizi sonucu gizli bilgilerin elde edilmesi tekniğini ifade eden kavramdır

(www.tr.wikipedia.org). Türkiye'de “Milli” ibaresinden anlaşılacağı üzere bu faaliyetin öncelikli kurumu Millî İstihbarat Teşkilâtıdır. Faaliyetleri kapsamında Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Genel Müdürlüğü bünyelerinde elektronik istihbarat birimleri bulunmaktadır.

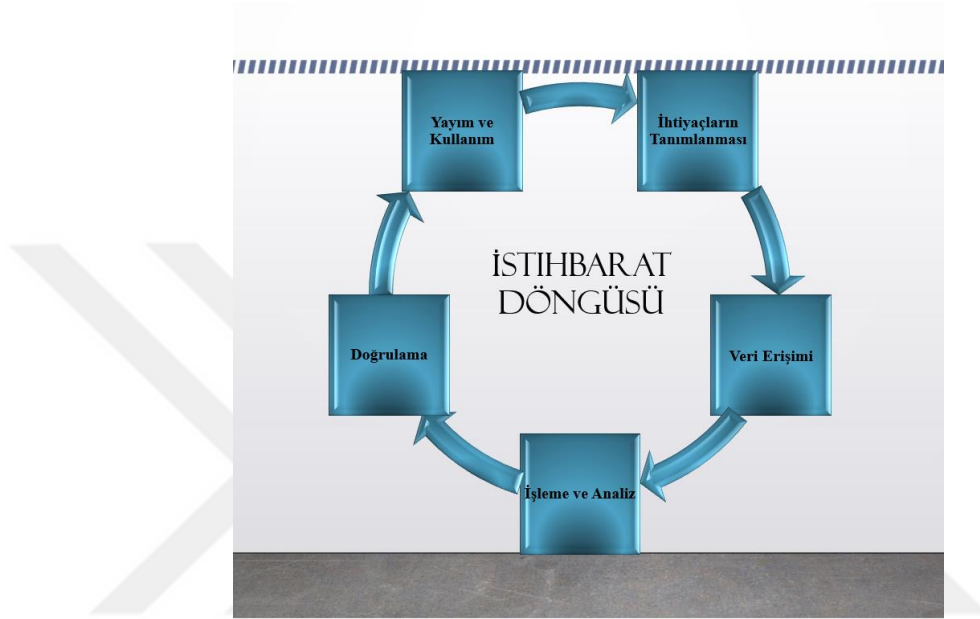
- *OSINT* (Open-source intelligence); “bir istihbarat bağlamında kullanılmak üzere kamuya açık kaynaklardan erişilebilen veriyi toplamak, analiz etmek ve bu veri ile kararlar almak için çok yönlü (nitel, nicel) bir metodolojidir.” Örnek olarak; basın yayın organları, dergi, radyo ve televizyon, internet, çevrimiçi yayınlar, bloglar, vatandaş medyası (cep telefonu videoları ve kullanıcı tarafından oluşturulan içerik), sosyal medya, web siteleri, Kamu Teşkilatlarına ait veri, hükümet raporları, bütçeler, duruşmalar, telefon rehberleri, basın konferansları, Profesyonel ve Akademik Yayınlar, konferanslar, sempozyumlar, tezler, ticari veri, finansal ve endüstriyel değerlendirmeler ve veri tabanları, teknik raporlar, ön baskılar, patentler, çalışma kağıtları, iş belgeleri, yayınlanmamış çalışmalar, vb. ‘dır. Açık kaynak istihbaratı konusunda kaynakların güvenilirliğine dikkat edilmelidir.

- *IMINT* (Imagery Intelligence); istihbarat değeri olan bilgileri tanımlamak için görüntülerin analiz edildiği bir istihbarat toplama disiplini. Savunma istihbaratı amacıyla kullanılan görüntüler genellikle uydu görüntüleri veya hava fotoğrafçılığı yoluyla toplanmaktadır. Görüntü istihbaratı konusunda görüntünün elde edildiği teknik cihazların teknik yetkinliği önemlidir.

- *SOCMINT* (Social Media Intelligence) ise; kendine has yapısının ve özelliklerinin anlaşılabilmesi için geleneksel istihbarat döngüsünün toplama, işleme, analiz ve dağıtım süreçlerine uygunluğunun keşfedilmesi gerekmektedir. Geleneksel istihbarat döngüsünün, dört farklı aşama mevcuttur.

İstihbaratın tarifinde, istihbaratı hazırlama süreçleri, verinin bilgiye akabinde istihbarata tahavvülü ile istihbarat döngüsü oluşmaktadır. Bu prosese istihbarat döngüsü (istihbarat çarkı) olarak tanımlanmasının nedeni, istihbaratın aralıksız bir süreç olmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin milli güvenlik politikalarının hazırlanması konusunda ilgili her türlü istihbaratı hazırlama görevi Cumhurbaşkanı’na

bağlı resmi istihbarat örgütü olan Milli İstihbarat Teşkilatı'na verilmiştir. Milli İstihbarat Teşkilâtı resmi internet adresinde, istihbarat döngüsünün dört aşamadan oluştuğunu belirtmiştir. Bunlar; “İstihbarat ihtiyaçlarının tespiti, istihbarat toplama çalışmalarının yönlendirilmesi, haberin toplanması ve işlenmesi, istihbaratın yayımı ve kullanılması” olarak belirtmiştir (<https://www.mit.gov.tr/mks/sozluk.html>).

Kaynak; (<https://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>)

Şekil 22: Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT) İstihbarat Çarkı

FBI ise resmi internet sitesinde, İstihbarat döngüsünün aktif bir iş birliği olduğu ve altı adımdan oluştuğunu belirtmektedir. Bunlar; gereksinimler, planlama ve yönlendirme, toplama, işleme ve kullanma, analiz ve üretim, dağıtım'dır (www.fbi.gov).

Kaynak; (<https://www.fbi.gov/image-repository/intelligence-cycle-graphic.jpg/view>)

Şekil 23: FBI İstihbarat Döngüsü

Döngü doğası gereği daireseldir ve adımlar arasındaki hareket akışkandır. Yukarıda bulunan şekillerden anlaşılacağı üzere Milli İstihbarat Teşkilatında İhtiyaçların Tespiti ve Toplama aynı çatı altında ele alınmıştır. Aynı zamanda “işleme, değerlendirme ve analiz” süreçleri de tek çatı altında toplanmıştır. Grinin birçok tonu vardır. Bu sebeplerden ötürü istihbarat döngüsünün birçok kaynak ile teyit edilmesi faydalı olacağı söylenebilir. George Bush kitabında istihbaratta yalnızca birkaç gerçek var olduğunu ve sonuçların uzun bir önsezi gerektirdiğini aktarmıştır (Nixon, 2017).

3.2.7.1.Sosyal Medya İstihbaratının Teyit Edilmesi

Elde edilen sosyal medya istihbaratının bir kıymet-i hakikiyesinin olması için, istihbarat teşkilatı ve kolluk güçlerinin bu bilgi ile hangi stratejik planlama dahilinde hareket edeceği önem arz etmektedir.

SOCMINT’in niteliği ise; toplumsal olaylarda güvenlik güçlerinin olayların yeri, şiddeti, katılım sayısı ve içerisindeki kişilerin nitelikleri önemlidir. Elde edilecek istihbarat güvenlik güçlerinin doğru pozisyon almasına yardımcı olacaktır. Ancak kitle hareketleri gibi kaotik ortamlarda elde edilen bilginin teyidi önem arz etmektedir. Yukarıda bahsedildiği üzere bu gibi hassas durumlarda sosyal ağlar bilgi kirliliği ile

meşgul edilmektedir. Sosyal medya istihbaratının bir diğer problemi “gözlem etkisi”dir. Gözlem etkisi (Observatin Effect); izlenmekte olduğundan şüphelenen kişilerin farklı davranışlar sergileme eylemidir. Kitle, iletişiminin ve kişisel verinin analiz edildiği hissiyatına kapılırsa, duygu ve düşüncelerini özgürce ifade etmekten çekinebilir doğal davranıştan uzaklaşabilir (Network, 2009). Güvenlik güçlerinin sosyal medya üzerinden güvenlik soruşturmaları yürütmesi, suç takibinde bulunması ve bilgi edinme isteğinin artması toplumu sosyal ağlarda yapacağı paylaşım ve etkileşimlerinde temkinli ve özenli olmaya yönlendirebilir.

İstihbarat tarihinde, II. Dünya savaşı sırasında Alman’ların, radyo oyunu (Funkspiel)’dur. Almanlar istila ettikleri ülke istihbaratçılarına, zor kullanmak suretiyle yanıltıcı mesajlar yayınlamışlardır (Goulden & Earnest, 2012). Söz konusu sosyal medya olunca “gözlem etkisi” ile bireyde oluşan otokontrol mekanizması yanıltmayı oluşturur. Yanıltma; sistemi aldatma adına sosyal medya üzerinden kasıtlı olarak yanıltıcı paylaşımlarda bulunmaktır. Bu vaka türü istihbarat analistinin teyit sürecini zorlaştırmakta ve amaca ulaşmada vakit kaybı yaşanmasına sebebiyet verebilmektedir.

İstihbarat resmini oluşturma aşamasında SOCMINT geleneksel haber toplama yöntemleri ile desteklenmelidir (Omand ve diğerleri, 2012). Bazı vakalarda, farklı istihbarat toplama yöntemlerinden istifade etmek amaca ulaşmada başarı oranını artıracaktır. Toplumun sosyal eğilimlerinin belirlenmesinde sosyal medya analizi önemliyken, toplumsal eylem ve kitle hareketlerinde insan istihbaratına (HUMINT) yönelik çalışmalar yoğunlukta idi. Günümüzde sosyal medyanın gücü ve içeriğindeki büyük veri sayesinde SOCMINT özelinde vakaları önceden tespit etmek mümkün olacaktır. Örnek olayda, 2012 yılında Tayland’da yaşanan halk ayaklanmalarında ABD konsolosluk çalışanları, elçilik binasında mahsur kalmış bu sırada Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA) yaşanan olaylarla ilgili eş zamanlı haber elde etmek ve duruma strateji geliştirmek adına Twitter verisinden faydalanmıştır (Dozier, 2011).

3.2.7.2.Sosyal Medya İstihbaratının Dağıtımı ve Yönetilmesi

İstihbarat döngüsünde son aşama, istihbaratın dağıtımı ve yönetilmesidir. Çevrimiçi kaynaklardan edinilen istihbaratın, ilgili birimlere ivedi, emniyetli ve doğru biçimde ulaştırılması, elde edilen hasılanın kıymetini artıracaktır. Sosyal medya istihbaratı da haber bülteni, bilgi raporu, temas raporu ve istihbarat değerlendirmesi biçimlerinde sunumu sağlanabilir.

Sosyal medya istihbaratının (SOCMINT), elde edilmesi, işlenmesi ve analizi adına bahse konu gürültülü veri temizlenmeli hata olasılığı en aza indirilmeli akabinde yayım aşamasına geçilmelidir. Sosyal medyada üretilen büyük verinin istatistiksel yaklaşımla ve örneklem metodu ile anlamlandırılması ve yorumlanmasında meydana gelecek hatalar bu vakaya örnek gösterilebilir. Aynı zamanda Hedef konumunda bulunan sosyal medya hesapları ve kullanıcılarının “gözlem etkisi” altında kasıtlı yanıltma davranışları sergilemesi istihbarat görevlileri tarafından olasılık dahilinde değerlendirilmelidir.

Öte yandan, sosyal medya istihbaratının arşivlenmesi ve yayımı yüksek bilgi güvenliği çerçevesinde gerçekleşmelidir. Bu aşamada yaşanabilecek gizlilik ihlali toplumda “izlenim altında” olduğu algısı yaratabilir, devlet ve istihbarat örgütünün itibar kaybı yaşamasına sebebiyet verebilir.

3.2.8. Güvenlik Politikaları ve İstihbaratta Yapay Zekâ'nın Önemi

İçerisinde yer aldığımız bilgi ve teknoloji çağında büyük verinin oluşması istihbarat alanında yapay zekâ, makine öğrenmesi ve robotik alanlarından istifade etmeyi kaçınılmaz kılmıştır. Bu teknolojik gelişim süreci istihbarat toplama sürecinin farklı aşamalar ve farklı sistemlerden faydalanabileceği gibi aynı aşamada farklı teknolojilerden de istifade edilebilmektedir. Sürekli veri üreten teknolojik cihazların yaygınlaşması, istihbarat sanatının yeni stratejilerini yapay zekâ eksenine yaklaştırmaktadır.

İstihbarat kuruluşlarının yapay zekâ ile tanışmaları 1980'li yıllara dayanmaktadır. 1980 yılında Amerikan Haber Alma Teşkilatı (CIA) tarafından “yapay zekâ yönlendirme grubu” kurularak, yapay zekâdan nasıl istifade edileceğine dair

çalışmalar yürütmüştür (CIA, 2019). Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA), Bilim ve Teknoloji Bölümü Direktör yardımcısı Dawn Meyerriecks'e göre "30 ülkede dijital gözetim; fiziki takibe gerek kalmayacak kadar gelişmiş durumdadır" (Oruç, 2019). Meyerriecks, CIA'in üzerinde çalıştığı "140 yapay zekâ projesine örnek olarak insan gücü ile elde edemedikleri, büyük bir başkentte kameraların bulunmadığı bir güzergahını belirlerken makine öğrenmesi ve yapay zekâ yöntemleri sayesinde tespit ettiklerini belirterek bu sayede, istihbarat ajanlarının görevleri sırasında, kamera görüntülerine girmeden görevlerini ifa edebileceklerini belirtmiştir" (MCLAughlin, 2019).

İnsansız hava araçları, uydular, dijital ses ve görüntü kayıt cihazları tarafından üretilen verinin analizi istihbarat analistlerinin çok fazla mesai harcamasına neden olmaktadır. Yapay zekâ'nın istihbarata desteği tam da bu aşamada ortaya çıkmakta, istihbarat analistleri elde ettikleri zamanı, bilgiyi yorumlama ve karar verme süreçlerine ayırarak daha başarılı süreç yönetiminde bulunabilirler.

2016 yılında, dönemin Birleşik Devletler Başkanı Barack Obama yayınladığı strateji bildirisinde, beyaz sarayın "yapay zekâ kullanımını" artırması gerektiğinden bahsetmiştir (Bundy, 2017). Yayınlanan bildiri üzerine, 2017 yılı ve sonrasında Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA), Federal Soruşturma Bürosu (FBI) ve Ulusal Güvenlik Ajansı (NSA) yatırımlarını bu yönde değerlendirdiği görülmektedir.

1958 yılında ABD menşeli olarak kurulan ve faaliyet gösteren, Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı (Defence Advanced Research Project Agency-DARPA) özellikle Sovyetlere karşı istihbarat toplamak amaçlı büyük çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir. Yapay Zekâ'nın keşfinin ardından DARPA yatırımlarını bu yönde değerlendirmeye başlamıştır (DARPA 2019).

İstihbarat Topluluğu (Intelligence Community) adına, ileri teknoloji araştırmaları ve iş birliğinde bulunmak üzere 2006 yılında kurulan, (İstihbarat İleri Araştırma Projeleri Etkinliği-Intelligence Advanced Research Projects Activity) IARPA'nın sorumlulukları arasında siber güvenlik ve yapay zekâ uygulamaları önemli bir yere sahiptir (IARPA, 2019). ABD, Rusya ve Çin'e ait savunma bakanlıkları, savunma sanayinde yapay zekâ uygulamalarını destekleyerek alanla lider olma rekabeti içerisinde oldukları (Slayer, 2020). Bu rekabeti özetleyen; Rusya devlet Başkanı Viladimir Putin'in 2017 yılında öğrencilerle yaptığı söyleşide "yapay zekâyâ hâkim

olanın dünyanın hâkimi olacağını” dile getirmesi, birinci ağızdan rekabetin önemini göstermektedir (Pecotic, 2020). Rusya devlet başkanı Putin’in sözleri, güvenlik politikaları, savunma ve istihbarat sanatının geleceğinin yapay zekâ ile şekilleneceğinin ispatıdır.

Kuzey ve Güney Kore arasında kalan arındırılmış sahanın, Samsung firması tarafından geliştirilmiş gözetim, izleme, ateşleme ve ses tanıma gibi entegre bir nöbetçi silah türü, yapay zekâ’nın savunma ve istihbaratta alanlarında sağladığı desteklere önemli bir örnektir (Kee, 2019). Teknolojik devrim akabinde insanların teknolojik cihazları kullanımının artması beraberinde ortaya çıkan büyük verinin anlamlandırılması aşamasında yapay zekâdan istifade edilmektedir. Ortaya çıkan veri analiz sürecinin yanında ses ve görüntü tanıma aygıtlarında gözlem ve tarassut görevi adına da kullanılmaktadır (Horowitz ve diğerleri, 2018). Yaşanan gelişmeler ışığında tam otonom istihbarat adına yapay zekâ’nın tüm modülleri ile robotik sistemlerin oluşacağı söylenebilir. İnsana özgü acıkma, susama, yorulma ve konsantrasyon kaybı olmayan yanı sıra hızlı ve rasyonel kararlar alabilen sistemler farklı sektörlerde olduğu gibi askeri ve istihbarat alanında da istihdamı şekillendireceği değerlendirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yaptığı konuşmada, Türkiye’nin bölgesel ve küresel gücüne değinerek, dünyanın yapay zekâ çalışmalarında başka bir eksene girdiğini Türkiye Cumhuriyeti Devletinin de yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmadığı vurgusunu yapmıştır (Cumhurbaşkanlığı, 2019). Türkiye Cumhuriyeti’nde Aselsan, Havelsan, S.S.B. (Savunma Sanayi Başkanlığı) ve ODTÜ teknopark gibi kuruluşlar bu alanda büyük çalışmalar yürütmektedir. Devletin T.B.M.M. gibi stratejik birçok kurumu ses ve görüntü tanımanın yanı sıra eş zamanlı olarak uluslararası veri tabanlarında kimlik taraması yapabilen sistemler kullanmaktadır. Tüm bunların yanı sıra, Türkiye bu alanlar da yeni yatırımlar yapmakla beraber şuan için daha çok tüketici konumunda bulunmaktadır. Bu bağlamda bilgi, global bir nesne olup insanlığa mal olacakken birkaç ülkenin tekelinde hapis olmuştur. Bu sebepten ötürü her ülke kendi veritabanını var edebilir, bu eksen de Türkiye olarak biz Ulusal Veri bankası kurabilir kendi veri mahremizi kendi istihbari kuruluşumuzun güvenliğine teslim edebilir ve bunun stratejik avantajlarından istifade edebiliriz.

Devletler siber istihbarat faaliyetlerini yürütürken özel sektör iş birliği modeli kullanmakta, bilhassa kendi toprakları içerisinde yer alan teknoloji devlerinden yararlanmaktadır. Chaitin makalesinde, eski NSA analisti Edward Snowden'ın, Amerikan menşeli teknoloji şirketi Facebook'un kişisel verileri Amerikan Merkezi Haber Alma (CIA) pazarlayarak gelir elde eden bir şirket olduğunu kaleme almıştır (Chaitin, 2019). Aynı minvalde Amerikan Merkezi Haber Alma (CIA); Çin menşeli teknoloji şirketi Huawei'i Çin Devlet Güvenlik Bakanlığı (The Ministry of State Security-MSS) tarafından finanse edildiğini savunmuştur (Fisher, 2019). Diğer taraftan Navigasyon ve Mail hizmetleri gibi yüksek maliyetli uygulamaları ücretsiz sunan Rusya menşeli teknoloji şirketi Yandex'te şüpheleri üzerine çekmektedir.

Geleceğin; yapay zekâ, veri bilimi ve robotik alanları, vb. siber uzay eksenine kayması muayyendir. Bu bağlamda istihbarat örgütleri ve güvenlik teşkilatlarının yapay zekâ ve başka bilimsel disiplinlere yatırım yapmaları var olan nitelikli gücü etkin kullanmaları mecburidir.

3.2.9. Sosyal Medya İstihbaratı Dünya Örnekleri

A.B.D ve İngiliz gizli servisleri suç ve suçlu ile mücadele kapsamında sosyal medyanın icadından günümüze bu kitlesel veri kaynağından yararlanmaktadır. Bu bölümde sosyal ağlar üzerinden ABD, İngiltere ve Kanada ülkelerine ait güvenlik güçlerinin toplumun refahı ve güvenliği adına büyük veri üzerinden yürüttükleri çalışmalar aktarılacak ve yine sosyal medya istihbaratı alanın da kendisini geliştirmiş servisler örneklendirilecektir. Aynı zamanda ABD ve Türkiye arasında yaygın sosyal ağlara ait kullanıcı verisinin resmi yollarla talep edilmesi ve bu talebe yönelik yanıtlar ele alınacaktır.

ABD ulusal güvenlik ajansı (NSA); İngiliz basınının en önemli mecralarından "The Guardian" 2013 yılında yayınladığı makalede; NSA'ye (National Security Agency) ait "PRISM" adlı bir uygulamadan bahsetmiştir. (Greenwald, MacAskill, Poitras, 2013) Bahse konu uygulama, birçok sosyal medya ve e-posta sitesi'ne ait veri tabanlarına ulaşarak, kullanıcı verisi ve iletişim içeriklerini takip etmektedir. Aynı önemde ABD basın organı "The Washington Post" PRISM hakkında; ABD'li şirketler

Google, Microsoft, Apple, YouTube, PalTalk, Yahoo, AOL ve Facebook sunucularına doğrudan erişim sağlayabilmekte, gereksinim duyduğu tüm veriyi alabilmektedir (Gellman & Poitras, 2013).

Dış istihbarat gözetleme merkezinden (Foreign Intelligence Surveillance Court) tasdikli bu çalışma, ABD menşeli şirketlerin sunucularından geçen mesaj trafiğini izlemeye odaklıdır. 2007 yılında Amerikan kongresi tarafından onaylanan Amerika'yı koruma kanunu (Protect America Act) 2008 yılında Dış İstihbarat Gözetleme kanununa (Foreign Intelligence Surveillance Court) ek yapılarak ABD'li özel şirketlerin istihbarat örgütleri ile iş birliğine mecbur bırakılmıştır.

NSA, PRISM uygulamasından artarak istihbarat ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Gelenekten NSA istihbarat raporlarının yedide biri PRISM uygulamasından elde edilmektedir (Gellman & Poitras, 2013; Traynor ve diğerleri, 2013). Durumdan rahatsızlık duyan AB yetkilerine verilen cevapta; PRISM uygulamasının kitlesel olarak değil, terör ve nükleer silahlanma da şüphe duyulan kişi ve gruplara özel kullanıldığı bilgisi paylaşılmıştır (Traynor ve diğerleri, 2013).

ABD ve AB merkezli çıkan haberler doğrultusunda, PRISM uygulamasının varlığı ve ABD menşeli sosyal ağlar üzerinden veri analizi yaptığı bilgisine ulaşılmaktadır. Bu hususta net cevaplar verilemeyen olgu; toplanan veri yalnızca ABD'de ki kullanıcıların mı? yoksa, tüm kullanıcıların mı verisinin analiz edildiği bilgisidir. Netlik kazanmayan bir diğer husus ise; kişisel mahremiyet olgusuna ne kadar dikkat edildiği ve uygulamanın tüm sunuculara direk erişim hakkının bulunup bulunmadığıdır.

ABD merkezi haber alma teşkilatı (CIA); merkezi haber alma teşkilatı CIA (Central Intelligence Agency), Amerika Birleşik Devletleri'nin Virginia eyaletinde konuşlandığı bir sosyal medya izleme üssü ile, güvenlik amacıyla sosyal medyayı önemli bir istihbarat kaynağı olarak gördüğünü ortaya koymuştur (Dozier, 2011). Fiziki ve siber saldırılardan kaçınmak adına merkezi gizli tutulan birimin amacı, terörizm ve illegal silahlanmaya yönelik istihbarat üretmek ve aynı zamanda diğer ülkelerde yaşanan hareketlilik ve eğilimleri analiz etmek adına, 11 Eylül komisyonunun tavsiyesi üzerine kurulmuştur (Dozier, 2011).

Merkezin direktörü; analizcileri “Kindar Kütüphaneciler (Vengeful Librarians) olarak isimlendirmektedir. Analizciler, birden fazla yabancı dil bilen, akademik kariyer sahibi personelden oluşmaktadır. Konusunda uzman bu grup sahaya yakın olmak adına diline hâkim oldukları ülkenin, ABD konsolosluklarında istihdam edilebilmektedir. Direktöre göre en başarılı analizi. “Başkalarının varlığını dahi bilmediği vakayı, nasıl bulunacağını bilen kişidir” (Dozier, 2011).

CIA’ye ait bu merkezin direktörü; Arapça yazılan Tweet’lerden, Arap dünyasını sarsan ve Arap baharı adı verilen halk hareketinin yaklaşmakta olduğu ancak tam zamanını tahmin edemediklerini belirtmiştir (Dozier, 2011).

Amerika Birleşik Devletleri’nde, istihbarat kurumlarının en üst seviyede teknolojiye faydalanmaları ve bilgi toplamaları adına teknoloji şirketlerine finansman desteği veren In-Q-tel (IQT) isimli bir organizasyon bulunmaktadır. Kurumun resmi sitesinde misyonunu “In-Q-Tel, ABD ve müttefikleri için ulusal güvenliği artırmak ve ilerletmek için en son teknolojiyi, stratejik yatırımlar ile birleştirerek bu matrisin merkezinde yer alır” (<https://www.iqt.org/>) sözleriyle açıklamaktadır.

Eski CIA başkanı George Tenet kitabın da;

“Dönemin Bilim ve Teknoloji Direktörü Ruth David ve yardımcısı Joanne Isham çarpıcı bir planla bana geldiler. Bilişim Teknolojisi endüstrisindeki genç yenilikçilerin zekâsından yararlanmanın bir yolunu bulmalıydık. Onlara göre bizler onların babaları gibiydik: katı duruşlu, düğmeleri iliklenmiş takım elbiseli. Bizimle hiçbir şey yapmak istemiyorlardı. Bu nesille aramızdaki açığı kapatacak bir köprüye ihtiyacımız vardı. Sınırlı paramızı mevcut geliştirilmiş teknolojimizi yükseltmek için kullanmaya karar verdik. 1999 yılında In-Q-Tel adında özel, bağımsız, kâr amacı olmayan bir şirket kurduk. In-Q-Tel yatırım sermayesi fonlarından, özel sektörden, kâr amacı olmayan organizasyonlardan ve devlet kurumlarından model alınan karma bir kurumdur. Faturaları bizim ödememize rağmen In-Q-Tel, CIA’den bağımsızdır. CIA acil çözüm bekleyen sorunları tanımlar, In-Q-Tel ise bu sorunların çözümü için teknoloji sağlar. In-Q-Tel ittifakı CIA’i teknolojiye uç noktada liderlik eder pozisyonuna getirdi. Öyle bir nokta ki, asla eski duruma geri dönmemeliydik. Hükümet ve özel sektör arasındaki bu çok sıra dışı iş birliği CIA’e teknolojinin avantajını kullanma fırsatını verdi. Las Vegas’ın

hileli kart kullanan oyuncularını tespit etmede kullandığı teknolojiyi biz teröristleri analiz etmek için uyguladık” (Tenet & Harlow, 2007).

In-Q-Tel’den bu sözlerle bahsederek CIA’in yenilikçi fikirleri olan genç çalışanların, deneyimli personelin ciddiyeti sebebiyle kurumsal bağın zayıflamamasına ve sosyal medya istihbaratına verdiği önem aktarılmıştır.

In-Q-Tel organizasyonu ve onun desteklediği şirketlerin, ABD istihbarat örgütleri ve CIA adına yaptığı çalışmalara bazı örnekler;

- Cision; (Visible Technologies) kapsamı “sosyal medya izleme analiz ve angajman çözümleri” olan şirketin kurulması için In-Q-Tel 2009 yılında finansman desteği sağlamıştır (www.cision.com).

- Basis Technology; şirketin çalışma alanı “yabancı dilde yazılmış doküman ve medya içeriklerinin analizi” merkezidir. Basis Technology internet üzerinden açık medya istihbaratı toplamanın yanı sıra ürettiği “Rosette” adlı yazılım ile, özellikle Arapça yazımlarda isim karşılaştırması, yapısal analiz, Arapça ifadelerin belirlenmesi, tespiti ve anlık çeviri gibi hizmetler sunmaktadır (www.basistech.com).

- Digital Reasoning; faaliyet alanı internet ortamında insanların iletişimlerini üzerinden anlam üretmek olan şirket, “Synthesys” isimli programları sayesinde makine öğrenmesi tekniği ile online ortamda iletişim metinleri üzerinden tehditlerin tespitine destek olmaktadır (www.iqt.org/portfolio). Digital Reasoning şirketi misyonunu, “teröristleri tespit etmek ve kurum içerisine sızmış casusları bulmak vb. çözümleri müşterilerin hizmetine sunmak” olarak açıklamaktadır (www.digitalreasoning.com).

- Recorded Future; şirket misyonunu “yüzbinlerce internet sitesi üzerinden topladığı veriyi analiz ederek, eş zamanlı olarak kurumları olası risklere karşı bilgilendirmek” (www.recordedfuture.com) olarak açıklamaktadır. Arapça, Çince, Rusça, İngilizce, Farsça, Fransızca ve İspanyolca dilleri üzerinden taradığı kaynaklar ile istihbarat sağlayabilmekte misyonunu ise “savunma ve siber istihbarat toplama

alanında destek ve Siber vakalarda, Hedef, Zaman, Yer ve Aktör bilgilerini temin etmek” (www.support.recordedfuture.com), olarak sunmaktadır.

In-Q-Tel’in desteklediği bahse konu şirketler detaylı olarak incelendiğinde, CIA ve diğer ABD istihbarat örgütlerinin teknolojiye en üst düzeyde sahip olmak ve kullanabilmek adına yaptığı büyük yatırımlar görülebilmektedir. Anılan şirketlerin, sosyal medya ve e-haberlerden elde ettikleri veriyi depolama, dil işleme, analiz etme, anlamlandırma ve neticesinde istihbarat sağlamakta oldukları görülmektedir. Bu durum CIA’in sosyal medya izleme merkezine sağlanan desteğin büyüklüğünü de aktarmaktadır.

In-Q-Tel’in üyesi Bruce Lund gelecekteki hedefi; “Devlet kurumu olan müşterilerimize sosyal medya verileri ve teknolojileri sunmak için sosyal medya yatırım stratejimizi geliştirmeye devam edeceğiz. Devletin karşılaştığı zorlukların çözümünde etkin olarak kullanılacak bu teknolojileri ve sosyal medya peyzajını araştırmaya devam edeceğiz” (Lund, 2013) sözleriyle özetlemiştir.

ABD federal soruşturma bürosu (FBI); Amerikan soruşturma bürosuna (Federal Bureau of Investigation) ait “Stratejik Bilgi ve Harekât merkezi” (Strategic Information and Operations Center-SIOC) 2012 yılında yayınladığı “iş tanımlama dokümanında (www.fbo.gov)” sosyal medya üzerinden halka açık verinin izlenmesinde fayda olacağından bahsetmiştir. Federal büro yayınladığı dokümanda; “sosyal medya, istihbarat için birincil kaynaktır. Sebebi sosyal medya bireylerin olaylara ilk tepkilerini verdiği, gelişmekte olan vakaların ilk belirtilerinin var olduğu ortam halini almıştır (www.fbo.gov).” bu sözlerle açıklamıştır. FBI, talep ettiği bu uygulamadan beklentisini “sosyal medya ve açık kaynakları izleme uygulamasını” özetle aşağıda belirtilen kriterler içerisinde talep etmiştir;

- FBI’ın faaliyet yürüttüğü; siber suçlar, keşif ve gözetleme, ulusal güvenlik planlama ve operasyon, terörizmle mücadele, vb. alanlarında destek sağlayıcı kullanıcı tanımlı operasyon planları hazırlamak,
- Kriz anında ortaya çıkan vakalar ve tehditler karşısında, sosyal ağ ve açık kaynaklar üzerinden değişken arama parametreleri ile istihbarat kabiliyetini arttırma,

- Federal büronun üst düzey yöneticilerine, stratejik karar vermede yardımcı olmak ve operasyonel seviyede istihbarat sağlamak (www.fbo.gov).

Bilhassa; siber suçlar ve terörizmle mücadele ve yönetim kademesinin karar vermesine destek olması göz önüne alındığında, FBI'nın sosyal medya istihbaratına verdiği önem görülmektedir.

FBI'nın yayınladığı mezkûr dokümanda istenen uygulamadan operasyonel ve analiz kabiliyeti altında iki başlığa ayrılmaktadır. Bu amaçla; önceden belirlenen kelime ve parametreler aracılığı ile sosyal ağları düzenli olarak izleyip analiz etmek, olası tehditleri önceden tahmin etmeye yardımcı olacaktır.

Bu süreç aslında tün istihbarat servislerin ilgilendiği ve temel bilgi temini kabiliyetidir. Ancak bu süreç içerisinde “istihbarat çarkı” tamamlanmış olmayacağından, sosyal medya aracılığıyla temin edilen bilgiler analiz sürecine tabi tutulması gerekmektedir. Ayrıca gizil tehditlerin tespiti ve detaylarının belirlenmesi, potansiyel olayların zaman çizelgelerinin belirlenmesi, vakalara karşı geliştirilmesi gereken stratejik kararlarda sosyal medya istihbaratı analizinin parçasıdır.

ABD Polis Teşkilatı; Amerikan polisi tıpkı istihbarat örgütleri gibi, suçun önlenmesi ve soruşturma aşamasına destek amaçlı sosyal medya analizinden istifade etmektedir (Skelton, 2012). Los Angeles polis teşkilatı kurdukları kırk kişilik ekiple PredPol (Predictive Policing-tahmine dayalı polislik), adlı bir yazılımla suçluları tespit etmek adına çalışma yürütmektedirler (Chan & Dobuzinskis, 2014).

ABD'de yaşanan örnek olayda; ateşli silahla önce kız arkadaşını yaralayan ardından iki polis memurunu öldüren İ.Brinsley isimli vatandaşın, olay sonrası sosyal medya hesapları incelendiğinde olay günü, silah resminin altında “bugün domuzları öldüreceğim (put wings on the pigs)” yazılı mesaj paylaştığı tespit edilmiştir (Chan & Dobuzinskis, 2014). Bahse konu örnek olayda sosyal medyanın etkin analizinin olayları önlemede öngörü sağlayabileceği müşahede edilmiştir.

ABD menşeiili “LexisNexis Risk Çözümleri” isimli firma, yaptığı araştırmada; kurum bazında, %81 federal kurumlar, %82 yerel kurumlar, %71 eyalet kurumları, sosyal medyanın izleme sürecinden istifade etmektedir (Solutions, 2012).

ABD iç güvenlik bakanlığı (DHS); (Department of Homeland Security) bir istihbarat örgütü gibi sosyal medya analizinden yararlanmaktadır. İç güvenlik bakanlığı departmanı “Vatandaşlık ve Göçmenlik Hizmetleri (U.S. Citizenship and Immigration Services-CIS)” birimi, yayınladığı resmi yazıda bireylerin resim paylaşma, yaratıcılıklarını sergileme ve narsist duygularını tatmin etme hususlarında sosyal medyadan faydalandıkları belirtilmektedir (www.eff.org).

Sahtecilik Tespit ve Ulusal Güvenlik Bürosu (The Office of Fraud Detection and National Security-FDNS) başvuruda bulunan göçmenler hakkında; şüpheli davranışlar sergileyen bireylere ait sosyal medya hesaplarının analizi, günlük yaşamlarının tespiti ve büro çalışanlarına bildirdikleri yaşam şekillerinin karşılaştırılması, sanal ortamda yapılan habersiz ev baskınlarına benzetilmektedir. DHS’ye bağlı sosyal ağ izleme merkezi (Social Networking Monitoring Center-SNMC), dönemin ABD başkanı Barrack Obama’nın yemin töreni esnasında, güvenliğin temini adına sosyal medyadan istifade edildiğini açıklamıştır. (www.eff.org/Concepts of Operations) Mezkûr dokümanda, durumsal farkındalığı artırmak adına “Ulusal Harekât Merkezinin (National Operations Center–DHS NOC)” sosyal medyanın sürekli izlenmesi gerekliliği tavsiyesi vurgulanmıştır (www.eff.org/Concepts of Operations).

İngiltere Kraliyet Polis Teşkilatı Müfettişliği (HMIC); (Her Majesty’s Inspectorate of the Constabulary) İngiltere’de 2011 yılında yaşanan sokak olayları sırasında HMIC sosyal medya analizinden istifade etmeye çalışsa da başarılı olamamış, olayların sonlanmasının akabinde güvenlik amaçlı sosyal medya istihbaratının ihtiyacı ve önemi değerlendirilip gerekli yatırımlar yapılmıştır (HMIC, 2011). İngiliz güvenlik güçleri 2008-2012 yılları arasında yaşanan yaklaşık yüz bin suç vakasını Facebook üzerinden neticelendirmiştir (Skelton, 2012). HMIC ve Demos isimli düşünce kuruluşların yayınladıkları raporda, suçu önlemede sosyal medya istihbaratının önemine değinerek konuya önemli katkı sağlamışlardır (Omand ve diğerleri, 2012).

Kanada Toronto Polis Teşkilatı (TPS); (The Toronto Police Service) sosyal medya ile ilgili gelişmiş yeteneklere sahip Toronto polis teşkilatında, sosyal medya

üzerinden soruşturma yürüten ve eğitim veren 200 kişilik bir ekip bulunmaktadır (Melekain & Wexler, 2013). Başlangıçta sosyal medyayı, şehir trafiği ve suç önleme amaçlı izlemişlerdir. Akabinde ülkede gerçekleştirilen G20-2011 zirvesi ve eş zamanlı “Occupy Toronto (Toronto’yu işkal et)” gösterileri sırasında potansiyel güvenlik tehditleri bu yöntem ile araştırılmıştır (Melekain & Wexler, 2013).

Toronto Polis Teşkilatı personel alım politikasını da bu yöntemle belirlemektedir. Sosyal medya hesaplarında ırkçı ve müstehcen paylaşımda bulunan adaylar elenmektedir. Teşkilat personeline iki tür “sosyal medya kullanımı eğitimi” vermektedir. İlki “Halkla ilişkilerde sosyal medyadan yararlanma”, diğer eğitimin konusu ise, sosyal medya hesap yönetimi, gizlilik ayarları, mahremiyet ve sosyal medyanın izlenmesidir (Melekain & Wexler, 2013).

Bahse konu örneklerden; ABD gizli servisleri ve polis teşkilatları gibi diğer batılı ülkelere ait güvenlik örgütlerinin de istihbarat toplama, suçu tespit etme ve önlemede sosyal medyadan istifade ettiği değerlendirilmektedir.

ABD’de bulunan okulların Sosyal Medya Stratejisi; ABD’de toplum güvenliği adına sosyal medya takip uygulamaları, eğitim kurumlarına kadar yayılmıştır. Şirket ile aynı isimli uygulama; “Snaprends” (Snaprends Social Intelligence System) adlı uygulama sayesinde Florida eyaletinde birçok okulda pilot uygulama yapmaktadır (Postal, 2015). Bu hususta Orange bölgesinde bulunan, Orange Country Scholl öğrencilerine ait sosyal medya hesapları, (Facebook, Instagram, Twitter) izlenmektedir. Okul yetkililerinin yaptığı açıklamada; aktif bir öğrencinin sosyal medya paylaşımları üzerine harekete geçen yetkililer, kendisine zarar vermek üzere olan öğrenciye veli nezaretinde yardım faaliyetini başlatmıştır (Postal, 2015).

Çalışmalar neticesinde; Sosyal Medya İstihbaratı (SOCMINT) adında yeni bir istihbarat kaynağının varlığı görülmektedir. Sosyal medya iletişimleri arttıkça, güvenlik politikaları alanında istihbarat ve kolluk güçlerinin başarılı çalışmaları aşikâr olacaktır. Emniyet teşkilatlarında kamunun tüm birimleri ve eğitim kurumlarına kadar her basamaktan örgütün bu sayede vaka analizi adına, keşif süreci, olay yeri, zamanı, ihtiyaçlar ve faillerin tespiti anlamında büyük katkılar sunacağı değerlendirilmektedir.

4.BÖLÜM

MODEL ANALİZİ

İlgili kişi (person of interest) suç işleme potansiyeli olup ancak tutuklanmamış şahıs anlamında Kanada polis teşkilatı tarafından kullanılmaktadır. Gerçekte hiçbir yasal anlamı olmayan bu tanımlamanın benzeri ülkemizde ‘malum şahıs’ olarak kullanılmaktadır. Bu tez çerçevesinde terörist, suçlu, saldırgan veya provokatör yerine ‘ilgili kişi’ terimi kullanılmaktadır.

Güvenlik, dünya çapında tüm hükümetler ve devletler tarafından en yüksek önceliğe sahip, suç vakalarını azaltmayı amaçlayan önemli bir unsurdur (David, 2006). İstihbarat analizi; sinyal istihbaratı (SIGINT), görüntü istihbaratı (IMINT) ve açık kaynak istihbaratı (OSINT) vb. olmak üzere geleneksel istihbarat toplama yöntemlerinin herhangi birine uygulanabilir. Güvenlik mensuplarına yardımcı olmayı hedefleyen ve veri madenciliği teknikleri vasıtasıyla terörizm ve suç bileşenlerini tespit etmeye yönelik sistemle mevcuttur. Bunlar, suç dışı veriden, gerekli bilgileri sağlayarak terörist ağlarının yapısal ve konumsal analizini yapmak için sosyal ağ analizi (Social Network Analysis-SNA) kullanan sistemlerden oluşmaktadır.

4.1. İlgili Kişi Tahmini

Olası bir saldırı öncesinde bir terörist, suçlu, saldırgan veya provokatör olarak tanımlanabilecek ‘ilgili kişinin’ tespit edilmesi, suç ve suçlu ile mücadelede en stratejik adımlardan bir tanesidir. Suç işleme potansiyeline sahip bireyi tespit ettiğimiz an gerçekleşmesi muhtemel planlarının da önüne geçmek adına yeni taktik ve stratejiler geliştirebiliriz. Genel olarak ilgili kişiyi tespit etmek için sosyal ağ analizleri, e-posta, telefon, sinyal bilgileri, terör propagandası yapan web siteleri incelenir. Geçmişte meydana gelen yasa dışı eylemler geçmiş veri tabanlarında mevcuttur (Coffman ve diğerleri, 2004). Bu veri tabanı, yeni bir saldırı ve sosyal hareket hazırlığında olan ilgili kişi veya kişileri tespit etmek için değerlendirilebilir. Çalışmamızda, mevcut geçmiş veri ve sosyal ağ analizi enstrümanlarını kullanarak toplumsal hareket örüntülerini ve ilgili kişi ile geçmiş vakalar arasında ilişki kuran bir

toplumsal hareket tahmin modeli (THTM) geliştirilmiştir. Her eylem bireyseldir ancak eylem planı farklılık gösterebilir. Bu sebeple THTM, tüm bu kalıpları analiz ederek belirli bir grup içerisindeki ilgili kişiyi tahmin edebileceği değerlendirilmektedir.

4.1.1. Toplumsal Hareket Tahmin Modeli (THTM)

THTM, geçmiş veri, sosyal ağ analizi, internet araştırmaları ve etkin parametreler kullanarak ilgili kişiyi tespit etmek amacıyla geliştirilmiştir. THTM; Vaka Tahmin Modeli (VTM), Grup Tespit Modeli (GTM) ve İlgili Kişiyi Teşhis Modeli (THTM) kavramlarını kullanır. Vaka Tahmin Modeli, eylem türü, coğrafi konum, hedef türü, silah türü, sosyal medya analizi ve dijital iz parametrelerini kullanır. Vaka Tahmin Modeli, veri olarak eylem grubuna yönelik parametre değeri ve ağırlık parametrelerini kullanır. Veri ön işleme, veri tabanının kullanıma hazır olması için eksik değerlerin tamamlandığı, fazlalıkların kaldırıldığı ve filtrelemenin yapıldığı önemli bir adımdır.

Toplumsal hareket tahmin modeli iki ana modülden oluşur.

Bunlar;

- Suç Tahmin ve İlgili Kişi Teşhis Modülü.
- İlgili Kişi Öğrenme ve Tanıma Modülü

4.1.2. Suç ve İlgili Kişiyi Öğrenme ve Tanıma Modülü

İlgili kişiyi bulma ve tanıma modülü, verinin elde edilme sürecinden başlayarak, ilgili makine öğrenmesi algoritmalarının (CNN, K-means, Random Forest, SVM, Naive Bayes, Clustering, vd. algoritmaları) çalışması ve gerekli işlemlerden (Hadoop, Spark, H2o, vb.) geçerek suç/ilgili kişi örüntüsü, profillerin çıkartılması sürecinin tamamını kapsar. Bu modül dinamik bir modül olup, sürekli kendini yeniler ve öğrenme sürecini sürdürür. Neticesinde karar alıcıya bir rapor sunar.

4.2. Veri

4.2.1. Sosyal Medya

Sosyal medya veri madenciliği; “Verinin toplanması”, “Filtreleme”, “Ön işleme”, “Yapılandırma”, “Kaynak kontrolü”, “Görselleştirme”, “Analist değerlendirme”, “Sistem entegrasyonu” bölümlerinden oluşmaktadır (Arslan ve Çakır; 2018:138). Önerilen modelin sistem çalışma prensibi akış şemasında gösterilmiştir. Veri madenciliği metotları kullanılarak güvenlik ile ilgili kelimeler çıkartılır. Doğal Dil İşleme (NLP) tekniklerinden Word gram sınıflandırma ile güvenlikle alakalı paylaşımlarda geçen kelimelerin frekanslarına göre sınıflandırma işlemi yapılır. Sınıflandırma sonucu elde edilen saldırı ile ilgili kelimeler sosyal medya üzerinden gerçek zamanlı paylaşım elde etmek için kullanılır. Tweepy, Sosyal Medya’dan veri çekmek için Sosyal Medya’nın kendi uygulama programlama arayüzlerini (Application Programming Interface-API) kullanan bir Python kütüphanesidir. Tweepy kütüphanesi kullanılarak olası saldırı ile ilgili olması beklenen paylaşımlar toplanır.

Ön işleme aşamasında; sosyal medya paylaşımına ait yazımın filtreleme için uyarlanması yöntemidir. Filtreleme işlemi sadece elde edilen metnine özgü yapılacaktır. Bu nedenle paylaşımın; beğeni sayısı, paylaşımı yapan kişi, hesap vb. unsurlar ayıklanarak sade paylaşım metni çıkartılır. Daha sonra, sosyal medya yazınlarında bulunan özel karakterler (#, ; vb.) ayıklanır ve metinde bulunan harflerin tamamı küçük harfe dönüştürülüp filtrelemeye hazırlanır.

Filtreleme Aşamasında; eş zamanlı olarak filtreleme için birbiri ile alakalı kelime gruplarının kullanılması paylaşımın saldırı veya güvenlik ile ilgili olma olasılığını arttıracaktır. Buradaki asıl amaç, saldırı ile ilgili maksimum alakaya sahip paylaşımların analiz edilmesini sağlamaktır. Şekil 24’te elde edilen paylaşım içerisinde *vulnerability* (güvenlik açığı) kelimesi saldırı ile ilgili bir kelime olmasına rağmen *emotional vulnerability* (duygusal kırılganlık) içermesi saldırı ile ilgili olmadığını göstermektedir. Filtreleme saldırı ile ilgili maksimum alakaya sahip paylaşımların elde edilmesi sağlanmaktadır.

Şekil 24: Güvenlik ile İlgili Olmayan Paylaşım Örneği

Kaynak Kontrolü; gerçekte bağdaşmayan manipülatif paylaşımlarda bulunan ve bu sebeple sistemin karar alma aşamasında sapmaları engellemek ve sistemin manipülasyona uğramasını korumak amacıyla, güvenilir olmayan kullanıcı ve hesaplardan gelen paylaşımların kaynak kontrolü aşamasından sonra sisteme eklenmesi söz konusu olacaktır.

Sosyal medya hesaplarının güvenilirliği hakkında bilgi sahibi olmak için, bağlı diğer hesapların kontrolü ile çıkarımda bulunulabilir. Hesaplara atanacak puan değerleri sayesinde güvenilir olmayan (Bot) hesaplar ile suç kayıtlı hesaplar düşük güvenilirlik puanına sahipken resmi ve tescilli hesaplar ile bağlantıları yüksek puan değerine sahip olacaktır.

Görselleştirme; sistemin veya karar vericinin olay tahmini aşamasında doğru analiz edebilmesi adına önemlidir. Paylaşım içerisinden yapılandırılmış veri; güvenilirlik puanı, metin türü, gönderilen hesap detay ekranında paylaşılmaktadır. Benzer paylaşımlar eş zamanlı olarak aynı tablo içerisinde gösterilmektedir. Bu sayede karar verici olay tahmini hakkında seri bilgi edinimi sağlayabilmektedir. Örnek gösterim Şekil 25’paylaşılmaktadır.

<u>KONUSU</u>	<u>CİNSİ</u>	<u>GÜVENİLİRLİK</u>	<u>HEDEF</u>
vulnerability	SQL Injection	%80	Trend Micro Smart Protection Server

İÇERİK

*CVE-2020-10350 A SQL Injection Remote Code Execution Vulnerability In Trend Micro Smart Protection Server (Standalone) 3x Could Allow A Remote Attacker To Execute Arbitrary Code On Vulnerable Installations Due To A Flaw Within The Handling Of Parameters

Şekil 25: Görselleştirilmiş Paylaşım Örneği

Yapılandırma aşamasında, IOC (Inversion of Control- Kontrolün Tersine Çevirilmesi) entegrasyonu ile yapılandırılmamış paylaşım metni içerisinde paylaşımın tarihi, amacı, içeriği, e-imzası ve Black IP, vb. vaka hakkında ki yapılandırılmış veri ile yapılandırılmış bilgi ortaya çıkartılmaya çalışılır. Şekil 26’da görülen örnek paylaşım üzerinden Hedef IP, yöntem bilgileri, Hedef durumu, vb. kıymetli istihbari bilgiler elde edilebilir.

GOLD LISTS @BITCOINGOLDLIST

The Following Domain Has Been Blacklisted: TronBlock(.)Info
Reason: Phishing -> Web Wallet ESB1011
This is in Archive Routine

- Country: TR
- Asname: ISPSYSTEM-AS,LU
- IP Adres: 186.195.1.1

Şekil 26: Paylaşım Örneği

Makine gerekli bilgileri bu paylaşımlar üzerinden temin edebilirse, kaynağın güvenilirliğini test ederek “IP Block” listesine paylaşımın IP’sini otomatik olarak kayıt edecektir. Neticeye göre, paylaşımın yapıldığı hesap “güvenilir” ise güvenlik sistemi otomatik olarak güncellenir. Aksi durumda makine paylaşımı askıya alır.

Makine Değerlendirmesi; makinenin bu aşamada iki görevi bulunmaktadır. İlki; “sisteme eklenecek girdileri kontrol ederek manipüle edilmesini engellemek.”

İkincisi ise; “olası olay tahmininde bularak uyarı vermektir.” Paylaşım lar içerinde güvenilir olmayan hesaplardan gelen otomatik istihbarat datası ve istihbarat bilgisi olmak üzere karar verici değ erlendirmesine ihtiya ç duyulan iki tip veri bulunmaktadı r. Sistemde oluşturulan bu veri tipleri karar verici değ erlendirmesine sunulmaktadı r.

Güvenilir olmayan hesaplardan gelen istihbarat datası: sosyal medya vasıtasıyla elde edilen bilgiler içerisinde itibar duyulmayan hesaplardan gelen ve makine tarafından otomatik olarak yapılandırılmış veri için sistem karar verici bir rol üstlenecektir. İtibarsız hesap ve hesaplardan gelen bilgilerin sistemi manipüle etmesini engellemek amacıyla toplanan girdiler makine kontrolü sonrası sisteme eklenecektir.

Sistem Entegrasyonu; kıymetlendirme aşamasında belirlenen ve tespit edilen veri vaka tahmin modeline eklenmektedir. Sistemin otomatik olarak hazırladığı “Black IP” verisi, oluşturulan “IP Block” listesini eş zamanlı olarak güncelleyecektir. Tüm bu sonuçlar eşliğinde sistemin elde ettiği sonuçlar karar alıcılara doğru stratejiler oluşturmaları adına zaman ve finansal tasarruf sağlayacaktır.

4.2.2.E-Haber Verisi

WEB içeriği veri madenciliği kısmını inceleyecek olan bu aşama internet haberleri sunan WEB sitelerine ait ham HTML verisi üzerine çalışarak işleyip anlamlı bir veri haline getirmektedir. Sistemin bu aşaması gelecek çalışmalar vasıtasıyla oluşturulacak yeni sistemlerin entegrasyonuna açık tasarlanmıştır.

Oluşturulan sistem; analiz aşamasında incelediği WEB adreslerinin HTML kod yapısının karmaşıklığı az ise, sistemin çalışma hızı o kadar fazladır.

```
Kaynak_al  
Link listesi = link_al (kaynak_al)  
Başlık_deseni = başlık desenine uygun düşen düzenli ifade  
Başlık_desenini çöz;  
Başlık_dizi_koleksiyonu= kaynak içerisinde başlık deseniyle uyuşan tüm  
HTML parçaları  
Özet_deseni= özet desenine uygun düşen düzenli ifade  
Özet_desenini çöz;  
Özet_dizi_koleksiyonu= kaynak içerisinde özet deseniyle uyuşan tüm HTML  
parçaları  
Her “başlıkların başlık_dizi_koleksiyonu ve özetlerin özet_dizi_koleksiyonu”  
için sırayla  
{  
Her bir başlığı gereksiz kelime ya da karakterlerden arındır;  
Her bir özeti gereksiz kelime ya da karakterlerden arındır;  
Elde edilen anlamlı verii düzenli bir şekilde ekrana bas;  
}
```

Şekil 27: Arama İşlemi Algoritması

4.2.3. Mesajlaşma

Bir web tarayıcısı (web örümcekleri, web robotları, FOAF topluluğunda daha çok) sayfa avcısı olarak anılır. Belirli kurallara göre, web bilgilerini otomatik olarak alan bir program veya komut dosyasıdır. Web tarayıcısı, web kaynaklarına tarayıcı erişimini simüle edebilir. Kullanıcıların ihtiyaç duydukları içeriği hızlı bir şekilde arayabilmeleri için erişilebilir tüm web sayfalarını otomatik olarak toplayabilir.

Web tarayıcı programının yürütülmesindeki ilk adım, bir adres belirlemektir. Tarayıcı, ilgili web sayfasının bilgi içeriğini kendi işlev çağrısı yoluyla belirli bir yol ve stratejiye göre indirecek ve yerel dosyaya kaydedecektir, bu da web sayfasında bulunan bir sonraki URL adresi girişinin güncelinde olacaktır. Yürütme son URL adresine ulaştığında veya belirlenen gereksinimleri karşıladığında program otomatik olarak sona erecektir.

Ancak, bir kullanıcı bir web sitesinde oturum açtığı anda, genellikle oturum açma doğrulaması yapılır. Bu nedenle, web sayfası girişini uygulamak için tamamlanması gereken bir görevdir.

4.2.4. Web tabanlı internet siteleri

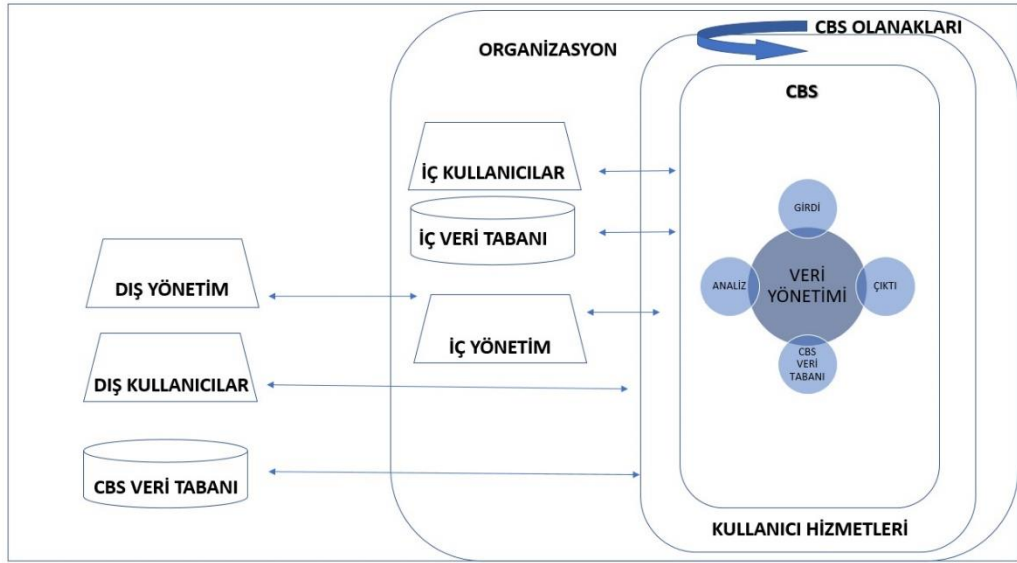
Online veri tabanlarından bilgi çıkarımı yapıldıktan sonra sorgu ara yüzü talep edilen bilgiye ulaşmak için aralarında benzerlikler bulana değin eşleştirmeye devam eder. Örneğin sistem; Ankara'ya gitmekte olan yolculardan erkek ve İstanbul doğumlu kişi taraması istenilmiştir. Bu aşamada makine kişilerden önce ve sonraki gün dahil olmak üzere ulaşım, konaklama, vb. bilgileri tarayarak bir çıkarımda bulunuyor. Bu aşamada "bir sorgu ara yüzündeki (m) niteliklerini başka bir sorgu ara yüzünde (n) niteliği ile eşleştirir aynı kümede toplanan bilgiler için aynı örüntü taraması yapılmaktadır.

Temel olarak gruplama formlarında iki tür nitelik vardır. Bunlar gruplama niteliği ve eş zamanlı niteliklerdir, gruplama niteliğinde genellikle bir sorgu biçiminde birbiriyle gelen niteliklerdir. Buna örnek olarak, formlarda öncelikle isim bilgisini görürüz ve bilahare soyadı kısmı formda tamamlanır. Eş anlamlı nitelikler ise uçak bileti alanında bilet sayısı, vb. bir sorgu biçiminde nadiren birbirleriyle gelen niteliklerdir.

4.2.5. Coğrafi Bilgi Sistemleri

CBS sistemleri toplum güvenliği ve refahını adına kolluk güçlerine hızlı ve doğru bilgi sağlayan bir teknolojidir. Bahse konu teknoloji uzaydan alınan görseller veyahut yeryüzünden elde edilen video ve dokümanlar ile toplanan veri haritalar üzerine yerleştirilerek güvenlik birimlerine destek olabilmektedir. Güvenlik birimleri açısından birçok kaynağa tek bir sistem üzerinden ulaşılabilir olması büyük önem arz etmektedir. CBS sistemleri üzerinden elde edilen, ulaşım ağı, coğrafi yapı, sağlık birimlerinin konumu, yerleşim bölgeleri, hizmet noktaları, vb. pek çok bilgiye ulaşmak mümkündür.

Elde edilen bilgiler ışığında; yaşanabilecek doğal afet, yangın, terör eylemi, vb. sonrası stratejik eylem planının sorunsuzca uygulanması açısından önemli ve etkin bir enstrümandır. CBS teknolojisi olası vaka durumunda stratejik ve planlama uygulayıcıları için kaliteli ve etkin bir veri kaynağıdır.

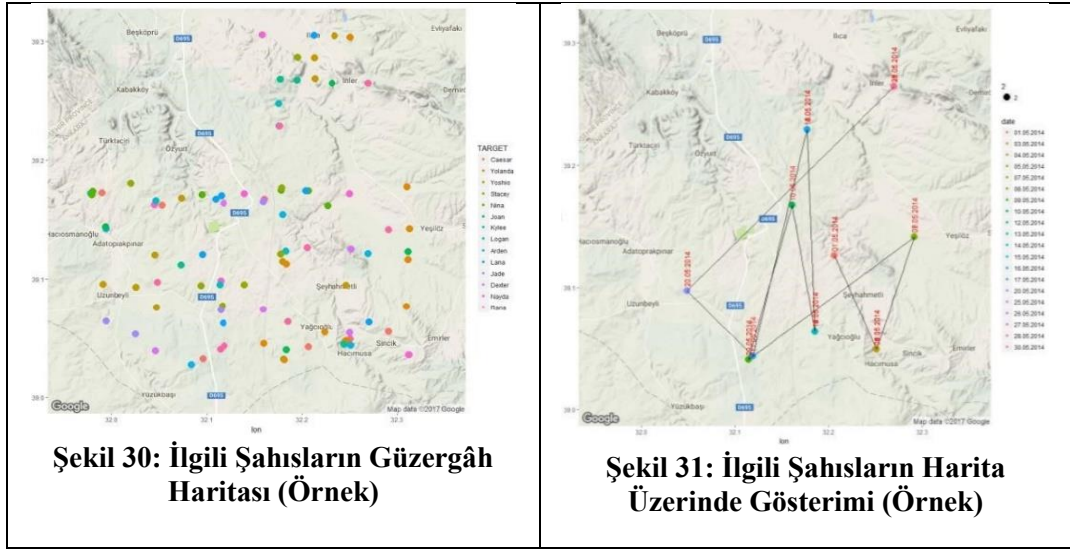

Şekil 29: CBS Kurulum Yapısı

4.2.6. Sinyal İstihbaratı

Veri seti vasıtasıyla elde edilen kümeleme analizleri ilgili şahısların harita üzerinde ki hareket tarzı, rutini ve yoğunlaşma yaşanan sahaları belirlemek amacıyla, arzulanan küme yapıları yüksek yoğunluklu ve küçük küme gruplarıdır. Elde bulunan veri setleri üzerinde CNN, K-means, Random Forest, SVM, Naive Bayes, Clustering, vd. algoritmaları vasıtasıyla yapılan kümelemeler harita üzerinde gösterilmektedir. Olası elde edilecek büyük kümelerin ikinci bir tekrarlama (iterasyon) sonucu küçük kümelere ayrılması gerekmektedir.

Süreç içerisinde; “zaman serisi analizi” vasıtasıyla ilgili unsurların belirli bir dönem içerisinde görüşme grafiği, yer değiştirme grafiği tespit edilebilmektedir. Yer değiştirme ve görüşme eğilimleri incelenerek ilgili unsurların görüşme yapmak adına yer değiştirme eğiliminin olduğu tespit edilebilir. Ayrıca gün; üç farklı zamana aralığına bölünerek aktif zaman aralığı da tespit edilebilir. İstatistiksel analizler sonucu ilgili kişi veya grupların harita üzerinde buldukları koordinatlar tespit edilebilir.

Şekil 30: İlgili Şahısların Güzergâh Haritası (Örnek)

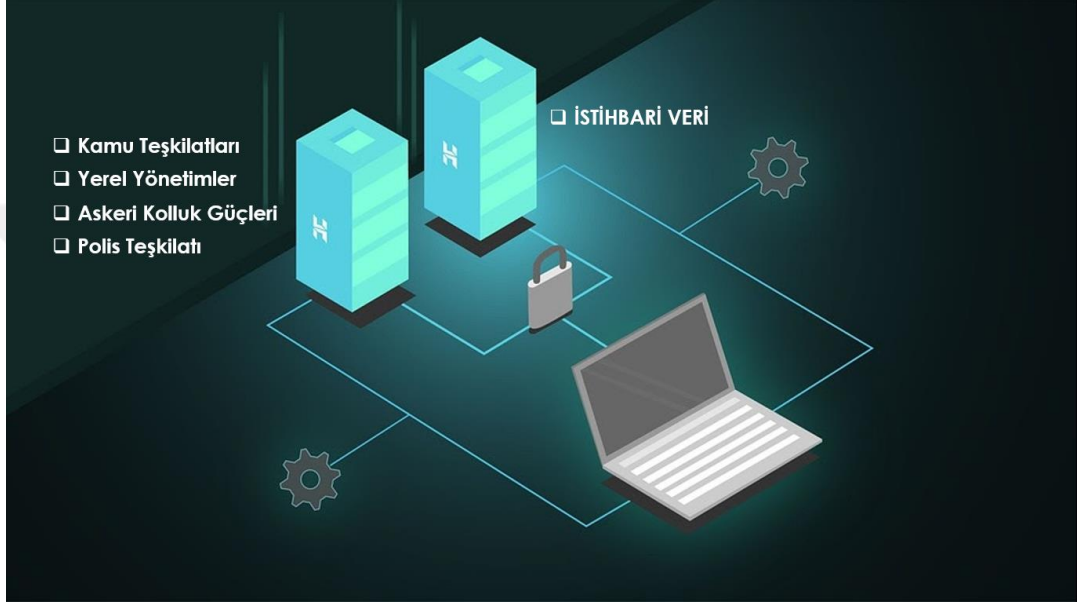
Şekil 31: İlgili Şahısların Harita Üzerinde Gösterimi (Örnek)

Mimlenmiş bir ilgili şahıs içinse, dönem içerisinde bulunduğu noktalar belirlenerek güzergâh haritası oluşturulabilir. Güzergâh üzerinde kullandığı frekanslar ise yine harita üzerinde işaretlenecektir. Dönem içerisinde bulunduğu noktalar tespit edilip, yapılan analizler neticesinde vaka bölgesi adına stratejiler geliştirilip vaka suça dönüşmeden yeni politikalar geliştirilebilir. Bu sayede ilgili unsurların güzergâh haritaları yardımı ile ilgili şahsın hareket tarzını, istikametini, iletişim halinde olduğu diğer ilgili şahısları ve güzergâh üstündeki yaşam ve barınma alanlarını tespit etmede istihbarat birimlerine destek sağlayabilir.

4.3. Veri Depolama

İleri veri depolama teknolojilerinde, bilgi içeriğinin fazla olması metin, video, doküman, vb. içermesi birimlere ait hafıza kapasitelerinin yüksek olması gerekliliğini doğurmaktadır. Veri aktarım hızının yüksek olması, uygulanacak amaç odağı dikkate alındığında önemli bir kriterdir. Seçilecek olan teknolojilerin hafızalarının güncellenebilmesi gerekmektedir. Flash tabanlı disklerin de maliyetinin ucuzlamasıyla beraber hem karbon ayak izinin küçüldüğü hem de performansın oldukça arttığı çözümler bulunmaktadır. Yüksek performans ihtiyaçlarının bir milisaniyenin altında cevaplandığı veri depolama sistemleri aynı zamanda verinin daha az yer kaplaması için veriyi tekilleştirmekte ve sıkıştırmaktadır.

Altyapı; bu uygulamada, istihbari verinin “ortaklaşa kullanımını” tahsis edebilecek veri ve servis sağlayıcılardan meydana gelen “ağ” olarak isimlendirebiliriz. Açık bir tanımla aynı veri ve servis hizmetinden farklı güvenlik birimleri tarafından kullanılmasına olanak sağlamak anlamındadır. Birbirinden bağımsız alanlarda çalışan aynı amaçlı farklı güvenlik birimleri farklı format ve özellikte veri elde ettiklerinden, bu durum zaman ve finansal açıdan kaynak israfına sebebiyet vermektedir.

Şekil 32: Modelin Kapsamı ve Yapısı

4.3.1. Verinin güvenliğinin sağlanması

Gizlilik Riskleri; İnsanlar büyük verinin getirdiği imkanlardan istifade ederken, birçok problemle de karşılaşmaktadırlar. Büyük veride, kullanıcı verisi iyi korunmazsa, kullanıcıların mahremiyetini ve veri güvenliğini doğrudan tehdit edecektir. Farklı koruma içeriği, anonim tanımlayıcılar, anonim koruma ve gizlilik koruması başlıkları altında farklılık gösterebilir. Büyük veri çağında, insanların veri güvenliği sorunları yalnızca kişisel mahremiyet sorunları değil, daha çok insanların verisinin analizine, araştırılmasına ve insanların durum ve davranışlarının tahminine dayanmaktadır.

Diğer bir örnek ise internet üzerinde kullanıcılar tarafından üretilen içeriklerin durumudur ve bu durum bireylerin taraftarı olduğu takım, siyasi görüş, vb. alışkanlıklarını analiz edebilir. Şu anda birçok kuruluş, veri bilgilerinin anonimleştirildikten sonra tanımlayıcıların gizleneceğine ve ardından bilgilerin serbest bırakılacağına inanıyor. Ancak gerçek şu ki, mahremiyetin korunması sadece anonimleştirme ile sağlanamaz.

Sosyal Ağlarda Tam Denetimli Veri Bilgileri; Büyük veri çağında oluşturulan çevrimiçi medya, kişilerarası iletişim için en önemli kanal haline gelmiştir. Veri bilgilerinin denetiminin güçlendirilmesi son derece önemlidir. İlk olarak, verinin denetimi ve yönetiminin güçlendirilmesi, anonim sosyal medya için ağ verisinin anonim olarak korunmasıdır. İkincisi, kişisel bilgi güvenliğinin suçlular tarafından istismar edilmemesini ve büyük kayıplara yol açmasını önlemek için sosyal bilgilerin denetimini ve yönetimini yapmaktır. Son olarak, politika yapımcıların güvenlik ve istihbarat birimleri ile koordineli olarak, büyük verinin uygulanması için bir an önce yeni düzenlemeler getirecek kanuni çalışmalar yapmalarıdır.

Gizlilik Koruma Yasal Mekanizması; Ülkemiz, 6698 sayılı Kişisel Verileri Koruma Kanunu (KVKK) ceza hukukunda sadece vatandaşların kişisel bilgilerinin korunmasına yönelik düzenlemeler getirilmekle kalmayıp, başkalarından bilgi edinme veya başkalarından bilgi sızdırma cezaları da eklenmiştir. 6698 sayılı kanunda vatandaşların kişisel bilgilerinin korunmasına yönelik düzenlemeler açıkça önerilmiştir, yani kamu görevlisi vatandaşın bilgileri hakkında ne biliyorsa bilsin, başkalarına bilgi vermek için hiçbir yol kullanmamalıdır.

Ulusal Veri Bankası; Çoğu batı ülkesi, vatandaşların mahremiyetini ve bilgilerini korumak aynı zamanda politika üretmek adına Ulusal Veri Bankası'nı hayata geçirmiştir. Türkiye Cumhuriyeti "2008/14481 sayılı Avrupa Birliği Müktesebatı" kapsamında gerekli çalışmaları başlatmıştır. Ancak tez çalışması kapsamında önerilen modeldeki ulusal veri bankası; Üniversiteler, Kamu Teşkilatları, Sanayi ve Teknolojileri Bakanlığı, GSM operatörleri, Turizm kuruluşları, vb. ellerinde bulunan veriyi bu veri tabanında saklamalarını müteakip anonimleşmiş ve işlenmiş veriden oluşan bu büyük veri bankası ülke stratejilerini belirleme açısından son derece

büyük öneme sahip olacaktır. Öte yandan ulusal veri bankasında bulunan homomorfik şifrelemiş (homomorphic encryption) bu verilerin güvenlik politikaları kapsamında istihbarat kuruluşunun da istifade edecek olması, toplumun gerekli adınlatma ve bilgilendirilmesi sonrası ülke memfaatleri düşünüldüğünde mutlak faydalı olacaktır.

Büyük veri çağının ortaya çıkışı, yalnızca sosyal ilerleme için önemli fırsatlar sağlamakla kalmamış, aynı zamanda topluma birçok bilgi güvenliği tehdidi getirerek kişisel veri gizliliğinin korunmasını bir endişe haline getirmiştir. Büyük veri bilgilerinin güvenliğinin ve mahremiyetin korunmasının gerçekleştirilmesi için sadece çok sayıda profesyonel özel bilgi güvenliği teknolojisine ihtiyaç duyulmamakta, aynı zamanda mahremiyet bilgi güvenliğinin uygulanabilmesi için ülkemizdeki vatandaşların veri mahremiyeti koruma bilincinin de güçlendirilmesi gerekmektedir.

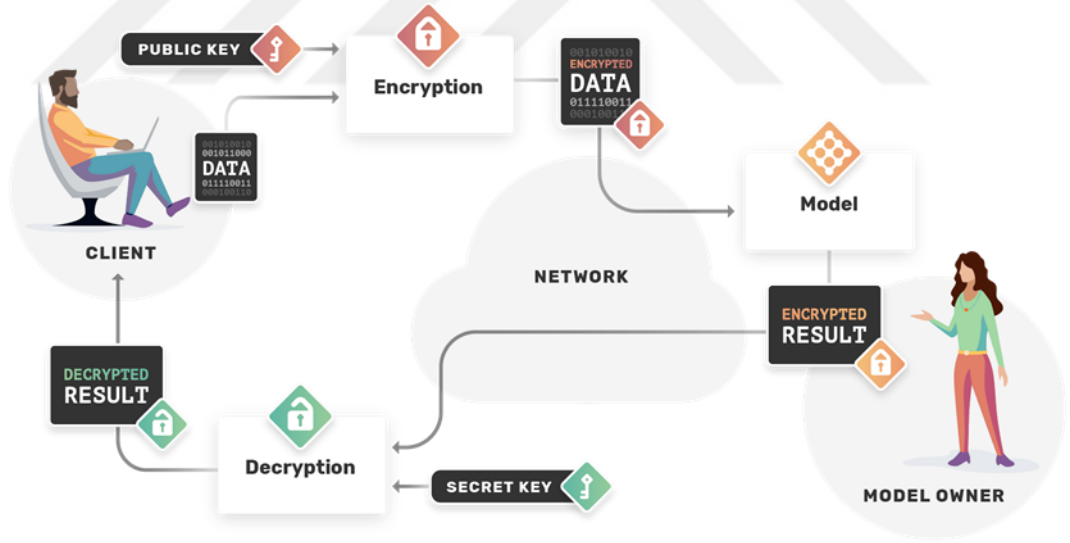
Şifreleme;

AES; Gelişmiş Şifreleme Standardı (Advanced Encryption Standard-AES), ABD Ulusal Standartlar ve Teknoloji Enstitüsü (NIST) tarafından oluşturulan elektronik verinin şifrenmesi için bir kriptografi algoritmadır. NIST, 128 bitlik bir düz metin bloğunu 128 bitlik bir metni şifrelemek veya 128 bitlik bir metin bloğunun şifresini çözmek için sırasıyla 10, 12 veya 14 tur şifreleme olacak 128, 192 veya 256 bitlik farklı anahtar boyutları kullanılabilir. Gelişmiş Şifreleme Standardı (AES), 1977'de yayınlanan DES (Veri Şifreleme Standardı-Data Encryption Standard) 'in halefidir. AES, şifrelemenin her aşamasında değiştirilen Durum dizisi olarak bilinen 8 bit-baytlık 4'e 4 sütun ana sıra matrisi üzerinde çalışır. İlk N-1(N, şifreleme için kullanılan anahtarın uzunluğuna bağlıdır.) turda, matris 4 farklı dönüşüm fonksiyonundan geçer, bunlar SubBytes, ShiftRows, MixColumns ve AddRoundKey Matris, turlara girilmeden önce bir AddRoundKey işlevi uygulanır ve son turda yalnızca üç dönüşüm işlevi vardır. Anahtar genişletme işlevi, her biri ayrı bir 4'e 4 sütun ana sıra matrisi olan N+1 yuvarlak anahtarlar üretir. Her tur anahtarı, her turda AddRoundKey dönüşümüne girişlerden biri olarak hizmet eder.

Balon Balığı (Blowfish); Bruce Schneier, 1993 yılında Blowfish algoritmasını simetrik bir anahtar blok şifresi olacak şekilde tasarladı. Blowfish algoritmasının çarpıcı özelliklerinden birkaçı, karmaşık anahtar programı ve anahtara bağlı ikame

kutularıdır. Algoritma 64 bitlik bir blok boyutuna ve 32 ila 448 bit arasında değişen anahtar boyutuna sahiptir. Alt anahtar dizileri olan 16 türlü bir Feistel şifresidir. Bunlar, P-dizisi ve 4 Sbox Blowfish algoritmasının her turu dört adımdan geçer. (n) 'inci turda, bloğun sol kısmı (n) 'inci P-dizisi ile XOR'lanır ve ardından bunu Blowfish algoritmasının F fonksiyonuna girer. F fonksiyonunun çıktısı, ilk bloğun sağ yarısı ile XOR'lanır ve ardından değiştirilir.

İki Balık (Twofish); NIST bir blok şifreleme çağrısı yaptığında, Twofish AES ile birlikte sunuldu ancak hiçbir zaman standardizasyon için düşünülmeydi. Twofish'in yapı taşları, 16 tur Feistel ağları, dört farklı anahtar bağımlı 8'e 8 bit S-kutuları, Ayrılabilir Maksimum Mesafe (MDS) matrisleri ve anahtar programlama fikridir. Tasarım parametreleri, 128 bit simetrik blok şifreleme, 128, 192 ve 256 bit anahtar uzunlukları ve zayıf anahtarların olmamasını içerir. Twofish, algoritmanın basitliğine göre tasarlanmıştır. Ancak Twofish'in performansı büyük ölçüde donanıma bağlıdır (CPU ve/veya VLSI donanımının gücü açısından).

Kaynak: <https://research.aimultiple.com/homomorphic-encryption/>

Şekil 33: Homomorfik Şifreleme (Homomorphic Encryption)

Model önerimizde; uçtan uca veri gizliliği tesis etme aynı zamanda güvenli veri kümeleme için, modelimizde homomorfik şifreleme metodu önerilmiştir. Homomorfik şifreleme açık metin üzerinde yapılan matematiksel bir işlemin

şifrelenmiş bir metin üzerinde yapılabilmesini sağlayan bir şifreleme türüdür (Domingo, 2002). Homomorfik Şifrelemenin iki temel özelliğinden faydanılması planlanmaktadır.

- Açık metin ile yapılan çalışma değil, şifrelenmiş metin ile matematiksel olarak yapılan çalışmadır.
- Şifreli metne şifre çözme işlemi uygulandığında ki netice ile açık metin ile yapılan çalışmada çıkacak sonucun aynı olması gerekliliğidir.

Kaynak: www.vectorstock.com

Şekil 34: Veri Şifreleme İzometrik Akış Şeması Vektör Görüntüsü

Anonimleştirme;

Oluşturulacak veri kümesine ait, kimin olduğunun tespit edilmeyecek şekilde “kimliksizleştirilmesi” aşamasına *veri anonimleştirme* denir. Birçok veri elde etme,

işleme ve analiz metotlarının yanında eş zamanlı olarak veri mahremiyeti konusu da önem kazanmıştır. Veri mahremiyetinin kapsamı iki riski ortadan kaldırmaktadır.

Kimlik İfşası; Veri grubu içerisinde bulunan bir kaydın kimin olduğunun tespit edildiği, bir durumdur. Yayımlanan iki farklı veri kümesine ait öznitelikler içerisinde kişi veya kişilerin kimliklerinin deşifreyonudur. Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan hadisede seçmen listeleri ve muayene kayıtlarında bulunan Cinsiyet, Posta Kodu ve Doğum Tarihi özniteliklerinden yapılan eşleştirme Amerika Birleşik Devletleri halkı nüfusunun %87'sinin kimliği tespit edilebilmiştir (Samarati & Sweeney, 1998).

Özniteliğin İfşası; Veri grubu içerisinde bulunan bir kişi veya grubun öznitelik verisinin tespit edilebildiği durumdur. Öznitelik ifşasına yönelik iki önemli atak türü mevcuttur (Machanavajjhala ve diğerleri, 2007);

- ✓ Verinin homojenliğine dayalı atak
- ✓ Arka plan bilgisine dayalı atak

Bahse konu ataklara karşın anonimleştirme ve diferansiyel mahremiyet tabanlı başlıklar altında birçok önlem amaçlı çalışma bulunmaktadır. Anonimleşme adına yapısal, yarı yapısal ve yapısal olmayan birçok veri grubu için çeşitli metotlar bulunmaktadır. Yapısal veriler dört grup altında incelenebilir;

- Doğrudan tanımlayıcı (Identifier, ID) öznitelikler
- Yarı-tanımlayıcı (Quasi-Identifier, QI) öznitelikler
- Hassas (Sensitive) öznitelikler
- Hassas olmayan (Non-sensitive) öznitelikler

Anonimliği sağlanmış verinin sütun oluşturulmasında üç farklı metot bulunmaktadır. Bunlar;

- *Sıralı Sütun Oluşturma*, veri grubu içerisinde kişi veya gruba ait bilginin tekraren anonimleşme işlemi yapılmasına müsaade edilmeyecek şekilde yayınlanmasıdır.

- *Paralel Sütun Oluşturma*, Anonimleştirme nedenli veri kaybının önlenmesi adına yarı tanımlayıcıların farklı kümeler halinde anonimleştirilip yayınlanmasıdır (Kifer, 2006).
- *Sıralı Sütun Oluşturma*, öncesinde anonimleştirilmiş bir veri kümesinin yeni veriler eklenmesinden sonra yeniden anonimleştirme sürecidir. Ticari bir örgütün müşterilerine ait yayınlanmış verisini, artan müşteri portföyü sonrası yeniden anonimleştirme *Sıralı Sütun Oluşturmaya* örnek gösterilebilir.

Önemli veri mahremiyeti koruma yöntemlerinden bazıları;

- I. *Genelleştirme (generalization)*: Veri grubunda yer alan verilerin geneli ile yer değiştirmesi yaklaşımıdır.
- II. *Suppression*: Genelleştirme yaklaşımının tamamının içerisinde kullanılan bir yöntemdir. Veri grubuna dahil veya bir özneliğe sahip değer kaybolması (silinmesi) ya da tüm değerleri içine alacak şekilde bir başka değer ile değiştirilmesi işlemidir.
- III. *Bucketization*: Hassas veriler ve yarı tanımlayıcılar arasındaki ilişkiyi kopartılmak suretiyle iki farklı tablo oluşturulan bir yöntemdir. Bu aşamada hassas veri ve yarı tanımlayıcı veriler üzerinde bir farklılık oluşturulmamaktadır. Üretilen veri kümesinde kayıt tabanlı bir hassas değer ve yarı tanımlayıcı öznelik ilişkisinde eşleştirme adına kullanılacak veri bulunmamaktadır (Xiao, 2006).
- IV. *Veri bozulması (data perturbation)*: Yapılan literatür taramalarında birçok veri bozulması çalışması bulunmaktadır (Kargupta ve diğerleri, 2003). Amaç, veri grubu içerisinde yer alan kayıtlar üzerinde değişiklik yapılarak anonimleştirme (Gürültü ekleme, vb.) sağlamaktır.
- V. *Sahte anonimleştirme (pseudonymisation)*: kişi veya grubu tanımlayan açık verinin tespiti ortadan kaldıracak şekilde, sahte veriyle değiştirilmesi yaklaşımıdır. Ancak tek başına yeterli olduğu değerlendirilmemektedir (Neubauer, 2011).
- VI. *Permutasyon*: Anonimleştirme yapılacak veri grubu içerisindeki kayıtlar kümelere dağıtılır akabinde küme içerisindeki kayıtlar da bulunan hassas veriler yer değiştirilir (Zhang ve diğerleri, 2007).

Genelleştirme bazında geliştirilmiş veri mahremiyeti modellerinin birçoğunun temelini oluşturan üç geleneksel yöntem vardır;

- ✓ k –anonimlik
- ✓ ℓ –çeşitlilik
- ✓ t –yakınlık

```
1 # Bu komut dosyası, Twitter politikasını ihlal etmemek amacıyla Twitter verilerini anonim hale getirmek içindir.
2 # https://developer.twitter.com/en/developer-terms/agreement-and-policy#id34
3 # Kullanıcı verileri ve orijinal gönderiler gönderim amacıyla kaldırılmıştır.
4 # Çıktı yalnızca Tweet kimliklerini içerir.
5
6 pandası pd olarak içe aktar
7 dan langdetect ithalat algılamak
8 json'u içe aktar
9 Önişlemciyi p olarak içe aktar
10 dan tarih saat ithalat datetime , timedelta
11 işletim sistemini içe aktar
12 io'yu içe aktar
13
14 def parseInput ( folder_path , dosya adı ):
15     dönüştürücü = { 'Tarih (EST)' : str , 'URL' : str }
16     df = pd . read_excel ( klasör_yolu + dosya adı , dönüştürücüler = dönüştürücü , atlama satırları = [ 0 ] , kodlama = 'utf-8' )
17     url = []
18     için i içinde df . dizin :
19         url . ekleme ( df [ 'URL' ][ i ]. bölme ( '/' )[ - 1 ] )
20     dönüş url
21
22
23 klasör_yolu = ''
24 dosyalar = os . listdir ( klasör_yolu )
25
26 res = []
27 için dosya içinde dosyalar :
28     eğer dosya adı . ( '.xls' ) ve dosya adı ile biter . startwith ( 'Mesajlar' ):
29         url = parseInput ( klasör_yolu , dosya adı )
30         res += url
31 ile açık ( ' ' , 'w' ) olarak f :
32     res içinde id için :
33         f . yaz ( "%s \n " % id )
```

Şekil 35: Veri Anonimleştirme Yazılım Örneği

4.4. Algoritma Seçimi

Algoritmaların çoğu, ölçüt işlevlerini tanımlar ve bunları optimize ederek küme benzerliği ve kümeler arası farklılığı en üst düzeye çıkarır. Model kapsamında algoritmalar başlığı altında makine öğrenimi algoritmalarından CNN, K-means,

Random Forest, SVM, Naive Bayes, Clustering, vd. algoritmalarının başarı oranının en yüksek olarak kabul edileceği değerlendirilmektedir. Bu süreçte, ölçüt işlevi yerel veya genel olarak tanımlanabilir. Algoritmalar (CNN, K-means, Random Forest, SVM, Naive Bayes, Clustering, vd.) veri tabanımızın büyük bir bölümünü oluşturan kategorik niteliklere özgüdür. Hiyerarşinin her seviyesinde, örnekleri bir mesafe fonksiyonuna göre kümeler içinde gruplandırır. Son olarak algoritmalar, kategorik özelliklerin birbirleriyle ne ölçüde eşleştiğini verilen iki vaka için hesaplar. Bu eşleşmenin seviyesi belirli bir eşikten büyükse, vakalar birlikte kümelendirir. Sınırlamalar göz önünde bulundurulduğunda, veriyi eksik değerlerle kümeleyen tek algoritma değerlendirilir. Ayrıca iyi kümeleri verimli bir şekilde elde etmek için fazla ayarlama gerektirmez.

Son olarak, CNN, K-means, Random Forest, SVM, Naive Bayes, Clustering, vd. algoritmalarının tümü özellikle kategorik özellikler için tasarlanmıştır ve performansının, kategorik kümeleme için en yüksek performansı sunacağı değerlendirilmektedir. Bu nedenle model kapsamında bahse konu algoritmaların tümü önerilmektedir.

4.4.1. Algoritmanın Uygulanması

Çoğu bölüm tabanlı kümeleme yaklaşımında olduğu gibi en iyi çözümü veri tabanının yinelemeli tarama ile tahmin ediyoruz. Model, ilk kümelemeyi oluşturmak için veri tabanının da ilk taramasını gerçekleştiriyor. Bundan sonra, kümelemeyi iyileştirmek ve kriteri optimize etmek için birkaç tarama işlevi daha gerekir. Önceki taramada kümeleme de herhangi bir değişiklik yapılmazsa, algoritmalar durur ve son kümeleme raporlama olarak alınır. Raporlama, her işlem için basitçe bir tamsayı etiketidir ve işlemin ait olduğu küme kimliğini belirtir. Kategorik öznitelikler için, bir veya daha fazla öznitelik ile eşleşen değerler içeren bu örneklerin kümelendirilmesi değerlendirilebilir. Algoritmalar, (CNN, K-means, Random Forest, SVM, Naive Bayes, Clustering, vd. algoritmaları) küme histogramının yükseklik-genişlik oranını artırarak kategorik değerlerin küme içi örtüşme oranını artırmaya çalışır. Ayrıca kümenin yoğunluğunu kontrol etmek için itme adı verilen bir parametre kullanır. Bu parametreyi değiştirerek farklı sayıda küme elde edilebilir.

```

29         dönüş verileri [ gün ]
30
31
32 toplam = 0
33
34 ile açık ( 'predict.json' ) olarak f :
35     d = json . yük ( f )
36     veri = d [ 'yük' ]
37     İçin girdiği de veri :
38         tahmin edilen = kayan nokta ( giriş [ 'Case_Count' ] )
39         gerçek = getCounts ( giriş [ 'Event_Date' ] )
40         Toplam = Toplam + kalite_skoru ( tahmini , gerçek )
41
42     q_score = toplam / len ( veri )
43     m_score = 1000000 * q_score
44     print ( 'quality_score:' + str ( q_score ) )
45     print ( 'mercury_score:' + str ( m_score ) )

```

```

1  pandasları pd olarak içe aktar
2  dan tarih saat ithalat tarihsaat , timedelta
3  json'u içe aktar
4  ndjson'u içe aktar
5
6
7  def kalite_skoru ( tahmin edilen , gerçek ) :
8      """
9      0.0 ila 1.0 arasında bir kalite puanını hesaplar
10     :param tahmini: Tahmin edilen değer
11     :param gerçek: Gerçek değer
12     :param gösterim_paydası: Ölçekleme için minimum değer
13     :dönüş: Kalite puanı
14     """
15     tahmin edilirse < 0 veya gerçek < 0 :
16         yazdır ( " )
17         dönüş
18     pay = abs ( tahmin edilen - gerçek )
19     payda = max ( tahmin edilen , gerçek , 4 )
20     qs = 1 - 1. * ödeme / payda
21     dönüş qs
22
23
24  def getCounts ( tarih ) :
25     ile açık ( ' ) olarak f :
26         veri = json . yük ( f )
27         x = tarihsaat ..strptime ( tarih , '%Y-%m-%d' )
28         gün = x . strftime ( '%Y-%m-%d' )

```

Kaynak:<https://github.com/conference-submission/submission/blob/master/README.md#submission>

Şekil 36: Algoritmanın Çalışma Prensipleri Görseli

4.4.2. Model Akış Şeması

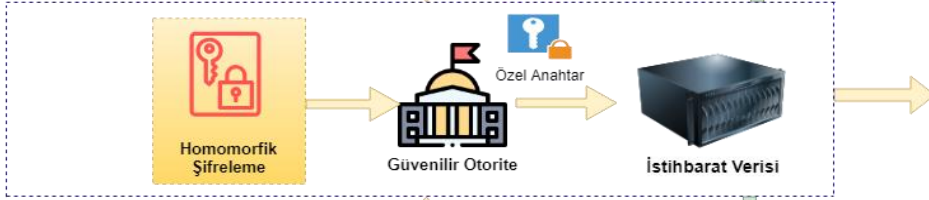
TOPLUMSAL HAREKET TAHMİN MODELİNİN OLUŞTURULMASI

VERİLERİN TOPLANMASI

VERİ ÖN İŞLEME ve FİLTRELEME

Kamusal Homomorfik Kripto Anahtarı

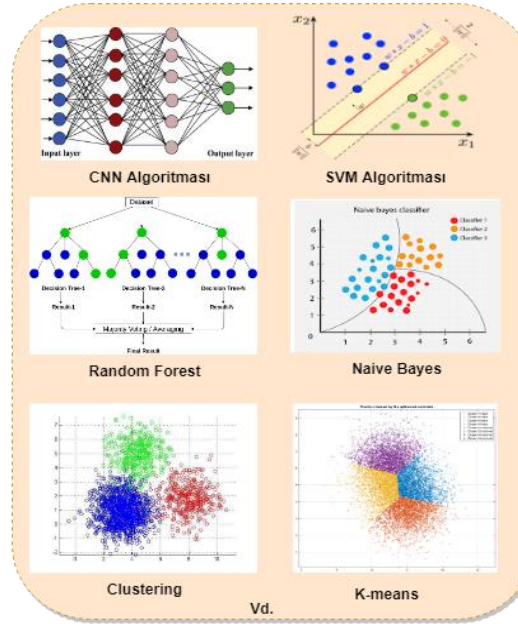
VERİ ÖN İŞLEME ve FİLTRELEME

Kamusal Homomorfik Kripto Anahtarı

VERİLERİN TOPLANMASI

MAKİNE ÖĞRENME Sİ ALGORİTMALARININ UYGULANMASI

Kuantum Bilgisayar

İLGİLİ KİŞİ KİMLİĞİNİN GETİRİLMESİ

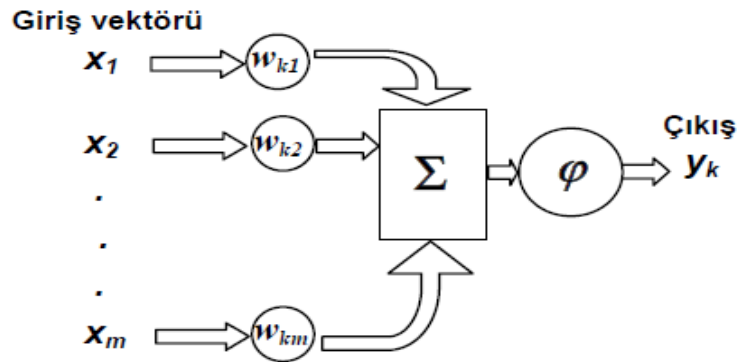
PEKİŞTİRME

4.4.3. Öğrenme ve Güncelleme Yöntemi

Gözetimsiz öğrenme, yapay sinir ağlarında sinirlerin eğitilmesi adına kullanılan tekniklerdendir. Özelliği ise katmanlar arasındaki nöronların (Sinir Gözesi) aralarında bağlantıların bulunması ve etkin bir hafızaya sahip olmasıdır. Girişe verilen değerler, sonuçtan elde edilen raporlama bilgisine göre ağ sınıflandırma kurallarını kendisi eğitecektir. Öğrenme algoritmalarında, istenilen çıkış değerinin bilinmesine lüzum yoktur. Öğrenme süresince sadece giriş bilgileri tahsis edilir ve ağ daha sonra bağlantı ağırlıklarını, aynı özellikleri gösteren desenler oluşturmak üzere ayarlar. Gözetimsiz öğrenme yapılarının esasında giriş bilgisi x_j ($j=1,2,\dots,m$), ağın öğrenme değişkenlerinin kendi kendine öğrenmesi yoluyla değişmesi ile w_{km} ağırlıklarının kazanan bağlantı noktası (winner node) saptaması sonucu işlenir. Giriş uzayı x_j bu şekilde sınıflandırılır ve kazanan çıkış bilgisi y_k tespit edilmiş olur. Bir k nöronunun matematiksel modeli denklem (1)'de ifade edilmiştir.

$$y_k = \sum_{j=1}^m w_{kj} x_j$$

En yüksek nokta, giriş vektörü ile sinaptik ağırlık vektörünün öklid mesafesinin (Euclidean distance) en düşük değeri alması ile sağlanmaktadır. En iyi uyum kriterinin (best matching criteria) sağlandığı bu durumda, birimin ağırlık vektörü ile giriş vektörü arasındaki bu Öklid mesafesi “ φ ” aktivasyon fonksiyonu görevi görmektedir.

Şekil 37: Gözetimsiz Öğrenme Yapısı

Yapay Sinir Ağlarının eğitilmesinde kullanılan serbest parametrelerin seçimi, öğrenmenin uygulaması esnasındaki etkisi bakımından önemlidir. Öğrenme algoritmasının düğüm sayısı, yineleme miktarı, komşuluk boyutu gibi değişkenlerinin ataması her bir uygulamanın maliyet fonksiyon analizine dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Sistemin sürekli güncellenen ağırlıklarına ve kendi kendini yinelemesine dayanan uygulamada vaka doğrultularının daha güvenli ve kesin saptanması hedeflenmiştir.

Sistemin Çalışması; Veri madenciliği vasıtasıyla, kişi ve gruplara ait veriler sosyal medya uygulamalarından (Resim, Metin, Ses, Konum, Etkileşimli gruplar, vb.) toplanır. Kişilere ait sağlık verileri CBS sistemi üzerinden haritalama işlemi gerçekleştirilir. VPN kullananlar için DERKNET verileri XML olarak depolanır, seyahat ve konaklama bilgileri elde edilerek veri tabanında CNN, Random Forest, SVM, Naive Bayes, Clustering, vd. algoritmaları aracılığıyla toplanır. Elde edilen paylaşımlar ön işlemeden geçirilerek filtreleme için uygun hale getirilip filtreleme basamağına gönderilir. Olası toplumsal eylem veya aktivizm ile ilgili maksimum benzerliğe sahip paylaşımlar (Hadoop, Spark, H2o, vb.) elde edilir. Elde edilen paylaşımlardan istihbarat çıkarılması için IOC (Kontrolün Tersine Çevirilmesi-Inversion of Control) sistemine gönderilir. Otomatik raporlama yapılabilmesi durumunda, sistemin güvenliğinin sağlanması için paylaşım kaynağının kontrolü gerçekleştirilir. Kaynağın güvenilir olması durumunda elde edilen girdi sisteme entegre edilir. Kaynak güvenilir değil ise karar vericinin değerlendirmesi için beklemeye alınır. IOC sisteminden otomatik raporlama yapılamaması durumunda görselleştirilmiş paylaşım bilgileri karar vericinin değerlendirmesine sunulur. Raporlamanın neticesinde stratejik karar alma süreci başlatılır. Sistem tüm kazanımlarını *pekiştirme* ile öğrenir ve bir sonraki vakada kullanır.

4.5. Suç Tahmin ve İlgili Kişi Teşhis Modülü

Suç Tahmin ve İlgili Kişi Teşhis Modülü, öğrenme ve tanıma modülünden aldığı desen ve örüntüleri kullanarak tahmin ve teşhis işlemleri yapar. Veri elde etme, temizleme, yorumlama süreçlerinin tamamını yürüten bir modüldür.

4.5.1. Geri Besleme

Veri tabanının ön işleme tabi tutulmasının ardından, her topluluğun vaka (olay) yüzdesi giriş parametrelerine göre hesaplanır ve her parametreye olay üzerindeki etkisine göre bir ağırlık atanır. Grup ağırlığı her grubun vaka (olay) yüzdesi ve ağırlık parametreleri kullanılarak hesaplanır. Farklı kümeler oluşturulur. Bu kümeler arasında ilişkilendirme yapılmakta ve ilişkilendirmelerden en yüksek değer elde edilmektedir. En yüksek değere karşılık gelen ilgili kişinin adı, en muhtemel şahıstır.

Grup Tespit Modeli; GTM, birlikte suçu oluşturan kümelemeye dayalı genel bir tespit modelidir. Benzer suçluları, suç referans kimlik numaraları kullanarak ilişkilendirmeye çalışır. Bu bağlantılar, suç ağlarını grafik olarak oluşturmak için bir araya getirilir, ardından CNN, Random Forest, SVM, Naive Bayes, Clustering, vd. algoritmaları uygulanır, böylece her bir bağlı bileşen (connected component) ayrı bir suç ağı olarak değerlendirilebilmektedir. Algoritmalar, büyük grafikleri daha küçük alt grafiklere indirgemenin bir yoludur. GTM'de her bileşen farklı bir muhtemel suçlu grubu temsil eder ve bir suçlu yalnızca tek bir suç şebekesine ait olabilir. GTM tüm suçluları bulur ve benzer şahıslar ile ilişkilendirir.

Suçlu Grubu Tespit Modeli; SGTM, aynı GTM'nin birlikte suç işleme özelliğinden istifade ettiği gibi, SGTM'de benzer davranışlar sergileyen suçluların birbirleriyle iltisaklanacaklarını veya aynı düşünde ve misyona sahip olmalarından bir araya geleceklerini varsayarak suçluların suç yeri, tarihi ve eylem yöntemi seçimi olan üç suç özelliğinin benzerliğini kullanır. SGTM'nin adımları, Mekânsal, Zamansal ve Modus Operandi (failin yöntemi) bağlantılarının oluşturulması ve akabinde suç ağlarını tespit etmek için kümelemeyi içerir. STGM, bağlantılar oluşturmak için GTM'ye benzer, ancak GTM suçlular arasındaki ilişkileri bağlantı ağırlıkları sayarken, STGM tüm bağlantılara göre tespit edilen bağlantı ağırlıklarını hesaplar.

4.5.2. Veri Kümesi ve Toplama Metodolojisi

Küresel Terörizm Veri tabanı (Global Terrorism Database-GTD), 1970'den 2019'a kadar dünya çapında gerçekleşmiş terör olayları hakkında bilgiler içeren açık

kaynaklı bir veri tabanıdır. Diğer birçok vaka veri tabanlarından farklı olarak Küresel Terörizm Veri tabanı, bu süre zarfında meydana gelen yerel ve uluslararası terör olaylarına ilişkin sistematik ve kronolojik veriyi içererek, güncel olarak yaşanmış 201.000 'den fazla vakaya ait bilgileri içermektedir. Her bir küresel terör olayı için, olayın tarihi ve yeri, kullanılan silahlar ve hedefin niteliği, yaralıların sayısı ve “şüphelisi tespit edildiğinde” grup veya bireysel şüpheli hakkında bilgiler mevcuttur. Küresel terörizm veri tabanında yer alan istatistiksel bilgiler, çeşitli açık medya kaynaklarından gelen raporlara dayanmaktadır.

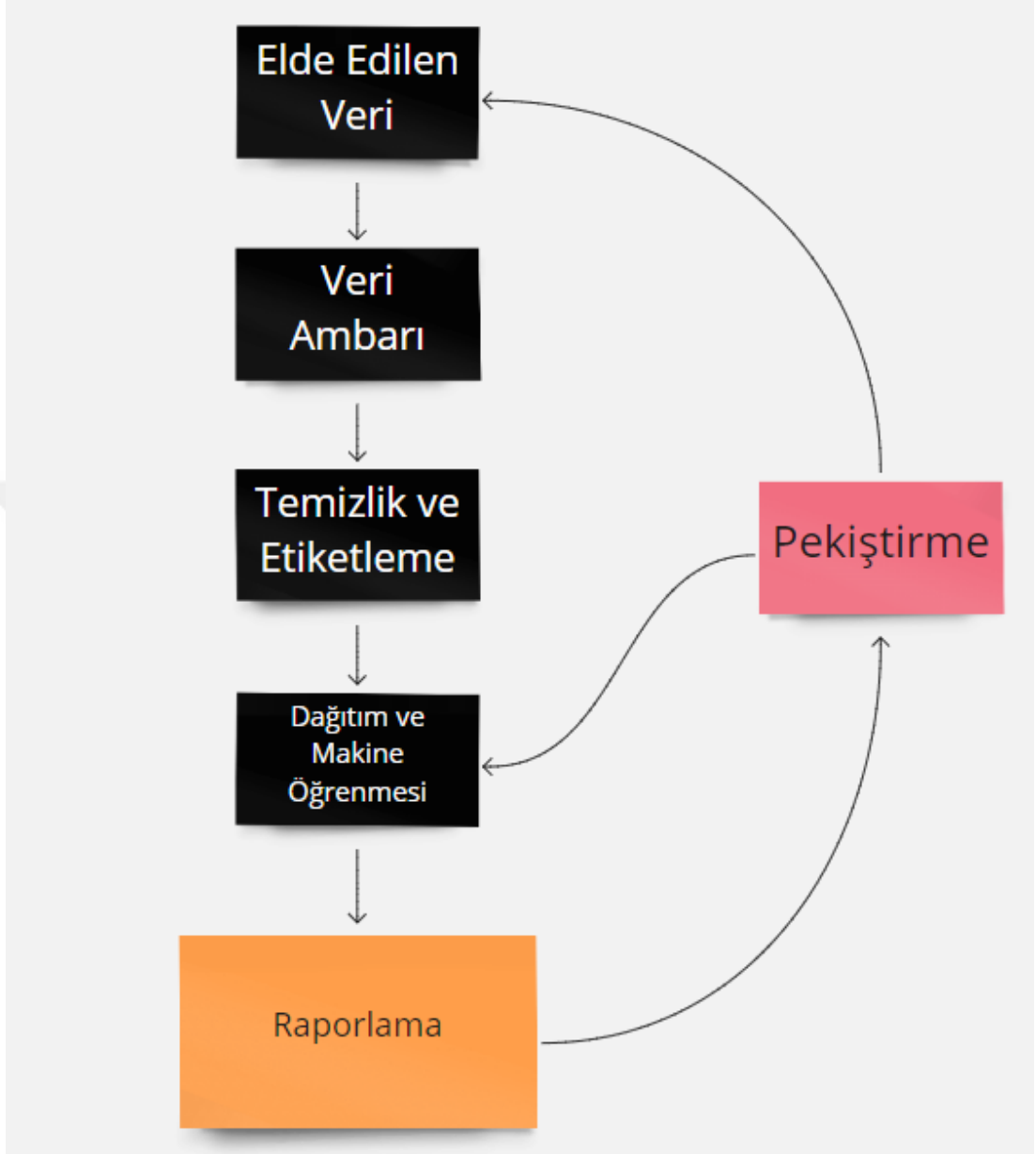
Küresel Terörizm Veri Tabanının Özellikleri;

- ✓ 200.000'den fazla terör olayları ile ilgili bilgi içerir,
- ✓ Şu anda dünyadaki terör saldırılarına ilişkin en kapsamlı sınıflandırılmamış veri tabanıdır,
- ✓ 1970'ten beri 95.000'den fazla bombalama, 20.000 suikast ve 15.000 adam kaçırmaya ve rehine olayına ilişkin bilgileri içerir,
- ✓ 120'den fazla değişkenle ilgili bilgiler dahil olmak üzere, yeni olaylarla birlikte her vaka için en az 45 değişken hakkında bilgi içerir
- ✓ Yalnızca 1998'den 2019'a kadar olan olay verisini toplamak için 4.000.000'dan fazla haber makalesi ve 25.000 haber kaynağı incelenmiştir (<https://www.start.umd.edu/gtd/about/>).

Küresel Terörizm Veri Tabanı (KTVT), yerel ve uluslararası terörizm olaylarına ilişkin kapsamlı, metodolojik olarak sağlam uzunlamasına bir veri seti olarak geliştirilmiştir. Asıl amacı araştırmacıların ve analistlerin terörizm olgusunu daha iyi anlamalarını sağlamaktır. KTVT, özellikle sosyal bilimlerde kullanılan en son nicel analitik tekniklere uygun olacak şekilde tasarlanmıştır.

4.6. Önerilen Model

Veri ön işleme, veri tabanının kullanıma hazır olması için eksik değerlerin doldurulduğu, fazlalıkların giderildiği ve filtrelemenin yapıldığı önemli bir adımdır. Eksik değerler, suç ve ilgili kişiyi teşhis araştırmaları için internet üzerinden bulunan çeşitli vaka veri tabanları ve sosyal ağlar kullanılarak doldurulabilir.

Şekil 38: Toplumsal Hareket Tahmin Modeli

Veri tabanının ön işlenmesinden sonra, her grubun saldırı yüzdesi giriş parametrelerine göre hesaplanır ve her parametreye olay üzerindeki etkisine göre bir ağırlık atanır. Grup ağırlığı, her grubun saldırı yüzdesi ve ağırlık parametreleri kullanılarak hesaplanır. Farklı kümeler oluşturulur. Bu kümeler arasında ilişkilendirme yapılmakta ve bu ilişkilendirmelerden en yüksek değer elde edilmektedir. En yüksek değere karşılık gelen grup adı, en olası şüpheli ilgili grup

olabilir. THTM'nin değerlendirilmesi, standart Küresel Terörizm Veri Tabanı'nın desteği ile gerçekleştirilmektedir. Veri tabanının farklı alanlarının bazı değerlerinin eksik olması nedeniyle Küresel Terör Datası verisinin işlenmesi gerekebilmektedir.

Veri tabanı boyutu ihtiyaca göre küçültülmektedir. 1970'den 2019'a kadar yaşanmış terör olayları verisinden istifade edilmiştir. Modelimizde kullanılan farklı parametreler saldırı türü, konum, hedef türü, silah türü, rehine / adam kaçırma ve intihar saldırısıdır. Bu model; TTM modeline dayanmaktadır ve mimarisi referans olarak kullanılmıştır.

The screenshot displays a web application interface for search and analysis. The interface is in Turkish and shows search criteria for 'Saldırı Tahmini' (Attack Prediction) and 'Saldırı Tipi' (Attack Type). The search criteria include 'Milliyet' (Nationality) set to 'Türkiye' and 'Saldırı Türü' (Attack Type) set to 'Bombalama' (Bombing). The results section shows 'Saldırı Bazında Toplama' (Total by Attack) and 'Hedef Bazında Toplama' (Total by Target). The 'Saldırı Bazında Toplama' section shows a total of 423415. The 'Hedef Bazında Toplama' section shows a total of 423415. The 'Hedef (Ulus) Bazında Toplama' (Total by Target (Country)) section shows a total of 423415. The interface also includes navigation links for 'Ana Sayfa', 'Yönetici', and 'Kullanıcı', and an 'Exit' button.

Şekil 39: Milliyet ve Saldırı Türüne Göre Arama

Burada ağırlık, Küresel Terör Datası kod kitabında verildiği gibi parametrelere atanan belirli değerleri temsil eder ve yükseklik, veri tabanından getirilen olayların toplam sayısını temsil eder. Bundan sonra, bu yükseklik ve ağırlığına göre de toplamı hesaplar.

Detaylar							
Olay ID	Ay/Yıl	Bölge	Milliyet	Saldırı Türü	Hedef Türü	Grup Adı	Şüpheli Grup Adı
> 89946	12/2021	Marmara	T.C.	Silahlı Eylem	Güvenlik Noktası	Halk Hareketi	DHKP/C
> 85225	07/2020	D.Anadolu	Ermenistan	Kışkırtma	Halk	Halk Hareketi	PKK
> 2021122	06/2021	Karadeniz	T.C.	Yangın	Ormanlık Alan	Halk Hareketi	Yangın
> 2020123	01/2021	G.D.Anadolu	Suriye	Bombalı Saldırı	Kamusal Alan	Halk Hareketi	Bilinmiyor

Şekil 40: İlgili Grup Tahminleme Görseli

Görüntü, bir vakaya dahil olan tüm ilgili kişilerin isimlerini gösterir ve daha yüksek vaka sayılarına bağlı olarak, olası ilgili kişi ve grupların isimlerini gösterir.

Bu çalışmada, geçmiş terör verisi kullanarak, söz konusu saldırılara karışan grubu tahmin etmenin mümkün olduğu sonucuna varılabilir. Önerilen modelin bu bölümünde sistemin olası teknik arıza sonra karar alıcının sistemi elle kontrol edebilir ve kendi tecrübelerinden hareketle belirli noktalarda risk kontrolü yapabilecek şekilde tasarlanmıştır. Bununla birlikte, sosyal ağ analizleri ve geçmiş veri kullanılarak bir aktivist grubu tespit etmek için daha fazla çalışma yapılabilir.

Farklı bakış açısı için, grup tespitinde farklı yapay zekâ tekniklerinin kullanılması ve daha doğru sonuçların elde edilebilmesi için telefon görüşmeleri, Seyahat verileri, e-posta verisi, sağlık verisi, CBS verisi, sosyal medya incelemeleri, vb. gibi daha fazla parametrenin dahil edilmesi önerilmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Artan internet kullanımı, siber suçluların illegal faaliyetlerini yürütmeleri adına yeni alanlar sunmaktadır. E-ticaret, dijital para birimlerinin ve çevrimiçi bankacılık teknolojilerinin ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte, birçok geleneksel suçta, çevrimiçi bir varlık haline dönüşmüştür. Dijital dünyada işlenen birçok suç, ileri düzey bir organizasyon, insan ağı (üretici, kullanıcı ve distribütör, vb.) ve teknolojik sistem (ödeme araçları, e-ticaret, teslimat veya nakliye sistemleri, vb.) içermektedir. Bu nedenlerden ötürü yeni dünya düzeninde, suça meyillileri tespit etmek, gizli ağları ve bu ağdaki kilit kişileri ortaya çıkarmak adına, vaka raporlarına dayanan geleneksel suç veri madenciliği, yalnızca suç söz konusu olduğunda, neler olup bittiğini keşfetmeye yarayabilir ancak gerçeğin doğası, verinin arkasındaki saklı hikâyeyi temsil eden yapılandırılmamış içerikte gizlidir. Sosyal medya ve diğer ağlardaki kullanıcı etkileşimleri, çevrimiçi platformlar, vaka, ürün ve hizmetleri şekillendirmeye yardımcı olabilecek kıymetli görüşler barındırmaktadır. Bu geri bildirimler aynı zamanda önemli bir bilgi, ürün ve hizmet kaynağıdır. Bu kaynak, suçları tespit etmek, sonuç çıkarmak veya tahmin etmek içinde kullanılabilir. Ancak, hatalı sonuç çıkarımında bulunmamak için bahse konu veri gerekli kalite standardın da olmalıdır.

Suç istihbaratının başarısı ve etkisi büyük ölçüde verinin kalitesine bağlıdır, bu nedenle suç tahmini için sosyal verinin uygun kalite düzeyinde ölçülmesi ve sağlanması gerekmektedir. Bu durum, içerik özelliklerine bağlı olarak düşük kaliteli sosyal veriyi ölçebilecek ve filtreleyebilecek yöntemlerin geliştirilmesinin önemini açıklamaktadır. Suç oranlarının azaltılmasına katkıda bulunmak, güvenlik politikalarına destek olmak ve ekonomik politikalar belirlemek hususunda yeni stratejik hamleler için zaman kazanmak amacıyla aşağıdaki yeni araştırma soruları sırasıyla önerilmiştir.

Bu sebeple;

- Suç ile bağlantılı olmayan insanlar arasında suç bağlantıları, yapıları ve rolleri çıkarılabilir mi?
- Sosyal veri vasıtasıyla vakaları, tahmin etmek ve karşılaştırmak için yöntemler ve standartlar geliştirilebilir mi?

Bu çalışma, suç tahmini için son teknoloji bilgi keşif tekniklerini önerilmiş, veri kalitesi, analizi ve tahmini için yeni yöntemler sunulmuştur. Bu soruların yanıtları, suçları anlama, müdahale etme, politika ve strateji geliştirmenin yanı sıra sosyal veri platformlarında filtrelerin geliştirilmesi ve sosyal veride kalite standartlarının oluşturulması dahil olmak üzere bir dizi uygulama için hayati önem arz etmektedir.

Birinci sorunsalda, veri madenciliği konularını temsil etmek, duygu puanlarını hesaplamak ve kelime ilişkilerini çıkarmak amacıyla bazı temel matematiksel ve veri madenciliği tekniklerini önerilerek, ele alınmıştır. Bu bölümde, sosyal veriyi kullanan suç istihbaratı için yeni bir ürün güvenliği çerçevesi önerilmiştir; bu çerçevede Bayes tahminleme, konu madenciliği ve duygu analizi tekniklerine ait model çizilmiş, sistem suç faaliyetlerinin modellerini ortaya çıkarmanın yanı sıra gelecekte suçların ne zaman ve nerede meydana geleceğini tahmin etme istemiyle uyumlu hale getirilmiştir. Vaka modelleme sonucu, suç istihbaratında faydalı olabilecek bazı özel sonuçları da ortaya çıkaracağı değerlendirilmiştir. Ayrıca; marka ve ürün polaritesi (pozitif, nötr ve negatif) duygu karşılaştırma sonuçları, sosyal medya verisinde metin madenciliği ve duygu analizinin verimliliğini gösterirken, duygu yönelimini tahmin etmek için makine öğrenimi sınıflandırıcılarının kullanımı, kullanıcılar ve üreticiler için faydalı bir araç sağlayacağı müşahede edilmiştir.

İkinci sorunsalda; suçlular arasındaki doğrudan bağlantı hakkında hiçbir bilginin olmadığı, suç veri kümelerindeki karakteristik durumlara odaklanmaktadır. Ortak olay kavramını kullanarak tüzel kişi ilişkilerinin çıkarılmasına yönelik yenilikçi bir yöntem önerilip, geçmiş suç verisinin ortak özelliklerini *k-parçalı grafik* ile göstermek ve akabinde grafiği *tek parçalı* bileşen ile planlamak için yeni bir yaklaşım önerilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar, operasyonel stratejiler için faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu durum, sunulan küme içerisinde merkezi bir konuma sahip noktalar bir grup içinde önemli bir kontrol işlevine sahip olabilirken, kümeler arasındaki sınırda bulunan noktalar iki grup arasında önemli rol oynayabilmektedir. Bahse konu suç grupları belirlendikten ve alışkanlıkları tespit edildikten sonra, kolluk kuvvetleri, gelecekteki suç faaliyetlerinin gelişimini belirlemek ve engellemek adına strateji geliştirebilir. Bu

analizler ayrıca güvenlik kurumlarına, kümelerin gerçekten organize bir ağa dahil olup olmadığını, ağıın evrimi ve süresi, destekleyen unsurları ve nasıl bertaraf edileceğini araştırmak için yardımcı olabilir. Bu analizlerin ötesinde Sosyal Ağ Analizi, spam gönderi yapan kullanıcı hesapları ile spam URL'ler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak içinde kullanılabilir.

Son olarak; aslında bir ve ikinci sorunsalda belirtilen. Özellikle sosyal veri konusunda daha fazla çalışma yapılması gerektiği sonucuna varmaktadır. Sosyal veri kalitesinin, veri analitiğinin yanı sıra kullanıcılar içinde önemli bir sorunsal olduğu müşahade edilmiştir. Bunun nedeni, içerikler ve hesapların doğruluğu, anonimlik kavramı, verinin doğası, zaman başına oluşan verinin büyüklüğü konuları sosyal verinin doğruluğu sorunsallarıdır.

Kitle hareketleri hızlı yayılan ve büyük etkilere sahip oluşumlardır. Bu oluşumların önceden sezilmesi ile olayların engellenmesi için yeni stratejilerin oluşturulması toplum güvenliği için önemli bir adımdır. Sosyal medya kitle hareketlerinin sezilmesinde, tespit edilmesinde, vakalar hakkında bilgi edinilmesinde hızlı ve etkili bir kaynak olarak kullanılabilir. Sosyal Medya'nın tehdit hakkında özet bilgi içermesi verinin yapılandırılmasında ve kullanılmasında hız kazandıracaktır. Yapılandırılmamış veri için ise karar verici, saldırı hakkında hızlıca ön bilgi sahibi olacak ve vakanın önlenmesinde gerekli adımların atılması için zaman kazanacaktır.

Sosyal veri örneklerinin kalite sınıfını belirlemek, tahmin etmek ve sosyal veri kalitesinin dinamik değerlendirmesi için yenilikçi bir yöntem önerilmiştir. Sosyal Medya verisi kullanılarak elde edilen deneysel sonuçlar, hatalı örnekler nedeniyle veri madenciliği ve duygu analizinde bazı önyargıların oluşmasına sebebiyet vermiştir. Çalışmanın sosyal veri platformlarında filtreler geliştirmedeki ve veri setinin ne olabileceği konusunda makine öğrenmesi özelliklerini kullanan karar destek sistemlerinin geliştirilmesindeki önemi konu alınmıştır.

Çalışma ayrıca; sosyal veri kalitesi adına karşılaştırmalı ölçütler geliştirmeye odaklanmıştır. Örneğin, duyarlılık analizi sonuçlarını standart hale getirmek için ve yayımlanan analitik sonuçların etkin bir şekilde karşılaştırılabilmesi adına belirli veri

kalitesi kriterleri oluşturulabilir. Sonuç, piyasa analizi için açık veri kümeleri sunan bireyler ve kuruluşlar içinde bir kılavuz olabilir. Ayrıca önerilen yöntemin, sosyal ağ aramalarında kullanıcı memnuniyet düzeyini arttırmada kullanımı da mümkündür. Sosyal veri kullanan suç istihbaratı açısından, bu çalışma, elde edilen sonucu gerçek suç olaylarıyla ilişkilendirebilmek için sosyal veri güvenliği kurumlarıyla yakın çalışmayı, diğer arama günlükleri gibi veri kümelerinin kaynakları ve sosyal medyada belirli mal veya hizmetleri kullanma deneyimleri hakkında geri bildirim sağlayan birçok site ve sayfa sonuçları ana akım medya rapor arşivleriyle karşılaştırılabilir.

Büyük sosyal medya platformları (Twitter, Instagram, Facebook, vb.), kitle bilgeliğini bir araya getirmek için bilgisayar bilimi, istatistik ve sosyal bilimin kesiştiği noktada araştırma departmanları geliştirmeye devam ediyor. Sosyal veri kalitesi; zaman geçtikçe sosyal iletişim içerik ve yapı olarak değişmeye devam edeceğinden, veri kalitesi de dinamik hale gelecektir. Dinamik veri kalitesi, daha fazla araştırma fırsatları sunmayı vaat edecektir.

Önerilen model ile otomatik çıkartılan sonuçlar güvenilir bir kaynaktan gelmesi durumunda herhangi bir analist değerlendirmesine ihtiyaç duymadan sisteme eklenerek karar vericinin zaman kaybını engelleyecektir. Kaynağın güvenilir olmaması durumunda model sonuç çıkarmak için zaman harcamayacak sadece karar verici rolü üstlenecektir. Otomatik yapılandırılmayan veri için karar verici, minimum sürede maksimum bilgiye sahip olacaktır. Ek olarak kitle hareketinin analiz edilmesi, olası olayların önlenmesi için alınacak tedbirlerin belirlenmesi için zaman kazandırılmış olacaktır.

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Toplumsal hareketlerin ekonomik anlamda yarattığı kaos ortamını değerlendirecek olursak, kitleler vakaya mazhar konuya yoğunlaştığı ve aşırı motive olduğunda ortaya çıkan davranış biçimi anarşizme dönüşebilir bu durum toplumun geri kalanında kaygı ve endişeye neden olabilir. Arap Baharı, Gezi Parkı Eylemi, vb. örneklerde yaşandığı gibi protesto gösterilerinin yaşandığı sahada bulunan Kobiler haftalar, hatta aylarca işletmelerinde hizmet sunamamaktadırlar. Buradan hareketle toplumsal hareketlerin ülkelerin birçok problemin yanı sıra ekonomik açıdan kriz ortamına zemin hazırlayabileceği ve ekonomik verinin etkilenebileceği söylenebilir.

Yukarıda bahse konu kitle hareketlerinin, sosyal medya aracılığıyla provokasyonunun ve yayılımının son derece hızlı olmasından dolayı, kolluk güçleri tarafından önceden tespit edilip engellenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda tez çalışması kapsamında ülkelerin kitle hareketlerini önceden tespit etmesine yönelik bir model önerilmiştir.

Elde edilen model verisine göre önereceğimiz ilk strateji Twitter verisine önem verilmesi gerekliliğidir. Kurduğumuz modelde toplumsal hareketlerin önceden tespitine yönelik olarak Twitter verisinin büyük öneme sahip olduğu söylenebilir. Tezin doğruluğu geçmişte yaşanmış olan kitle hareketleri incelendiğinde görülmektedir. Örnek olarak; yukarıda bahsi geçen (Arap Baharı, Gezi Parkı, vb.) kitle hareketlerinde bireyler Twitter üzerinden iletişim sağlamış ve örgütlenmiştir. Twitter kullanıcıları birbirlerini takip etmese, mesajlaşma ihtiyacı hissetmese, hatta birbirlerini tanımasa dahi Trend Topics (trend konuları) ve Hashtag' ler (#) sayesinde insanlar yüzbinler hatta milyonlarca insanın dahil olabileceği vaka üzerine etkileşimde bulunabilmektedir. Bu durum kitle hareketlerinde oldukça fazla kullanılabilen, geçmişte yaşanmış birçok kitle hareketleri buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Belirtilen hususlar göz önüne alındığında ülkenin politika yapıcılarının da Twitter verisine önem verip incelemeleri uygun olacaktır. Bu bağlamda kurulacak sistem ile Twitter verisi analiz edilmeli ve istihbarat organı ile entegre edilmelidir. Bu çerçevede ülkenin Twitter akışlarını kontrol edebilecek bir sistem kuralmalıdır. İstihbarat birimlerinde oluşturulacak birimler ile en çok geçen veriler (Konum, Fotoğraf,

Hashtag, vb.) takip edip kontrol ederek, oluşan bu büyük veriyi analiz etmeleri büyük önem arz etmektedir. Bu analizler sonucu ortaya çıkabilecek kelime grupları bizlere bir sosyal hareketin planlandığı veyahut toplum tarafından desteklendiğine yönelik ipuçları sunacaktır. Bu bilgiler sayesinde oluşan grupların hareket tarzları, eyleme geçecekleri alan ve bu gruplar içerisinde suç olasılığı anlaşılabilir. Tüm bu sonuçlar incelendiğinde istihbarat örgütlerinin de en az bu eylemleri gerçekleştiren kişi ve gruplar kadar Twitter’da aktif olmaları gerekliliği doğmaktadır. Dolayısıyla Twitter verisi belirtilen çerçevede aktif olarak incelendiğinde birçok kitle hareketi önceden tespit edilebilecektir. Hatta geçmişte yaşanmış olan Arap Baharı, Gezi Parkı Eylemleri, vb. öncesi ve esnasında Twitter hesapları aktif bir şekilde incelenebilseydi bu eylemlerin önüne geçilmesi veya büyümesi engellenebilirdi.

Twitter verisine ek olarak Instagram ve Facebook sosyal medya verisi bir sosyal eylem öncesi ve sırasında büyük önem arz etmektedir. Ancak, Facebook ve Instagram’da üretilen veriyi Twitter kadar etkili olmayabilmektedir. Bunun temel sebebi olarak kişilerin etkileşim alanlarının kısıtlı olması gösterilebilir. Özellikle son dönemde Facebook ve Instagram’da Twitter benzeri adımlar atılmasına karşın henüz Twitter kadar etkili olamamıştır. Facebook ve Instagram uygulamalarına ait gönderiler üzerinden Image Mining (Görüntü Madenciliği), görüntüye iliştilmiş sesler ve yorumlar için yapılacak Text Mining (Yazı Madenciliği) uygulamaları üzerine veri madenciliği ile anlamlı sonuçlar elde edilebilir. Bu bağlamda bir kitle hareketini önceden belirleme çalışmalarında söz konusu sosyal medya araçlarından elde edilecek aktif verinin de ilgili istihbarat birimleri tarafından analiz edilmesi önem arz etmektedir.

Bir kitle hareketini önceden tahinine yönelik bir diğer önemli veri kaynağı olan husus, elektronik haber siteleridir. Teknoloji kullanımı özellikle son yıllarda tüm dünyada radikal bir şekilde artmıştır. Artık bireyler telefon, tablet ve bilgisayarlarından diledikleri zaman ve mekânda habere ulaşabilmekte ve haber üretebilmektedir. Bu çerçevede gazeteler dahi fiziki ortamda bulunmamakta internet ortamında takip edilmektedir. İnternet ortamında bulunan haberler hem eş zamanlı takip edilebilmekte hem de sosyal medya üzerinden paylaşılabilir. Bir kitle hareketini önceden belirlemede etkili faktörlerden bir tanesi de haber sitelerini aktif

takibidir. Haber sitelerinde açıklanan bir haber, bir duyuru veya bir eylem hazırlığı hızlı bir şekilde yayılabilir ve ülke adına bir kriz ortamına sebebiyet verebilir. Bu minvalde ilgili istihbarat kuruluşları tarafından elektronik haber sitelerinden elde edilebilecek veriyi büyük veri analizi kapsamında değerlendirilerek analizinin yapılması anlamlı sonuçlar doğuracaktır.

Kurduğumuz modelde kitle hareketlerini önceden tespit etmenin bir diğer yolu da seyahat bilgileri verisinin analizidir. Seyahat bilgisi verisi kara, hava ve deniz seyahatlerine ait yolcu bilgilerini içermektedir. Olası bir kitle hareketi öncesi ve sırasında bir araya gelmek adına seyahat etmek isteyecek ve bu minvalde bir planlama yapacaktır. Bu çerçevede ilgili istihbarat kuruluşları tarafından bahse konu veri analizi de önceden tahmin modeline katkı sağlayacaktır.

Ayrıca model çerçevesinde olası bir kitle hareket öncesi ve sırasında ilgili kişi ve grupları tahmin ve tespit etmek adına bilhassa sağlık verinden, Coğrafi Bilgi Sistemlerinden (CBS), Konaklama verisinden, DARKNET verilerinden ve Sinyal İstihbaratından istifade etmek, olası çerimiçi olmayan şüphelinin tespitine yönelik büyük fayda sağlayacaktır.

Tez kapsamında önerdiğimiz yapay zekâ destekli önceden tahmin modeli milyonlarca veriyi milisaniyeler içerisinde analiz ederek bir analistin yapamayacağı süre ve doğrulukta neticelendirebilecektir. İnsanı sistemden çıkardığımızda hata payının yanı sıra finansal ve zamansal maliyetin de son derece azaltılması mümkün olacaktır. Bu minvalde kurulacak olan Ulusal Büyük Veri Bankasının ülkemizin hem ekonomik hem istihbari hem de stratejik anlamda sağlayacağı avantajlar bulunmaktadır.

Çalışmanın kısıtlılıklar çerçevesinde güvenlik politikaları alanında yapılması, bir anlamda genellemeye, çıkarımlara engelmış gibi görünmesine karşın önerilen Ulusal Veri Bankası, Ekonomi politikaları başta olmak üzere turizm ve diğer sektörlere de fayda sağlayacağı işaret edilmektedir. Güvenlik politikaları ve istihbaratın özünde olan gizlilik ve vatandaşların veri mahremiyeti hususunda tam bilgili olmamaları ve Tez de savunulan modelin sosyal medya organlarına ait veri kaynaklarının sunucularının ağırlıklı olarak ABD’de olması, ayrıca söz konusu model

için kurulacak sistemin maliyeti ve husuksal sınırlılıklar değeriendirildiğinde devlet eli ile organize edilecek olması kısıtlılıklardır. Çalışamda literatür taraması sonucu elde ettiğim bilgilerin ve yararlanılan kaynakların konuyu doğru yansıttığı varsayılmıştır.

KAYNAKLAR

Agrawal, R., (1993). Imielinski, T., & Swami, A. Database mining: A performance perspective. *IEEE transactions on knowledge and data engineering*. 5(6): 914-925.

Ağartan, T., Choi, W. Y., & Huynh, T., (2005) (1750). Kapitalist dünyanın dönüşümü: 1750-1850. *Toplumsal Hareketler*. 21-85.

Akbıyık, N. ve Öztürk, M., (2012). Sivil toplum ve sosyal medya perspektifinde. Arap baharı” ve “Wall strett’i işgal et” eylemleri”. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi II*. 1003-1027.

Akın, A., (2015). Siyasetin yeni hali vaka-i sosyal medya: seçimden seçime, Gezi Direnişinden Hükümet Cemaat Çatışmasına. *Folklor/Edebiyat*. 21(83):463-469.

Akpınar, H., (2000). Veri tabanlarında bilgi keşfi ve veri madenciliği. *İÜ İşletme Fakültesi Dergisi*. 29(1), 1-22.

Alçın, S., (2016). Üretim için yeni bir izlek: Sanayi 4.0. *Journal of Life Economics*. 3(2):19-30.

Alpman, P. S. Toplumsal hareketler tartışması için kısa bir giriş. <http://www.yurtvedunya.net/Sayi3/4.pdf>. (Erişim 24.24.2011)

Anderson, D. S., (1992). Identifying and responding to activist publics: A case study. *Journal of Public Relations Research*. 4(3):151-165.

Arrighi, H. (2004). Sistem karşıtı hareketler. *Nostalji*.

Arslan, D. A. ve Çakır, G. A. H., (2018). *Bildiri Tam Metinleri Kitabı*. 4(4):125.

Aydın, A. F., (2016). Sivil itaatsizlik ve dijital aktivizm bağlamında gezi parkı olaylarına ilişkin bir değerlendirme. Aktivizm toplumsal değişimin yeni yüzü, *İstanbul: Değişim Yayınları*.

Aydoğan, F. ve Kırık, A. M., (2012). Alternatif medya olarak yeni medya. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (18):58-69.

Ayvaz Reis, Z., Kırbaşlar, F. ve Özsoy Güneş, Z., (2010). Fen bilgisi öğretmen adaylarının kimya öğretiminde BDE materyali kullanımına ilişkin düşünceleri.

Babacan, M. E., (2014). Sosyal medya sonrası yeni toplumsal hareketler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(1):135-160.

Babacan, M., Haşlak, İ. ve Hira, İ., (2011). Sosyal medya ve arap baharı. *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*. 6(2):63-92.

Babayan, N. & Braghiroli, S., (2014). Googling Democracy: A comparison of democracy promoters on the internet. in handbook of research on political activism in the information age (pp. 335-350). IGI Global.

Balamir Coşkun, B., (2013). Arap baharı ve sonrası: ortadoğu'daki toplumsal hareketler bize ne anlatıyor?. *middle eastern analysis/ortadoğu analiz*, 5(58).

Banko, M., (2013). Gezi Parkı sürecine dijital vatandaşın etkisi. Ali Rıza Babaoglan.

Bayraktutar, M., (2011). Suç Önlemede Dini ve Ahlaki Değerlerin Rolü. *Suç Önleme*, 7.

Berners-Lee, T., (2001). *L'architettura del nuovo web. Dall'inventore della rete il progetto di una comunicazione democratica, interattiva e intercreativa*. Feltrinelli Editore.

Bilimler, T. B. T. S. S., (2011). Ankara: *Türkiye Bilimler Akademisi*.

Bozkurt, S., (2014). “İnternet nedir? geçmişten günümüze internet tarihi”.
<http://www.teknokoliker.com/2014/01/internet-tarihive-gecmisten-gunumuze-internetin-gelisimi.html>” (Erişim 24.24.2011)

Bozkurt, Y., (2016). Yeni toplumsal hareketler çerçevesinde çevreci hareket ve gezi parkı olayları. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 14(2):276-293.

Bramlet, C., (2011). “Speaking of: Social media intelligence”. Claims.

Branke, J., Farid, S. S. & Shah, N., (2016). Industry 4.0–A vision also for personalised medicine supply chains?. 2(2):263-270.

Brîght, Jonathan, Helen Margetts, Scott Hale & Taha Y., (2014). The use of social media for research and analysis: a feasibility study. *London: Department for Work and Pensions*, December.

Bundy, A., (2017). Preparing for the future of artificial intelligence.

Cabena, P., Hadjinian, P., Stadler, R., Verhees, J. & Zanasi, A., (1998). *Discovering data mining: from concept to implementation*. Prentice-Hall, Inc.

Calhoun, C. (1993). “New social movements” of the early nineteenth century. *Social science history*, 17(3), 385-427.

Campbell, J. L., (2005). Where do we stand? Common mechanisms in organizations and social movement research.

Camp, J. M., (1986). The Athenian Agora. *Excavations in the heart of classical Athens*, 38.

Canan, A. S., (2013). Bir halkla ilişkiler aracı olarak sosyal medyanın kullanımı: üç alana yönelik bir inceleme. Yayınlanmış yüksek lisans tezi. *İstanbul Üniversitesi SBE*.

Castells, M., (2013). İsyen ve umut ağları: İnternet çağında toplumsal hareketler. *Koç Üniversitesi Yayınları*.

Cemil, K., (2011). Avrupa birliği veri koruma direktifi ekseninde hassas (kişisel) veriler ve işlenmesi. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 69(1-2):317-334.

Chaitin, D., (2019). Edward Snowden: Facebook Is a surveillance company rebranded as 'social media'. *Washington Examiner*.

Chan, E. & Dobuzinskis, A., (2014). US police struggle to uncover threats on social media. *Reuters Online*.

Chaouchi, H., (2013). (Ed.). The internet of things: Connecting objects to the web. John Wiley & Sons.

Charles, N. & Vento, J., (2011). Occupy wall street and the fight for economic fairness. *Opinión política mundial*.

Christiansen, J., (2011). Theories of social movements. Ed. The Editors of Salem Press, California, *Salem Press*.

Cios, K. J., Pedrycz, W., Swiniarski, R. W., & Kurgan, L. A., (2007). Data mining: a knowledge discovery approach. *Springer Science & Business Media*.

Cohen, J., (1999). Strateji ya da kimlik: Yeni teorik paradigmlar ve sosyal hareketler. Yeni Sosyal Hareketler. (Haz: Kenan Çayır). *Kaknüs Yay., İstanbul*.

Coser, L. A., (1998). The functions of social conflict (Vol. 9). Routledge.

Coşkun, M. K., (2007). Demokrasi teorileri ve toplumsal hareketler. *Dipnot Yayınları*.

Crossley, N. (2002). Making sense of social movements. McGraw-Hill Education (UK).

Çalı, H. H. Y. Ve Hamamcı, C. T. D., (2006). Çevreci toplumsal hareket olarak Greenpeace-Türkiye hareketi (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevrebilimleri Anabilim Dalı).

Çayır, K., (1999). Toplumsal sahnenin yeni aktörleri: Yeni sosyal hareketler. *İstanbul: Kaknüs Yayınları*.

Çelik, S. ve Akdamar, E., (2018). Büyük veri ve veri görselleştirme. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*. (65):253-264.

Çelikleş, M. ve Koçar, G., (2015). Endüstriyel devrimin son sürümünde mühendisliğin yol haritası.

Çımrın, F. K., (2010). Yeni toplumsal hareketler ve kentsel yaşam. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*. 1(2):45-58.

Çıldan, C., Ertemiz, M., Tumuçin, H. K., Küçük, E. ve Albayrak, D., (2012). Sosyal medyanın politik katılım ve hareketlerdeki rolü. *Akademik Bilişim*, 3.

Çoban, B., (2014). (Ed.). Sosyal medya devrimi. *Su Yayınevi*.

Çoban, S., (2009). Yeni toplumsal hareketler ve iktidar sorunu. Küreselleşme, direniş, ütopya, yeni toplumsal hareketler. Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet. 175-191.

Coffman, T., Greenblatt, S. & Marcus, S., (2004). Graph-based technologies for intelligence analysis. *Communications of the ACM*, 47(3):45-47.

Cormen, T. H., Leiserson, C. E., Rivest, R. L. & Stein, C., (2001). Introduction to algorithms second edition. The Knuth-Morris-Pratt Algorithm.

Dant, A. & Richards, J., (2011). Behind the rumours: How we built our Twitter riots interactive. The Guardian, 8.

Dasu, T. & Johnson, T., (2003). Exploratory data mining and data cleaning (Vol. 479). John Wiley & Sons.

Dalı, U. İ. A. ve Dalı, İ. B., (2017). Sosyal Medya Üzerinden Elde Edilen İstihbaratın Güvenlik Maksatlı Kullanılması.

David, G., (2006). Globalization and international security: have the rules of the game changed. in annual meeting of the international studies association, California, USA. http://www.allacademic.com/meta/p98627_index.html. (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Debons, A., Horne, E. & Cronenweth. S., (1988). Information science: an integrated view. GK Hall.

Demirci, G., (2006). Türkiye'ye internetin gelişi ve gelişimi.

Deniz, A. Ç., (2015). Kolektifin rasyonalizasyonu: toplumsal hareketler.

Dogtiev, A., (2018). App download and usage statistics. Dostopno prek. <http://www.businessofapps.com/data/app-statistics>. (Erişim 24.24.2011)

Doğan, O., Bykkağncı, H., Darılmaz, A., Kara, E. ve ağiltay, K., (2017). FeTeMM eğitiminde giyilebilir teknoloji uygulaması giyilebilir meteoroloji istasyonu GiyMİ. 25-29.

Dolgun, M. ., zdemir, T. G. ve Oğuz, D., (2009). Veri madenciliğinde yapısal olmayan verinin analizi: Metin ve web madenciliği. *İstatistikçiler Dergisi: İstatistik ve Aktüerya*. 2(2):48-58.

Domingo-Ferrer, J., (2002). A provably secure additive and multiplicative privacy homomorphism. *In International Conference on Information Security Springer, Berlin, Heidelberg*. pp. 471-483.

Dozier, K., (2011). Intelligence and Social Media: CIA is Monitoring Twitter and Facebook. *Global Research*.

Dugan, L., (2012). Twitter used as impromptu emergency broadcast system during Ohio school shooting. mediabistro.com, February, 28.

Dunham, M. H., (2006). Data mining: introductory and advanced topics. *Pearson education India*.

Durgan, A., & Sans, J., (2012). "No one represents us": the 15 may movement in the spanish state. *Sozial. Geschichte*.

Dlger, M. V., (2016). Kişisel verilerin korunması kanunu ve Türk ceza kanunu bağlamında kişisel verilerin ceza normlarıyla korunması. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 3(2):101-168.

Dwork, C., (2008). Differential privacy: A survey of results. In International conference on theory and applications of models of computation. Springer. Berlin, Heidelberg. 4978:1-19.

Earl, J., & Kimport, K., (2011). Digitally enabled social change: Activism in the internet age. Mit Press.

Edwin, K., (2019). Samsung SGR-A1 robot sentry is one cold machine.

Elekoğlu, A. A., (2020). Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0, Web 4.0 nedir? Aralarındaki fark nedir? Eğitime katkısı nedir?.

Emiroğlu, B. G., (2009). Semantic web (anlamsal ağ) yapıları ve yansımaları. *Akademik Bilişim*, 9, 151-155.

Erdoğan, İ. A., (2005). Korkmaz öteki kuram. Ankara: *Erk Yayınları*.

Erkan, Ü., Eyüp, S., Emre, Ç., Harun, U. ve Ahmet, A., (2005). Web basın verilerine apriori algoritması uygulanarak düzenli birliktelik kurallarının bulunması. *In 4rd International Advanced Technologies Symposium*. Sep.

Eroğul, C., (1999). Devlet yönetimine katılma hakkı. *İmge Kitabevi*.

Ete, H. ve Taştan, C., (2013). Kurgu ile gerçek arasında gezi eylemleri. *Seta Yayınları XXVIII Birinci Baskı*, Ankara.

Euronews. İspanya'da işsizlik oranı yaklaşık yedi yıl sonra ilk kez %20'nin altında. <http://tr.euronews.com/2016/10/27/ispanya-da-issizlik-orani-7-yil-sonra-yuzde-20nin-altinda>, 2016. (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Evrimi, D., (2015). Endüstriyel devrimin son sürümünde mühendisliğin yol haritası. *662(56):24-34*.

Fan, W., Wallace, L., Rich, S., & Zhang, Z., (2006). Tapping the power of text mining. *Communications of the ACM*, 49(9):76-82.

Fayyad, U. M., Piatetsky-Shapiro, G., & Smyth, P., (1996). Knowledge Discovery and Data Mining: Towards a Unifying Framework. In *KDD* (Vol. 96, pp. 82-88).

Finley, ML ve Soifer, S., (2001). Sosyal hareket teorileri ve MAP: Diyalogun başlangıcı. Demokrasi yapmak: sosyal hareketleri düzenlemek için MAP modeli, 100-114.

Fisher, L., & Evans, M., (2019). CIA warning over Huawei. *The Times*.

Foça, M. A., (2016). 15 Temmuz darbe girişimi sırasında internette yayılan 9 yanlış iddia. (<https://teyit.org/15-temmuz-darbe-girisimi-sirasinda-internette-yayilan-9-yanlis-iddia>) (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Gellman, B., & Poitras, L., (2013). US, British intelligence mining data from nine US Internet companies in broad secret program. *The Washington Post*, 6(07).

Gerbaudo, P., (2013). Protest diffusion and cultural resonance in the 2011 protest wave. *The International Spectator*, 48(4):86-101.

Gerbaudo, P., (2014). Twitler ve sokaklar: sosyal medya ve günümüzün eylemciliği. *Agora Kitaplığı*.

Gerger, H., (1999). Türk dış politikasının ekonomi politiği. İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.

Giddens, A., Özel, H. ve Güzel, C., (2000). Sosyoloji. Ayraç Yayınevi.

Gilchrist, A., (2016). Industry 4.0: the industrial internet of things. *A press*.

Goulden, J. C., & Earnest, P., (2012). The Dictionary of Espionage: Spyspeak into English. Courier Corporation.

Gramsci, A., (1975). Felsefe ve politika sorunları. Payel Yayınları.

Greene, D., & O'Mahony, D., (2004). Instant messaging & presence management in mobile adhoc networks. *In IEEE Annual Conference on Pervasive Computing and Communications Workshops*. Proceedings of the Second. (pp. 55-59). IEEE.

Greenwald, G., MacAskill, E., & Poitras, L., (2013). Edward Snowden: the whistleblower behind the NSA surveillance revelations. *The Guardian*, 9(6):2, 2013.

Guide, C. J. D., (2012). (20). Infamous Crimes Committed and Solved on Facebook. Alissa Skelton. (<https://mashable.com/2012/03/01/facebook-crimes/#AykMFHk5YGqm>) (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Guidry, J., Kennedy, M. D., & Zald, M., (2000). (Eds.). Globalizations and social movements: Culture, power, and the transnational public sphere. *University of Michigan Press*.

Gulshan, V., Peng, L., Coram, M., Stumpe, M. C., Wu, D., Narayanaswamy, A., & Kim, R., (2016). Development and validation of a deep learning algorithm for detection of diabetic retinopathy in retinal fundus photographs. *Jama*, 316(22):2402-2410.

Gurak, L. J., (2014). Trust and Internet Activism: From Email to Social Networks. In *Cyberactivism on the participatory web* (pp. 17-29). Routledge.

Gül ve Alagöz., (2016). Kişisel verilerin korunmasına yönelik ihlaller ve uluslararası düzenlemeler.

Gülcan, I. Ş. I. K., (2013). Yeni Toplumsal Hareketler ve Sanal Gerçeklik Boyutunda Gezi Parkı Eylemleri. *Selçuk İletişim*, 8(1), 19-33.

Gülseçen, S., (2015). Bilgi yönetimi: Bilgi tüketicileri, büyük veri, inovasyon, kurumsal zekâ. Papatya Yayıncılık Eğitim.

Gündüz, U., (2013). Toplumsal hareketler, sivil itaatsizlik ve sosyal medya yansımaları. Sosyal Medya Araştırmaları-I (ed. Ali Büyükaslan, Ali Murat Kırık). *Konya: Çizgi Kitabevi*.

Güzel, M., (2006). Küreselleşme, internet ve gençlik kültürü. *Küresel İletişim Dergisi*, 1(1):1-16.

Haenlein, M. ve Kaplan, A. M., (2004). A beginner's guide to partial least squares analysis. *Understanding statistics*, 3(4):283-297.

Hamet, P., & Tremblay, J., (2017). Artificial intelligence in medicine. *Metabolism*. 69:S36–S40.

Han, J., Kamber, M., & Pei, J., (2011). Data Mining: concepts and techniques. Morgan Kaufmann Publishers Inc. San Francisco. CA. USA.

Hanspeter, K., Koopmans, R., Duyvendak, JW ve Giugni, MG., (2015). Batı Avrupa'da yeni toplumsal hareketler: karşılaştırmalı bir analiz. Routledge.

Henkoğlu, T. ve Külcü, Ö., (2013). Bilgi erişim platformu olarak bulut bilişim: Riskler ve hukuksal koşullar üzerine bir inceleme. *Information World/Bilgi Dünyası*, 14(1).

Hetz, P. R., Dawson, C. L., & Cullen, T. A., (2015). Social media use and the fear of missing out (FoMO) while studying abroad. *Journal of Research on Technology in Education*, 47(4):259-272.

HMIC., (2011). The rules of engagement: A review of the August 2011 disorders.

Hoffer, E., & Günur, E., (1998). Kesin inançlılar: kitle hareketlerinin anatomisi. İm.

Horowitz, M. C., Allen, G. C., Saravalle, E., Cho, A., Frederick, K., & Scharre, P., (2018). Artificial intelligence and international security. Center for a New American Security.

Houtsma, M., & Swami, A., (1995). Set-oriented mining for association rules in relational databases. *In Proceedings of the eleventh international conference on data engineering* (pp. 25-33). IEEE.

Howard, P., (2013). Report on digital activism and non-violent conflict. Digital activism research project.

Hwang, T., (2010). Digital transforms activism: The Web ecology perspective. *Digital activism decoded: the new mechanics of change*, 119-136.

IACP., (2010). “Social Media Model Policy”, Virginia U.S.A., s. 2. (<https://www.theiacp.org/>). (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Ian, T. Sam J. & Gwyn T., (2013). “Prism NSA surveillance 'did not collect european data in bulk”, *The Guardian*. (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Işık, G., (2011). (Ed.). Toplumsal hareketler: politikadan edebiyata, sanattan sinemaya, medyadan toplumsal algıya teorik ve pratik analizler ve yansımalar. Nobel Akademik Yayıncılık.

Işıklı, Ş., (2004). Bulanık mantık ve bulanık teknolojiler, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, Sayı: (19):105-126.

Jasper, J. M., (2002). Ahlaki protesto sanatı: toplumsal hareketlerde kültür, biyografi ve yaratıcılık. *Ayrıntı Yayınları*.

Jeffery, K., (2016). "Data is the New Oil." Best practices for data management & sharing. Dü. The Joint Research Centre (JRC). Ispra. Italy. Web.

Jenkins, H., & Deuze, M., (2008). Convergence culture.

Johnston, H. Larana, E. & Gusfield, J. R., (1994). Identities. grievances and new social movements. *New social movements: From ideology to identity*. 3:35.

Joyce, M. C., (2010). Digital activism decoded: The new mechanics of change. IDEA.

Kalay, M. U., (2018). Database system suggestions for the Internet of Things (IoT) systems. *Muğla Journal of Science and Technology*, 4(1):46-52.

Kara, T., (2013). Sosyal medya endüstrisi. *İstanbul: Beta Yayıncılık*. 11.

Karaarslan, A., (2014). Eğitimciler için Bilişim Teknolojileri, Editör: Çakır, H., Eryılmaz, S. Pegem Akademi, Ankara, 158-201.

Karaçor, S., (2009). Yeni iletişim teknolojileri, siyasal katılım, demokrasi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2):121-131.

Karagöz, K., (2013). Yeni medya çağında dönüşen toplumsal hareketler ve dijital aktivizm hareketleri. *İletişim ve diplomasi*, 1(1):131-156.

Karahisar, T., (2013). Sosyal medyanın psikolojik ve toplumsal yansımaları. M. Kuyucu ve T. Karahisar içinde. *Yeni İletişim Teknolojileri ve Yeni Medya*, 52:113.

Karatzogianni, A., (2015). Firebrand waves of digital activism 1994-2014: The rise and spread of hacktivism and cyberconflict. Springer.

Kaun, A. & Uldam, J., (2018). Digital activism: After the hype. *New Media & Society*. 20(6):2099-2106.

Kargupta, H., Souptik Datta, Q. W., Krishnamoorthy, S., (2003). On the privacy preserving properties of random data perturbation techniques, *IEEE international conference on data mining*, (Sf. 99-106).

Kendall, D., (2012). *Sociology in our times*. Cengage Learning.

Kent, S., (1968). *Stratejik istihbarat*. İzmir: Endüstri Basım ve Yayımevi.

KIM, J. N. & Sriramesh, K., (2009). Activism and public relations. In *The Global Public Relations Handbook, Revised and Expanded Edition* (pp. 124-144). Routledge.

Kifer, D., & Gehrke, J., (2006). Injecting utility into anonymized datasets. In *Proceedings of the 2006 ACM SIGMOD international conference on Management of data* (pp. 217-228).

Kimberly D., (2011). "Intelligence and social media: CIA is monitoring Twitter and Facebook". *Global Research*.

Klandermans, P. G., (1997). *The social psychology of protest*. 2.

Konakcı, E., (2010). İnternette bilgiye ulaşma. *Ebat (Ege Bilimsel Araştırma Topluluğu)*. 4. Bilimsel Araştırma Çalıştay, Antalya.

Kongar, E. ve Küçükaya, A., (2013). Gezi direnişi: Türkiye'yi sarsan otuz gün. *Cumhuriyet Kitapları*.

Kök, S. ev Tekerek, M., (2012). Sokak siyasetinden sosyal ağlara yeni aktivizm: Arap baharı deneyimi. II: *Bölgesel Sorunlar ve Türkiye Sempozyumu*, Kahramanmaraş, 59-65.

Kriesi, H., & Wisler, D., (1999). The impact of social movements on political institutions: A comparison of the introduction of direct legislation in Switzerland and the United States. *How social movements matter*, 42-65.

Kurtbaş, İ., (2017). Toplumsal hareketler siyasası teori-oluşum-dönüşüm.

Kurultay1, İ. U., (2016). 2016 24th Signal processing and communication application conference (SIU) 2016 24. Sinyal İşleme ve.

Kurumu, T. D., (2017). Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük.

Kutup, N., (2011). Nesnelerin interneti; 4H her yerden, herkesle, her zaman, her nesne ile bağlantı. XVI. *Türkiye'de İnternet Konferansı*, 11:151-156.

Lars, W. Joann, W. Ezhar, T. Annette, A., (2013). Online media and political participation: the case of Malaysia. *Mass Communication and Society*. 16(4):557-585.

Leizerov, S., (2000). Privacy advocacy groups versus Intel: A case study of how social movements are tactically using the Internet to fight corporations. *Social science computer review*. 18(4):461-483.

Lelandais, G. E., (2009). Sosyal hareketler teorileri ve küreselleşme. B. Çoban içinde, *Yeni Toplumsal Hareketler*. 63-90.

Lenin, V. Marx, K., & Engels, F., (1975). Sendikalar üzerine. *Bilim Yayınları*.

Lewis, P. Newburn, T. Taylor, M. McGillivray, C. Greenhill, A. Frayman, H. & Proctor, R., (2011). Reading the riots: investigating England's summer of disorder.

Liu, B., (2012). Sentiment analysis and opinion mining. *Synthesis lectures on human language technologies*, 5(1):1-167.

Luengo, Ó. G., (2006). E-activism: new media and political participation in Europe. *CONfines de relaciones internacionales y ciencia política*, 2(4):59-71.

Lund Bruce., (2013). "Social media technologies", *IQT Quarterly*, Vol.3, No. 3.

Lyman, S. M., (2016). (Ed.). *Social movements: critiques, concepts, case-studies*. Springer.

Macit, İ., (2017). Kurumsal kaynak planlamasının endüstri 4.0 kazanımları: bir yapısal çatı modeli önerisi. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*. 3(1):50-60.

MacQueen, J., (1967). Some methods for classification and analysis of multivariate observations. In *Proceedings of the fifth Berkeley symposium on mathematical statistics and probability*, 14(1):281-297.

Machanavajjhala, A., Kifer, D., Gehrke, J., & Venkatasubramanian, M., (2007). l-diversity: Privacy beyond k-anonymity. *ACM Transactions on Knowledge Discovery from Data (TKDD)*, 1(1), 3-es.

Man, K. F., Tang, K. S. & Kwong, S., (2001). *Genetic algorithms: concepts and designs*. Springer Science & Business Media.

Mao, Z., Jiang, Y., Min, G., Leng, S., Jin, X. & Yang, K., (2017). Mobile social networks: Design requirements, architecture, and state-of-the-art technology. *Computer Communications*, 100: 1-19.

Marchall, G., (1999). Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü). Ankara, *Bilim ve Sanat Yayınları*.

Markoff, J., (2015). Waves of democracy: Social movements and political change. Routledge.

Marks, E. A. & Lozano, B., (2010). Executive's guide to cloud computing. John Wiley and Sons.

Marshall, G., Akınhay, O. & Kömürcü, D., (1999). Sosyoloji sözlüğü. *Bilim ve Sanat Yayınları*.

Marx, K., (2019). Kapital Cilt: I (Karton Kapak): Ekonomi politiğın eleştirisi. *Yordam Kitap*.

Marx, K., Engels, F. & Erdost, M., (2008). Komünist manifesto ve komünizmin ilkeleri. *Sol Yayınları*.

McAdam, D. & Scott, W. R., (2005). Organizations and movements. Social movements and organization theory, 4-40.

McCaughey, M., (2014). (Ed.). Cyberactivism on the participatory web. Routledge.

McLoughlin, C. & Lee, M., (2007). Social software and participatory learning: Pedagogical choices with technology affordances in the Web 2.0 era.

Mehan, J., (2014). CyberWar, CyberTerror, CyberCrime and CyberActivism: An i-depth guide to the role of standards in the cybersecurity environment. IT Governance Publishing.

Melekain, B. K. & Wexler, M., (2013). Social media and tactical considerations for law enforcement. Office of Community Oriented Police Services.

Mell, P. & Grance, T., (2011). The nist definition of cloud computing, US Department of Commerce. Information Technology Laboratory. Gaithersburg, USA, NIST Special Publication, 800-145.

Melucci, A., (1994). A strange kind of newness: What's 'new' in new social movements?. *New social movements: From ideology to identity*, 103.

Melucci, A. , (1999). Çağdaş hareketlerin sembolik meydan okuması. Der: Kenan Çayır, *Yeni Sosyal Hareketler, Teorik Açılımlar, İstanbul: Kaknüs Yayınları*.

Mert, Z. G. ve Yılmaz, S., (2009). Kocaeli mahalleleri donatı yeterliliğinin bulanık mantık yaklaşımı ile değerlendirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 22(3):167-183.

Mills, C. W., (1979). Toplum bilimsel düşün, çev. Çev. Ü. Oskay. *Kültür Bakanlığı Yayınları*. Ankara.

Moss, L. T. & Atre, S., (2003). Business intelligence roadmap: the complete project lifecycle for decision-support applications. Addison-Wesley Professional.

Munck, R., (2006). Globalization and contestation: The new great counter-movement. Routledge.

Network, P. E., (2009). Briefing on the Interception modernisation programme. London School of Economics and Political Science.

Neubauer, T., Heurix, J., (2011). A methodology for the pseudonymization of medical data, *International journal of medical informatics*, 80(3):190-204.

Neumayer, C. & Stald, G., (2014). The mobile phone in street protest: Texting, tweeting, tracking, and tracing. *Mobile Media & Communication*, 2(2):117-133.

Neumayer, C. & Svensson, J., (2016). Activism and radical politics in the digital age: Towards a typology. *Convergence*, 22(2):131-146.

Neviarouskaya, A. Prendinger, H. & Ishizuka, M., (2007). Textual affect sensing for sociable and expressive online communication. in international conference on affective computing and intelligent interaction (pp. 218-229). Springer. Berlin. Heidelberg.

Nielsen, R. K., (2010). Digital politics as usual. In Digital activism decoded: The new mechanics of change (pp. 181-196). *International Debate Education Association*.

Nixon, J., (2011). Debriefing the President: The Interrogation of Saddam Hussein. Random House.

Noeth, A. J., (2006). Knowledge management for service delivery in rural communities. *New Voices in Psychology*. 2(1):31-45.

Oberschall, A., (1973). Social conflict and social movements. Prentice hall.

Offe, C., (1999). Yeni sosyal hareketler: Kurumsal politikanın sınırlarının zorlanması. *Yeni sosyal hareketler*, 53-80.

Oğuzlar, A., (2003). Veri ön işleme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (21).

Oğuzlar, A., (2011). Temel metin madenciliği. Dora.

Olson, M., (2009). The logic of collective action: public goods and the theory of groups, second printing with a new preface and appendix (Vol. 124). *Harvard University Press*.

Omand, D., Bartlett, J. & Miller, C., (2012). Introducing social media intelligence (SOCMINT). *Intelligence and National Security*, 27(6):801-823.

Oruç, M.A., (2019). “İstihbarat ve Yapay Zekâ İlişkisi”, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(41): 4224-4234.

Önder, H. B., (2016). Dijital kültür ve dijital aktivizm karşısında stratejik halkla ilişkilerin değişen durumu. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies*, 1(1):29-35.

Özen, İ. N., (2012). İletişim bilimleri bağlamında sosyal medya ve sosyo-kültürel değişim (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

Özkalp, E., (1993). *Davranış Bilimlerine Giriş* (Vol. 1355). Anadolu Üniversitesi. 722:137.

Özen, H., (2007). Located locally, disseminated nationally: A Discursive Analysis of the Case of Bergama Movement in Turkey. Diss. METU, Ankara.

Özkalp, E., (1998). Toplumsal tabakalaşma ve değişme. Davranış bilimlerine giriş I, (Ed. Enver).

Özkan, R., (2003). Tek modellenli deterministik montaj hattı dengeleme problemlerine genetik algoritma ile çözüm yaklaşımı (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Özsoylu, A. F., (2017). Endüstri 4.0. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1):41-64.

Pang, B. & Lee, L., (2005). Seeing stars: Exploiting class relationships for sentiment categorization with respect to rating scales. arXiv preprint cs/0506075.

Papic, M. Noonan, S. Dündar, E., (2011). Sosyal medya: bir protesto aracı. Türk Kütüphaneciliği. 25 (1):165-172. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/tk/issue/48856/622475> (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Pecotic, A., (2020). Whoever predicts the future will win the AI arms race. Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2019/03/05/whoever-predicts-the-future-correctly-will-win-the-ai-arms-race-russia-china-united-states-artificial-intelligence-defense/>. Accessed, 29. (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Petracca, M. P., (2018). The politics of interests: Interest groups transformed. Routledge.

Pichai, S., (2018). AI at Google: our principles. Google blog.

Pickerill, J., (2013). Cyberprotest: Environmental activism online. Manchester University Press.

Polat, İ. H., (2011). Sosyal Medya Devrimleri?. Cesur Yeni.

Poma, A., (2014). Emocions i subjectivitat. Una anàlisi des de baix de les lluites per la defensa del territori. *Papers: revista de sociologia*, 99(3):377-401.

Porta, D. & Donatella., (2006). Social movements: An introduction.

Postal, L., (2015). Orange schools start monitoring students' social media. Orlando Sentinel.

Prytherch, R., (2005). Harrod's librarians' glossary and reference book: A directory of over 10,200 terms, organization management, library science, publishing and archive management.

Rahman, M. N., Esmailpour, A. & Zhao, J., (2016). Machine learning with big data an efficient electricity generation forecasting system. *Big Data Research*, 5:9-15.

Ricketts, A., (2012). The activists' handbook: a step-by-step guide to participatory democracy. Zed Books Ltd.

Rob Procter, Farida Vis & Alex Voss., (2011). <https://www.theguardian.com/uk/interactive/2011/dec/07/london-riots-twitter,2011> (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Rob, P. & Coronel, C., (2009). Database systems: design, implementation and management eight edition.

Roiger, R. J. & Geatz, M. W., (2003). Data mining: a tutorial-based primer, pearson education. inc: USA.

Ross, T. J., (2004). Fuzzy logic with engineering applications (Vol. 2). New York: Wiley.

Rowley, J., (2007). The wisdom hierarchy: representations of the DIKW hierarchy. *Journal of information science*, 33(2):163-180.

Rowley, J. & Slack, F., (2009). Conceptions of wisdom. *Journal of information science*, 35(1):110-119.

Rushe, D., (2012). FBI to step up monitoring of social media sites amid privacy concerns. *The Guardian*, 26:1. <https://www.theguardian.com/world/2012/jan/26/fbi-social-media-monitoring-privacy> (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Salkin, C., Oner, M., Ustundag, A. & Cevikcan, E., (2018). A conceptual framework for industry 4.0. in industry 4.0: managing the digital transformation (pp. 3-23). Springer, Cham.

Samarati, P., & Sweeney, L., (1998). Protecting privacy when disclosing information: k-anonymity and its enforcement through generalization and suppression.

Savrun, Ö. Ü. E., (2019) Bölüm 3 Kamu Güvenlik Politikalarına Etkisi Bakımından Psikolojik Harp Faaliyeti ve Uygulamaları. (pp.95-115)

Sayın, Ö., (1994). Sosyolojiye Giriş. *Neşâ Ofset*, İzmir.

Searle-Chatterjee, M., (1999). Occupation, biography and new social movements. *The Sociological Review*. 47(2):258-279.

Sert, N., (2015). Aktivizm, toplumsal değişimin yeni yüzü. *Değişim Yayınları*.

Sharda, R., Delen, D. & Turban, E., (2013). Business intelligence: a managerial perspective on analytics. *Prentice Hall Press*.

Shepard, J. M., (2012). Cengage advantage books: sociology. Nelson Education.

Silahtaroglu, G., (2008). Veri madenciliği. *Papatya Yayınları*, İstanbul.

Silahtaroglu, G. & Alayoglu, N., (2016). Using or not using business intelligence and big data for strategic management: an empirical study based on interviews with executives in various sectors. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 235, 208-215.

Sivitanides, M. & Shah, V., (2011). The era of digital activism. In Conference for Information Systems Applied Research. 4:1842.

Skelton, Alissa. Guide, C. J. D., (2012). (20). Infamous Crimes Committed and Solved on Facebook.

Slayer, K. M., (2020). Artificial intelligence and national security. Congressional Research SVC Washington United States.

Smelser, N. J., (2011). Theory of collective behavior. Quid Pro Books.

Social Networking Monitoring Center (SNMC), (2009). Concepts of Operations for the presidential inauguration. s.1-14.

Solutions, L. R., (2012). Role of social media in law enforcement significant and growing.

Sönmez, G. ve Çelik, E., (2020). Covid-19 ile dijital mücadele ve uluslararası rekabet. 247:3-20.

Stieglitz, S., Dang-Xuan, L., Bruns, A. & Neuberger, C., (2014). Social media analytics: ein interdisziplinärer ansatz und seine implikationen für die wirtschaftsinformatik [social media analytics-an interdisciplinary approach and its implications for information systems]. *Wirtschaftsinformatik*, 56(2):101-109.

Sun, S., Luo, C. & Chen, J., (2017). A review of natural language processing techniques for opinion mining systems. *Information fusion*, 36:10-25.

Sustam, E., (2009). Küresel kapitalizm çağında yeni sosyal hareketleri okumak: küresel travma, kriz toplumu ve favelaslar. İçinde: B Çoban (der.) Yeni Toplumsal Hareketler: Küreselleşme aÇFnda Toplumsal Hareketler, İstanbul: *Kalkedon*.

Swingewood, A. & Akınhay, O., (1998). Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi. *Bilim ve Sanat*.

Şeker, Ş. E., (2013) (Türkçe). İş Zekâsı ve Veri Madenciliği (Weka ile) ISBN 9786051276717. Cinius.

Şen, A. F., (2012). Toplumsal hareketler ve medya: “Wall Street işgalinin” medyada temsili. *Global Media Journal Turkish Edition*. 2:138-167.

Şendeniz, Ö., (2014). Toplumsal hareketler repertuarı ve sosyal ağlar: HES muhalefeti örneği. *Yeni Medya Pratikler Olanaklar içinde*, 155-174.

Şener, S. ve Elevli, B., (2017). Endüstri 4.0’da yeni iş kolları ve yüksek öğrenim. *Mühendis Beyinler Dergisi*, 1(2):1-13.

Şentürk, Ü., (2006). Küresel yeni sosyal hareketler ve savaş karşıtlığı. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1):31-46.

Şimşek, U. T., (2006). Veri madenciliği ve müşteri ilişkileri yönetiminde (CRM) bir uygulama. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi SBE.

Tantuğ, A. C., (2002). Veri madenciliğın ve demetleme (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Tarrow, S., (1998). Power in movement: Social movements, collective action, and politics. *New York: Cambridge University Press*. 4.

Tarrow, S., (1996). States and opportunities: The political structuring of social movements. *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings*, 90(2):41-61.

Tarrow, S. G., (2011). Power in movement: Social movements and contentious politics. *Cambridge University Press*.

Tenet, G. & Harlow, B., (2007). At the Center of the Storm: My Years at the CIA (p. 549). *New York: HarperCollins*.

Tilly, C., (1973). Devrimci Fransa'da siyasi süreç, 1830-1832.

Tilly, C., (1999). From interactions to outcomes in social movements. How social movements matter, *10:253-270*.

Tilly, C., (2009). Kolektif şiddet siyaseti (Ankara: Phoenix Yayınevi) (Çev. Seda Özel). Hamas Örneği.

Tilly, C. ve Düz, O., (2008). Toplumsal hareketler: 1768-2004. *Babil Yayınları*.

Topbaş, H. ve Umur, I. Ş. I. K., (2014). Kurgu ile gerçeklik arasında gezi parkı eylemleri ve sosyal medya. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1):197-230.

Toplumsal hareketler: Tarih, teori ve deneyim. *İletişim Yayınları*, 2018.

Toprak, A., (2009). Toplumsal paylaşım ağı Facebook:" görülyorum öyleyse varım!". *Kalkedon*.

Toret, J., (2012). Una mirada tecnopolítica sobre los primeros días del# 15M.

Turan, A. T. L. I., (2019). Kişisel Verilerin Önleyici, Koruyucu ve İstihbari Faaliyetler Amacıyla İşlenmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 4-22.

Turner, B. S., (2002). Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm, çev. İbrahim Kapaklıkaya, *İstanbul: Anka Yayınları*.

Tüzüntürk, S., (2010). Veri madenciliği ve istatistik.

Uysal, A., (2009). Toplumsal Hareketler İçin Kaynak Yaratma ve Kullanma Stratejileri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2):217-238.

Uysal, M., (2006). Access 2003 ile veri tabanı yönetimi. *Beta Basım Yayın*.

Vahabzadeh, P., (2003). Articulated experiences: Toward a radical phenomenology of contemporary social movements. *SUNY Press*.

Wallace, R. A. & Wolf, A., (2004). Çağdaş sosyoloji kuramları. Çev. Leyla Elburuz ve Rami Ayas. *İzmir: Punto Yay*.

Waltz, M., (2005). Alternative and activist media. Edinburgh University Press.

Wienclaw, R. A. & Howson, A., (2011). Major social movements. *Sociology reference guide: theories of social movement*, 1:37-45.

William, K., (1959). The politics of mass society.

Wilson, J., (1973). Introduction to social movements (p. 233). New York: Basic Books.

Woodall, G. & Colby, C., (2011). The results are in: social media techniques vs. focus groups for qualitative research. *MRA's Alert!. Magazine*. 23-27.

Xiao, X., Tao, Y., (2006). Anatomy: Simple and effective privacy preservation, *Proceedings of the 32nd international conference on Very large data bases*, (Sf). 139-150.

Xia, R., Zong, C., & Li, S., (2011). Ensemble of feature sets and classification algorithms for sentiment classification. *Information sciences*, 181(6):1138-1152.

Xu, R. & Wunsch, D., (2005). Survey of clustering algorithms. *IEEE Transactions on neural networks*, 16(3):645-678.

Yang, G., (2009). China since Tiananmen: online activism. *Journal of Democracy*, 20(3):33-36.

Yanmaz, E., Yahyanejad, S., Rinner, B., Hellwagner, H. & Bettstetter, C., (2018). Drone networks: communications, coordination, and sensing. *Ad Hoc Networks*, 68:1-15.

Yayla, A., (2013). Gezi Parkından Tahrir Meydanına# Diren Demokrasi. *Kaldırım Yayınları*, İstanbul.

Yaylacı, F. G., (2014). Toplumsal hareketler ve kuramsal yaklaşımlar. *Yeni toplumsal hareketler*, 32-59.

Yıldız, H., (2012). Sosyolojik kurama katkıları açısından Georg Simmel/Georg Simmel with respect to his contributions in sociological theory.

Yılmaz, A. B. & Işıkdoğan, C., (2017). Yeni medyada troller ve trollük kültürü. *Intermedia International e-Journal*, 4(7), 330-346.

Yıldız, B., (2019). Facebook istatistikleri. (<https://www.brandingturkiye.com/facebook-istatistikleri-guncel/>) (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

Zald, M., (1996). Culture, Ideology and strategic framing. Comparative perspectives on social movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures and Cultural Framings. MN Zald.

Zanella, A., Bui, N., Castellani, A., Vangelista, L. & Zorzi, M., (2014). Internet of things for smart cities. *IEEE Internet of Things journal*, 1(1):22-32.

Zhang, Q., Koudas, N., Srivastava, D., & Yu, T., (2007). Aggregate query answering on anonymized tables. In 2007 IEEE 23rd international conference on data engineering (pp. 116-125). IEEE.

Zdravomyslova, E., (1996). Opportunities and framing in the transition to democracy: the case of Russia. See McAdam et al. 122-37.

Zeleny, M., (1987). Management support systems: towards integrated knowledge management. *Human systems management*, 7(1):59-70.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://e-siber.com>, (Erişim Tarihi: 23.09.2018)

<https://ai.facebook.com/>, (Erişim Tarihi: 26.06.2019)

<https://fbohome.sam.gov/?id=7f9abf0ff0fdb171d1130ddf412aea3> (federal business opportunities (fbo)), (Erişim Tarihi: 23.09.2018)

<https://govtrequests.facebook.com/government-data-requests/country/tr>, (Erişim Tarihi: 05.05.2018)

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/03/29/kisiselverilerinotomatikislemetabitutulmasikarsisindabireylerinkorunmasisozlesmesi.pdf>, (Erişim Tarihi: 23.12.2019)

<https://news.microsoft.com/features/microsofts-ai-vision-rooted-in-research-conversations/>, (Erişim Tarihi: 15.03.2019)

https://tr.wikipedia.org/wiki/elektronik_istihbarat, (Erişim Tarihi: 09.01.2020)

<https://transparency.twitter.com/en/reports/countries/tr.html>, (Erişim Tarihi: 01.12.2020)

<https://transparencyreport.google.com/government-removals/government-requests/TR>, (Erişim Tarihi: 03.10.2021)

<https://www.cision.com/social-software/>, (Erişim Tarihi: 01.07.2018)

https://www.darpa.mil/attachments/darapa60_publication-no-ads.pdf, (Erişim Tarihi: 07.02.2019)

https://www.eff.org/files/filenode/social_network/dhs_customsimmigration_socialnetworking.pdf, (Erişim Tarihi: 20.07.2018)

<https://www.egm.gov.tr/hukukmusavirligi/2559-polis-vazife-ve-selahiyet-kanunu>, (Erişim Tarihi: 22.04.2018)

<https://www.fbi.gov/image-repository/intelligence-cycle-graphic.jpg/view>, (Erişim Tarihi: 30.11.2019)

<https://www.iarpa.gov/index.php/research-programs>, (Erişim Tarihi: 10.10.2020)

<https://www.iqt.org/portfolio/>, (Erişim Tarihi: 01.07.2018)

<https://www.jandarma.gov.tr/kriminal/mevzuatlar>, (Erişim Tarihi: 18.05.2019)

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?mevzuatno=6698&mevzuattur=1&mevzuattertip=5>, (Erişim Tarihi: 29.03.2020)

<https://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html>, (Erişim Tarihi: 23.09.2018)

<https://www.mit.gov.tr/mks/sozluk.html>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020)

<https://www.mit.gov.tr/tarihce/giris.html>, (Erişim Tarihi: 06.06.2020)

https://www.mit.gov.tr/text_site/2937.pdf, (Erişim Tarihi: 06.06.2020)

<https://www.natohcoe.org/>, (Erişim Tarihi: 19.01.2021)

<https://www.start.umd.edu/gtd/about/>, (Erişim Tarihi: 17.02.2020)

<https://www.tbmm.gov.tr/Sayfa/Anayasa>, (Erişim Tarihi: 12.10.2019)

<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/101856/-teknolojiye-h-kim-olmadan-bagimsizligimizi-surduremeyiz->, (Erişim Tarihi: 07.03.2019)

<https://twitteranaliz.wordpress.com/2012/05/19/twitterin-tarihcesi/>, (Erişim Tarihi: 19.05.2019)

<https://www.basistech.com/text-analytics/rosette/>, (Erişim Tarihi: 02.03.2019)

<https://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/145501-sosyal-medyanin-aktivizm-siyaset-ve-yayincilikla-iliskisi>, (Erişim Tarihi: 06.09.2018)

www.bilisimdergisi.org.tr, (Erişim Tarihi: 14.01.2021)

<https://www.brandingturkiye.com/facebook-nedir-neden-onemlidir-facebookun-ozellikleri-nelerdir/>, (Erişim Tarihi: 29.02.2018)

<https://www.businessofapps.com/data/wechat-statistics/>, (Erişim Tarihi: 21.01.2021)

www.chinadaily.com, (Erişim Tarihi: 23.10.2019)

www.chinainternetwatch.com, (Erişim Tarihi: 20.07.2018)

<https://digitalage.com.tr/2019un-sosyal-medya-raporu/>, (Erişim Tarihi: 30.03.2020)

<https://digitalreasoning.com/solutions-insider-risk/>, (Erişim Tarihi: 24.12.2020)

<https://esmacalisir.com/2018/01/09/web-1-0-web-2-0-web-3-0-web-4-0-nedir-bu-web>, (Erişim Tarihi: 24.03.2019)

<https://www.felsefe.gen.tr/georg-simmel-ve-sosyolojik-gorusleri/>, (Erişim Tarihi: 03.12.2020)

<https://www.hurriyet.com.tr/dunya/filipinlerde-dugmeye-bastilar-39218636>, (Erişim Tarihi: 14.08.2017)

www.recordedfuture.com, (Erişim Tarihi: 27.01.2020)

www.saga.co.uk, (Erişim Tarihi: 11.12.2017)

<https://searchmobilecomputing.techtarget.com/>, (Erişim Tarihi: 04.04.2018)

<https://www.statista.com/statistics/795303/china-mau-of-sina-weibo/>, (Erişim Tarihi: 05.07.2020)

<https://technode.com/page/101/?s=wechat>, (Erişim Tarihi: 28.04.2019)

www.tr.sputniknews.com, (Erişim Tarihi: 07.06.2018)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Elektronik_istihbarat, (Erişim Tarihi: 24.06.2020)

<https://wearesocial.com/global-digital-report-2019>, (Erişim Tarihi: 04.05.2019)

<https://www.whatsapp.com/security>, (Erişim Tarihi: 11.11.2020)

https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/covid-19-ile-dijital-mucadele-ve-uluslararası-rekabet.pdf, (Erişim Tarihi: 08.12.2020)

<https://www.vectorstock.com/royalty-free-vector/data-encryption-isometric-flowchart-vector-18116305>, (Erişim Tarihi: 13.11.2021)

<https://github.com/conference-submission/submission/blob/master/README.md#submission>, (Erişim Tarihi: 13.01.2021)

<https://research.aimultiple.com/homomorphic-encryption/>, (Erişim Tarihi: 03.10.2021)

<https://transparency.fb.com/data/government-data-requests/?from=https%3A%2F%2Fgovtrequests.facebook.com%2Fcountry%2FTurkey%2F2014H2%2F>, (Erişim Tarihi: 03.12.2019)

<https://www.sonsuzdongu.com/blog/tarayicilar-nasil-calisir-modern-web-tarayicilarin-perde-arkasi-cevirisi>, (Erişim Tarihi: 05.09.2021)

https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_Bahar/sosyoloji_tarihi_2/8/index.html, (Erişim Tarihi: 23.02.2020)

<https://ulakbim.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/ulaknet-tarihcesi>, (Erişim Tarihi: 30.05.2020)

[https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2019-30574), (Erişim Tarihi: 30.01.2020)